

Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського

ВІЙСЬКОВА ОСВІТА

Збірник наукових праць
Національного університету оборони України

№ 1 (37)

Видання університету – 2018

УДК 355(477) (066)
ББК 68.4(4 УКР) я 43
В 42

Збірник наукових праць “Військова освіта“ Національного університету оборони України імені Івана Черняховського. – 2018. – № 1 (37). – 326с.

Збірник призначений для керівного складу, науково-педагогічних (наукових) працівників, докторантів та ад’юнктів (аспірантів) вищих навчальних закладів і наукових установ системи військової освіти.

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет вченою радою Національного університету оборони України імені Івана Черняховського (протокол № 7 від 31 травня 2018 р.).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Осьодло В.І., доктор психологічних наук, професор (голова редакційної колегії)
Приходько Ю.І., кандидат педагогічних наук, доцент. (заступник голови редакційної колегії, відповідальний секретар)

Артемов В.Ю., доктор педагогічних наук, доцент

Артюшенко А.О., доктор педагогічних наук, доцент

Блощинський І.Г., доктор педагогічних наук, доцент,

Гребенюк М.В., кандидат історичних наук

Даник Ю.Г., доктор технічних наук, професор

Валат В., доктор хабілітований з педагогіки, професор (Республіка Польща)

Вітченко А.О., доктор педагогічних наук, професор

Єршова Л.М., доктор педагогічних наук, доцент

Діденко О.В., доктор педагогічних наук, професор

Красницька О.В., кандидат педагогічних наук

Лагодинський О.С., доктор педагогічних наук, доцент

Мамченко С.М., доктор педагогічних наук, доцент

Мурзалінова А.Ж., доктор педагогічних наук, професор (Республіка Казахстан)

Свистун В.І., доктор педагогічних наук, професор

Стасюк В.В., доктор психологічних наук, професор

Тимошенко Р.І., доктор військових наук, старший науковий співробітник

Торічний О.В., доктор педагогічних наук, професор

Чорний В.С., доктор філософських наук, професор

Щипанський П.В., кандидат військових наук, професор

Ягупов В.В., доктор педагогічних наук, професор

Усі права застережені.

У разі передруку матеріалів посилання на збірник обов’язкове.

Адреса редакції: Україна, 03049, м. Київ-49, пр-т Повітрофлотський, 28, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, тел.: (044) 271-09-76.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 21.02.2014 р., серія КВ, № 20600-10400 ПР.

Загальнодержавне видання.

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України з педагогіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 14 лютого 2014 р. № 153).

ISSN: 2617-1775

ISSN: 2617-1783

© Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського, 2018

National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

VIISKOVA OSVITA

Collection of Scientific Papers of the
National Defence University of Ukraine

No 1 (37)

University Print – 2018

УДК 355 (477) (066)
ББК 68 4(4 УКР) я 43
В 42

VIISKOVA OSVITA, Collection of scientific papers of the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi. – 2018. – No 1 (37). – 326 pgs.

The Collection of scientific papers is intended for commanding staff, scientific and pedagogical staff, postdoctoral and postgraduate students of higher educational institutes and scientific institutions of military education system.

Recommended for printing and distributing through the Internet by the Scientific Council of the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi (Protocol No 7 dated 31 may, 2018)

EDITORIAL BOARD:

Osiodlo V.I., Dr. (Psychological Sciences), professor (Chief Editor)

Prykhodko Y.I., Ph.D. (Pedagogical Sciences), associate professor (Deputy Chief Editor, Executive Secretary)

Artemov V.Y., Dr. (Pedagogical Sciences), associate professor

Artiushenko A.O., Dr. (Pedagogical Sciences), associate professor

Bloshchynskyi I.G. Dr. (Pedagogical Sciences), associate professor

Hrebeniuk M.V., Ph.D. (Historical Sciences)

Danyk Y.H., Dr. (Technical Sciences), professor

Walat W., Dr. (Pedagogical Sciences), professor (Republic Poland)

Vitchenko A.O., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Ershova L.M. Dr. (Pedagogical Sciences), associate professor

Didenko O.V., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Krasnytska O.V., Ph.D. (Pedagogical Sciences)

Lahodynskyi O.S., Dr. (Pedagogical Sciences), associate professor

Mamchenko S.M., Dr. (Pedagogical Sciences), associate professor

Murzhalinova A.Zh., Dr. (Pedagogical Sciences), professor (Republic Kazakhstan)

Svystun V.I., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Stasiuk V.V., Dr. (Psychological Sciences), professor

Tymoshenko R.I., Dr. (Military Sciences), senior researcher

Torychnyi O.V. Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Chorny V.S., Dr. (Philosophical Sciences), professor

Shchypanskyi P.V., Ph.D. (Military Sciences), professor

Yahupov V.V., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

All rights are reserved.

When reprinting the materials, the reference to the *Collection of scientific papers* is mandatory.

Editorial Address: 03049, Kyiv, Povitroflotskyi ave. 28, National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Telephone: (044)-271-09-761

Certificate of State Registration of Print Media KB, № 20600-10400 IIP - 21.02.2014 p. National issue.

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine issued on February 14, 2014, No 153, the Collection of scientific papers was included into the Ukrainian List of specialized scientific publications in pedagogics.

ISSN: 2617-1775

ISSN: 2617-1783

© National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi, 2018

ЗМІСТ

<i>Катерина Аністратенко</i> Функції командування вищого військового навчального закладу в управлінні дистанційним навчанням курсантів ...	9
<i>Маргарита Арістархова</i> Теоретико-методологічні основи розвитку іншомовної комунікативної компетентності у викладачів ВВНЗ	18
<i>Сергій Богунов, Олег Мітягін, Ірина Казак</i> Становлення та розвиток педагогічної майстерності викладача вищого військового навчального закладу: основні структурні складові	27
<i>Людмила Боровик</i> Обґрунтування теоретичної моделі становлення та розвитку психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.....	37
<i>Сергій Бурій</i> Педагогічні умови формування управлінської культури у майбутніх офіцерів в процесі практичної підготовки	48
<i>Олександр Войтех</i> Підготовка національного персоналу Збройних Сил України до участі у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки як педагогічна проблема	58
<i>Олег Воробйов, Ігор Власов, Юрій Шинкаренко</i> Напрямки підготовки фахівців з логістики Збройних Сил України та сучасні технології управління логістичним забезпеченням	66
<i>Геннадій Гапоненко, Олександр Романюк, Олександр Ковальчук</i> Кросфіт – система тренувань	73
<i>Микола Гончарук, Дмитро Музиченко, Василь Швалючинський</i> Шляхи удосконалення підготовки фахівців, діяльність яких пов'язана зі збройним захистом держави	81
<i>Анатолій Дерев'янчук</i> Підхід до створення і застосування кейс-методу при вивченні військово-технічних дисциплін	92
<i>Андрій Зельницький</i> Система забезпечення і гарантування якості вищої військової освіти: процес і результат.....	102
<i>Андрій Зельницький, Олег Заболотний, Лариса Левицька</i> Технологізація освітнього процесу вищих військових навчальних закладів	114
<i>Андрій Зельницький, Володимир Оліферук, Лариса Левицька</i> Педагогічні категорії “технологія” і “методика”: дефінітивний та порівняльний аналіз.....	125
<i>Григорій Капосльоз, Андрій Корецький, Ігор Кузьмич</i> Пропозиції щодо вирішення деяких проблемних питань підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою.....	136
<i>Григорій Капосльоз</i> Проблемні питання організації наукових досліджень в інтересах навчальних закладів та органів управління освітою у Збройних Силах України.....	147
<i>Наталія Колотова</i> Розвиток професійної готовності до міжкультурної взаємодії майбутніх магістрів військового управління в міжнародних відносинах як предмет науково-педагогічного аналізу	158
<i>Сергій Костів</i> Критерії, показники і рівні оцінювання розвитку психофізичної витривалості майбутніх професіоналів військового управління	166
<i>Людмила Кривець</i> Демократична етична база формування ментальності військовослужбовців у системі вищої військової освіти України.....	174

<i>Олександр Лагодинський</i> Іншомовна комунікативна компетентність майбутніх військових фахівців як мета і результат навчання	181
<i>Лариса Левицька</i> Оцінювання інформаційно-комунікаційної компетентності здобувача вищої військової освіти: педагогічна кваліметрія	188
<i>Тамара Малярчук, Юрій Даник</i> Особливості самоосвітньої компетентності та суб'єктно-орієнтованого підходу в електронній освіті	198
<i>Сергій Мотика</i> Модель виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею	219
<i>Юрій Приходько</i> Технологічні аспекти особистісно орієнтованої підготовки військових фахівців з вищою освітою.....	228
<i>Олег Рибчук</i> Суб'єктність викладача вищої військової школи.....	239
<i>Володимир Колесник, Руслан Серветник</i> Теоретичні основи моделювання професійної діяльності здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в ад'юнктурі військового закладу вищої освіти.....	247
<i>Ігор Толок, Юрій Супрунов</i> Особливості підготовки військових фахівців тактичного рівня у ВВНЗ США та окремих країн НАТО	259
<i>Сергій Богунов, Ольга Черних, Юрій Черних</i> Організація підготовки офіцерів для Збройних Сил республіки Литва.....	272
<i>Віталій Чорний</i> Нові соціальні медіа та соціальні мережі в освітньому процесі.....	286
<i>Наталя Шалигіна, Сергій Голівець</i> Рекомендації щодо виділення навчального часу для досягнення відповідного рівня володіння іноземною мовою за стандартом НАТО STANAG 6001.....	296
<i>Наталя Шалигіна</i> Практичні аспекти методики розвитку комунікативної компетентності офіцерів багатонаціональних штабів..	305
<i>Порядок оформлення та подання статей до збірника наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського...</i>	319

CONTENTS

<i>Ekaterina Anistratenko</i> The functions of command of a higher military educational facility in managing the remote training process of cadets.....	9
<i>Marharyta Aristarkhova</i> Theoretical and methodological foundations foreign communicative competence development of tutors of the higher military education institutions	18
<i>Sergej Bogunov, Oleh Mitiahin , Irina Kazak</i> Peculiarities of the structure of pedagogical mastery of the teacher of the higher educational institution	27
<i>Lyudmyla Borovyk</i> Substantiation and construction of a theoretical model for the formation and development of psychological and pedagogical competence of future border guard officers	37
<i>Serhii Buryi</i> Pedagogical conditions of formation of management culture for future officers in the practical training process	48
<i>Oleksandr Voitek</i> Training of national personnel of the Armed Forces of Ukraine for participation in international peace support operations as a Pedagogical Problem.....	58
<i>Oleg Vorobiov, Ihor Vlasov, Yurii Shynkarenko</i> Directions of training logistics specialists of the Armed Forces of Ukraine and modern logistics management technologies.....	66
<i>Hennadii Haponenko, Oleksandr Kovalchuk, Oleksandr Romaniuk</i> CrossFit – training system	73
<i>Mykola Goncharook, Dmytro Muzychenko, Vasyl` Shvaliuchynskyi</i> Ways of improving preparation of professionals, activity of which related to the armed defense of the state.....	81
<i>Anatolii Derevjanchuk</i> An approach to the creation and application of a case-method in the study of military-technical disciplines	92
<i>Andrii Zelnytskyi</i> The system for support and assurance of higher military education quality: The process and outcome	102
<i>Andrii Zelnytskyi, Oleh Zabolotnyi, Larisa Levickaja</i> Technologization of educational process in higher military educational institutions	114
<i>Andrii Zelnytskyi, Volodymyr Oliferuk, Larisa Levickaja</i> Pedagogical categories "technology" and "methodology": definitive and comparative analysis.....	125
<i>Grigoriy Kaposlyoz, Andrii Koretskyi, Igor Kuzmich</i> Foreign experience in organizing research in the interests of higher education	136
<i>Grigoriy Kaposlyoz</i> Problematic issues in the organization of scientific research in the interest of educational institutions and education management institutions in the Armed Forces of Ukraine	147
<i>Natalia Kolotova</i> Development of Professional Readiness for Intercultural Interaction of the Future Masters of Command and Control in International Relations as a Subject of Scientific Pedagogic Analysis.....	158
<i>Serhii Kostiv</i> Criteria, indicators and levels of development of the psychological and physical endurance of future military administration professionals	166
<i>Liudmyla Krymets</i> The democratic ethical base of forming military mentality in the high military education system of Ukraine.....	174

<i>Oleksandr Lahodynskyi</i> The would-be military professionals' foreign language communicative competence as a learning objective and outcome.....	181
<i>Larisa Levickaja</i> Evaluation of information and communication competence of the applicant for higher military education: pedagogical qualimetry.....	188
<i>Tamara Maliarchuk, Yuriy Danyk</i> Self-Directed Learning Competency and Learner-Centered Approach in E-Learning	198
<i>Sergey Motyka</i> Model of patriotic education among military lyceum students.....	219
<i>Yuri Pryhod'ko</i> Technological aspects of personality-oriented training of military specialists with higher education.....	228
<i>Oleh Rybchuk</i> Subjectivity of higher military school teacher	239
<i>Volodymyr Kolesnyk, Ruslan Servetnyk</i> Theoretical bases of modeling of professional activity of applicants of higher education degree of the doctor of philosophy in postgraduate of military institution of higher education ...	247
<i>Ihor Tolok, Yuriy Suprunov</i> Peculiarities of the training process of military specialists of a tactical level for the US Armed Forces and the Armed Forces of separate NATO-countries	259
<i>Serhii Bohunov, Olga Chernykh, Yuri Chernykh</i> Organisation of officer training for the armed forces of the republic of Lithuania	272
<i>Vitaliy Chorny</i> New social media and social networks in the educational process.....	286
<i>Natalia Shalyhina, Serhii Holivets</i> Recommendations on the allocation of academic hours for attaining an appropriate level of foreign language proficiency in accordance with the NATO standard STANAG 6001.....	296
<i>Natalia Shalyhina</i> Practical aspects of the methodology for developing the communicative competence of officers of multinational staffs	305
<i>Порядок оформлення та подання статей до збірника наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського</i>	319

ФУНКЦІЇ КОМАНДУВАННЯ ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В УПРАВЛІННІ ДИСТАНЦІЙНИМ НАВЧАННЯМ КУРСАНТІВ

Розглянуто проблему недостатньої вивченості теоретичних, методичних та технологічних засад управління дистанційним навчанням у вищих військових навчальних закладах. Визначено склад командування вищого військового навчального закладу як суб'єкта системи управління дистанційним навчанням військовослужбовців. На підставі аналізу наукової літератури встановлено типи функцій суб'єкту управління дистанційним навчанням у ВВНЗ: конструктивні, організаційні, мотиваційні, стимулюючі та контролюючі. Функціями управління дистанційного навчання визначено: системно-утворювальну, адміністративно-самоорганізаційну, системно-організаційну, системно-мотиваційну, системно-стимулюючу, адміністративно-самоконтролюючу, системно-контролюючу.

Досліджено зміст кожної з функцій командування ВВНЗ щодо кожного з його суб'єктів (керівник закладу, його заступники, вчена рада тощо). При цьому враховано специфіку функцій командування саме вищого військового навчального закладу при управлінні дистанційним навчанням.

***Ключові слова:** функції; командування; система управління; дистанційне навчання; військовослужбовці; мотивація; організація; стимулювання; контроль.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Вища військова освіта сьогодні відчуває потребу в реформуванні, яка зумовлена зростанням обсягу навчальної інформації, використанням новітніх інформаційних та комп'ютерних технологій, інтеграційними процесами з країнами членами НАТО в галузі військової освіти. Це вимагає пошуку нових резервів організації навчального процесу, які б могли компенсувати неможливість реального збільшення навчального навантаження курсантів. Відповідно один з шляхів необхідних змін полягає в пошуку можливостей удосконалення організації аудиторної та самостійної роботи курсантів шляхом застосування інноваційних технологій навчання. Перспективним виглядає напрям широкого запровадження дистанційного навчання курсантів, яке створює оптимальні умови для їх підготовки у випадку високої ефективності системи управління цим видом навчання. Водночас вищі військові навчальні заклади (ВВНЗ) відчувають недостатність розробленості концептуальних та теоретико-методологічних засад застосування дистанційного навчання у вищій школі. Розв'язання зазначеної проблеми потребує, зокрема, вивчення функцій суб'єктів управління дистанційним навчанням у ВВНЗ, на що і спрямоване дане дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Аналіз характеристик і властивостей управління дистанційним навчанням майбутніх офіцерів ґрунтується на вивченні досвіду організації дистанційного навчання у цивільних вищих навчальних закладах (ВНЗ). Сучасна педагогічна наука активно розробляє теоретико-методологічні основи організації та запровадження дистанційного навчання у ВНЗ [1-7], основи яких можуть стати фундаментом теорії та практики організації дистанційного навчання у ВВНЗ України.

Так, важливими для нашого дослідження є роботи вітчизняних та зарубіжних вчених, в яких визначаються функції управління, зокрема у галузі освіти. Відомо, що класик теорії управління М. Мескон визначає такі функції управління: *планування, організація, мотивація та контроль* [8]. Водночас інший відомий класик теорії управління А. Файоль такими функціями вважає *планування, організацію, керівництво, координацію та контроль* [9]. При цьому український вчений Є. Хриков визначає наступні функції управління ВНЗ: *планування, організація, контроль та регулювання* [10]. Зазначимо, що регулювання передбачає *мотивацію та стимулювання* об'єктів управління. У своїй роботі ми будемо досліджувати як саме здійснюється реалізація зазначених нами функцій.

Проте, на наш погляд, науковці не враховують те, що суб'єкти управління навчальними закладами створюють свій продукт управління – *умови навчання, концепції розвитку закладу* тощо. Це було враховано в роботах А. Кучерявого, який, досліджуючи процес управління самостійною роботою майбутніх юристів, визначив конструктивну, організаційну, мотиваційну, стримуючу та контролюючу функції [11;12]. Це стане теоретико-методологічною основою нашого дослідження.

Виділення невирішених раніше пунктів та елементів загальної проблеми, яким присвячується зазначена стаття. Робота присвячується нерозглянутому раніше питанню управління дистанційним навчанням у ВВНЗ з огляду вивчення функцій його командування. Предметом дослідження є функції одного з цих суб'єктів управління – командування вищими військовими навчальними закладами, яке складається з першого керівника, його заступників та вченої ради ВВНЗ.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є вивчення функцій командування ВВНЗ, в якому навчаються майбутні офіцери, як суб'єкта управління дистанційним навчанням. Відповідні завдання полягають у визначенні їх переліку та змісту.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Командування, відповідно до свого статусу в навчальному закладі, посідає верхню ланку в системі управління дистанційним навчанням, до якої також належать факультети (інститути), кафедра і сам курсант, який здійснює самоуправління. Типовий склад командування містить таких посадовців як начальник, його заступники та

вчена рада. Традиційно безпосередньо опікується питаннями організації навчального процесу відповідний заступник начальника закладу, якому, як правило, допомагає такий структурний підрозділ, як навчально-методичний відділ (його назва може варіюватися). Статус окремих представників командування з огляду на їх повноваження та вплив на організацію навчального процесу є неоднаковим у різних навчальних закладах. Представники командування повинні розумітися в специфіці дистанційного навчання для детального стеження за процесами організації та управлінням ним на окремих факультетах (в інститутах) та кафедрах. Як правило, командування делегує частину своїх повноважень відповідальним особам з числа представників кафедр або факультетів (інститутів). Моделлю управління дистанційним навчанням у військовому навчальному закладі в нашому дослідженні саме й є така, що передбачає делегування повноважень його суб'єктів з рівня на рівень. Відповідно до цієї моделі командування ВВНЗ цілком піклується про різні питання організації дистанційного навчання курсантів, але при цьому взаємодіє безпосередньо з факультетами (інститутами) та дозволяє їм повністю реалізувати свої функціональні можливості. Такий варіант дозволить враховувати специфіку дистанційного навчання саме у ВВНЗ.

Загальна структура управлінської діяльності командування розглядатиметься нами в тому форматі, який передбачає *конструктивну, організаційну, мотиваційну, стимулюючу та контролюючу* складові.

Конструктивна діяльність вищого органу управління у військовому навчальному закладі визначається його можливістю створювати систему адміністративної роботи щодо управління дистанційним навчанням, визначати напрям, зміст, а також цілі дистанційного навчального процесу. Відповідно першою функцією є **системно-утворююча**. Зважаючи на те, що система управління дистанційним навчанням повинна відповідати загальній системі управління навчальним процесом, реалізація системно-утворюючої функції полягає у визначенні обов'язків кожного з суб'єктів та встановленні правил взаємодії між ними. Обов'язки самих представників командування як суб'єктів управління дистанційним навчанням мають затверджуватися в першу чергу. Інакше провідний елемент системи управління втрачає здатність відповідати за результати своєї роботи.

Представники командування узагальнюють відповідні нормативні та керівні документи, які стосуються дистанційного навчання та надходять з органів законодавчої та виконавчої влади, Міністерства оборони України тощо, та, спираючись на них, готують накази, розпорядження, донесення, доручення. Важливими базовими документами для функціонування дистанційного навчання є прийняті в межах навчального закладу положення про організацію навчального процесу, де міститься окремий підрозділ, присвячений дистанційному навчанню, або безпосереднє положення про дистанційне навчання у ВВНЗ.

Загальні та конкретні завдання дистанційного навчання, обумовлюються сукупністю необхідних курсантові фахових компетенцій. При цьому зміст дистанційного навчання має відповідати змісту традиційного навчання, а його добір зумовлює функцію **визначення змісту дистанційного навчання**. Загальний перелік знань і умінь, які формують ВВНЗ у своїх вихованців, визначається затвердженими на державному рівні стандартами підготовки. Ці стандарти є й орієнтиром дистанційного навчання для командування вищими військовими навчальними закладами та інших його працівників. Ці стандарти необхідні для визначення цілей вивчення кожної дистанційної навчальної дисципліни, яка вивчається як суто дистанційно, так і в комплексі з аудиторними заняттями.

Друга група функцій командування орієнтована на організацію роботи суб'єктів системи управління дистанційним навчанням. Відповідно однією з функцій є **адміністративно-самоорганізаційна**. Це означає, що представники командування працюють не в ситуативний спосіб, а реалізують певні заходи відповідно до поточних результатів роботи системи та календарного планування діяльності протягом навчального року або семестру. Певна активність представників командування відбувається при встановленні фактів неефективної діяльності системи дистанційного навчання в будь-якому з напрямів, що вимагає періодичного проведення моніторингу якості організації дистанційного навчання на факультетах та кафедрах. До аспектів, що вивчаються командуванням, мають належати: зміст навчальних завдань кожної теми дистанційних навчальних дисциплін, відповідне їм навчально-методичне забезпечення, організаційні умови, які включають навчальні кабінети, комп'ютерну та іншу техніку, різноманітне обладнання, наявність у курсантів достатньої кількості часу на опанування змісту навчальної дисципліни тощо. Останнє є дуже актуальним для курсантів саме ВВНЗ, які крім навчання виконують ще й службові обов'язки: беруть участь у несенні добових нарядів, господарчих роботах, що передбачені змістом несення служби, тощо. Через це вони не мають стабільних умов для самостійної навчальної діяльності під час якої виконуються завдання дистанційного навчання. Якщо їхній час для дистанційного навчання не буде регламентованим або скоординованим з роботою навчальних кабінетів, бібліотеки, то курсанти будуть позбавлені можливості якісно виконувати завдання дистанційного навчання курсу та засвоювати навчальний матеріал.

Ті заходи, які має визначати для себе командування протягом року, мають стосуватися затвердження навчальних та робочих навчальних планів (орієнтовно – червень), розробки дистанційних курсів, їх сертифікації та затвердження (серпень), реєстрації учасників дистанційного навчання (на початку кожного семестру), проведення нарад з керівниками факультетів (інститутів) і кафедр щодо стану функціонування дистанційного навчання (за окремим графіком кілька разів за семестр), занять з викладачами щодо обміну досвідом проектування розробки дистанційних курсів, а також їх

використання (наприклад, на місяць), узагальнення якості роботи системи управління дистанційним навчанням (наприкінці кожного семестру).

Ще одним важливим аспектом реалізації адміністративно-самоорганізаційної функції є розподіл управлінських повноважень і обов'язків всередині командування. Зокрема, розподілу підлягають ті аспекти управлінської діяльності, що вимагають індивідуального чи колективного вирішення. Мають бути розподіленими й особисті посадові обов'язки між суб'єктами командування вищих військових навчальних закладів – начальником, заступником з навчальної роботи, працівниками навчального (навчально-методичного) відділу тощо.

До цієї групи належить також **системно-організаційна** функція. Її призначення полягає в забезпеченні стабільного функціонування всієї системи управління дистанційним навчанням, а відповідні напрями діяльності командування – у визначенні обов'язків суб'єктів управління, змісту та термінів виконання ними окремих заходів, а також створенні інфраструктурних умов діяльності факультетів, кафедр та виконання індивідуальної роботи з курсантами дистанційно. Перший напрям реалізується через видання керівних документів, колегіальні рішення, а другий – через розвиток матеріальної бази, забезпечення гнучкої роботи всіх підрозділів вищих військових навчальних закладів, що опікуються функціонуванням системи дистанційного навчання у ВВНЗ.

Системно-мотиваційна функція визначає діяльність командування в напрямках вивчення та задоволення потреб суб'єктів системи дистанційного навчання та управління дистанційно навчальною роботою курсантів, а також актуалізації їхніх професійних потреб.

Перший напрям у частині вивчення потреб реалізовується через спостереження, проведення моніторингових, аналіз звітів, узагальнення інформації з нарад, співставлення результатів дистанційної навчальної діяльності та опрацювання матеріалів дистанційних курсів з викладачами на різних факультетах (інститутах) тощо. Аспект задоволення потреб полягає в прийнятті керівних рішень та вказівок командування, виданні документів, інфраструктурних, матеріально-технічних та навчально-методичних умов не тільки дистанційної роботи курсантів, а й управлінської діяльності викладачів, які здійснюють управління навчальною діяльністю курсантів через дистанційні курси.

Другий напрям реалізації системно-мотиваційної функції полягає у зміні вимог, критеріїв оцінювання якості виконання управлінських функцій, заохоченні, перерозподілі обов'язків суб'єктів управління та в інших діях командування, які він здійснює в разі незадовільного поточного стану функціонування систем дистанційного навчання.

Наступна функція командування є **системно-стимулювальною**. Зміст відповідних дій щодо представників різних ланок системи управління дистанційним навчанням курсантів полягає у визначенні рейтингових позицій кафедр і факультетів (інститутів), нарахуванні додаткового

навчального навантаження окремим викладачам, заохоченні кращих курсантів тощо.

Контролююча діяльність представників командування визначається кількома функціями. Першою з них є **адміністративно-самоконтролююча**. Чинниками самоконтролю є: наявність та достатність нормативних документів, що регламентують діяльність системи; визначеність цілей підготовки та навчання курсантів в системі дистанційного навчання; показники загальної успішності курсантів при виконанні різних видів навчальної роботи; стан інфраструктурного, матеріально-технічного та навчально-методичного забезпечення умов створення дистанційних курсів та набуття викладачем відповідних умінь.

Другою в цій категорії є **системно-контролююча** функція, яка передбачає здійснення контролю за діяльністю всіх суб'єктів управління. Засобами її реалізації є: перевірка якості та строків виконання запланованих факультетами (інститутами) та кафедрами заходів; з'ясування стану створення дистанційних курсів та їх методичного забезпечення; встановлення ефективності використання навчальних кабінетів, технічного обладнання та методичного забезпечення дистанційного навчання; вивчення думки курсантів щодо якості організації їх дистанційного навчання з окремих навчальних дисциплін; розгляд показників успішності курсантів та ін.

Висновки за результатами дослідження, перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, в нашому дослідженні проаналізовано п'ять напрямків роботи командування як суб'єкта управління дистанційним навчанням у ВВНЗ та визначені певні функції (конструктивні, організаційні, мотиваційні, стимулюючі та контролюючі). Їх виконання можливо в разі свідомого ставлення командування навчального закладу до збільшення ефективності дистанційного навчання через утворення чіткої системи управління нею. Нехтування будь-якою з функцій не забезпечить ефективної роботи зазначеної системи. Отримані результати дослідження дозволяють у подальшій роботі визначити посадові обов'язки представників командування та побудувати цілісний механізм управління дистанційним навчанням майбутніх офіцерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Технологія створення дистанційного курсу: Навчальний посібник / [В. Ю. Биков, В. Ф. Кухаренко, Н. Г. Сиротенко та ін.]; за заг. ред. В. Ю. Бикова та В. Ф. Кухаренка. – К.: Міленіум, 2008. – 324 с.
2. Андреев А. А., Солдаткин В. И. Дистанционное обучение: сущность, технология, организация. – М.: Издательство МЭСИ, 2012. – 196 с.
3. Вишнівський В. В., Гніденко М. П., Гайдур Г. І., Ільїн О. О. Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів: Навчальний посібник / В. В. Вишнівський та ін. – Київ: ДУТ, 2014. – 140 с.
4. Тверезовська Н. Т. Технологічні підходи до розробки педагогічного наповнення курсів дистанційного навчання / Н. Т. Тверезовська // Вісник Національного університету оборони України. – 2014. – №4 (41). – С. 111–116.

5. Осадча К. П., Осадчий В. В. Технології дистанційного навчання. Робота з Moodle 2.4.: Навчальний посібник / К. П. Осадча, В. В. Осадчий. – Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. – 396 с.
6. Методичні вказівки до розробки дистанційних курсів в системі MOODLE / Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; уклад.: О. М. Анісімов, Б. П. Бочаров, М. Ю. Воеводіна. – Х.: ХНУМГ, 2014. – 61 с.
7. Організація та використання технологій дистанційного навчання у Збройних Силах України : навч.-метод. посіб. / [С. Ю. Гогоняц, Р. А. Миколайчук, А. О. Кучерявий та ін.]; за заг. ред. С. М. Салкуцана. – К.: НУОУ, 2017. – 124 с.
8. Мескон М. Х. Основы менеджмента / Мескон М. Х., Альберт М., Хедоури Ф. – М.: Дело, 1992. – 702 с.
9. Fayol, Henri. Administration industrielle et générale / Paris. — Dunod et Pinat. — 1917. — 174 p.
10. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом : навч. посіб. / Є. М. Хриков. – К.: Знання, 2006. – 365 с.
11. Кучерявий А. А. Функции деканата в системе управления самостоятельной работой будущих юристов / А. А. Кучерявий // Открытое и дистанционное образование. – Томск, 2014. – № 1 (53). – С. 12–17.
12. Кучерявий А. О. Функції ректорату в системі управління самостійною навчальною діяльністю майбутніх юристів / А. О. Кучерявий // Збірник наукових праць Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. – Одеса, 2013. – № 9-10. – С. 118–124.

REFERENCES

1. Tekhnolohiya sozdanyya distantsiynoho kursu: Navchalnyy posibnyk (2008). [The technology of creating a remote course: Handbook]. K., Milenium2, 324 s. (in Ukrainian).
2. Andryeyev, A.A., Soldatkin, V.I. (2012). Dystantsiynе navchannya: сутnist, tekhnolohiya, orhanizatsiya [The distance education: essence, technology, organization]. M., Vydavnytstvo MESI, 196 s. (in Russian).
3. Vishnivskiy, V.V., Hnidenko, M.P., Haydur, H.I., Ilyin, O.O. (2014). Orhanizatsiya distantsiynoho navchannya. Stvorennya Elektron Navchalnykh kursiv ta Elektron testiv: Navchalnyy posibnyk [The Organization of distance learning. The creation of the electronic training courses and electronic tests: Handbook]. K., DRP., 140 s. (in Ukrainian).
4. Tverezovska, N.T. (2014). Tekhnolohichni pidkhodi do rozrobky pedahohichnoho Napovnennya kursiv distantsiynoho navchannya [Technological approaches to developing the pedagogical content of the distance learning courses] Visnyk natsionalnoho universytetu oborony Ukrayiny, №4 (41), S. 111–116. (in Ukrainian).
5. Osadcha, K.P., Osadchyy, V.V. (2014). Tekhnolohiyi distantsiynoho navchannya. Robota z Moodle 2.4. : Navchalnyy posibnyk [Technologies of distance learning. Work with Moodle 2.4. : Manual]. Melitopol, Vyd-vo MDPU im. B. Khmelnytskoho, 396 s. (in Ukrainian).
6. Metodychni vkazivky do rozrobky distantsiynikh kursiv v systeme MOODLE (2014). [Methodical guidelines in the development of distance courses in the system of MOODLE], KH ., KHNUMH, 61 s. (in Ukrainian).
7. Orhanizatsiya ta yspolzovanye tekhnolohiy distantsiynoho navchannya u Zbroynykh Sylakh Ukrayiny: navch.-metod. Posib (2017). [The Organization and use of technologies of distance learning in the Armed Forces of Ukraine: Handbook], K., NUOU, 124 s. (in Ukrainian).
8. Meskon, M.KH. (1992). Osnovy menedzhmentu [The fundamentals of management], M., Sprava, 702 s. (in Russian).
9. Fayol, Henri. (1917). Administration industrielle et générale / Paris. – Dunod et Pinat-174 p. (in English).
10. Khrykov, YE.M. (2006). Upravlinnya uchbovym zakladom: navch. posib. [The managing process of an educational establishment]. K., Znannya, 365 s. (in Ukrainian).

11. Kucheryavyu, A.A. (2014). Funktsiyi dekanatu v systemi upravlinnya samostiynoyu robotoyu maybutnikh yurystiv [Functions of the Deans' office in terms of managing the independent work of the future lawyers]. Vidkryte i dystantsiyna osvita, Tomsk, № 1 (53), S.12–17. (in Russian).

12. Kucheryavyu, A.O. (2013). Funktsiyi rektoratu v systeme upravlinnya samostiynoyu Navchalna diyalnistyu maybutnikh yurystiv [Functions of the Rectorate in the system of managing the independent work of the future lawyers]. Odesa, № 9-10, S.118–124. (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Екатерина Анистратенко,
Военный институт Киевского
национального университета
имени Тараса Шевченко

Функции командования высшего военного учебного заведения по управлению дистанционным обучением курсантов

***Аннотация.** Рассмотрена проблема недостаточного изучения теоретических, методических и технологических основ управления дистанционным обучением в высших военных учебных заведениях. Определен состав командования высшего военного учебного заведения как субъекта системы управления дистанционным обучением военнослужащих. На основании анализа научной литературы установлено типы функций субъекта управления дистанционным обучением в ВВУЗ: конструктивные, организационные, мотивационные, стимулирующие и контролирующие. Функциями управления дистанционного обучения определены: системно-образовательную, административно-сознательную, системно-организационную, системно-мотивационную, системно-стимулирующую, административно-самоконтролируемую, системно-контролирующую.*

Исследовано содержание каждой из функций командования ВВУЗ по каждому из его субъектов (руководитель учреждения, его заместители, ученый совет и т.д.). При этом учтена специфика функций командования именно высшего военного учебного заведения при управлении дистанционным обучением.

***Ключевые слова:** функции; командование; система управления; дистанционное обучение; военнослужащие; мотивация; организация; стимулирование; контроль.*

SUMMARY

Ekaterina Anistratenko,
Military Institute of Taras Shevchenko
National University of Kyiv

The functions of command of a higher military educational facility in managing the remote training process of cadets

***Abstract. Introduction.** The issue of insufficient research in the field of the theoretical, methodological and technological fundamentals of managing the remote training process in higher military educational facilities has been analyzed.*

***Purpose.** The aim of the article is to examine the functions of the command of an Ukrainian high military educational institution, that provides the basic facilities for the education of future officers, as a subject of command in terms of distance learning.*

***Methods.** Theoretical analysis, synthesis, comparison, generalization, modeling and forecasting.*

Results. *The structure of command of the higher military educational institution has been determined as a subject of the management system of remote training of military men. On the basis of a review of scientific literature the following types of functions for a subject of managing the remote training within the higher military educational facility have been established: constructive, organizational, motivational, stimulating and controlling. The management functions of remote training are determined as follows: system-creating, administrative-self organizing, system-self-organizing, system-motivational, system-stimulating, administrative-self-controlling, system-controlling.*

The content of every function of command of a higher military educational facility has been researched in accordance with the relevance to its subjects (the head of the facility, its deputies, the scientific council etc.) Additionally, the peculiarities of the functions of command of a higher military educational facility have been included in the remote training process.

Conclusion. *The article provides the analyses of five areas of work of the command as a subject of managing the distance learning of the higher educational establishment. It also points out the basic functions (constructive, organizational, motivational, enabling and control). Additionally there's also a notion, that their implementation is possible if the command of the educational institution will be interested in the increase of the effectiveness of distance learning through creation of a clear management system. Accepted results of the research have further determined the work functions of the representatives of the command and build up the coherent management framework of the distance learning for future officers.*

Key words: *functions; command; system of command; remote training; military men; motivation; organization; stimulation; control.*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ВИКЛАДАЧІВ ВВНЗ

У статті розкрито теоретико-методологічні основи розвитку іншомовної комунікативної компетентності викладачів ВВНЗ. Розглянуто філософські, дидактичні, педагогічні, лінгводидактичні аспекти та психолого-педагогічні умови, адже розвиток іншомовної комунікативної компетентності тісним чином пов'язаний із суб'єкт-суб'єктною взаємодією, яка реалізується у міжособистісній комунікації, способах комунікативної поведінки, вмінні орієнтуватися у відповідній ситуації спілкування, вибудовувати тактику та налагоджувати продуктивну комунікацію з урахуванням суб'єктивних та об'єктивних обставин, вербальних та невербальних особливостей мови.

Ключові слова: *іншомовна комунікативна компетентність викладача ВВНЗ; компетентнісний підхід; теоретико-методологічні основи; психолого-педагогічні умови розвитку іншомовної комунікативної компетентності викладача ВВНЗ; інтерактивні технології.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Епіцентром сучасного філософсько-педагогічного дискурсу є розроблення та впровадження ефективної підготовки компетентних фахівців. Пріоритетного значення порушена проблема набуває для педагогічного фаху, оскільки сучасній вищій військовій школі потрібні активні, ініціативні викладачі, готові успішно вирішувати освітньо-професійні завдання під час інтерактивної комунікації в умовах іншомовного комунікативного середовища. Іншомовна комунікативна компетентність викладачів ВВНЗ виступає тим інструментом, що забезпечуватиме реалізацію першочергових завдань розвитку вищої військової школи, Збройних Сил України, визначених у схваленій Указом Президента України новій редакції Воєнної доктрини: “Створення єдиної уніфікованої системи підготовки персоналу для сил оборони з урахуванням досвіду держав – членів НАТО”, “поглиблення співпраці з НАТО, надійне виконання взятих на себе партнерських зобов'язань, трансформація й адаптація документів оборонного планування, оперативного і бойового управління та досягнення повної сумісності сил оборони України з відповідними силами держав – членів НАТО” [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічне підґрунтя порушеного наукового питання становлять праці філософів І. Канта, Ф. Шляєрмахера, К. Ясперса; культурологів М. Бахтіна, М. Кагана; лінгвістів Н. Артюнової, В. Гумбольдта, Т. ван Дейка, С. Савиньон, Н. Хомського, Д. Хаймса; психологів Н. Кузьміної, А. Маркової, педагогів М.Н. Вятютнева, М. Ноулза, С. Ніколаєвої, Дж. Равена, Ю. Пасова, О. Тарнопольського та ін.

Мета статті полягає у розкритті теоретико-методологічних основи іншомовної підготовки, з'ясуванні психолого-педагогічних умов розвитку іншомовної комунікативної компетентності викладачів ВВНЗ.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань було використано систему теоретичних методів дослідження: аналіз, синтез, узагальнення та систематизація.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концептуальною основою іншомовної комунікативної компетентності є компетентнісний, комунікативний, діяльнісний та середовищний підходи, які знайшли обґрунтування у філософських, лінгвістичних, лінгводидактичних, соціокультурних, педагогічних розвідках представників класичної філософії, прагматизму, структуралізму та екзистенціалізму.

Концептуалізація проблеми педагогічної взаємодії, готовності педагога до успішної комунікації припадає на добу античності, простежується у філософській спадщині Геракліта, Ксенофонта, Сократа, Демокріта, Платона, Аристотеля, Фабія Квінтіліана, Цицерона, Сенеки та ін. У працях видатних античних філософів і педагогів вперше було порушено питання про основну місію і призначення педагога, про особистісні та професійні якості, якими він повинен володіти, про необхідність постійного самовдосконалення та неперервного саморозвитку, щоб пробуджувати у вихованців любов до науки, сталий інтерес до пізнавальної діяльності.

Античний антропоцентризм у поглядах на основне призначення педагога і сутність педагогічної професії поступився середньовічним теоцентричним догматам, відповідно до яких за всі духовні та матеріальні здобутки людина зобов'язана Богові. Філософи Середньовіччя (Марціал Капелла, Алкуїн, Северин Боецій, Фома Аквінський, Августин Блаженний, Іоанн Златоуст, Ісідор Севільський та ін.) вбачали сенс людського життя у збагаченні своєї духовності, досягненні внутрішньої досконалості, у вихованні християнських чеснот. Завдання педагога вбачалося у тому, щоб допомогти душі пригадати приховані в ній істинні знання й Божественні настанови, спрямувати вихованця на шлях праведний для наближення до Бога та порятунку власної душі.

Основне своє завдання як наставників філософи Середньовіччя вбачали у зміцненні віри, в утвердженні авторитету Церкви та Святого Письма. Перед педагогом вони ставили завдання провадити навчальний процес у повній відповідності до церковних догматів, без урахування індивідуальних і вікових особливостей учнів, рівнів їх розвитку, інтересів тощо.

Значний внесок у філософське обґрунтування порушеної проблеми зробили видатні гуманісти доби Відродження (Ф. Петрарка, Л. Валла, Д. Аліг'єрі, М. Кузанський, Т. Кампанелла, Т. Мор, Е. Роттердамський та ін.), які сприймали освіту як невичерпне джерело розвитку природних здібностей людини, вбачали її основне завдання у формуванні активної, освіченої, гармонійної особистості, діяльність якої спрямована на досягнення як

особистісних (самоосвіта, самовиховання, саморозвиток), так і суспільно значущих цілей.

Проблеми комунікації були предметом осмислення для представників доби Просвітництва та німецької класичної філософії. В добу Просвітництва набули популярності ідеї антропологічного підходу до вивчення мови, відповідно до якого цей процес має здійснюватися у тісному зв'язку з культурою, духовним життям, свідомістю та мисленням. Ідеї класичної німецької філософії знайшли своє відображення у працях мовознавця Вільгельма фон Гумбольдта. Критикуючи тогочасну систему вивчення іноземних мов, В. Гумбольдт акцентував увагу на важливості та складності цього процесу, а також суттєвих недоліках тогочасних методик, головним завданням яких було навчити розуміти оригінали творів. “Вже давно склалася така думка, що відмінності між мовами це прикра перешкода на шляху культури, а вивчення мов – неминуче зло будь-якої освіти. Нікому не спадає на думку, що мова – це не просто засіб для розуміння народу, який за його допомогою спілкуються, або письменника, який за його допомогою пише. Звідси – неправильна схильність оцінювати важливість мови в залежності від досконалості її літератури, повна зневага до мов, які не мають власної літератури, і перевернена методика навчання мови, за якої зусилля спрямовуються на те, щоб розуміти твори письменників” [6, 348]. Таким чином, В. фон Гумбольдт наполегливо відстоював думку занурення в іншомовне середовище, яке допомагає людині активізувати мовленнєву діяльність, збагатити активний та пасивний лексичний запас, здатність виконувати практичні завдання іншомовної комунікації, отримувати, передавати, аналізувати іншомовну інформацію.

У працях І.Канта “Критика чистого розуму”, “Критика здатності судження”, “Критика практичного розуму”, “Про педагогіку” значну увагу було приділено різним аспектам навчання і виховання особистості, зокрема іншомовної освіти. У своєму курсі лекцій “Про педагогіку” найкращим методом вивчення іноземних мов видатний німецький філософ, представник німецької класичної філософії визначав занурення в іншомовне середовище, застосування комунікативного підходу. “Вираз “*tantum scimus, memoria tenemus*” безперечно, є справедливим, і тому абсолютно необхідною є культивування пам'яті. Так вже ми влаштовані, що чуттєві сприйняття, які повинна утримати пам'ять, неминуче передують мисленню. Це справедливо і щодо вивчення, наприклад, іноземних мов. Ними можна опанувати і за допомогою формального запам'ятовування, і в ході живого спілкування, і останнє – найкращий метод вивчення сучасних мов. Збагачення словникового запасу дійсно необхідне, але краще за все заохочувати до запам'ятовування тих слів, які зустрічаються у досліджуваного автора. Слід точно і правильно визначити обсяг матеріалу, призначеного для запам'ятовування” [7, 477].

Значний вплив на розвиток ідеї комунікативного підходу до вивчення мов мали роботи Ф. Шляєрмахера, який у своїй праці “Герменевтика”

вводить поняття “мовний талант ” і витлумачує як “... саме відчуття мови, відчуття аналогій і розбіжностей ” [9, 49]. Ф. Шляєрмахер наголошував, що людина, яка володіє іноземною мовою, “...без зусиль відчуває красу твору, але в той же час чітко розуміє різницю між рідною та іноземною ” [10, 53].

Представники екзистенціалізму вважали, що гуманістична позиція має бути основою виховання та навчання, адже саме вони є рушійними силами прогресу суспільства. Наприклад, К. Ясперс у праці “Смисл і призначення історії ” наголошував, що “...в освіті як формі життя її основа – дисципліна в якості вміння мислити. А середовище – освіченість в якості знань. Її матеріалом є споглядання образів минулого, пізнання як необхідно значимі погляди, знання речей та володіння мовами ” [11, 358]. К. Ясперс окрему увагу приділяв андрагогічним аспектам порушеного проблемного питання і зазначав, що “...після такої освіти... доросла людина не входить у світ, залишається покинутою і усвідомлює це, неминучою ознакою часу стає вимога освіти для дорослих ” [11, 354].

Вагомий внесок у подальше розроблення порушеного наукового питання внесли С. Гессен, С. Куррен, Д. Лукач, Р. Пітерс, П. Хірст, І. Шеффер, які розглядали розвиток людини та систему освіти як одне ціле. Представники аналітичної філософії сформуливали ставлення до освіти як практичного мистецтва, що спирається на наукове підґрунтя та сприяє просуванню учня в напрямі істинного знання, розвиває його раціональне мислення.

У 60-х роках минулого століття у США виникає поняття “лінгвістична компетентність”, яке вперше виокремив Н. Хомський. Американський учений витлумачував компетентність як внутрішнє знання ситуаційної доречності мови, здатність, що представлена у вигляді особливих ментальних моделей, яка відображає знання мови та дає змогу бути учасником мовленнєвої діяльності [8, 9-10].

Концептуальною основою компетентнісного підходу до вивчення іноземної мови стали праці Д. Хаймса, який наголошував, що формування мовної компетентності є можливим в однорідному мовному середовищі, серед тих, хто знає мову на найвищому рівні і на кого не впливають психологічні чинники [12, 274-275].

Важливим поступом на шляху подальшого розроблення порушеного наукового питання стали праці культурологів, представників філософії “діалогу культур ” (М. Бахтіна, В. Біблера, М. Кагана). У праці “Естетика словесної творчості ” М. Бахтін наголосив на важливості знання мовленнєвих жанрів, контексту та мовного середовища для досягнення цілей комунікації. На думку філософа, зрозуміти людину, її внутрішній світ, допомогти їй донести власну думку можливо лише за допомогою діалогу. М. Бахтін стверджував, що “...слово, живе слово, нерозривно пов’язане з діалогічним спілкуванням, за своєю природою хоче бути почутим і отримати відповідь на нього. За своєю діалогічною природою воно передбачає і останню діалогічну інстанцію. Отримати слово, бути почутим. Не допустити заочного рішення.

Моє слово залишається у діалозі, який продовжується, де воно буде почутим, на нього дадуть відповідь і переосмислять” [2, 270].

Методологічно значущими для нашого дослідження є наукові розвідки видатних лінгвістів та лінгводидактів (Н. Артюнової, М. Вятютнева, Т. ван Дейка, М. Кенал, Г. Почепцова, М. Свейн, С. Савиньон та ін.). М. Вятютнев у своїй праці “Комунікативна спрямованість навчання російській мові в зарубіжних школах ” перераховує набір фактів, які визначають рівень комунікативної компетентності “...вибір і реалізація програм мовленнєвої поведінки в залежності від здатності людини орієнтуватися в тому чи іншому середовищі спілкування; вміння класифікувати ситуації в залежності від теми, завдання, комунікативних установок, які виникають в учнів до розмови, а також під час розмови в процесі взаємної адаптації ” [5, 43].

Досліджуючи психологічні особливості розвитку іншомовної комунікативної компетентності (І. Зимня, Н. Кузьміна, А. Маркова, М. Ноулз, Л. Петровська) вперше почали розглядати комунікативну компетентність як інтегративну властивість особистості та виділили психолого-педагогічні умови розвитку іншомовної комунікативної компетентності: забезпечення сприятливого клімату, дотримання “демократичної філософії”, демонстрація змін росту, ергономічні умови, класні кімнати оформлені в неофіційному стилі, акустика та освітлення, які повинні сприяти кращому сприйняттю інформації, а також довіра, взаємна повага, підтримка, співпраця, відкритість, природність, задоволення та людяність. [13, 46-47; 14, 15].

Основоположними для нашого дослідження є праці М. Ноулза, який виокремлює чотири основні ознаки сприятливого навчального середовища: повага до особистості, участь в ухваленні рішень, свобода у висловлюванні поглядів та доступі до інформації, спільна відповідальність за визначення мети, планування, здійснення і оцінювання навчальної діяльності [13, 46-47]. Таким чином, у працях видатного андрагога набула цілісного обґрунтування проблема навчання дорослих у системі професійної підготовки, адже неперервна освіта має низку особливостей, пов’язаних із професійним та життєвим досвідом дорослої людини, мотивацією навчально-пізнавальної діяльності, системою цінностей викладача ВВНЗ.

У сучасних соціологічних дослідженнях (І. Гоффман, Г. Гарфінкель, А. Сікурель) іншомовна комунікативна компетентність розглядається у контексті соціальної обумовленості людської діяльності та розглядається як шлях до налагодження взаєморозуміння між людьми, зосереджується увага на вивченні міжособистісної комунікації, її значенні та інтерпретації.

У визначенні концептуальних підходів до розвитку іншомовної комунікативної компетентності викладачів ВВНЗ спираємося на розвідки сучасних досліджень (Н. Ануфрієвої, Ф. Бацевича, А. Вітченка, О. Волобуєвої, Г. Китайгородської, Н. Кузьміної, А. Маркової, Л. Мітіної, С. Ніколаєвої, Н. Ничкало, М. Ноулза, Дж. Равена, В. Свистун, В. Ягупова та

ін.), в яких обґрунтовано складові професіограми, висвітлено комунікативну спрямованість діяльності викладача ВВНЗ. Повністю поділяємо позицію А. Вітченка, який витлумачує комунікативну компетентність викладача ВВНЗ як динамічну комбінацію знань основних прийомів і засобів міжособистісної комунікації, стилів мовлення, практичного досвіду комунікації різними мовами; вмінь постійно збагачувати власне мовлення, налагоджувати професійну і педагогічну комунікацію, досягати при цьому поставлених цілей; здатності виробляти власний педагогічний стиль спілкування на діалогічній основі, керуючись при цьому нормами сучасної літературної мови, правилами педагогічної етики, естетики словесної і вербальної дії, демонструвати культуру професійного і педагогічного спілкування, володіти інтерактивними комунікативними технологіями [5, 52].

Український філолог Ф. Бацевич вважає, що комунікативна компетентність – це “...сукупність знань про спілкування в різноманітних умовах із різними комунікантами, а також знань вербальних і невербальних засад інтеракції, умінь їх ефективного застосування у конкретному спілкуванні в ролі адресанта і адресата” [3, 139].

У своїй праці “Основи комунікативної лінгвістики” науковець виокремлює такі складові комунікативної компетентності:

- мовна (здатність розуміти і продукувати необмежену кількість правильних повідомлень);
- дискурсивну (здатність поєднувати повідомлення у зв’язні дискурси);
- соціолінгвістичну (здатність розуміти і продукувати мовлення у конкретному соціолінгвістичному контексті спілкування);
- іллокутивну (здатність реалізовувати комунікативні наміри, використовуючи структуру повідомлення);
- стратегічну (вміння брати ефективну участь у спілкуванні, добираючи правильну стратегію та тактику спілкування);
- соціокультурну (вміння використовувати соціокультурний контекст) [3, 140-141].

Проведений аналіз філософських, дидактичних, педагогічних, лінгводидактичних аспектів засвідчив, що розвиток іншомовної комунікативної компетентності тісним чином пов’язаний із суб’єкт-суб’єктною взаємодією, яка реалізується у міжособистісній комунікації, способах комунікативної поведінки, вмінні орієнтуватися у відповідній ситуації спілкування, вибудовувати тактику та налагоджувати продуктивну комунікацію з урахуванням суб’єктивних та об’єктивних обставин, вербальних та невербальних особливостей мови.

Результативність розвитку іншомовної комунікативної компетентності залежить, на думку А. Вітченка, від “характеру пізнавальної діяльності майбутнього фахівця, що має відзначатись активністю, ініціативністю, спрямованістю на відпрацювання комунікативних умінь, формування культури професійного спілкування, набуття здатності працювати в команді

(групі, колективі), досягати при цьому як особистісного, так і колективного успіху” [5, 191]. Звідси пояснюється посилений інтерес до інтерактивного навчання і технологій, які його забезпечують.

Інтерактивність розглядається у педагогіці вищої військової школи як провідна ознака сучасного освітнього процесу, зорієнтованого на набуття фахової компетентності через активну взаємодію, комунікацію, співпрацю всіх його суб'єктів. Послідовність та системність використання інтерактивних технологій сприяє розвитку іншомовної комунікативної компетентності викладачів ВВНЗ шляхом відпрацювання вмінь кваліфіковано характеризувати військово-педагогічну діяльність, ухвалювати рішення та їх реалізовувати в умовах іншомовного середовища.

Висновки та перспективи подальших дослідження. Аналіз порушеного наукового питання засвідчив переваги компетентнісного, комунікативного, діяльнісного та середовищного підходів до розвитку іншомовної комунікативної компетентності. Ефективність професійної підготовки викладача ВВНЗ в умовах іншомовного середовища залежить від його готовності до діалогічного спілкування, інтерактивної навчальної комунікації.

Перспективами подальших досліджень є розроблення діагностичного апарату, критеріїв і норм оцінювання рівнів сформованості іншомовної комунікативної компетентності викладачів ВВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року “Про нову редакцію Воєнної доктрини України” – [Електронний ресурс] – <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>
2. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / Сост. С. Г. Бочаров, примеч. С. С. Аверинцев и С. Г. Бочаров. – М.: Искусство, 1979. – 423 с.
3. Бацевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики: підручник/ Ф.С. Бацевич. – 2-ге вид., доп. – К.: ВЦ «Академія», 2009. – 376с. (серія «Альма-матер»)
4. Вятютнев М.Н. Коммуникативная направленность обучения русскому языку в зарубежных школах / М.Н. Вятютнев // Русский язык за рубежом. – 1977. – № 6. – С.38-45.
5. Вітченко А. О. Технології навчання у вищій військовій школі: теорія і практика : навч.-метод. посіб. / А. О. Вітченко, В. І. Осьодло, С. М. Салкуцан ; [за заг. ред. проф. В.М. Телелима]. – К. : НУОУ ім. Івана Черняховського, 2016. – 250 с.
6. Гумбольдт В. фон Язык и философия/ Под общ. ред. А.В. Гулыги, Г.В.Рамишвили. – М.: Прогресс, 1985. – 450 с.
7. Кант И. Трактаты и письма: Памятники философской мысли / И. Кант – М.: Книга по Требованию, 2013. – 708 с.
8. Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса / Ноам Хомский ; под общ. ред. В. А. Звегинцева. – М. : [б. и.], 1972. - Вып. I. – 233 с.
9. Шлейермахер Ф. Герменевтика.— Перевод с немецкого А.Л.Вольского Научный редакторН.О.Гучинская.] — СПб.:«Европейский Дом». 2004.— 242 с.
10. Шлейермахер Ф. О разных методах перевода. Лекция, прочитанная 24 июня 1813 г. // Вестник Московского университета. Серия 9. Филология. 2000. №2. С. 127—145.
11. Ясперс К. Смысл и назначение истории: Пер. с нем. — М.: Полит издат, 1991. — 527 с. — (Мыслители XX в.).

REFERENCES

1. Ukaz Prezidenta Ukainy "Pro rishennya Rady Natsional'noi bezpeky i oborony Ukrainy" [On Solution of National Security and Defense Board of Ukraine] vid 2 veresnya 2015 roky "On New Redaction of Military Doctrine of Ukarine" – [Elektronniy resurs] – <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/555/2015> (in Ukrainian).
2. Bakhtin, M.M. (1979). Estetika slovesnogo tvorchestva (Aesthetics of Verbal Creativity) M. : Iskusstvo, 1979, 423 (in Russian).
3. Batsevich, F.S. (2009). Osnovy kommunikativnoy lingvistiki [Basics of Communicative Linguistics].M. : ITS «Akademiya», 376 (in Ukrainian).
4. Vyatyutnev, M.N. (1977). Kommunikativnaya napravlennost' obucheniya russkomu yazyku v zarubezhnykh shkolakh [Communicative Direction of Russian Language Learning in Foreign Schools] Russkiy yazyk za rubezhom, № 6, 38-45. (in Russian).
5. Vitchenko, A.A. (2016). Tekhnologii obucheniya v vysshey voyennoy shkole: teoriya i praktika [Technology of Teaching in Higher Military School: Theory and Practice]. M.: NUOU im. Ivana Chernyakhovskogo, 250 (in Ukrainian).
6. Gumbol'dt, V. Fon (1985). Yazyk i filosofiya [Language and Philosophy]. M. : Progress, 450 (in Ukrainian).
7. Kant, I. (2013) Traktaty i pis'ma: Pamyatniki filosofskoy mysli [Treatises and Letters: Memorials of Philosophical Ideas]. M. : Kniga po Trebovaniyu, 708 (in Russian).
8. Khomskiy, N. (1972). Aspekty teorii sintaksisa [Aspects of Syntax Theory]. M.: [b. i.], Vyp. I.,233 (in Russian).
9. Shleyermakher, F. (2004). Germenevtika [Hermeneutics]. SPb.: «Yevropeyskiy Dom», 242 (in Russian).
10. Shleyermakher, F. (2000). O raznykh metodakh perevoda. Lektsiya, prochitannaya 24 iyunya 1813 g. [On Different Methods of Translation. Lecture from June 24, 1813]. Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 9. Filologiya. №2., 127-145(in Russian).
11. Yaspers, K. (1991). Smysl i naznachenkiye istorii [Meaning and Assignment of History]. M. : Polit izdat, 527 (in Russian).
12. Hymes, D. (1972) On Communicative Competence. New York: Harmondsworth; Penguin, 269-293 (in English).
13. Knowles, M. S. (1970). The modern practice of adult education: Andragogy versus pedagogy . New York: Associated Press, 384 (in English).
14. Knowles, M. S. (1984). Andragogy in action: Applying modern principles of adult learning. San Francisco, California: Jossey-Bass, 444 (in English).

РЕЗЮМЕ

Маргарита Аристархова,
Адъюнкт кафедры общественных наук
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Теоретико-методологические основы развития иноязычной коммуникативной компетентности преподавателей ВВУЗ

В статье раскрыты теоретико-методологические основы иноязычной коммуникативной компетентности преподавателей вуза. Рассмотрены философские, лингвистические и социокультурные аспекты, а также психолого-педагогические условия развития иноязычной коммуникативной компетентности. Раскрыты преимущества компетентностного подхода, суть которого заключается в подготовке педагогов к активной профессиональной деятельности, продуктивной педагогической коммуникации, межличностного взаимодействия, творчества с целью эффективного решения образовательно-воспитательных задач, преодоление проблем, решение конфликтных ситуаций на основе актуального контента, интерактивных технологий обучения.

Ключевые слова: иноязычная коммуникативная компетентность преподавателей ВВУЗ; компетентностный подход; теоретико-методологические основы, психолого-педагогические условия развития иноязычной коммуникативной компетентности преподавателей ВВУЗ, интерактивные технологии.

SUMMARY

Marharyta Aristarkhova,
Phd student, General Science Department
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskiy

Theoretical and methodological foundations foreign communicative competence development of tutors of the higher military education institutions

Introduction. *The epicenter of modern philosophical and pedagogical discourse is the development and implementation of effective training of competent specialists. The problem has a priority meaning for the pedagogical specialty, since modern high military schools require active, initiative lecturers, who are ready to solve successfully educational and professional tasks during interactive communication under conditions of a foreign communication environment. The foreign language communicative competence of the lecturers of the HMEI is an instrument that will ensure the implementation of the priority tasks of the higher military school development.*

Purpose. *The purpose of the article is to reveal theoretical and methodological foundations of foreign language training, to find out the psychological and pedagogical conditions for the development of foreign-language communicative competence of lecturers of the HMEI.*

Methods. *In order to achieve the aim and to solve the problems, the system of theoretical research methods was used: analysis, synthesis, generalization and systematization.*

Results. *The conducted analysis of philosophical, didactic, pedagogical, linguodidactic aspects has shown that the development of foreign-language communicative competence is closely linked with the subject-subject interaction, which is realized in interpersonal communication, ways of communicative behavior, an ability to navigate in the appropriate communication situation, to build tactics and to establish productive communication, taking into account subjective and objective circumstances, verbal and nonverbal features of the language.*

Originality. *The article reveals theoretical and methodological foundations of foreign language training and psychological and pedagogical conditions for the development of foreign-language communicative competence of lecturers of the HMEI.*

Conclusion. *The analysis of theoretical and methodological foundations for the development of foreign-language communicative competence of lecturers of the HMEI has shown the advantages of a competent approach, the essence of which is to prepare lecturers for active professional activity, productive pedagogical communication, interpersonal interaction, creativity in order to solve effectively educational tasks, problems, conflict situations. Prospects for further research are the development of a diagnostic apparatus, criteria and norms for assessing the levels of foreign language communicative competence of lecturers of the HMEI formation.*

Key words: *foreign communicative competence of lecturers of the HMEI; competence approach; theoretical and methodological foundations; psychological and pedagogical conditions for the development of foreign-language communicative competence of lecturers of the HMEI; interactive technologies.*

Сергій Богунов,

кандидат технічних наук
ORCID ID 0000-0002-4946-1604

Олег Мітягін,

кандидат історичних наук
ORCID ID 0000-0003-1941-3561

Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

Ірина Казак,

кандидат педагогічних наук
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID 0000-0001-9450-8312

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ: ОСНОВНІ СТРУКТУРНІ СКЛАДОВІ

У статті розглянуто поняття «педагогічна майстерність» та визначені складові структури педагогічної майстерності викладача вищого військового навчального закладу. Проведено аналіз особливостей складових педагогічної майстерності та важливості кожної з них для процесу підготовки курсантів (слухачів) у вищих військових навчальних закладах.

***Ключові слова:** педагогічна майстерність; структура; викладач; вищий військовий навчальний заклад; процес навчання; складові; навчання; педагогічна діяльність.*

Постановка проблеми. Професія викладача закладу вищої освіти – одна із найбільш творчих і складних професій, в яких поєднано науку та мистецтво. Ця професія споріднена з працею письменника (творчість у підготовці матеріалу), режисера та постановника (створення замислу і його реалізація), актора (в педагогічній діяльності інструментом є особистість викладача), педагога, психолога та науковця [1, с. 434].

Актуальність проблеми формування педагогічної майстерності викладача вищого військового навчального закладу, як вияву високого рівня педагогічної діяльності, зумовлена такими чинниками: 1) високою соціальною та військовою значущістю діяльності педагога у підготовці висококваліфікованих фахівців для Збройних Сил України, формуванні у них готовності до захисту територіальної цілісності, суверенітету нашої держави, національної свідомості та стійких морально-психологічних якостей; 2) реалізацією курсу на поглиблення партнерства з НАТО, необхідністю запровадження в системі військової освіти принципів і технологій у підготовці викладачів, притаманних військовим навчальним закладам країн – членів НАТО; 3) досвідом, набутим у ході проведення антитерористичної операції (операції об'єднаних сил) на сході країни; 4) потребою залучення до викладацької діяльності учасників бойових дій, їх відповідної психолого-педагогічної та методичної до підготовки.

Аналіз останніх досліджень. Педагогічна майстерність тісно переплітається із поняттям "педагогічне мистецтво". Помилкою є бачити близькість цих понять лише у прямій ієрархічній залежності: педагогічне мистецтво – найвищий рівень прояву майстерності. Насправді зв'язок між ними більш діалектичний.

Українська енциклопедія дає таке визначення поняттю "мистецтво": "Мистецтво – одна із форм суспільної свідомості, складова частина духовної культури людства, специфічний рід практично-духовного освоєння світу. Мистецтво відносять до всіх форм практичної діяльності, коли вона здійснюється вміло, майстерно, уміло, вправно не лише в технологічному, але й в естетичному сенсі" [2, с. 172].

Мистецтво асоціюється, насамперед, з творчим проявом особистості. Воно ґрунтується на емоційній сфері і спрямоване на пробудження та формування емоційних, естетичних почуттів. Мистецтво завжди зорієнтоване на творення. К. Д. Ушинський з цього приводу писав: "Наука лише вивчає те, що існує або існувало, а мистецтво прагне творити те, чого ще немає, і перед ним у майбутньому майорить мета й ідеал його творчості" [2, с. 174]. Не можна забувати й того, що мистецтво "постає як реальний продуктивний спосіб пізнавально-перетворювального діяння індивіда у світі, спосіб самовияву індивідуального «Я». Усе це більшою чи меншою мірою треба враховувати при визначенні майстерності викладача вищого військового навчального закладу (ВВНЗ).

Педагогічна майстерність – це досконале, творче виконання педагогами своїх професійних функцій на рівні мистецтва, в результаті чого створюються оптимальні соціально-психологічні умови для становлення особистості педагога, забезпечення його інтелектуального та морально-духовного розвитку [2, с. 174].

Отже, педагогічну майстерність викладача можна розглядати як найвищий рівень педагогічної діяльності (якщо ми характеризуємо якість результату), як вияв творчої активності особистості педагога (характеризуємо психологічний механізм успішної діяльності). Коли ж ми прагнемо усвідомити витоки розвитку майстерності, зрозуміти шляхи професійного самовдосконалення, доцільно навести таке визначення цієї педагогічної категорії: *педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі* [3, с. 34]. У нашому дослідженні саме таке визначення педагогічної майстерності приймемо за основу. Водночас, аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що науковці не дійшли єдиних піхходів щодо складових педагогічної майстерності.

Н.В. Кузьміна, М.В. Кухарев визначають такі складові педагогічної майстерності: гуманістичну спрямованість діяльності педагога; професійну компетентність; педагогічні здібності; педагогічну техніку [2, с. 174]. Всі ці елементи пов'язані між собою та мають здатність до саморозвитку.

На думку авторів підручника (І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос, О.Г. Мирошник, В.А. Семиченко, Н.М. Тарасевич) педагогічна майстерність має такі складові: гуманістична спрямованість діяльності викладача, його професійна компетентність, педагогічні здібності і педагогічна техніка [3, с. 35]. Усі складники педагогічної майстерності взаємопов'язані, їм властивий саморозвиток, а не лише зростання під впливом зовнішніх чинників.

В.М. Нагаєв вважає, що педагогічна майстерність має таку структуру: морально-духовні якості, професійні знання, соціально- педагогічні якості, психолого-педагогічні уміння, педагогічна техніка [2, с. 175].

Метою статті є визначення сутності та структури педагогічної майстерності викладача в процесі його становлення та розвитку у вищому військовому навчальному закладі.

Метод дослідження аналіз психолого-педагогічної літератури щодо визначення сутності поняття "педагогічна майстерність", складових структури педагогічної майстерності викладача ВВНЗ і їх особливостей.

Виклад основного матеріалу. Професійна педагогічна діяльність викладача може розглядатися як цілісна динамічна система, яка містить п'ять структурних елементів: суб'єкт педагогічного впливу, суб'єкт навчання, предмет їх спільної діяльності, цілі навчання, засоби педагогічної комунікації. Ці компоненти складають систему, бо ні один з них не може бути замінений іншим або їх сукупністю. Специфіка педагогічної майстерності в сучасних умовах навчання у ВВНЗ полягає в тому, що вона має певну структуру. *Науковою новизною* даного дослідження є визначення структури педагогічної майстерності та особливостей її складових, критеріїв і рівнів оволодіння педагогічною майстерністю викладачем ВВНЗ.

Педагогічна майстерність, якою має оволодіти викладач ВВНЗ включає низку структурних складових: *морально-духовні якості, професійні знання, соціально-педагогічні якості, психолого-педагогічні уміння, педагогічну техніку.* Розглянемо особливості цих складових педагогічної майстерності викладача.

Першою складовою у структурі педагогічної майстерності розглянемо *морально-духовні якості.* Великий чеський педагог Я. А. Коменський на основі аналізу надбань народів Європи в галузі освіти здійснив глибоке наукове обґрунтування дидактичних і організаційних засад навчання підростаючого покоління. Це започаткувало дидактично-освітню революцію у світі. Але діяльність освітніх закладів зосереджувалася в основному навколо проблеми оволодіння тими, хто навчається, певною сумою знань, умінь і навичок з урахуванням рівня розвитку науки та соціально-економічних потреб. Питання виховання молоді, формування в особистості високих морально-духовних якостей залишалися поза увагою педагогів. Панувала навіть думка, що участь молоді людини в освітньому процесі автоматично забезпечує її виховання.

Усвідомлюючи інформаційну й технократичну загрозу, суспільство зобов'язане на новому етапі соціально-економічного розвитку рішуче перейти до наукового обґрунтування та здійснення освітньо-виховної революції, яка б поставила виховання людини на одному рівні з навчанням. Цей процес складний, тривалий, пов'язаний із руйнуванням усталених стереотипів, але неминучий. Провідну роль за такого підходу до організації освітньо-виховного процесу має відігравати педагог.

Важливою складовою педагогічної діяльності є її *гуманістична спрямованість*. У центрі уваги освітнього процесу має бути курсант (слухач). Викладач повинен виявляти глибоку повагу до його особистості, шанувати, оберігати від негативних впливів, створювати оптимальні умови для всебічного розвитку. За приклад тут може правити педагогічна діяльність В.О. Сухомлинського, у центрі уваги якого завжди мала місце повага до вихованців і водночас – вимогливість до них.

Важливим чинником у системі морально-духовних якостей особистості викладача є *рівень сформованості почуття національної гідності*. Це почуття розкривається передусім через такі риси: любов до свого народу, Батьківщини; повага до Конституції та законів України, державних символів; досконале володіння державною мовою, турбота про піднесення її престижу й функціонування в усіх сферах суспільного життя; шанобливе ставлення до батьків, свого роду, традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї належності до нього; повага до культури, традицій та звичаїв народностей, що проживають на теренах України. Курсанти (слухачі) чутливі до того, наскільки у їхніх викладачів сформоване почуття національної гідності. Ця якість – своєрідний тест, що визначає вплив викладача на тих, хто навчається.

Чільне місце в системі морально-духовних цінностей викладача вищої школи посідають *життєві ідеали*. Це важливо ще й тому, що вік, зокрема, курсанта, є періодом його становлення, роздумів про майбутню професійну діяльність. Яскраво виражені життєві ідеали досвідченого викладача завжди знайдуть відгук у свідомості курсантів (слухачів). Адже ідеал – це категорія етики, яка містить у собі довершені моральні якості; уособлення найбільш цінного й величного в людині, що дає змогу майбутнім військовим фахівцям успішно вдосконалюватися. Прояв викладачем своїх життєвих ідеалів особливо важливий у наш час, коли у зв'язку з історичними змінами, подіями на сході нашої країни, соціальними катаклізмами зникли звичні ідеали, що, здебільшого, мали фальшивий характер, а нові, справжні ще не утвердилися повною мірою. Залишати тих, хто навчається, без істинних взірців – означає підштовхувати їх до стану розчарування, пасивності, духовної деградації.

До зовнішніх чинників, що забезпечують зміцнення й підкріплення педагогічної майстерності викладача, належать *совісність (сумління), честь, справедливість і об'єктивність*. Курсанти (слухачі) особливо чутливо ставляться до цих якостей педагога й боляче реагують на їх відсутність, недостатню виразність. Сумління як категорія етики визначається здатністю

людини контролювати власну діяльність, давати об'єктивну оцінку своїм діям. Почуття честі характеризує особистість з погляду її готовності підтримувати й обстоювати гідність, репутацію – особисту чи колективну, членом якої вона є. Совісність і чесність виконують регулятивну функцію в життєдіяльності людини, її спілкуванні з іншими людьми. А оскільки викладачеві ВВНЗ доводиться повсякденно спілкуватися з курсантами (слухачами), які ще не мають достатнього життєвого досвіду, весь час перебувати на "сцені педагогічного олімпу", то вміння саморегуляції та регуляції, оцінювання своєї поведінки йому конче необхідні. До того ж викладач має дбати про підтримання не лише власної гідності, а й репутації педагогічного колективу.

Другою складовою педагогічної майстерності є *професійні знання*. Курсанти (слухачі) високо цінують викладача, який володіє глибокими знаннями зі свого фаху, виявляє обізнаність зі спорідненими дисциплінами, відзначається науковою ерудицією. Без цього немає майстерності педагога. Це вимагає від нього щоденної наполегливої праці над собою, накопичення і систематизації нових наукових знань. На цьому шляху кожного викладача підстерігає чимало труднощів: брак часу, великий обсяг інформації, підготовка до занять, специфічність військово-освітньої діяльності тощо. Зрештою, й економічні чинники не завжди дають можливість бажане наблизити до реального. Добрим помічником викладачеві у цій справі може стати використання комп'ютерної техніки, застосування інформаційних технологій.

Лише оволодіння базовими знаннями з психології та педагогіки вищої школи, фахових методик забезпечить надійний ґрунт для реалізації своїх можливостей і полегшить шлях до педагогічної майстерності.

Третьою складовою структури педагогічної майстерності викладача ВВНЗ є наявність у нього необхідних *соціально-педагогічних якостей*. При цьому варто зважати на те, що соціально-педагогічні якості – це результат виховного впливу на особистість сім'ї, соціуму, військового середовища, освітнього закладу та ін. Вони частково входять до змісту професіограми військового педагога. Професіограма — це перелік якостей особистості, необхідних для успішного виконання функціональних обов'язків з конкретного фаху. Професіограми не є сталими моделями. Змінюються умови праці, оновлюються технології навчання – змінюються й вимоги до якостей викладача.

Серед якостей особистості викладача, визначальних у процесі становлення педагогічної культури, майстерності й професіоналізму, особливо важливим є *педагогічний такт* (лат. *tactus* — дотик, відчуття). *Тактовність* є свідченням сформованості педагогічної культури викладача, передумовою вияву в його душі "вільних валенсій", які притягують до нього курсантів (слухачів). Це чутливий інструмент попередження міжособистісних конфліктів, яскравий показник педагогічної майстерності. Оскільки навіть пересічна людина, яка сповідує засади загальнолюдської та

професійної культури, повинна володіти педагогічним тактом, то викладач ВВНЗ в процесі спілкування з курсантами(слухачами), розв'язуючи перманентні педагогічні завдання, має виявляти довершені зразки тактовності, будувати свої стосунки з тими, хто навчається, на суб'єкт-суб'єктних засадах.

Чотвертою важливою складовою у структурі педагогічної майстерності викладача ВВНЗ є комплекс психолого-педагогічних умінь: конструктивних, комунікативних, дидактичних, перцептивних, сугестивних, пізнавальних, прикладних, організаторських, психотехнічних та ін. Більшість названих умінь, ґрунтуючись на комплексі соціально-педагогічних якостей, формуються в процесі навчання у ВВНЗ, служби у військах, навчання на курсах підвищення кваліфікації, а також у ході безпосередньої педагогічної діяльності. Цей процес досить тривалий, вимагає від особистості викладача наполегливої цілеспрямованої роботи над собою.

Розглянемо сутність і зміст основних психолого-педагогічних умінь викладача ВВНЗ.

Конструктивні вміння передбачають: добір доцільних форм і видів діяльності; добір дієвих методів і засобів виховного впливу; планування перспективних етапів у керівництві колективом курсантів (слухачів); здійснення індивідуально орієнтованого підходу до майбутніх військових фахівців.

Комунікативні вміння покликані забезпечити доцільність стосунків із суб'єктами освітнього процесу, зокрема, встановлювати педагогічно вмотивовані контакти з курсантами (слухачами), своїми колегами, викладачами суміжних навчальних дисциплін тощо.

Організаторські вміння уможливають розв'язання певних педагогічних завдань: організовувати й керувати колективами курсантів (слухачів), створювати оптимальні умови для їх розвитку; забезпечувати педагогічно ефективну діяльність навчальних колективів; організовувати роботу з курсантами (слухачами) у позанавчальний час (самостійна робота, консультації, підготовка до екзаменів тощо).

Дидактичні вміння виявляються в тому, щоб пояснювати курсантам (слухачам) навчальний матеріал на доступному для них рівні сприймання; керувати їх самостійною навчально-пізнавальною діяльністю, сприяти розвитку їхніх пізнавальних інтересів, інтелектуальних можливостей, формувати й розвивати у тих, хто навчається, дієві мотиви навчальної праці; навчати оволодінню ефективними й раціональними методами самостійної пізнавальної діяльності.

Перцептивні вміння (лат. percipio – сприймання, пізнання, чуттєве сприйняття, розуміння й оцінка людьми соціальних об'єктів – інших людей, самих себе, груп та ін.) охоплюють: здатність проникати у внутрішній світ курсантів (слухачів); розуміти їхній психічний стан; спостережливість, що дає змогу розуміти реальний психічний стан того, хто навчається, в конкретній ситуації.

Сугестивні вміння (лат. suggestio – навіюю) становлять безпосередній емоційно-вольовий вплив педагога на тих, хто навчається, з метою створення в них певного психічного стану, спонування їх до конкретних дій.

Пізнавальні вміння включають: вивчення індивідуальних особливостей фізичного, психічного й соціального розвитку курсантів (слухачів); оволодіння новою науковою інформацією, раціональне використання її в науково-педагогічній роботі; вивчення кращого національного та закордонного педагогічного досвіду, в першу чергу, військових навчальних закладів провідних країн НАТО, та його творче використання у власній викладацькій діяльності.

Прикладні вміння ґрунтуються: на володінні технічними засобами навчання, тренажерною та комп'ютерною технікою; інтерактивними інформаційними технологіями тощо.

Уміння в галузі психотехніки передбачають свідоме й доцільне використання надбань психології у сфері навчання, виховання, розвитку, психологічної підготовки курсантів (слухачів) до майбутньої військової служби.

Достатня сформованість у викладача ВВНЗ зазначених вище вмінь є необхідною умовою розв'язання різноманітних педагогічних, військово-професійних завдань на рівні педагогічної майстерності.

П'ятою складовою у структурі педагогічної майстерності є *педагогічна техніка*.

Педагогічна техніка – це сукупність раціональних засобів, умінь та особливостей поведінки педагога, спрямованих на ефективну реалізацію обраних ним методів і прийомів навчально-виховної роботи з окремим індивідом чи колективом відповідно до поставленої мети навчання та виховання з урахуванням конкретних об'єктивних і суб'єктивних умов [2, 174].

Критеріями педагогічної майстерності викладача ВВНЗ є: *доцільність* (за спрямованістю), *продуктивність* (за результатами), *діалогічність* (за характером стосунків з студентами), *оптимальність у виборі засобів*, *творчість* (за змістом діяльності). Автори підручника [3, с. 34] визначають такі рівні оволодіння педагогічною майстерністю: *елементарний, базовий, досконалий, творчий*.

Процес оволодіння педагогічною майстерністю має певні особливості:

– не можна вдосконалити свою педагогічну майстерність, не займаючись постійним вивченням власної методики, і навпаки, не можна вивчати методику, не вдосконалюючи її;

– не можна вдосконалити свою майстерність, не використовуючи національний і закордонний досвід, досвід колег;

– оцінка власної методики і методик викладачів національних і зарубіжних військових навчальних закладів можлива лише у практичній діяльності шляхом апробації;

– вдосконалення та самовдосконалення викладача ВВНЗ – процес творчий і неперервний.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті показана актуальність досліджуваної проблеми в контексті необхідності вивчення та узагальнення досвіду становлення та розвитку педагогічної майстерності викладачів військових навчальних закладів провідних країн НАТО. Розглянуті сутність "педагогічної майстерності", її структура та особливості. Під педагогічною майстерністю розуміється комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі. Визначена така структура педагогічної майстерності викладача ВВНЗ: морально-духовні якості, професійні знання, соціально-педагогічні якості, психолого-педагогічні уміння, педагогічна техніка. Виявлені критерії педагогічної майстерності (доцільність (за спрямованістю), продуктивність (за результатами), діалогічність (за характером стосунків з курсантами, слухачами), оптимальність у виборі засобів, творчість (за змістом діяльності), наведені рівні оволодіння педагогічною майстерністю викладачем ВВНЗ.

Перспективами подальших досліджень є такі напрями: організаційно-методичні основи підготовки та підвищення педагогічної кваліфікації викладачів військових навчальних закладів провідних країн НАТО; використання інноваційних педагогічних технологій в системі підготовки військових фахівців у ВВНЗ України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність: Хрестоматія / І. А. Зязюн, Н. Г. Базилевич, Т.Г. Дмитренко та ін. - К.: Вища шк., 2006. — 606 с.
2. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі / В.М. Нагаєв. - Харк. нац. аграрн. ун-т ім. В.В. Докучаєва: [навч. посіб.] — К.: ЧП.- 2007. — 217 с.
3. Педагогічна майстерність: підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамушенко, І.Ф. Кривонос та ін.; за ред. І.А. Зязюна. – 2-е вид., допов. і переробл. – Вища шк, 2004.- 422 с.

REFERENCES

1. Zyazyun, I.A., Bazilevich, N.G., Dmitrenko, T.G. (2006). *Pedagogichna majsternist: Hrestomatiya* [Pedagogical skill: Reading literature]. K.: Visha shk., 606 (in Ukrainian).
2. Nagayev, V. M. (2007). *Metodika vkladannya u vishij shkoli* [Teaching method in high school]. Hark. nac. agrarn. un-t im. V.V. Dokuchayeva: [navch. posib.]. K.: ChP, 217 (in Ukrainian).
3. Zyazyun, I.A. Kramushenko, L.V. Krivonos, I.F. ta in.; za red.. I.A. Zyazyuna (2004). *Pedagogichna majsternist: pidruchnik*, 2-e vid., dopov. i pererobl [Pedagogical skill: textbook]. K.: Visha shk, 422 (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Богунов Сергей,
кандидат технических наук,
Олег Митягин,
кандидат исторических наук
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
Казак Ирина,
кандидат педагогических наук
Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоя Сикорского»

Становление и развитие педагогического мастерства преподавателя высшего военного учебного заведения: основные структурные составляющие

В статье рассмотрено понятие «педагогическое мастерство» и определены составляющие структуры педагогического мастерства преподавателя высшего военного учебного заведения. Проведен анализ особенностей составляющих педагогического мастерства и важности каждой из них для процесса подготовки курсантов (слушателей) в высших военных учебных заведениях.

Ключевые слова: педагогическое мастерство; структура.; преподаватель; высшее военное учебное заведение; процесс обучения; составляющие; обучение; педагогическая деятельность.

SUMMARY

Sergej Bogunov,
candidate of technical sciences,
Oleh Mitiahin,
candidate of Historical Science
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskyi
Irina Kazak,
candidate of pedagogical sciences
National Technical University of Ukraine
«Kiev Polytechnic Institute named after Igor Sikorskyi»

Peculiarities of the structure of pedagogical mastery of the teacher of the higher educational institution

Introduction. *In modern times, the problem of the formation of pedagogical skill as a manifestation of a high level of pedagogical activity is topical, it has a high social significance and occupies one of the central places among the components of pedagogical activity in the training of highly qualified specialists for the society, the formation of national consciousness and spiritual culture of Ukrainian students.*

Purpose. *Definition of the essence, structure and features of the teacher's higher education institution's pedagogical skills.*

Method. *Analysis of educational, psychological and pedagogical literature on the definition of the essence of the concept of "pedagogical skill" that make up the structure of pedagogical mastery of a teacher of a higher educational institution and their characteristics.*

Results. *As a result of the analysis of scientific, psychological and pedagogical literature, the article reveals the components of pedagogical skill: moral and spiritual qualities,*

professional knowledge, social and pedagogical qualities, psychological and pedagogical skills, pedagogical techniques.

Practical value. *As a result of the study of the concept of "pedagogical skill", the constituent structures and their characteristics, criteria and levels of pedagogical mastering of the teacher of the higher academic institution are determined, on the basis of which it is possible to provide training of highly qualified specialists for various sectors of society.*

Originality. *The scientific novelty of this study is the definition of the structure of pedagogical skills and the characteristics of its components, criteria and levels of mastery of pedagogical skill by a teacher of a higher educational institution.*

Conclusion. *In the article the essence of "pedagogical skill", its structure and features of the components of pedagogical skill are considered. By pedagogical skill we will understand a set of personality traits that ensures self-organization of a high level of professional activity on a reflexive basis. Pedagogical mastery has the following structure: moral and spiritual qualities, professional knowledge, social and pedagogical qualities, psychological and pedagogical skills, pedagogical technique. The criteria of pedagogical skill (expediency (direction), productivity (by results), dialogicity (by the nature of relations with students), optimality in the choice of means, creativity (on the content of activity) were also revealed and characteristics of these criteria were given at the risk levels of pedagogical skill elementary, basic, perfect, creative).*

Further research will be devoted to the teacher's use of the specifics of pedagogical skill in specific situations in the process of teaching and educating students in a university.

Key words: *pedagogical skill; structure; teacher; higher educational institution; the process of teaching; components; training; pedagogical activity.*

Ключевые слова: *педагогическое мастерство; структура.; преподаватель; высшее учебное заведение; процесс обучения; составляющие; обучение; педагогическая деятельность.*

ОБГРУНТУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНОЇ МОДЕЛІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

У статті на основі врахування поглядів вітчизняних і зарубіжних вчених, компонентної структури психолого-педагогічної компетентності та експертної думки обґрунтована теоретична модель становлення та розвитку психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. Запропонована модель побудована з дотриманням наукових принципів і з урахуванням базових положень відомих концепцій психолого-педагогічних досліджень. У статті розкрито особливості функціонування авторської моделі, зміст її складових блоків, взаємозв'язків та взаємозалежностей між елементами. Розроблену модель можна розглядати як дієвий інструментарій організації процесу формування психолого-педагогічної компетентності курсантів під час навчання у закладі вищої військової освіти.

Ключові слова: психолого-педагогічна компетентність; майбутні офіцери-прикордонники; компонентна структура; принципи; теоретична модель; складові блоки; взаємозв'язки; заклади вищої військової освіти.

Постановка проблеми. На етапі реформування прикордонного відомства виникає необхідність у досвідчених компетентних офіцерах-прикордонниках, які мають не лише професійні знання, уміння та навички, але й можуть приймати оптимальні рішення в ситуаціях вибору, брати на себе відповідальність, налаштовані на співробітництво, вирізняються мобільністю, динамізмом, вміють будувати конструктивні стосунки з підлеглим персоналом, здійснювати на нього психолого-педагогічний вплив та проводити освітню й виховну діяльність. Іншими словами офіцер-прикордонник повинен бути психологічно і педагогічно компетентним. Підготовку такого фахівця, формування його психолого-педагогічної компетентності слід розпочинати під час навчання у відомчому закладі вищої освіти. Для кращого розуміння такої підготовки, врахування усіх її особливостей та зв'язків, можливостей та засобів, складових, рівнів та умов актуальним питанням є побудова моделі, яка б описувала цей процес і давала можливість спрогнозувати наслідки відповідної цілеспрямованої діяльності викладача.

Останнім часом наука загалом, і педагогіка зокрема, все більше уваги приділяють питанням організації і управління складними цілеспрямованими процесами, що зумовлено необхідністю їх наукового аналізу з точки зору їх структури і організації. Практика від науки потребує рекомендацій з якнайкращого (оптимального) управління такими процесами, а такі рекомендації можна отримати лише на підставі застосування відповідних

(кількісних, якісних) методів дослідження, котрі передбачають побудову моделі досліджуваного явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Моделювання як метод дослідження та прогнозування в наш час широко застосовується в різних наукових галузях. Моделюванням процесу формування різного роду компетентностей фахівців силових структур займались багато науковців та педагогів: М.Карпушина (педагогічні умови формування вмінь розв'язувати проблемні ситуації у майбутніх офіцерів-прикордонників); Н.Логвінова (моделювання педагогічної технології формування професійно-правової компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників); П.Дармограй (модель формування професійної компетентності майбутніх офіцерів пенітенціарної служби); О.Пономаренко (модель формування професійної компетентності майбутніх офіцерів служби тилу); О.Коба (модель формування професійної компетентності офіцерів внутрішніх військ), Н.Мась (структурно-функціональна модель формування професійної компетентності майбутніх військових психологів) тощо. Всі дослідники обґрунтовують та будують модель формування тих чи інших особистісних утворень, враховуючи специфіку професійної діяльності відповідних фахівців. Але, на жаль, у науковій та науково-методичній літературі питанням дослідження змісту, структури, теоретичній моделі формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників приділено недостатньо уваги.

Отже, **метою статті** є обґрунтування та побудова теоретичної моделі становлення та розвитку психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України (ДПСУ).

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано систему методів дослідження: вивчення, аналіз науково-педагогічної та методичної літератури, теоретичне моделювання процесу становлення та розвитку психолого-педагогічної компетентності, вивчення та узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду, метод експертних оцінок, констатувальний експеримент.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Процес побудови моделі складається з наступних етапів: споглядання об'єкту моделювання, безпосередньо побудови моделі (абстрактного мислення) і перевірки її адекватності. На першому кроці перевірки необхідно встановити, в якій мірі отримана модель відповідає сформульованим гіпотезам про об'єкт, тобто задуму моделювання. На етапі практичної перевірки і застосування моделі з її допомогою одержують деякі нові відомості про об'єкт, порівнюють їх з експериментальними даними, використовуючи один або кілька математико-статистичних критеріїв, що дозволяють якісно або кількісно встановити ступінь співпадання прогнозованих і експериментальних [1, с.18].

Дослідниця О. Шмерко підкреслює, що сам процес моделювання являє собою ряд послідовно виконуваних операцій і процедур:

- конструювання або вибір моделі на основі попереднього вивчення об'єкта та виділення його істотних характеристик;
- дослідження моделі та її корекція;
- інтерпретація знань про моделі та включення їх у зміст теорії;
- ідеалізація і оперування ідеальними об'єктами та одержання теоретичного знання [7, с. 85].

Погоджуємось з думкою В. Пулима, який стверджує, що модель повинна мати властивості подібності до оригіналу, нейтральності (відсутності суб'єктивізму), схематичності (спрощеності в певних межах), а також мати здатність відтворювати динамічні та функціональні характеристики та «відчувати» зміни у своїх складових, параметрах, зв'язках, характеристиках в результаті цілеспрямованих активних впливів та дій [5, с.82].

Побудова моделі, зазвичай, спрощує оригінал, узагальнює відомості про нього, а це, в свою чергу, сприяє систематизації та впорядкуванню інформації про нього, дозволяє досліджувати та прогнозувати кінцеві результати функціонування моделі і оригіналу [2, с.34].

Розвиток педагогічної науки, зростання числа методів, засобів, прийомів, форм виховання та навчання, виявлення все більшої кількості факторів та чинників, що впливають на освітні процеси, робить педагогічну діяльність досить складною, але завдяки моделюванню прогнозованою.

Модель, на думку О. Миропольської, дає можливість:

- зрозуміти структуру досліджуваного об'єкта, його основні властивості, закони розвитку і взаємодії з навколишнім світом;
- навчитися ефективно управляти цим об'єктом або процесом за заданих умов, мети і критеріїв;
- прогнозувати прямі і непрямі наслідки реалізації заданих способів і форм впливів на об'єкт [4, с.59].

Моделювання дозволяє розробити моделі досліджуваних процесів, в нашому випадку процесу формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників, в яких можна врахувати розроблені в ході дослідження стратегії, котрі враховують позитивні чиники та створюють протидію негативним факторам цього процесу. Моделювання, за своєю суттю, є сполучною ланкою між психолого-педагогічною теорією та практикою.

Слід відмітити, що у педагогіці практично неможливо створити дуже точну статичну модель, оскільки педагогічна діяльність – творча, креативна, вона передбачає взаємодію між людьми (викладачами, офіцерами, курсантами), кожен з яких індивідуальність, має свої індивідуально-психологічні особливості, що, в свою чергу, передбачає використання індивідуальних, особливих підходів і методів педагогічного та психологічного впливу.

В основу побудови моделі формування психолого-педагогічної компетентності повинна бути покладена модель курсанта як людини на певному етапі його життєвого шляху, як цілісної особистості, що

розвивається. Головною характеристикою цього етапу є набуття теоретичних знань і практичних умінь, необхідних у подальшій професійній діяльності для розв'язання психолого-педагогічних завдань. Така психолого-педагогічна підготовка стає однією з головних проблем для професійного становлення майбутніх офіцерів-прикордонників. Модель майбутнього офіцера-прикордонника описує основні вимоги до таких фахівців, тенденції їх використання у процесі охорони та захисту кордонів держави тощо. Модель офіцера ДПСУ – це певний еталон, ідеал спеціаліста, який повинен бути підготовлений у ході освітнього процесу під час навчання у відомчому закладі вищої освіти та, який за своїми якостями, знаннями, вміннями відповідає сучасним вимогам суспільства та держави.

Соціальне замовлення вносить свої корективи в модель випускника академії ДПСУ, вимагаючи підвищення якості їх підготовки, зміни вектора з суто військової підготовки у психолого-педагогічному напрямку.

Отже, на нашу думку, метою моделювання процесу становлення та розвитку психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у закладі вищої військової освіти є розробка такої моделі, яка буде враховувати існуючу систему підготовки курсантів та дозволить підвищити ефективність цього процесу у ході вивчення ними загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін.

На основі експертної думки, аналізу наукових джерел з проблеми, змісту та структури психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів ДПСУ, дослідження рівня сформованості досліджуваної характеристики особистості у курсантів академії (констатувальний експеримент), обґрунтування сукупності педагогічних умов нами було розроблено відповідну модель, яка має комплексний характер і складається з чотирьох блоків: концептуально-цільового, змістовного, системно-методичного, діагностико-результативного.

Між іншим, аналіз поглядів та підходів ряду науковців щодо компонентного складу моделей формування тих чи інших особистісних характеристик засвідчив, що різні вчені виділяють власні складові цих моделей.

Так, наприклад, Н. Мась пропонує до моделі формування професійної компетентності у майбутніх військових психологів включати цільову, змістовну, операційну та результативну складові [3, с.226], а В. Собко обґрунтовує та пропонує включити до складу моделі формування професійної компетентності офіцерів-прикордонників цільову, змістовну, науково-методичну, аналітично-результативну компоненти [6, с.120].

Кожна з складових компонент або блоків моделі має своє цільове і змістове навантаження. Зупинимось детальніше на обґрунтуванні та розгляді кожного блоку розробленої нами моделі становлення та розвитку психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Планування діяльності з формування досліджуваного особистісного феномену у курсантів академії ДПСУ розпочинається з формулювання мети,

визначення підходів щодо дослідження зазначеного процесу, які в подальшому дадуть можливість втілити теоретичні напрацювання у практичну діяльність дослідника. При цьому слід дотримуватись певних відповідних принципів.

Отже, перший і найбільш важливий блок, який визначає призначення і спрямованість моделі – це концептуально-цільовий блок. Цей блок містить, насамперед, мету – формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників і визначає теоретичне підґрунття передбачає функціонування моделі на засадах реалізації низки методологічних підходів та принципів. Методологічні підходи, в нашому випадку, це ключові фундаментальні педагогічні положення, котрі мають загальнонауковий зміст побудови процесу становлення та розвитку психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів ДПСУ. У якості таких підходів нами розглядалися:

- компетентнісний (передбачає зміщення акцентів з традиційного наконичення нормативно визначених знань, вмінь і навичок з психології та педагогіки у курсантів у бік формування здатності творчо і адекватно застосовувати їх під час виконання психолого-педагогічних задач, що виникатимуть у ході професійної діяльності);

- діяльнісний (передбачає дослідження психолого-педагогічної компетентності як передумови та запоруки якісного виконання професійної діяльності);

- системний (передбачає розгляд процесу формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників як системи, яка складається з великої кількості взаємозалежних елементів);

- особистісний (передбачає необхідність врахування особистісних відмінностей майбутніх офіцерів-прикордонників та рівня підготовленості педагогічних працівників у процесі формування досліджуваної властивості).

Обов'язковою умовою для реалізації концепції дослідження, яка базується на вищезазначених підходах, є дотримання відповідних загальноприйнятих та специфічних принципів. У якості загальноприйнятих ми розглядали принципи детермінізму, єдності свідомості і діяльності, об'єктивності і всебічності, конкретності, вивчення у розвитку, ефективності і оптимальності, комплексності і системності, проектування та моделювання.

Враховуючи особливості майбутньої професійної діяльності обов'язково необхідно брати до уваги і такі специфічні принципи, як:

- об'єктивність оцінки військово-політичної та соціально-економічної ситуації, України, а також рівня психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників;

- організації і проведення формування психолого-педагогічної компетентності в тісній взаємодії з іншими видами всебічного забезпечення майбутньої оперативно-службової та повсякденної діяльності майбутніх офіцерів ДПСУ;

- неперервності процесу формування психолого-педагогічної компетентності, постійного впливу на свідомість і поведінку майбутніх офіцерів-прикордонників у повсякденних та екстремальних умовах;
- цілеспрямованості психолого-педагогічної компетентності на вирішення конкретних оперативно-службових завдань;
- диференційованого підходу в процесі формування психолого-педагогічної компетентності з врахуванням індивідуально-психологічних особливостей майбутніх офіцерів-прикордонників;
- єдності та узгодженості дії всіх суб'єктів формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників;
- пріоритет вирішення завдань захисту держави.

На основі реалізації концептуальних підходів із забезпеченням відповідних принципів та аналізу наукових джерел і системи організації освітнього процесу в академії нами було розроблено педагогічні умови ефективного процесу формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників, які увійшли до наступного змістовного блоку запропонованої моделі. Такими педагогічними умовами є:

- розвиток мотивації курсантів до навчання і майбутньої професійної діяльності, позитивного ставлення майбутніх офіцерів-прикордонників до психолого-педагогічних знань та вмінь, які необхідні їм для вирішення педагогічних та морально-психологічних завдань у подальшій професійній діяльності, та формування глибокого переконання у необхідності цих знань для становлення офіцерів-прикордонників як професіоналів;

- чітке усвідомлення мети, завдань і функцій психолого-педагогічної компетентності та, як наслідок, виділення на основі компетентнісного підходу достатньої сукупності важливих та необхідних майбутньому офіцеру ДПСУ психолого-педагогічних знань та здатностей, котрі дозволили б йому здійснювати логічно обгрунтовані, правильні дії у ході вирішення педагогічних завдань професійної діяльності, та, які можуть бути сформовані у ході вивчення загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін;

- активізація навчально-пізнавальної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників на основі реалізації діяльнісного підходу під час проведення освітнього процесу на основі забезпечення взаємозв'язку загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін з реальною професійно-педагогічною діяльністю у майбутньому;

- створення психологічно-позитивного клімату у навчальному середовищі, який сприятиме здійсненню вольових зусиль та самореалізації, формуванню позитивного емоційного фону у майбутніх офіцерів ДПСУ

- на основі реалізації особистісного підходу забезпечення наукової та методичної підготовки викладачів до формування досліджуваної компетентності курсантів на основі врахування їх індивідуальних особистісних відмінностей.

Втілення у освітній процес під час викладання загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін представлених педагогічних умов

сприятиме становленню та розвитку психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. Ця особистісна властивість має свою структуру, до складу якої входять мотиваційний, когнітивно-діяльнісний, рефлексивно-вчинковий та емоційно-вольовий компоненти, та виконує певні функції: пізнавально-розвиваючу, управлінську, комунікативну, адаптивну, освітню, рефлексивну.

Зміст, структура, функції психолого-педагогічної компетентності, а також глибокий аналіз освітньо-кваліфікаційних характеристик, навчальних планів та робочих навчальних планів загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін дозволили нам сформувавши системно-методичний блок моделі. Саме у цьому блоці виділено етапи формування досліджуваної властивості особистості: базовий (1-2 курс); допрофесійний (3 курс); професійний (4 курс).

Кожен з етапів має свою ціль та спрямованість:

1. Базовий етап має на меті формування професійної мотивації та усвідомлення необхідності психолого-педагогічної компетентності для подальшої професійної діяльності, спрямований на створення образу психологічно і педагогічно компетентного офіцера-прикордонника, формування основних компонентів досліджуваної властивості, котрі знаходяться у прямій залежності із змістом загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін, що вивчаються на 1 курсі.

2. Допрофесійний етап – це етап, під час якого відбувається становлення психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників на основі базових знань, вмінь та навичок, отриманих у ході вивчення відповідних дисциплін, формування психологічних і педагогічних важливих якостей особистості, узгодження теоретичної підготовки із загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін з практичною підготовкою під час методичної практики (у якості начальників навчальних груп) і одночасна апробація набутого досвіду, розвиток мотиваційного, когнітивно-діяльнісного, рефлексивно-вчинкового та емоційно-вольового компонентів досліджуваного особистісного утворення у ході подальшого вивчення відповідних навчальних дисциплін.

3. Професійний етап спрямований на визначення недоліків у психолого-педагогічній підготовці курсантів і передбачає самоаналіз та самовдосконалення їх психолого-педагогічної компетентності на основі засвоєння творчих аспектів цієї підготовки, вдосконалення усіх складових компонент досліджуваної характеристики під час стажувань, виконання курсових проектів, практики.

Зрозуміло, що поділ на такі етапи процесу становлення та розвитку психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників є дещо умовним, оскільки викладання загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін проводиться на усіх чотирьох курсах навчання і формування складових цієї компетентності відбувається протягом усього періоду навчання.

Головною особливістю системно-методичного блоку є оптимізація змісту теоретичної та практичної підготовки курсантів у ході вивчення ними загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін, яка б гармонійно поєднувалась з етапами формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. Саме така оптимізація та узгодження дозволили на основі реалізації концепції дослідження розробити методичну систему процесу формування досліджуваного особистісного утворення. Ця методична система включає в себе форми (традиційні, інноваційні), методи (бесіди, круглі столи, особистісно-розвивальні тренінги, ситуативне моделювання тощо) та засоби (вербальні, наочні, інтерактивні, відеофільми), а також удосконалені робочі навчальні програми дисциплін, які враховують специфіку становлення та розвитку психолого-педагогічної компетентності у майбутніх офіцерів ДПСУ.

Втілення моделі в освітній процес передбачає наявність конкретних результатів щодо формування психолого-педагогічної компетентності, тобто динамічних змін у рівнях її сформованості, які передбачають перехід на більш високий рівень досліджуваної властивості.

Безумовно, щоб перевірити спроможність, функціональність моделі та дієвість розроблених педагогічних умов та методичної системи необхідно мати сукупність критеріїв визначення рівня сформованості досліджуваного особистісного феномену та відповідні їх показники. Отже, нами виділено діагностико-результативний блок моделі, до складу якого увійшли мотиваційно-світоглядний, змістовно-діяльнісний, поведінковий та емоційно-вольовий критерії з обґрунтованими відповідними показниками. Також до цього блоку входять етапи:

- діагностування з визначеними методиками та методами;
- визначення кінцевого результату на основі встановлення рівнів сформованості психолого-педагогічної компетентності курсантів (низький, середній, достатній, високий);
- пошук резервів у випадку отримання результатів, які можна було б поліпшити (позитивні, але недостатні зміни);
- коригування отриманих результатів.

Висновки та перспективи подальших досліджень Отже, на основі врахування структури психолого-педагогічної компетентності, педагогічних умов її формування, різних підходів до структури моделей, а також експертної думки нами було обґрунтовано та побудовано теоретичну модель становлення та розвитку психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів ДПСУ. Запропоновану модель можна розглядати як дієвий інструментарій організації процесу формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників під час навчання у закладі вищої освіти. Ефективність цієї моделі буде перевірена у ході експериментального дослідження, але слід відмітити, що побудована модель є динамічною, відкритою і, за необхідності, може бути доповнена новими елементами, компонентами та складовими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боровик О.В., Боровик Л.В. Дослідження операцій в оперативно-службовій діяльності органів охорони державного кордону: підручник / О.В.Боровик, Л.В. Боровик. – Хмельницький: Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б.Хмельницького, 2009. – 444с.
2. Вітвицька С. С. Практикум з педагогіки вищої школи : навч. посіб. за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 396 с.
3. Мась Н.М. Структурно-функціональна модель формування професійної компетентності у майбутніх військових психологів у процесі їх професійної підготовки у вищому військовому навчальному закладі/ Н.М.Мась // Збірник наукових праць. Серія : педагогічні та психологічні науки. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2010. –№ 54.– С.224–229.
4. Миропольська О. В. Формування професійної компетентності фахівців митних органів в умовах службової діяльності: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Миропольська Оксана Василівна. – Хмельницький, 2009. – 219 с.
5. Пулим О. М. Особливості моделі післядипломної підготовки офіцерів з гуманітарних питань / О. М. Пулим // Збірник наукових праць. – Хмельницький : НАПВУ, 2010. – № 60, ч. II. – С. 81–83.
6. Собко В. Г. Обґрунтування моделі розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників у фаховій підготовці із застосуванням ділових ігор / В. Г. Собко // Педагогіка і психологія професійної освіти. – Львів, 2013. – №3. – С. 117–124.
7. Шмерко О.П. Психологічні особливості формування професійної компетентності студентів коледжів торговельно-економічного профілю: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.10 / Шмерко Олена Петрівна. – Київ., 2014. – 210 с.

REFERENCES

1. Borovyk, O. V., Borovyk, L. V. (2009). Doslidzhennia operatsii v operatyvno-sluzhbovii diialnosti orhaniv okhorony derzhavnoho kordonu: pidruchnyk [Investigation of operations in operational activities of state border guard institutions]. Khmelnytskyi: Vydavnytstvo Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy imeni B.Khmelnyskoho. 9 (in Ukrainian).
2. Vitvytska, S. S. (2005). Praktykum z pedahohiky vyshchoi shkoly [Workshop on Pedagogy of Higher Education]. – K.: Tsentr navchalnoi literatury. 9 (in Ukrainian).
3. Mas, N. M. (2010). Strukturno-funktsionalna model formuvannia profesiinoi kompetentnosti u maibutnikh viiskovykh psykholohiv u protsesi yikh profesiinoi pidhotovky u vyshchomu viiskovomu navchalnomu zakladi [Structural-functional model of formation of professional competence of future military psychologists in the process of their professional training in the higher military educational institution] Zbirnyk naukovykh prats. Serii: pedahohichni ta psykholohichni nauky, 54, 224–229 (in Ukrainian).
4. Myropolska, O. V. (2009). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti fakhivtsiv mytnykh orhaniv v umovakh sluzhbovoi diialnosti [Formation of professional competence of specialists of customs bodies in the conditions of official activity] (PhD thesis). Khmelnytskyi (in Ukrainian).
5. Pulym, O. M. (2010). Osoblyvosti modeli pislidyplomnoi pidhotovky ofitseriv z humanitarnykh pytan [Features of the model of postgraduate training of humanitarian officers] Zbirnyk naukovykh prats, 60, ch. II, 81–83 (in Ukrainian).
6. Sobko, V. H. (2013). Obgruntuvannia modeli rozvytku profesiinoi kompetentnosti ofitseriv-prykordonnykiv u fakhovii pidhotovtsi iz zastosuvanniam dilovykh ihor [Substantiation of the model of development of professional competence of border guard officers in professional training with the use of business games] Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity, 3, 117–124 (in Ukrainian).

7. Shmerko, O. P. (2014). *Psykholohichni osoblyvosti formuvanniaprofesiinoi kompetentnosti studentiv koledzhiv torhovelno-ekonomichnoho prийofiliu* [Psychological peculiarities of formation of professional competence of college students of trade and economic profile] (PhD thesis). Kyiv (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Людмила Боровик,
кандидат психологических наук, доцент
Национальная академия Государственной пограничной
службы Украины имени Богдана Хмельницкого

Обоснование и построение теоретической модели становления и развития психолого-педагогической компетентности будущих офицеров-пограничников

В статье на основе учета взглядов отечественных и зарубежных ученых, компонентной структуры психолого-педагогической компетентности и экспертного мнения обоснована теоретическая модель становления и развития психолого-педагогической компетентности будущих офицеров-пограничников. Предложенная модель построена с соблюдением научных принципов и с учетом базовых положений известных концепций психолого-педагогических исследований. В статье раскрыты особенности функционирования авторской модели, содержание ее составляющих блоков, взаимосвязей и взаимозависимостей между элементами. Разработанную модель можно рассматривать как действенный инструмент организации процесса формирования психолого-педагогической компетентности курсантов во время обучения в заведении высшего военного образования.

Ключевые слова: психолого-педагогическая компетентность; будущие офицеры-пограничники; компонентная структура; принципы; теоретическая модель; составляющие блоки; взаимосвязи; учреждения высшего военного образования.

SUMMARY

Lyudmyla Borovyk,
candidate of psychological sciences, associate professor
National academy of the state border guard service of
Ukraine named after Bogdan Khmelnytskyi

Substantiation and construction of a theoretical model for the formation and development of psychological and pedagogical competence of future border guard officers

***Introduction.** One of the important components of the professional competence of future border guard officers is psychological and pedagogical competence. For a better understanding of the specifics of the psychological and pedagogical training of cadets, the awareness of its need for solving the pedagogical tasks of future professional activities, the actual issues are the construction of a model that would describe this process and provide an opportunity to predict the consequences of the relevant purposeful activity of the teacher.*

***Purpose.** The purpose of the article is to substantiate and construct the theoretical model of formation and development of psychological and pedagogical competence of future officers of the State Border Guard Service of Ukraine.*

***Methods.** To achieve the goal, a system of research methods was used: the study, analysis of scientific, pedagogical, and methodological literature, theoretical modeling of the process of formation and development of psychological and pedagogical competence, studying and generalization of domestic and foreign experience, the method of expert assessments.*

Results. *In the article, based on the consideration of the views of domestic and foreign scholars taking into account the component structure of psychological and pedagogical competence and expert opinion, the theoretical model of formation and development of psychological and pedagogical competence of future border guard officers is substantiated. The proposed model is constructed in accordance with scientific principles and taking into account the basic provisions of the well-known concepts of psychological and pedagogical research. The article describes the peculiarities of the functioning of the author's model, the content of its constituent blocks, interrelations and interdependencies between the elements.*

Originality. *The originality of the constructed model lies in the fact that it is dynamic, open and, if necessary, can be supplemented with new elements and components.*

Conclusion. *The developed model can be considered as an effective tool for organizing the process of forming the psychological and pedagogical competence of cadets while studying at an institution of higher military education. The effectiveness of this model will be tested in an experimental study.*

Key words: *psychological and pedagogical competence; future border guard officers; component structure; principles; theoretical model; constituent blocks; interconnections; institutions of higher military education.*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ В ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглянуто наукові дослідження щодо теорії значення рушійних сил і діяльнісного процесу в системі освіти та їх практичне значення при формуванні знань, навичок та вмінь з управлінської культури майбутніх офіцерів. Розкриваються та науково обґрунтовуються педагогічні умови, які визначають забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх офіцерів, а саме: організаційні, методичні, психолого-педагогічні. Педагогічні умови в освітньому процесі управлінської підготовки військових становлять основу у формуванні високого військового професіоналізму, який має складовими: систему професійних знань і вмінь з управління підрозділом, навчання та виховання підлеглого особового складу; систему поведінкових якостей; систему морально-психологічних якостей. Теоретично обґрунтовується управлінська культура офіцера та її практичне значення для офіцера при виконанні ним соціально значимих професійних обов'язків.

***Ключові слова:** управлінська культура офіцера; педагогічні умови; управлінська підготовка у вищих військових навчальних закладах.*

Постановка проблеми. Розробка педагогічних умов формування управлінської культури в процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів. Проведення науково-практичного аналізу літературних джерел щодо теоретичного та практичного значення педагогічних умов для розвитку освітнього процесу вищого військового навчального закладу (далі ВВНЗ) відповідно до світових стандартів підготовки військовослужбовців.

Випускники в процесі управлінської підготовки – це офіцери тактичного рівня, які здобули достатні знання та розуміння процесів планування, ведення і забезпечення бою загальновійськовим підрозділом (тактичною групою). Здобуті знання та розуміння дозволять їм приймати обґрунтовані рішення в бойових умовах, вирішувати нетипові завдання, віддавати накази (розпорядження), нести відповідальність за їх виконання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічній науці аналізуються й обґрунтовуються значення рушійних сил навчального процесу для ефективного опанування навчального матеріалу такими науковцями: М.А. Данілов, В.І. Загвязінський, Ю.К. Бабанський та інші. Теорію та значення діяльнісного підходу розкривають А.С. Виготський, А.М. Леонтьєв, А.Г. Кузнецова, В.С. Маслов. Модель розвитку військової освіти і управлінської культури офіцера та самі педагогічні умови ґрунтовно подаються в працях М.І. Нещадима, О.А. Прохорова, А.О. Кучерявого, О.М. Маслія, І.В. Толока, Р.В. Торчевського та багатьох інших.

Мета статті полягає в обґрунтуванні педагогічних умов формування управлінської культури майбутніх офіцерів в процесі практичної підготовки.

Методи дослідження. Дослідження побудоване на загальнонаукових принципах об'єктивності та науковості, що дозволило розкрити специфіку практичної підготовки курсантів ВВНЗ та умов формування управлінської культури майбутніх офіцерів в процесі практичної підготовки. Загальнонаукову орієнтацію дослідження склали основоположні концепції та принципи педагогіки, філософські ідеї у відношенні освіти та виховання, методологічні основи педагогічного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Формування управлінської культури в процесі професійної підготовки офіцерів тактичного рівня передбачає підготовку всебічно розвинених, кваліфікованих конкурентоздатних військових фахівців, здатних виконувати типові службові обов'язки відповідно до займаної посади за військовою спеціальністю.

В.І. Загвязінський [4], що займався дослідженням рушійних сил навчального процесу, запропонував ретельніше обґрунтування, розвиток і конкретизацію суперечності, виявленого М.А. Даніловим, сформулювавши основну суперечність навчального процесу як «суперечність між втіленою в діяльності учня досягнутим рівнем знань, розвитку, відношенням до навчання і необхідним рівнем, що знаходиться в найближчій перспективі» [4].

Ю.К. Бабанський, прагнучи визначити якісну своєрідність рушійних сил всього педагогічного процесу в цілому, а не тільки процесу навчання, як основу розглядав суперечність між вимогами пізнавального, практичного, суспільно-корисного характеру, що висувалися, і реальними можливостями їх реалізації [1].

Річ у тому що, виходячи з положень діяльнісного підходу (А.М. Леонтьєв), виховання не може здійснюватися поза діяльністю, воно, по суті, і полягає в залученні дитини до відповідної діяльності, в ході якої і відбувається зміна особистості курсанта. Причому, якщо в звичайній діяльності розвиток особи суб'єкта виступає як побічний, супутній продукт, повністю підлеглий безпосередній меті діяльності, то у виховній діяльності результат лежить в площині вирішення протиріччя між ціллю в об'єкті (мета діяльності по «зміні природи людьми») і ціллю в суб'єкті (мета діяльності по «зміні людей людьми»), або в іншому формулюванні – між педагогічними цілями і цілями самих курсантів [7].

На думку А.Г. Кузнецової [5], яка вважає, що після проведення аналізу великого числа робіт із системної проблематики дозволяє стверджувати, що в даний період (до середини 80-х рр.) специфіка соціальних систем реально вивчалася мало і ще менше враховувалася при використанні системного підходу до соціальних об'єктів. Тільки спеціальна робота по узагальненню розрізаних думок, яка не була ніким виконана у той час в Радянському Союзі (та і за кордоном такі роботи з'явилися лише до середини 80-х рр.),

дозволяє синтезувати характеристики соціальних систем як специфічних об'єктів системного дослідження:

- процеси, що визначають характер всіх структур соціальної системи;
- різноманітних, динамічних відносин соціального явища з тими, що детермінують його суспільними макросистемами;
- нерозривну єдність об'єктивного і суб'єктивного;
- складну внутрішню структуру, в якій причинно-наслідковий зв'язок є лише одним з видів взаємозалежності;
- здатність реагувати на процес пізнання, прогнозування і проектування системи;
- вірогідність;
- самоорганізація;
- самоврядування;
- рефлексія;
- ціннісна орієнтованість;
- цілеспрямованість;
- унікальність;
- різноманітність [5].

Тому поступово формувалися специфічні вимоги до соціального пізнання, інструментів системного дослідження соціальних об'єктів. Педагогічний процес, таким чином, є спеціально організованою взаємодією педагогів і вихованців (педагогічна взаємодія або система) з приводу змісту освіти з використанням засобів навчання і виховання (педагогічних засобів) з метою вирішення завдань освіти, направлених на задоволення потреб як суспільства, так і самої особи в її розвитку і саморозвитку.

В психологічній теорії діяльності в рамках теоретичних поглядів А.С. Виготський [3], О.М. Леонтьєв [7] виділяють три основних види людської діяльності – трудову, ігрову й навчальну. Всі ці види тісно взаємозалежні та взаємопов'язані. Значення діяльнісного підходу аргументовано показав в своїх роботах О.М. Леонтьєв. «Для опанування досягненнями людської культури, – писав він, – кожне нове покоління повинне здійснити діяльність, аналогічну (хоча і не тотожню) тій, яка стоїть за цими досягненнями» [7]. Ось чому, щоб підготувати вихованців до самостійного життя і різносторонньої діяльності, необхідно в міру можливостей залучати їх до цих видів діяльності, тобто організовувати повноцінну в соціальному і етичному відношенні життєдіяльність.

Спираючись на дослідження В.С. Маслоу [9], можна виділити низку структурних елементів, що характеризують суть соціокультурної підготовки як системи: визначення, усвідомлення і постановка всієї сукупності цілей і завдань соціокультурної підготовки на всіх етапах професійної підготовки офіцера-миротворця; всебічне вивчення й констатація наявного рівня соціокультурної підготовки особи на конкретному етапі життєвого і службового шляху, а також виявлення і врахування основних тенденцій цього розвитку; комплексне і творче використання системи методів, засобів,

форм і прийомів соціокультурної підготовки, вибір їх оптимального співвідношення з урахуванням індивідуальних особливостей офіцера, службових умов його миротворчої діяльності; цілеспрямоване педагогічне спрямування соціокультурного самовиховання слухача-офіцера [9].

На основі результатів теоретичного узагальнення проблеми та проведення факторного аналізу О.А. Прохоров визначає педагогічні умови забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх офіцерів, а саме: *організаційні* (забезпечення відповідної матеріально-технічної бази, укомплектованість педагогічними кадрами відповідного рівня, впровадження нових форм організації навчального процесу, створення професійного середовища через міжсуб'єктну взаємодію із курсантом і потенційним замовником); *методичні* (вдосконалення науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу, функціонування системи методичної допомоги викладачам); *психолого-педагогічні* (забезпечення позитивної мотивації навчання, суб'єкт-суб'єктної взаємодії в системі «викладач-курсант»; індивідуалізація і диференціація навчального процесу) [11].

До педагогічних умов розвитку управлінської культури магістрів військового управління Р.В. Торчевський відносить модель розвитку управлінської культури, методику її розвитку, критерії оцінки її розвиненості [12].

М.І. Нещадим відмічає особливість широкого застосування в системі навчального процесу ВВНЗ методів співпраці, діалогічної взаємодії, дослідження, проектування, моделювання, проблемного навчання; інформаційні комп'ютерні технології; планування, жорсткий контроль за навчальною діяльністю [10].

За дослідженням М.І. Нещадима, деякі автори ототожнюють ефективність з продуктивністю або результативністю діяльності, інші розглядають її з результативно-витратного погляду [10, с. 552-553].

В своєму науковому пошуку О.М. Маслій переконливо доводить, що організаційно-педагогічні умови формування офіцера як фахівця – це такі обставини і способи управління й організації їх підготовки у ВВНЗ, що спрямовують розвиток професійно важливих для означеної сфери якостей особистості на поставлену мету і, відтак, спонукають до розвитку загальної здатності встановлювати на основі системного комплексу професійних знань, умінь, досвіду, ціннісних характеристик і професійно важливих у цій сфері особистісних якостей причинно-наслідкові зв'язки та адекватно впливати на процес виконання функцій і завдань в означеній сфері військової діяльності [8].

Як ми бачимо із вище проведеного аналізу наукових пошуків, більшість авторів стверджують, що педагогічні умови в освітньому процесі ВВНЗ є обов'язковою складовою професійного формування управлінської культури офіцера ЗСУ.

Стійкі міжпредметні взаємозв'язки і забезпечення усталеної взаємодії відповідних навчальних дисциплін нададуть можливість утворити

інтегрований курс з управлінської культури, який в подальшому може виступити базою для формування нормативної і навчально-методичної документації для забезпечення процесу формування управлінської культури офіцера.

Ми особливу увагу звертаємо на вертикальні і горизонтальні, внутрішні і зовнішні взаємозв'язки навчальних дисциплін.

Горизонтальні міжпредметні зв'язки утворюються між дисциплінами, які мають спільні змістові лінії і вивчаються одночасно або з невеликим розривом у часі в межах одного семестру чи курсу навчання. Вони можуть існувати як достатньо наочно, так і у прихованому вигляді. Такі міжпредметні зв'язки розкриваються на заняттях чи навіть штучно створюються всіма викладачами взаємопов'язаних навчальних дисциплін. Найбільш повно такі зв'язки актуалізуються під час проведення комплексних контрольних заходів, іспитів.

Якщо розглядати процес формування управлінської культури офіцера як логістичну систему, то горизонтальній інтеграції підлягають ті її компоненти (навчальні дисципліни, що мають спільні змістові лінії, та відповідні їм засоби діагностики якості підготовки), які належать до одного ієрархічного рівня – курсу або семестру навчання. Тому горизонтальна інтеграція є важливим елементом і системи моніторингу якості управлінської підготовки майбутніх офіцерів [14].

Вертикальними міжпредметними зв'язками ми вважаємо ті зв'язки, що існують наочно – спільні змістові лінії зі спільними термінами і поняттями, тобто з повтореннями, або, здебільшого, у прихованому вигляді – спільні змістові лінії, які відрізняються формою подання термінів і понять та нібито не мають повторень, однак не відрізняються сутністю цих понять.

Такі міжпредметні зв'язки відзначаються викладачами навчальних дисциплін нижчого ієрархічного рівня (семестру, курсу навчання) або навіть зовнішнього педагогічного середовища для даної логістичної системи управлінської підготовки майбутніх офіцерів.

Ми вважаємо, що вертикальна інтеграція також є елементом системи моніторингу якості підготовки формування управлінської культури офіцерів, але вплив на неї зовнішнього педагогічного середовища робить її більш невизначеною для оцінювання.

Внутрішні міжпредметні зв'язки утворюються між дисциплінами, що викладаються тільки у внутрішньому педагогічному середовищі, тобто в різних навчальних підрозділах ВВНЗ.

Зовнішні міжпредметні зв'язки – це зв'язки, які стосуються якимось чином зовнішнього педагогічного середовища.

Відтак, зовнішні міжпредметні зв'язки утворюють між дисциплінами, що викладаються у ВВНЗ, і навчальним матеріалом, які курсанти засвоюють у зовнішньому військово-педагогічному середовищі: під час початкової загальновійськової підготовки, практики в установах малого і середнього бізнесу, військового стажування за фахом тощо.

За В.П. Беспальком, педагогічна технологія розглядається як проект визначеної педагогічної системи, що реалізується на практиці [2].

А.О. Кучерявий відмічає, що молода людина хоче і може служити державі та суспільству, якщо вона патріотична, любить свою національну культуру, поважає працю представників своєї професії. Неможливе успішне служіння без якісної фізичної підготовки людини, її готовності до виконання професійних завдань, здатності гідно нести звання офіцера в принципі, тому, що в основу проектування виховної роботи повинна бути закладена саме парадигма служіння. І формування особистості майбутнього офіцера має відбуватися з позицій його підготовки до служіння [6].

Організаційно-методичні педагогічні умови формування управлінської культури майбутніх офіцерів – це заходи освітнього процесу, які забезпечують суб'єктну поведінку курсантів, створюють сприятливі умови для них як повноцінного суб'єкта освітнього процесу. Методично-організаційні умови освітнього процесу ВВНЗ – це застосування професійно орієнтованих методик і дидактичних технологій проведення навчальних заходів, які мають методично обґрунтовано стимулювати розвиток і вдосконалення процесів мислення із урахуванням вікових особливостей, військово-професійного та управлінського досвіду, майбутніх кар'єрних перспектив і посадових компетенцій майбутніх офіцерів; забезпечення розвитку основ управлінської культури курсантів у освітній діяльності [6; 11].

Під організаційно-педагогічними умовами вважаються фактори, які забезпечують ефективність організації навчального процесу. Формування управлінської культури офіцера було забезпечено впровадженням організаційно-педагогічних умов такого процесу. До організаційно-педагогічних умов відносяться: забезпечення професійної мотивації майбутніх офіцерів; орієнтація підготовки на основі професіо- і психограми офіцера (фрагмент управлінської культури); використання інформаційного середовища навчального закладу; впровадження інтерактивних методів для формування управлінської культури майбутніх офіцерів.

Необхідно звернути увагу на внутрішню мотивацію, оскільки вона є залежною від зовнішньої мотивації і особистих управлінських рис майбутнього офіцера. Одним із ефективних способів формування внутрішньої мотивації курсанта може бути актуалізація позитивного досвіду для успішного розв'язання різноманітних завдань, вирішення різних проблем. Позитивний досвід може бути як власним, так і опосередкованим через сприйняття інформації з різноманітних джерел, серед яких – художні твори, засоби масової інформації, науково-популярні й науково-методичні видання, спостереження за успішною роботою викладача, більш досвідчених колег [12].

Управлінська підготовка в професії майбутніх офіцерів виконує одночасно перетворюючу та управляючу функції. Зміст управлінської підготовки майбутніх офіцерів у ВВНЗ може розглядатися як єдність знань,

навичок та вмінь, досвіду творчої управлінської діяльності військового командира і емоційно-ціннісних відношень у військовій дійсності. Взаємодія цих складових не протирічить їх лінійності [13].

Дидактичні здібності – це здібності передавати курсантам навчальний матеріал доступно, зрозуміло, викликати активну самостійну думку, організувати самостійну діяльність студентів, керувати пізнавальною активністю. В основі цих здібностей лежить постійна установка на врахування психології курсантів, рівня їх розвитку, можливостей тощо. Конкретно ці здібності проявляються у процесі використання методів передачі знань, організації опанування знань, навичок та умінь, забезпеченні розвитку особистості, перевірки, контролю, оцінюванні результатів навчання.

Академічні здібності – здібності до галузі науки, що є предметом викладання. Здібний викладач добре знає навчальний предмет, досконало, глибоко володіє матеріалом, має до нього великий пізнавальний інтерес, проводить науково-дослідницьку та методичну роботу. Він постійно знайомиться з новими досягненнями у своїй галузі, а також у суміжних науках.

Перцептивні здібності – це здібності проникати у внутрішній світ вихованця, психологічна спостережливість, пов'язана з розумінням особистості курсанта і його тимчасових психічних станів.

Мовні здібності – це здібності чітко висловлювати свої думки й почуття за допомогою мови, а також з допомогою невербальних засобів (міміки, пантоміміки).

Організаторські здібності – це вміння організувати аудиторію, згуртувати її, правильно організувати власну діяльність (планування, контроль тощо).

Інформаційна педагогічна умова ґрунтується на використанні управлінської інформатизації в галузі професійної діяльності військового. Інформатизація у військовій галузі визначає необхідність підвищення ефективності військової управлінської підготовки майбутніх офіцерів для зростання професійного і творчого становлення, підготовки і діяльності військового фахівця.

Необхідність створення інформаційного середовища в навчальному закладі пояснюється низкою причин: інформатизація військової освіти, інформаційна культура, яка є складовою управлінської культури майбутнього офіцера.

Також педагогічні умови ґрунтуються на застосуванні інтерактивних методів навчання. Інтерактивні методи навчання передбачають суттєві зміни методики підготовки офіцерів. Навчальний процес стає більш активним і продуктивним. Інтерактивне навчання передбачає використання таких методів навчання: рольові і ділові ігри, «мозкова атака», круглий стіл, тренінги, метод проектів, використання професійних ситуацій. Ці методи ефективно сприяють формуванню професійних умінь і навичок, створюють атмосферу співробітництва, забезпечують мотивацію навчального процесу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. До організаційно-педагогічних умов формування управлінської культури майбутніх офіцерів необхідно віднести створення професійно орієнтованого навчального середовища у ВВНЗ; обґрунтування змісту навчальної експериментальної дисципліни змісту «Основи управлінської культури», де враховано цілі, завдання, принципи та специфіку сформованої управлінської культури офіцера; забезпечення міжпредметних зв'язків між навчальними дисциплінами, які створюють сприятливі організаційні та педагогічні умови для цілеспрямованого розвитку управлінської культури майбутніх офіцерів.

Майбутній офіцер в процесі навчання у ВВНЗ повинен оволодіти загальнотеоретичними основами дисциплін, які необхідні для їх управлінської підготовки, науково-методичними та організаційно-педагогічними вміннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабанский Ю.К. Оптимизация процесса обучения: общедидактический аспект. – М.: Педагогика, 1977. – 254 с.
2. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В.П. Беспалько. – М. : Ин-т ПО М-ва образования России, 1995. – 208 с.
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский; под ред. В.В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1994. – 479 с.
4. Загвязинский В.И. Теория обучения: современная интерпретация: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В.И. Загвязинский; под ред. В.А. Сластенина. – М.: Академия, 2001. – 384 с.
5. Кузнецова А.Г. Развитие методологии системного подхода в отечественной педагогике: Монография / А.Г. Кузнецова//. – Хабаровск: Изд-во: ХК ИППК ПК, 2001. – 152с.
6. Кучерявий А.О. Служіння офіцера як чинник проектування виховної роботи у навчальних закладах військового типу / А.О. Кучерявий // Вісник Черкаського університету: педагогічні науки. – Вип. №14, 2016 р. – С. 53-60.
7. Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность / А.Н. Леонтьев. – М.: Политиздат, 1977. – 304 с.
8. Маслій О.М. Формування фахової компетентності майбутніх офіцерів тилу у сфері військово-економічної логістики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О.М. Маслій. – Хмельницький, 2011. – 20, [1] с.
9. Маслов В.С. Теорія і практика культурологічної підготовки слухачів і курсантів: Монографія. – К.: Логос, 1997. – 174 с.
10. Нецадим М.І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: Монографія / М.І Нецадим. – К., 2003. – 766 с.
11. Прохоров О. А. Експериментальна перевірка педагогічних умов та технології готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності на засадах педагогічного менеджменту / О.А. Прохоров // Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К.: ВІКНУ, 2010. – Вип. № 27. – С.322- 332.
12. Торчевський Р.В. Модель розвитку управлінської культури майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти / Р.В.Торчевський// Вісник Національного університету оборони України. – 2012. – Вип. 3(28). – С.124-129.
13. Ягупов В.В. Військова дидактика: Навчальний посібник. – К.: Видавничо-пліграфічний центр «Київський університет». 2000. – 400с.

14. Ягупов В. В. Методика навчання студентів спілкуванню в управлінській діяльності: навч. посіб / В.В. Ягупов, Н.М. Костриця, В.І. Свистун. – К.: Центр навч. літератури, 2009. – 272 с.

REFERENCES

1. Babanskiy, Yu.K. (1977). Optimizatsiya protsessa obucheniya: obschedidakticheskiy aspekt [Optimization of the education process: a common didactic aspect]. – М.: Pedagogika, 254. (in Russian).

2. Bespalko, V.P. (1995). Pedagogika i progressivnyie tehnologii obucheniya [Pedagogy and progressive learning technologies]. – М. : In-t PO M-va obrazovaniya Rossii, 208. (in Russian).

3. Vyigotskiy, L.S. (1994). Pedagogicheskaya psihologiya [Pedagogical psychology]. – М. : Pedagogika, 479. (in Russian).

4. Zagvyazinskiy, V.I. (2001). Teoriya obucheniya: sovremennaya interpretatsiya: ucheb. posobie dlya stud. vyssh. ped. ucheb. zavedeniy [A learning theory: modern interpretation]. – М. : Akademiya, 384. (in Russian).

5. Kuznetsova, A.G. (2001). Razvitie metodologii sistemnogo podhoda v otechestvennoy pedagogike [Development of the methodology of system-based approach in national pedagogy]: Monografiya. – Habarovsk: Izd-vo: HK IPPK PK, 152. (in Russian).

6. Kucheryaviy A.O. (2016). Sluzhinnya ofitsera yak chinnik proektuvannya vihovnoyi roboti u navchalnih zakladah viyskovogo tipu [Officer's service as a factor of developing educational work in military educational institutions] // Visnik Cherkaskogo universitetu: pedagogichni nauki. – Vip. no. 14, P. 53-60. (in Ukrainian).

7. Leontev, A.N. (1977). Deyatel'nost, soznanie, lichnost [Activity, consciousness, personality]. – М. : Politizdat, 304. (in Russian).

8. Maslij, O.M. (2011). Formuvannja fahovoi' kompetentnosti majbutnih oficeriv tylu u sferi vijs'kovo-ekonomichnoi' logistyky [Formation of professional competence of future logistics officers in the area of military-economic logistics]. Extended abstract of candidate's thesis. Hmel'nyckyj, 20 s. (in Ukrainian).

9. Maslov, V.S. (1997). Teorija i praktyka kul'turologichnoi' pidgotovky sluhachiv i kursantiv [Theory and practice of culturological training of officer students and cadets]. Kyi'v: Logos, 174. (in Ukrainian).

10. Neshhadym, M.I. (2003). Vijs'kova osvita Ukrai'ny: istorija, teorija, metodologija, praktyka [Military education of Ukraine: history, theory, methodology, practice]. Kyi'v, 766. (in Ukrainian).

11. Prohorov, O.A. (2010). Eksperymental'na perevirka pedagogichnyh umov ta tehnologii' gotovnosti majbutnih oficeriv do profesijnoi' dijal'nosti na zasadah pedagogichnogo menedzhmentu [Experimental verification of pedagogical conditions and technology of future officers' readiness for professional activity on the basis of pedagogical management]. Zbirnyk naukovykh prac' Vijs'kovogo instytutu Kyi'vs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Kyi'v: VIKNU, no. 27, P. 322- 332. (in Ukrainian).

12. Torchevs'kyj, R.V. (2012). Model' rozvytku upravlins'koi' kul'tury majbutnih magistriv vijs'kovogo upravlinnja v systemi pisljadyplomnoi' osvity [Model of developing management culture of future masters of military management in the postgraduate education system]. Visnyk Nacional'nogo universytetu oborony Ukrai'ny. Kyi'v, no. 3(28), P. 124-129. (in Ukrainian).

13. Jagupov V.V. (2000). Vijs'kova dydaktyka [Military didactics]. Kyi'v: Kyi'vs'kyj universytet, 400. (in Ukrainian).

14. Jagupov, V.V., Kostrycja N.M., Svystun V.I. (2009). Metodyka navchannja studentiv spil'kuvannju v upravlins'kij dijal'nosti [Communication teaching techniques in management activities]: navch. posibn. Kyi'v: Centr navch. literatury, 272. (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Сергей Бурый,
Военный институт Киевского национального университета
имени Тараса Шевченка

Педагогические условия формирования управленческой культуры у будущих офицеров в процессе практической подготовки

В статье рассмотрены научные исследования по теории значения движущих сил и деятельностного процесса в системе образования и их практическое значение при формировании знаний, навыков и умений в управленческой культуре офицера. Раскрываются и научно обосновываются педагогические условия, определяющие обеспечение качественной профессиональной подготовки будущих офицеров, а именно: организационные, методические, психолого-педагогические. Теоретически обосновываются управленческая культура офицера и ее практическое значение для офицера при выполнении им социально значимых профессиональных обязанностей.

Ключевые слова: управленческая культура офицера; педагогические условия; управленческая подготовка в высшем военном учебном заведении.

SUMMARY

Serhii Buryi
Military Institute of Taras Shevchenko
National University of Kyiv

Pedagogical conditions of formation of management culture for future officers in the practical training process

Introduction. *Development of pedagogical conditions shaping management culture during professional training of future officers. Scientific and practical analysis of literary sources regarding theoretical and practical significance of pedagogical conditions for the educational process development at higher military educational institutions (“HMEI”) in accordance with the world standards of servicemen’s training.*

Purpose *is to substantiate pedagogical conditions shaping management culture of future officers during the practical training process.*

Methods. *The research is based on general scientific principles of objectivity and scientific knowledge, which allowed uncovering the specifics of practical training for HMEI cadets and conditions shaping management culture of future officers in the practical training process. Basic concepts and principles of pedagogy, philosophical ideas in education and personal development, and methodological foundations of pedagogical research were the general scientific focus of the research.*

Results. *Justified theory of role learning with due respect to peculiarities of the educational process in a military educational institution.*

Conclusions. *Organizational and pedagogical conditions of management culture of future officers forming should include establishment of a professionally oriented educational environment at a HMEI; rationale for the content of the experimental academic discipline Fundamentals of Management Culture that considers goals, tasks, principles and specifics of the shaped management culture of officers. It should include also ensuring interdisciplinary relationships between academic disciplines that create favorable organizational and pedagogical conditions for the purposeful development of future officers’ management culture.*

Key words: *administrative culture of an officer; pedagogical conditions; management training at the higher military educational institution*

ПІДГОТОВКА НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕРСОНАЛУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ДО УЧАСТІ У МІЖНАРОДНИХ ОПЕРАЦІЯХ З ПІДТРИМАННЯ МИРУ І БЕЗПЕКИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Стаття присвячена дослідженню стану розробленості проблематики методичного забезпечення підготовки національного персоналу Збройних Сил України до участі у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. Визначено фахові, психолого-педагогічні та соціокультурні особливості миротворчої діяльності військовослужбовців. На їх основі визначено специфічні принципи організації освітнього процесу підготовки військових фахівців до участі у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, а саме: інтеграції фахової, психолого-педагогічної, іншомовно-комунікативної підготовки; поєднання традиційних та інноваційних методів навчання; контекстного навчання; врахування соціокультурного середовища виконання завдань. Обґрунтовано методичні рекомендації підготовки національного персоналу на основі моделі контекстного навчання.

Ключові слова: методичні рекомендації; модель контекстного навчання; специфічні принципи навчання.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Впродовж останніх років спостерігається низка радикальних перетворень у світовому безпековому секторі, що призводять до розгортання локальних збройних конфліктів. На фоні глобального напруження відбувся сплеск насильства і нестабільності на локально-регіональному рівні. До участі у розв'язанні більшості збройних конфліктів широко залучаються міжнародні організації, тимчасові коаліції держав, що діють під гаслом міжнародної діяльності з підтримання миру і безпеки.

На сьогодні, провідну роль у врегулюванні збройних конфліктів та формуванні глобального та регіонального безпекового середовища відіграють міжнародні організації (ООН, НАТО, ОБСЄ, ЄС), а також – окремі держави або коаліції держав. Провідною організацією, що здійснює міжнародну діяльність з підтримання миру і безпеки, залишається Організація Об'єднаних Націй.

Україна бере активну участь у операціях з підтримання миру і безпеки, яка реалізується через співробітництво з ООН, ОБСЄ, НАТО та з провідними державами світу [1].

Залучення до міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки військовослужбовців Збройних Сил України, у якості національного персоналу, ставить завдання щодо їх належної підготовки. Реалізація миротворчих функцій передбачає готовність до виконання специфічних завдань, на сам перед пов'язаних із налагодженням комунікацій в іноземному соціокультурному середовищі, виконанням гуманітарних, поліцейських,

миротворчих, адміністративних, технічних та інших невоєнних завдань, особливостями застосування зброї та технічних засобів, тощо.

Основа національної нормативно-правової бази щодо міжнародної діяльності з підтримання миру і безпеки складають: Конституція України, Закон України «Про оборону України», Закон України «Про Збройні Сили України», Закон України «Про участь України в міжнародних миротворчих операціях», Закон України «Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав» Закон України «Про порядок допуску та умови перебування підрозділів Збройних сил інших держав на території України», Закон України «Про національну безпеку України», Воєнна доктрина України.

Питання підготовки національного персоналу у Збройних Силах України врегульовані низкою нормативно-правових актів [1; 2], також напрацьовані певні методичні рекомендації та узагальнення досвіду участі вітчизняних миротворчих сил [3; 4; 5; 6; 7].

Проте, розвиток форм збройної боротьби, застосування гібридних підходів у збройних конфліктах, еволюція озброєння та технічного забезпечення конфліктуючих сторін – обумовлюють потребу удосконалення методик підготовки військовослужбовців до участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки.

Педагогічна проблема підготовки національного персоналу полягає, на нашу думку, в імплементації сучасних педагогічних підходів та технологій у цей процес, що й зумовлює актуальність даного дослідження.

Метою статі є обґрунтування методичних рекомендацій застосування сучасних педагогічних підходів та технологій у процес підготовки національного персоналу.

Аналіз наукових праць засвідчив, що питання підготовки миротворців не стало предметом широкого обговорення у наукових колах. Особливостям миротворчої діяльності та системи підготовки особового складу Збройних Сил України у своїх працях приділили увагу Л. Галуза, В. Кожевніков, Л. Маслак, О. Мельник, О. Плахотнік, О. Телічкін, В. Хацановський та ін.

Окремі аспекти миротворчої діяльності досліджували: В. Балабін – розглядав міжнародну миротворчу діяльність як основу інтеграційних процесів у сфері безпеки [8], В. Стасюк – питання морально-психологічного забезпечення миротворчої діяльності [9], Д. Сохадзе – особливості професійно психологічного відбору миротворців [10], Ю. Захарчишина – педагогічні умови підготовки офіцерів Збройних Сил України до соціокультурної діяльності в миротворчих місіях [11, 12].

Теоретичні та методичні засади військової освіти досліджували О. Барабанщиков, О. Безносьок, А. Вітченко, М. Нецадім, Н. Феденко, В. Ягупов та ін.

Однак, методика застосування сучасних педагогічних технологій у процесі підготовки національного персоналу не було предметом окремого дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Під національним персоналом ми розуміємо окремих військовослужбовців, працівників Збройних Сил України та інших державних органів і цивільних установ України, які направляються Україною для участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки і не входять до складу національного контингенту.

Слід зазначити, що до участі у складі національного персоналу залучається найкраще підготовлений, у фаховому відношенні, особовий склад з відповідним рівнем володіння іноземною мовою. Тому спеціальне навчання, спрямоване на досягнення готовності до виконання завдань у складі національного персоналу, має враховувати власне їх специфіку та будуватися на відповідних принципах.

Предметом методики підготовки миротворців є процес викладання загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін у військовому навчальному підрозділі, а саме його внутрішня (закони, закономірності і принципи) та зовнішня (зміст, методи та форми) складові, організація контролю й моніторингу її результативності.

Курси підготовки національного персоналу мають передбачати озброєння слухачів фаховими, психолого-педагогічними, комунікативними знаннями, які забезпечать ефективний перебіг комунікативного процесу в іноземному соціокультурному середовищі. Формування комунікативної компетентності як процесу цілеспрямованого та організованого оволодіння комунікативними вміннями побудоване на інтеграції відомостей військового фаху, соціальної психології, педагогіки та мовознавства.

Враховуючи особливості міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки, освітній процес слід будувати на основі специфічних принципів, а саме:

інтеграції фахової, психолого-педагогічної, іншомовно-комунікативної підготовки;

поєднання традиційних та інноваційних методів навчання;

контекстного навчання;

врахування соціокультурного середовища виконання завдань.

Реалізація принципу інтеграції фахової, психолого-педагогічної, іншомовно-комунікативної підготовки має полягати через вивчення тем з культури спілкування з іноземцями, психології розв'язання конфліктних ситуацій, психології ведення службових нарад, віддання наказів і розпоряджень персоналу. При цьому, вивчення запропонованого матеріалу доцільно проводити на практичних заняттях за допомогою методів активного навчання.

Використовувати можливості контекстного навчання – методи активного навчання, орієнтованого на підготовку фахівців до участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, яка реалізується за допомогою системного використання контексту конфлікту до врегулювання якого залучатиметься персонал, поступового насичення навчального процесу

елементами сучасних міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки. Контекстне навчання дозволяє реалізувати динамічну модель (Рис. 1) руху від навчальної (з використанням традиційних методів, наприклад лекцій, семінарів) через квазіпрофесійну (ігрові методи) та навчально-професійну (практика, стажування та ін.) до професійної миротворчої діяльності за допомогою, відповідно, семіотичної, імітаційної та соціальної навчальних моделей. Якщо у традиційних формах навчальної діяльності реалізуються головним чином процедури передачі й засвоєння слухачам знакової інформації (семіотична навчальна модель), то у квазіпрофесійній діяльності в аудиторних умовах відтворюється предметний та соціальний зміст засвоюваної діяльності (імітаційна навчальна модель), а у навчально-професійній діяльності майбутні миротворці вже виконують професійні дії й завдання. Форми організації такої діяльності відтворюють на практиці форми реальної миротворчої діяльності.

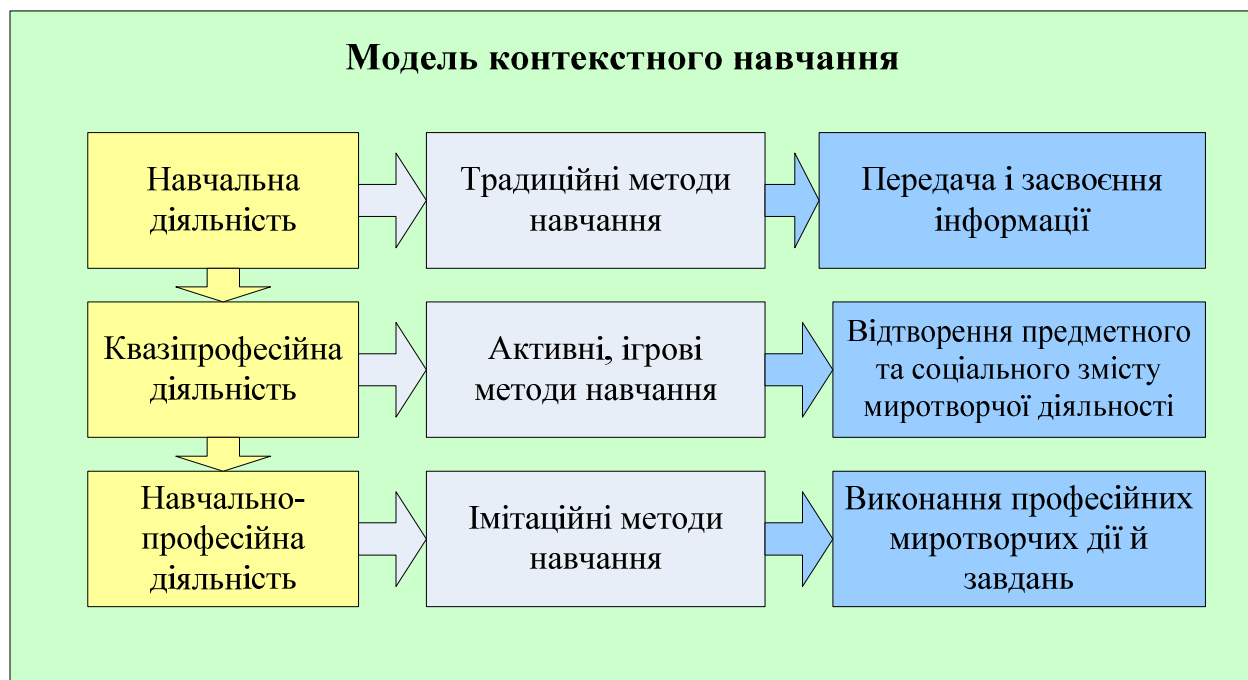

Рис. 1 – Модель контекстного навчання майбутніх миротворців

З урахуванням змін у формах та методах збройної боротьби та протікання збройних конфліктів необхідно формувати базу квазіуправлінських завдань відповідно до специфіки завдань міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки.

Важливого значення для підготовки національного персоналу набуває використання комунікативних та соціально-педагогічних тренінгів, рольових і ділових ігор як способів моделювання змісту майбутньої діяльності. Ефективним методом формування та розвитку необхідних здібностей, умінь і навичок є соціально-педагогічний тренінг. Реалізація соціально-педагогічного тренінгу допомагає майбутнім миротворцям набувати умінь встановлювати психологічний контакт, підтримувати і розвивати

міжособистісні стосунки, адекватно сприймати, розуміти й оцінювати партнерів по спілкуванню, набувати і розвивати уміння та навички професійного психологічного впливу на населення конфліктуючої країни, сприяє розвитку психічної саморегуляції. Щодо комунікативного тренінгу, то він допомагає його учасникам усвідомити особисті позитивні й негативні риси; створити умови для ефективної співпраці, налагодження психологічного клімату; краще засвоїти певну інформацію.

Методичною настановою у підготовці військовослужбовців до миротворчої діяльності є також створення на заняттях відповідної соціально-психологічної атмосфери, а також спілкування і взаємодії викладачів та слухачів на основі принципів недирективності, особистісно орієнтованої взаємодії, суб'єкт-суб'єктності, що передбачає безумовне визнання особистості слухача, його розуміння, прийняття та оптимістичне прогнозування. У педагогічній взаємодії слухачів з науково-педагогічним складом важливе значення мають комунікативні здібності викладачів, їх уміння і навички спілкування. Від цього залежатиме створення у навчальних групах позитивного психологічного настрою, атмосфери взаємної вимогливості, конструктивності й товариськості.

Забезпечення реалізації зазначених настанов досягатиметься через постійне вдосконалення професійної та педагогічної майстерності науково-педагогічного складу, напрацювання методичних рекомендацій, врахування можливостей інформаційних технологій у навченому процесі.

Висновки. З огляду на інтеграцію України та міжнародних безпекових організацій, постійну участь військовослужбовців Збройних Сил України у операціях з підтримання миру і безпеки, зміну підходів до ведення збройної боротьби у збройних конфліктах сучасності – особливого значення набуває проблема підготовки військовослужбовців до діяльності у якості національного персоналу на основі науково-обґрунтованих педагогічних методик.

Процес підготовки національного персоналу має ґрунтуватися на специфічних принципах (інтеграції фахової, психолого-педагогічної, іншомовно-комунікативної підготовки; поєднання традиційних та інноваційних методів навчання; контекстного навчання; врахування соціокультурного середовища виконання завдань), що витікають із закономірностей міжнародної діяльності з підтримання миру і безпеки.

Методичною основою підготовки національного персоналу може стати модель контекстного навчання, яка реалізується за допомогою системного використання контексту конфлікту до врегулювання якого залучатиметься персонал, поступового насичення навчального процесу елементами міжнародної діяльності з підтримання миру і безпеки.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в обґрунтуванні педагогічних умов впровадження методики підготовки національного персоналу на основі моделі контекстного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція організації міжнародного співробітництва у Збройних Силах України. Наказ Міністра оборони України від 28 червня 2001 року № 224 // www.mil.gov.ua/pravo/387/seach.cgi.
2. Про затвердження Інструкції про підготовку миротворчих контингентів і миротворчого персоналу ЗС України для участі в ММО. Наказ Міністра оборони України від 25 жовтня 2004 року № 485 // www.mil.gov.ua/pravo/3412/seach.cgi.
3. Довідник з питань міжнародного військового співробітництва та участі України у міжнародних миротворчих операціях / Під загальною редакцією В.І. Банних. – К.: МОУ, 2001. – 210 с.
4. Міжнародне співробітництво та миротворча діяльність Збройних Сил України. Навчальний посібник. – К.: Вид. НАОУ, 2003. – 129 с.
5. Миротворча діяльність України: кооперація з НАТО та іншими структурами європейської безпеки. Наукове видання. – К.: “Стилос”, 2002. – 345 с.
6. Підготовка та ведення миротворчих дій миротворчими контингентами та миротворчим персоналом Збройних Сил України: методичний посібник. – К.: ННДЦ ОТ і ВБ України, 2004. – 106 с.
7. Тематичний збірник: Збройні сили України у міжнародній миротворчій діяльності. Під загальною редакцією Шпури М.І. – К.: ННДЦ ОТ і ВБ України – 2004.
8. Сучасні міжнародні відносини і перспективи інтеграції України в євроатлантичну спільноту. Підручник. / Балабін В.В., Безносюк О.О., Заруба О.Г., та інші. За заг. ред. Балабіна В.В. – К.: ТОВ "Інфодрук", 2007. – 300 с.
9. Стасюк В.В. Досвід і проблеми морально-психологічного забезпечення міжнародного військового співробітництва / В.В. Стасюк // Збірник наукових праць НА ПВУ. – Хмельницький, 2003. - № 25. – Ч.2. – С.166-181.
10. СохадзеД.И. Профессиональный психологический отбор кандидатов для комплектования подразделений миротворческих сил: дис. канд. псих. наук: 19.00.06 – Київ, 2004. – 190 с.
11. Захарчишина Ю. М. Педагогічні умови підготовки офіцерів Збройних Сил України до соціокультурної діяльності в миротворчих місіях: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 – Житомир, 2011, – 348 с.
12. Захарчишина Ю. М. Підготовка офіцерів Збройних Сил України до соціокультурної діяльності в миротворчих місіях : метод. рекомендації / Ю. М. Захарчишина. – Житомир, Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 119 с.

REFERENCES

1. Nakaz Ministra obrony Ukrainy "Kontseptsiia orhanizatsii mizhnarodnoho spivrobitnytstva u Zbroinykh Sylakh Ukrainy"[Concept of organization of international cooperation in the Armed Forces of Ukraine] as of June 28, 2001, n.o. 224, available at: <http://www.mil.gov.ua/pravo/387/seach.cgi>. (in Ukrainian).
2. Nakaz Ministra obrony Ukrainy "Pro zatverdzhennia Instruksii pro pidhotovku myrotvorchykh kontynhentiv i myrotvorchoho personalu ZS Ukrainy dlia uchasti v MMO" [On Approval of the Instruction on the Training of Peacekeeping Contingents and Peacekeepers of the Armed Forces of Ukraine for Participation in International Peacekeeping Operations] as of October 25, 2004, n.o. 485, available at: <http://www.mil.gov.ua/pravo/3412/seach.cgi>. (in Ukrainian).
3. Bannykh, V. I. (2001). “Dovidnyk z pytan mizhnarodnoho viiskovoho spivrobitnytstva ta uchasti Ukrainy u mizhnarodnykh myrotvorchykh operatsiiakh” [Directory of international military cooperation and Ukraine's participation in international peacekeeping operations], – K.: MOU, p. 201–210 (in Ukrainian).

4. Mizhnarodne spivrobitnytstvo ta myrotvorcha diialnist Zbroinykh Syl Ukrainy. [International cooperation and peacekeeping activities of the Armed Forces of Ukraine] Navchalnyi posibnyk. K.: Vyd. NAOU, p. 129, 2003 r. (in Ukrainian).

5. Myrotvorcha diialnist Ukrainy: kooperatsiia z NATO ta inshymy strukturamy yevropeiskoi bezpeky [Peacekeeping activity of Ukraine: cooperation with NATO and other structures of European security]. Naukove vydannia. K.: "Stylos", p. 345, 2002 r. (in Ukrainian).

6. Pidhotovka ta vedennia myrotvorchykh dii myrotvorchymy kontynhentamy ta myrotvorchym personalom Zbroinykh Syl Ukrainy [Preparation and conduct of peacekeeping operations by peacekeeping contingents and peacekeeping personnel of the Armed Forces of Ukraine] Metodychnyi posibnyk. K.: NNNTs OT i VB Ukrainy, p. 106, 2004 r. (in Ukrainian).

7. Shpury, M. I. (2004). Zbroini syly Ukrainy u mizhnarodnii myrotvorchii diialnosti [Armed forces of Ukraine in international peacekeeping activity] Tematychnyi zbirnyk: – K.: NNNTs OT i VB Ukrainy (in Ukrainian).

8. Balabin, V. V., Beznosiuk, O. O., Zaruba, O. H., (2007). Suchasni mizhnarodni vidnosyny i perspektyvy intehratsii Ukrainy v yevroatlantychnu spilnotu [Contemporary international relations and prospects of Ukraine's integration into the Euro-Atlantic community] Pidruchnyk. K.: TOV "Infodruk"(in Ukrainian).

9. Stasiuk, V.V. (2003). Dosvid i problemy moralno-psykhologichnoho zabezpechennia mizhnarodnoho viiskovoho spivrobitnytstva [Experience and problems of moral and psychological support of international military cooperation], Khmelnytskyi, p.166-181 (in Ukrainian).

10. Sokhadze, D. Y. (2004). Profesionalnii psykhologhycheskyi otbor kandydatov dlia komplektovanyia podrazdelenyi myrotvorcheskykh syl [Professional psychological selection of candidates for the recruitment of units of peacekeeping forces] Kyiv, p. 190 (in Ukrainian).

11. Zakharchyshyna, Y. M. (2011). Pedahohichni umovy pidhotovky ofitseriv Zbroinykh Syl Ukrainy do sotsiokulturnoi diialnosti v myrotvorchykh misiakh [Pedagogical conditions of preparation of officers of the Armed Forces of Ukraine for socio-cultural activity in peacekeeping missions] Zhytomyr, p. 348 (in Ukrainian).

12. Zakharchyshyna, Y. M. (2011). Pidhotovka ofitseriv Zbroinykh Syl Ukrainy do sotsiokulturnoi diialnosti v myrotvorchykh misiakh [Training of officers of the Armed Forces of Ukraine for socio-cultural activities in peacekeeping missions] Metod. Rekomendatsii, Zhytomyr, Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, p. 119 (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Александр Войтех,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Подготовка национального персонала Вооружённых Сил Украины для участия в международных операциях по поддержанию мира и безопасности как педагогическая проблема

Статья посвящена исследованию состояния разработанности проблематики методического обеспечения подготовки национального персонала Вооружённых Сил Украины к участию в международных операциях по поддержанию мира и безопасности. Определены профессиональные, психолого-педагогические и социокультурные особенности миротворческой деятельности военнослужащих. На их основе определены специфические принципы организации образовательного процесса подготовки военных специалистов к участию в международных операциях по поддержанию мира и безопасности, а именно: интеграции профессиональной, психолого-педагогической, иноязычно-коммуникативной подготовки; сочетание традиционных и инновационных методов обучения; контекстного обучения; учета социокультурной среды выполнения

заданий. Обоснованы методические рекомендации подготовки национального персонала на основе модели контекстного обучения.

Ключевые слова: методические рекомендации; модель контекстного обучения; специфические принципы обучения.

SUMMARY

Oleksandr Voitek,

National Defense University of Ukraine named
after Ivan Cherniakhovskyi

Training of national personnel of the Armed Forces of Ukraine for participation in international peace support operations as a Pedagogical Problem

Introduction. *The article is devoted to the study of the state of development of the problems of methodical provision of training of national personnel of the Armed Forces of Ukraine for participation in international peace support operations.*

Purpose. *Substantiation of methodical recommendations on the use of modern pedagogical approaches and technologies in the process of preparation of national personnel.*

Methods. *Methods, induction, deduction, classification, systematization and comparative analysis of theoretical sources on the problem of professional training of military specialists.*

Results. *The professional, psychological and pedagogical and socio-cultural peculiarities of peacekeeping activity of servicemen are determined. On their basis, the specific principles of the organization of the educational process for the training of military specialists for participation in international peace and security operations are identified, namely: integration of professional, psychological and pedagogical, foreign language and communicative training; a combination of traditional and innovative teaching methods; contextual education; taking into account the socio-cultural environment of the tasks. The methodical recommendations of training of national personnel on the basis of the model of contextual education are substantiated.*

Originality. *The novelty of the results of the study is to apply a contextual approach to the development of a methodology for training national staff. Context learning enables to implement a dynamic model of movement from the educational (using traditional methods, such as lectures, seminars) through quasi-professional (game techniques) and vocational (practice, internship, etc.) to professional peacekeeping activities.*

Conclusion. *The process of training national staff should be based on specific principles (integration of professional, psycho-pedagogical, foreign-language and communicative preparation, the combination of traditional and innovative teaching methods, contextual learning, taking into account the socio-cultural environment of the tasks), which stem from the regularities of peacekeeping activity.*

The methodical basis for training national staff can be a model of contextual education, which is implemented through the systematic use of the conflict context to which the personnel will be involved, the gradual saturation of the educational process with elements of modern international peace and security operations.

The prospects for further research are seen in the substantiation of the pedagogical conditions for the implementation of the methodology of training national personnel based on the model of contextual learning.

Key words: *methodological recommendations; model of contextual education; specific principles of training.*

Олег Воробійов,

доктор технічних наук, професор
ORCID ID 0000-0001-5362-1976

Ігор Власов,

кандидат військових наук, доцент
ORCID ID 0000-0002-6214-7943

Юрій Шинкаренко

ORCID ID 0000-0002-1369-0314

Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

НАПРЯМКИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ЛОГІСТИКИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ

У статті обґрунтована актуальність проблем підготовки спеціалістів з логістики для ЗС України. Визначені основні напрямки підготовки спеціалістів з логістики та сучасні технології управління логістичним забезпеченням, які значно підвищують ефективність логістики на всіх рівнях. Також запропоновані напрями співробітництва і обміну досвідом з країнами членами НАТО та удосконаленням навчального процесу щодо підготовки фахівців з логістики. В подальшому пропонується розробка перспективної системи підготовки спеціалістів з логістики ЗС України з урахуванням стандартів НАТО і досвіду матеріально-технічного забезпечення військ.

Ключові слова: стандарти НАТО; система підготовки фахівців з логістики; логістика; система військової освіти; підготовка військових фахівців; дистанційне навчання.

Постановка проблеми. Військова міць держави в сучасних умовах визначається не кількістю танків, літаків та інших, навіть самих сучасних засобів озброєння і ураження противника, і навіть не рівнем підготовки особового складу, що працює на цих зразках озброєння і військової техніки (ОВТ), а в першу чергу ефективністю заходів, які направлені на забезпечення військ всім необхідним, зокрема озброєнням, ракетами та боеприпасами, паливно-мастильними матеріалами, речовим майном, продовольством та ще великою кількістю іншого майна. Це обґрунтовується тим, що сучасна армія представляє собою високотехнологічне, динамічне, складне багатофункціональне і багаторівневе систематизоване “виробництво”, а ведення бойових дій – це “виробничий процес”. Здійснення цього процесу повинно супроводжуватись саме процесом забезпечення, тобто ефективною логістикою.

Побудова ефективної системи логістики в Збройних Силах (ЗС) України досить складний процес. Так в країнах НАТО вже довгі роки існує відпрацьована, перевірена часом та досвідом багатьох локальних конфліктів ефективна система логістики. Крім того існує ефективна система підготовки спеціалістів з логістики. Тому однією з проблем створення логістики ЗС України є підготовка фахівців з логістики для всіх рівнів ЗС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідно до Основних положень логістичного забезпечення ЗС України підготовка спеціалістів з

логістики повинна бути пов'язана з наступними видами діяльності:

проекування, розробка (модернізація та модифікація), закупівля, зберігання, транспортування, розподіл, технічне обслуговування та ремонт, евакуація та утилізація матеріально-технічних засобів (далі – МТЗ);

транспортування особового складу;

закупівля або будівництво, технічне обслуговування, експлуатація та реалізація військових об'єктів;

закупівля або надання послуг із харчування, лазне-прального обслуговування тощо;

медичне забезпечення [1, 8].

Однак, напрямів та специфіки підготовки фахівців з логістики в цьому документі визначено не було.

Спроба обґрунтування завдань військової логістики, перспектив її розвитку була зроблена в роботі [2, 38]. Втім, питання підготовки фахівців з логістики були висвітлені досить поверхнево.

Крім того, дослідження [3, 27; 4, 56] показали, що ведення війни і є логістика та вміння управляти ланцюгами поставок прийшло з військового досвіду. У подальших локальних збройних конфліктах для забезпечення ефективного ведення бойових дій провідну роль відігравала успішна організація логістики, що прямо пропорційно залежить від якості підготовки фахівців з логістики.

Мета статті. Тому метою статті є визначення основних напрямків підготовки спеціалістів з логістики та сучасних технологій управління логістичним забезпеченням для підвищення ефективності логістики на всіх рівнях. Запропонувати напрями співробітництва та обміну досвідом з країнами членами НАТО для удосконалення навчального процесу щодо підготовки фахівців з логістики.

Методи дослідження. аналіз, синтез, моделювання, традиційно-педагогічні методи, узагальнення.

Виклад основного матеріалу.

Зрозуміло, що побудова ефективної системи логістики в ЗС України досить складний процес. З іншого боку в країнах НАТО вже довгі роки існує відпрацьована, перевірена часом та досвідом багатьох локальних конфліктів ефективна система логістики. Тому й пропонується проведення фахівцями НАТО обміну досвідом з українськими військовослужбовцями (слухачами НУОУ) в зручні для них терміни щодо організації та управління логістичним забезпеченням ЗС України, а також національного контингенту у міжнародних миротворчих операціях з підтримання миру і безпеки та під час відбиття збройної агресії за стандартами ООН та НАТО у формі лекцій, співбесід, круглих столів, семінарів тощо.

Пропонується внесення доповнень та заміни в зміст навчальних програм підготовки слухачів, а саме питання логістичного забезпечення розглядати з слухачами зі спеціальності – Організація тилового забезпечення військових частин (за видами та родами військ) під час вивчення теми: “Тилове (логістичне) забезпечення національного контингенту у міжнародних

миротворчих операціях з підтримання миру і безпеки та під час відбиття збройної агресії за стандартами ООН та НАТО”.

У цьому плані є потреба більш детального висвітлення наступних напрямів логістичного забезпечення:

логістичне забезпечення національного контингенту у міжнародних миротворчих операціях з підтримання миру і безпеки та під час ведення бойових дій у смузї за стандартами ООН;

основні принципи організації роботи об'єднаних міжнародних штабів з питань логістичного забезпечення національного контингенту у міжнародних миротворчих операціях з підтримання миру і безпеки та під час відбиття збройної агресії за стандартами ООН та НАТО.

Що стосується принципів організації з питань логістичного забезпечення то на наш погляд дуже важливе значення мають проблемні питання планування переміщення матеріально-технічних засобів в логістиці ЗС України за досвідом країн НАТО. Для цього пропонується вивчення і втілення досвіду, що стосується основних принципів програмного забезпечення функцій логістики під час планування переміщення матеріально-технічних засобів в міжнародних миротворчих операціях з підтримання миру і безпеки. У свою чергу це потребує впровадження в практику логістики ЗС України застосування програмного забезпечення, зокрема програми ADAMS, якою користуються країни НАТО під час планування переміщення та транспортування матеріально-технічних засобів в міжнародних миротворчих операціях з підтримання миру і безпеки. Тому в програму підготовки слухачів щодо вивчення програмного забезпечення логістичних операцій мають входити питання підготовка вихідних даних для планування переміщення та транспортування матеріально-технічних засобів, вивчення інструментів програмного забезпечення планування, користування модулями програмного забезпечення функцій логістики, а також складання детального плану розгортання та практичне користування програмою переміщення та транспортування матеріально-технічних засобів.

Система управління логістикою в провідних країнах світу розвивається у напрямку повної автоматизації відслідковування процесів переміщення і реєстрації вантажів в ході бойових дій. Завданням є отримання наглядної і своєчасної інформації щодо матеріально-технічного стану кожної військової частини, що включає в себе данні щодо наявності в неї необхідних запасів матеріальних засобів, проведення ремонтно-відновлювальних робіт, дані про втрати і евакуацію поранених військовослужбовців. Такі дані необхідно отримувати в режимі реального часу від підрозділу до Генерального штабу.

Сучасні комп'ютерні технології дозволяють вирішити ці задачі. Автоматизовані системи контролю за пересуванням та реєстрацією матеріальних потоків в цих країнах знаходять найширше використання в органах управління логістикою.

У підрозділах логістики поширюється впровадження електронних систем контролю за матеріальними потоками, що відомі під назвою систем повної видимості активів – total asset visibility (TAV).

Системи TAV дають можливість оперативному персоналу служб логістики отримувати в режимі реального часу та з високим ступенем точності інформацію про всі матеріальні ресурси, маршрути їх руху, контрольні й часові параметри. Кожний елемент матеріальних ресурсів (судно, танк, літак тощо) має електронну карту.

На шляхах пересування матеріальних потоків встановлюються ворота електронного контролю, які автоматично зчитують інформацію з електронних карт військових колон та конвоїв, що знаходяться в русі. Отримана таким чином інформація в реальному часі передається по телекомунікаційним каналам в штаби різних рівнів і центри військової логістики [3, 21].

Всі служби військової логістики в за останній час перейшли на нові логістичні системи обліку і контролю постачанням, а військові вантажі відтепер помічаються мікрочіпами RFID для безконтактної радіочастотної ідентифікації. Всі контейнери для військових вантажів повинні бути оснащені пасивними радіочастотними мікрочіпами-ідентифікаторами RFID. У службах логістики очікують отримати значну економію бюджетних коштів завдяки впровадженню RFID-технологій, які добре зарекомендували себе в цивільних супермаркетах.

Для обробки таких гігантських потоків інформації в службах логістики широко впроваджують системи планування ресурсів Enterprise Resource Planning (ERP) [4, 35; 5, 6].

Для успішної роботи цієї системи одним з напрямків удосконалення логістики на сучасному етапі є подальша розробка основних принципів програмного забезпечення функцій логістики під час планування переміщення матеріально-технічних засобів в міжнародних миротворчих операціях з підтримання миру і безпеки. В свою чергу це потребує впровадження в практику логістики програмного забезпечення, зокрема програми ADAMS, якою користуються країни НАТО під час планування переміщення та транспортування матеріально-технічних засобів в міжнародних миротворчих операціях з підтримання миру і безпеки.

У подальшому пропонується проведення організаційних заходів щодо створення сучасної системи логістики ЗС України, відповідно до стандартів НАТО.

Крім того, задля визначення основної мети та задуму реформування системи логістики ЗС України відповідно до завдань, що викладені в [1, 4] необхідно сприяти переходу на нову систему стандартизації у сфері оборони з єдиним органом управління. Тут слід зазначити, що реформування системи логістики пов'язано з реформуванням системи стандартизації у ЗС України та безпосередньо залежить від ефективності її роботи. Підвищенню ефективності функціонування органів військового управління, що діють у сфері стандартизації, буде сприяти створення централізованої системи стандартизації.

Здобуття знань і розумінь з концептуально нових понять науки "Логістика", які пов'язані з плануванням й здійсненням переміщень та забезпеченням військ (сил).

Фахівці з логістики під час навчання повинні здобути наступні сучасні передові знання:

логістика постачання та обслуговування усіх матеріально-технічних засобів, що використовуються для забезпечення діяльності ЗС та підтримання озброєння і військової техніки у боєздатному стані в мирний і воєнний час;

логістичне управління технічним обслуговуванням та ремонтом;

логістика перевезень та транспортування;

організація логістики інженерно-інфраструктурного забезпечення;

порядок здійснення закупівель та постачання товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб ЗС, делегування повноважень та проведення аудиту і інспекцій;

методи підготовки органів управління логістикою, сил та засобів логістичного забезпечення;

основні підходи у сфері стандартизації логістичного забезпечення;

основи інформаційної логістики;

логістика медичного забезпечення та військово-цивільного співробітництва.

Знати вимоги щодо планування логістичного забезпечення видів діяльності, що забезпечують виконання основних функцій логістики.

Знати методи розробки та впровадження інноваційних технологій в логістиці забезпечення Збройних Сил, основні вимоги до логістичного забезпечення та принципи логістики.

Крім того фахівці з логістики повинні вміти:

своєчасно забезпечити підпорядковані структури необхідними ОВТ та МТЗ відповідно до визначених потреб;

максимально використовувати отримані ОВТ, МТЗ та послуг;

творчо підходити до планування, перспективного прогнозування логістичного забезпечення, здатності до швидкого адаптування на обставини, що змінюються;

забезпечити обмін достовірною інформацією щодо потреб та наявності запасів ОВТ та МТЗ по службах забезпечення всіх рівнів;

координувати взаємодію всіх складових системи логістики, що стосується визначеного рівня діяльності;

проводити моніторинг наукових джерел інформації відносно проблем з логістики;

ефективно використовувати існуючі моделі та алгоритми щодо проведення розрахунків з логістичного планування та функціонування системи логістики, широко застосовувати, а за необхідні розробляти програмне забезпечення в межах поставлених логістичних задач.

Для якісної підготовки фахівців з логістики пропонується ввести наступні дисципліни: 1. Основи логістики. Логістика ЗС України. 2. Багатонаціональна логістика.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином у статті обґрунтована актуальність проблем підготовки спеціалістів з логістики для ЗС України. Визначені основні напрямки підготовки спеціалістів з логістики, обґрунтовані основні знання та уміння, які мають бути отримані фахівцями з логістики на протязі навчання. Розглянуті сучасні технології управління логістичним забезпеченням, які значно підвищують ефективність логістики на всіх рівнях. Також запропоновані напрями співробітництва і обміну досвідом з країнами членами НАТО та удосконаленням навчального процесу щодо підготовки фахівців з логістики.

У подальшому пропонується розробка перспективної системи підготовки спеціалістів з логістики ЗС України з урахуванням стандартів НАТО і досвіду матеріально-технічного забезпечення військ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз та перспективи розвитку військової логістики від II світової війни до сьогодні / [Воробйов О.М., Воробйова В.О., Багдасарян Н.К., Власов І.О]. – Journal of Scientific Papers “Social development & Security”, Vol. 2, No. 2 – 2017. pp. 68–75.
2. Про затвердження Основних положень логістичного забезпечення Збройних Сил України // Наказ МО України від 11.10.2016 року №552.
3. Орел В.В. Основи логістики: [навч. посібн.] / Орел В.В., Копашинський С.А., Терещенко А.М.; під ред. С.А. Копашинського. – К.: Видання університету, 2012. – 107 с.
4. Сумец А.М. Логистика в Вооруженных силах НАТО и бундесвера / А.М. Сумец. - Режим доступа: logisticstime.com.
5. Шульман А. Военная логистика Израильской армии [Электронный ресурс] / А. Шульман // Военно-промышленный курьер. - 2008. - № 6 (222). <http://vpk-news.ru/articles/3846>.

REFERENCES

1. Vorobiov, O., Vorobiova, V., Bahdasarian, N., Vlasov, I. (2017). Analiz ta perspektyvy viislykovoï logistyky vid II svitovoi viyny do syogodennia [Analysis and perspectives of military logistics development since World War II till nowadays]. Journal of Scientific Papers, 2, 68-75 (in Ukrainian).
2. Nakaz MO Ukrainy “Pro zatverdhennia Osnovnykh polohen logitychogo zabezpechennia Zbroinyh Syl Ukrainy” [Analysis and perspectives of military logistics development since World War II till nowadays], 11 october 2016 r. (in Ukrainian).
3. Orel, V., Kopashynskiy, S., Tereshchenko, A. (2012). Osnovy logistyky [Basics of logistics]. K.: University publication, 107 (in Ukrainian).
4. Sumets, A. (2016). Logistika v Vooruhennykh sylach NATO i bundesfera [Logistics in the Armed Forces of NATO and the Bundeswehr], Access mode: logisticstime.com. (in Ukrainian).
5. Shulman, A. (2008). Voennaia logistyka Israslyskoi army [Military logistics of the Israeli army]. Electronic resource. Military Industrial Courier, 6, 222. <http://vpk-news.ru/articles/3846>.

РЕЗЮМЕ

Олег Воробьёв,
доктор технических наук, профессор
Игорь Власов,
кандидат военных наук, доцент
Юрий Шинкаренко,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Направления подготовки специалистов по логистике Вооруженных Сил Украины и современные технологии управления логистическим обеспечением

В статье обоснована актуальность проблем подготовки специалистов по логистике для ВС Украины. Определены основные направления подготовки специалистов по логистике и современные технологии управления логистическим обеспечением, которые значительно повышают эффективность логистики на всех уровнях. Также предлагаются направления сотрудничества и обмена опытом со странами членами НАТО и усовершенствование учебного процесса подготовки специалистов по логистике. В дальнейшем предлагается разработка перспективной системы подготовки специалистов по логистике ВС Украины с учетом стандартов НАТО и опыта материально-технического обеспечения войск.

Ключевые слова: стандарты НАТО; система подготовки специалистов по логистике; логистика; система военного образования; подготовка военных специалистов; дистанционное обучение.

SUMMARY

Oleg Vorobiov,

Doctor of Technical Sciences, Professor

Ihor Vlasov,

Candidate of Military Sciences, Associate Professor

Yurii Shynkarenko,

National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi

Directions of training logistics specialists of the Armed Forces of Ukraine and modern logistics management technologies

Introduction. *Training of Logistics Specialists for the Armed Forces of Ukraine.*

Purpose. *The purpose of the article is to determine the basic directions of logistics specialists' training and modern logistics management technologies to improve the efficiency of logistics at all levels. Suggest areas for cooperation and exchange of experience with NATO member countries to improve the training process for logistics specialists' training.*

Methods. *Analysis, synthesis, modeling, traditional and pedagogical generalization.*

Results. *The urgency of the problems of logistics specialists' training for the Armed Forces of Ukraine was substantiated. The basic directions of logistics specialists' training are determined, the basic knowledge and skills, which are to be received by logistics specialists during the training, were substantiated. Modern technologies of logistics management are considered. They considerably increase the efficiency of logistics at all levels. Directions for cooperation and exchange of experience with NATO member countries and the improvement of the training process for the training of logistics specialists are also offered.*

Originality. *In the article the authors substantiate the basic directions of logistics specialists training, which will enable to obtain knowledge and skills of logistics specialists. It will increase the efficiency of logistics at all levels.*

Conclusion. *As a conclusion, the urgency of the problems of logistics specialists training for the Armed Forces of Ukraine was substantiated in the article. The basic directions of logistics specialists' training are determined, the basic knowledge and skills, which are received by logistics specialists during the training, were substantiated. Modern technologies of logistics management were considered. Directions for cooperation and exchange of experience with NATO member countries and the improvement of the training process for the training of logistics specialists were also offered.*

In the future, the development of a perspective training system of logistics specialists of the Armed Forces of Ukraine is proposed, taking into account NATO standards and logistics experience of troops.

Key words: *NATO standards; training system of logistics specialists; logistics; military education system; training of military specialists; distance learning.*

Геннадій Гапоненко,
кандидат педагогічних наук,
ORCID ID 0000-0002-8572-4395

Олександр Романюк,
ORCID ID 0000-0003-3278-1772

Олександр Ковальчук,
ORCID ID 0000-0003-3164-5891

Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського

КРОСФІТ – СИСТЕМА ТРЕНУВАНЬ

У статті досліджуються передумови виникнення системи тренувань Кросфіт. З'ясовано, що собою представляє система тренувань, яка містить елементи важкої і легкої атлетики, бодібілдингу, фітнесу, класичної гімнастики, гирьового та інших видів спорту. Досліджено, що Кросфіт – це інтенсивні, різноманітні, цікаві, корисні тренування. Виявлено, що за системою Кросфіт готують військових, пожежників, фахівців рятувальних служб і різні спеціальні служби США, Канади та низки європейських держав. Розроблена навіть спеціальна програма для вагітних жінок, людей похилого віку. Розглянуто принципи тренувань у Кросфіті.

Ключові слова: фізична підготовка військовослужбовців; Кросфіт; система підготовки; принципи Кросфіту.

Постановка проблеми. Людина прагне до самовдосконалення у багатьох напрямках, зокрема і в силових видах спорту. На даний час швидко набуває популярності відносно нова дисципліна, яка називається «CrossFit». Ця система тренувань викликає жваві суперечки серед експертів фітнесу, лікарів, тренерів, спортсменів-професіоналів.

CrossFit: що це таке і чи варто починати? У наш час всі хочуть отримати максимальний результат за мінімум часу. Чи це взагалі можливо? Адже зазвичай, щоб набути спортивної форми, треба добре попідніти! Перш за все, CrossFit – це тренування, яке відрізняється високою інтенсивністю і постійною зміною вправ. Вони містять елементи важкої і легкої атлетики, бодібілдингу, фітнесу, класичної гімнастики і навіть гирьового спорту. Головна мета таких занять – покращити фізичну форму, поліпшити роботу серця, судин, дихальної системи, навчити організм швидко адаптуватися до зміни навантажень [3].

Інтенсивні, різноманітні, цікаві, корисні тренування обирають топ-моделі, професійні спортсмени, військові, співробітники спецпідрозділів, звичайні люди. Кросфіт може досить легко вписатися у будь-який, навіть найнапруженіший графік роботи ділової людини, менеджера, офісного працівника. Такі тренування дають змогу гармонійно, комплексно, всебічно покращити свій функціональний стан, розвивати та підтримувати фізичну форму, оскільки займатись можна у зручний час. Гармонія фізичного розвитку, різнобічна підготовка, здатність максимально ефективно виконати будь-яке фізичне навантаження (поставлене завдання) – це ідеологія життя 21 століття. І в ній ми вбачаємо місце Кросфіту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвитку фізичних якостей у людини присвячено безліч наукових праць. Зокрема, Грищенко Д.С., Ольховий О. М. розглядали питання забезпечення готовності військовослужбовців, підрозділів і частин до виконання завдань за призначенням у мирний час та в особливий період; Фіногенов Ю. С. порушував питання щодо сучасних тенденцій та перспектив розвитку спорту в Збройних Силах України на шляху євроатлантичної інтеграції України; Петрачков О. В. наголошував на перспективах підготовки фахівців у сфері фізичної підготовки і спорту у структурах сектору безпеки і оборони України; Круцевич Т. Ю., Семененко В. П. пропонували індивідуалізувати підхід до фізичного виховання студентів закладів вищої освіти; Романчук С. В., Єна М. О., Данилюк М. М. звертали увагу на особливості планування сучасної системи спеціальної фізичної підготовки; Гапоненко Г. М. розглядав особливості фізичної підготовки водолазів; Глазунов С. І. пропонував застосовувати вправи екстремальної атлетики під час фізичної підготовки військовослужбовців; Жембровський С. М. наголошував на особливостях підвищення освітнього рівня керівників військово-фізичної підготовки збройних сил Литви; Свистун В. І. розглядала питання стресостійкості військовослужбовців як необхідного чинника їх успішної військово-професійної діяльності в екстремальних умовах; Вербин Н. Б. розробив пропозиції щодо вдосконалення професійної витривалості майбутніх магістрів військового управління, методичні рекомендації науково-педагогічному складу стосовно її розвитку. Таким чином, фізична підготовка посідає важливе місце в житті людей, у тому числі і військовослужбовців.

Метою статті є аналіз системи тренувань «Кросфіт», її вплив на розвиток фізичних якостей військовослужбовців і можливість застосування у Збройних Силах України.

Виклад основного матеріалу. Спробуємо з'ясувати витоки Кросфіту. CrossFit – слово англійського походження. Cross означає перетинати, поєднувати, форсувати; Fit – у відмінній формі, сильний, здоровий. На жаль, точного аналогу слова CrossFit в українській мові немає. Кросфіт – це широке поняття. У загальному сенсі Кросфіт – це програма тренувань, комплекс фітнес-вправ, розроблений для всіх груп м'язів, виховання сили і витривалості спортсмена.

Крім того, під словом «Кросфіт», як правило, мають на увазі спортивний рух, заснований на філософії багатостороннього фізичного розвитку. Водночас це назва фітнес-компанії, яку заснували в 2000 році спортсмени Грег Глассман і Лорен Дженай. Ідеолог Грег Глассман, колишній гімнаст, почав розробляти свою програму близько 20 років тому, а у 2001 році в Каліфорнії (США) відкрив свій перший зал для Кросфіту. Саме він почав просувати свою методику серед спортсменів, проводити різні семінари. Сьогодні у світі існує понад 4 тисячі спортивних Кросфіт-залів.

Нині за системою Кросфіт проходять підготовку військовослужбовці,

пожежники, фахівці рятувальних служб і різних спеціальних служб США, Канади та низки європейських держав. Кросфіт повсякчас оновлюється. Так, до прикладу, з'явилася програма CrossFit Kids, розроблена спеціально для дітей. CrossFit Football – дітище колишнього футболіста Джона Велборна. Існують також програми для вагітних жінок, людей похилого віку тощо.

У Кросфіті вправи поділяються на суто фізкультурні, призначені для людей без професійної спортивної підготовки, і більш складні, які використовують для тренувань і змагань підготовлені спортсмени.

З огляду на зазначене Кросфіт можна умовно поділити на «фізкультурний» (для більшості людей) і «змагальний» (для елітних атлетів, професійних спортсменів). Тренування містять елементи вправ з інтервальних тренувань високої інтенсивності, важкої атлетики, легкої атлетики, пліометрики (стрибкових тренувань), паверліфтингу (присідання зі штангою на плечах, жим штанги лежачи на горизонтальній лаві, тяга штанги), гімнастики, гирьового спорту та різноманітні вправи з інших видів спорту.

Кросфіт з'явився тоді, коли постала гостра необхідність у тренуванні, яке підходить для будь-якого виду спорту і людей різного рівня підготовки. Кросфіт використовує методика, в арсеналі якої прийоми різних спортивних напрямків. Експерти описують Кросфіт як систему підготовки, що розвиває всі фізичні якості атлета: витривалість, силу, швидкість, гнучкість, координацію, спритність тощо.

Слід зазначити, на сьогодні основним керівним документом, що визначає порядок організації і проведення фізичної підготовки у Збройних Силах України є Тимчасова настанова з фізичної підготовки у Збройних Силах України. У ній визначено загальні фізичні якості, як властивість організму, що забезпечує рухову активність та функціональний стан військовослужбовців.

До загальних фізичних якостей належать: сила, витривалість, швидкість, спритність.

Сила визначається здатністю військовослужбовця переборювати зовнішній опір чи протидіяти йому за рахунок м'язових зусиль. Основними засобами розвитку сили є вправи на піднімання та перенесення ваги, силові вправи на гімнастичних снарядах і тренажерах, вправи з власною вагою.

Витривалість (загальна і швидкісна) визначається здатністю організму протидіяти стомленості у ході військово-професійної діяльності.

Засобами розвитку загальної витривалості є: тривалий біг, кроси, марш-кидки, плавання, біг на лижах; швидкісної витривалості – біг з максимальною швидкістю на середні дистанції, подолання смуги перешкод, спортивні ігри.

Швидкість визначається здатністю військовослужбовців робити рухливі дії за мінімальний час. Основними засобами розвитку швидкості є вправи, що виконуються з максимальною швидкістю та частотою рухів, і потребують швидкої реакції. До них належить біг на короткі дистанції, стрибки, метання,

подолання окремих перешкод, рукопашний бій, спортивні ігри.

Спритність визначається здатністю військовослужбовців виконувати рухи координовано і точно, вмінням своєчасно і раціонально впоратися із новими завданнями, які раптово виникають. До основних засобів розвитку спритності належать вправи на гімнастичних і спеціальних снарядах, стрибки, акробатичні вправи, стрибки у воду, спуски та повороти на лижах, спортивні ігри, прийоми рукопашного бою, подолання перешкод.

Крім загальних фізичних якостей, військовослужбовцям притаманні спеціальні, а саме певні властивості організму, які забезпечують його стійкість до впливу несприятливих чинників військово-професійної діяльності.

До основних із них належать стійкість до заколихування, перевантаження та кисневого голодування.

Стійкість до заколихування визначається здатністю організму легко переносити вплив специфічних прискорень, які виникають в польоті, на кораблі, у бойових машинах. До основних засобів її розвитку належать вправи на спеціальних (лопінг, батут тощо) і гімнастичних снарядах, акробатичні і вільні вправи, пов'язані з різкими поворотами, нахилами та обертаннями тулуба, голови.

Стійкість до перевантаження – це властивість організму протистояти інерційним силам прискорення, що діють на нього. Основним засобом її розвитку є вправи на лопінгу і гімнастичних снарядах.

Стійкість до кисневого голодування – це здатність військовослужбовців діяти в умовах нестачі кисню. Її розвивають стрибки у довжину, пірнання у воду, плавання, біг на короткі та середні дистанції [2, с. 2-3].

Отже, керівні документи з фізичної підготовки визначають такі ж загальні (спеціальні) фізичні якості організму людини, що розвиваються завдяки тренуванню за системою Кросфіт. Тобто таку систему тренувань можливо використовувати в силових структурах України та Збройних Силах України зокрема. Різноманітність комплексів, методик, певних систем тренувань, добору вправ дають змогу урізноманітнити власне систему підготовки військовослужбовців, запропонувати комплексні методики відновлення фізичних якостей після бойових травм, тривалої перерви у системних заняттях, розвинути вже існуючі якості, і найголовніше – спрямувати зусилля на комплексний розвиток всіх якостей організму військовослужбовця.

При цьому варіанти досягнення фізичних якостей можуть бути найрізноманітнішими. Тренування, як правило, включає в себе різноманітні циклічні вправи, що швидко змінюють одна одну.

Перелік вправ, який вам потрібно виконати за одне заняття, називається WOD (WorkoutoftheDay). WODи можуть включати різну кількість вправ і мати різну тривалість – робота з вагою, гімнастичні елементи, кардіонавантаження тощо. WOD може повторюватися у кілька раундів. Кількість повторів однієї вправи може бути задана або виконуватися

максимально. Перевагою CrossFit є розвиток сили волі. Кидати заняття на півдорозі, не закінчивши тренування – поза правилами CrossFit. Розпочатий раунд потрібно обов'язково закінчити, а бажано ще й перевершити попередній рекорд.

Висока інтенсивність занять дає змогу легко позбутися зайвої ваги. За одне тренування спалюється приблизно 1000 калорій. Якщо до того ж правильно харчуватися, можна досягти справжнього wow-ефекту за достатньо короткий проміжок часу. Втім, занадто насичена програма – великий стрес для людини. Головна проблема CrossFit – це великі навантаження, які новачок отримує на першому ж занятті. Це – екстремальне тренування. Має місце підвищена травмонебезпечність і ризик серцево-судинних ускладнень. Оскільки при виконанні вправ атлети орієнтуються не на техніку, а на швидкість і велику вагу, ймовірність виникнення ушкоджень значно зростає. Чи шкідливий CrossFit? Це досить індивідуально. Не всі професійні атлети схвалюють CrossFit. Очевидно, що цей вид спорту для підготовлених людей, які вже мають певний досвід силових навантажень та інтенсивних тренувань. До змагань, а тим більше, до занять з CrossFit допускають у будь-якому віці, головне – ваше бажання та мотивація. Але, звісно, попередня консультація із лікарем обов'язкова [3].

Втім, ми не повністю поділяємо думку автора. Наприклад, кількість повторів і інтенсивність тренувань можливо зменшити, залежно від фізичної форми кожного, хто тренується. Найпростіший метод диференційного підходу до тренувань у групі, в якій навантаження, кількість повторів, або час, тобто фактично інтенсивність виконання однакових вправ для різних груп зробити варіативною.

З наукового погляду Г. Гапоненко запропонував індивідуалізувати підготовку військовослужбовців на заняттях з фізичної підготовки, беручи до уваги на статуру тіла (соматотип), що дасть змогу виробити більш ефективну технологію і методику фізичної підготовки у контексті формування довготривалої адаптації майбутніх слухачів до максимальних і субмаксимальних фізичних навантажень, вирішення завдань із підвищення їх фізичної і практичної військово-професійної підготовленості [1, с. 63].

Спробуємо з'ясувати, на яких саме базових принципах будується система тренувань у Кросфіті. **Перший – різноманітність.** Тренування слід урізноманітнювати, не зосереджуючись на певній вправі, намагатися привносити в тренінг нові, несподівані елементи з усіх доступних видів спорту задля розвитку усіх фізичних якостей організму. **Другий – функціональність рухів.** Тут слід відійти від типового культу використання тренажерів і рухів, вправ, повторів на них, а перейти на штангу, гантелі, гиру, гімнастичні знаряддя, використовуючи принципи воркауту тощо. Звичайна скакалка – те, що потрібно для тренувань і формування ідеальної форми. Слід звернути увагу на різноманітність рухів, що виконуються і можуть зустрітись нам у житті, професійній діяльності. **Третій принцип – це поступовість, дозованість, системність і плановість занять.** Тут

використовується принцип французького вченого Рене Декарта: «Від простого до складного», адже рухи, дії, вправи повинні виконуватися поступово: від простих до більш складних, комплексних. Варто врахувати основний принцип фізичної підготовки – не зашкодити. Не треба піднімати штангу, використовуючи надмірну для тебе вагу, техніку. Слід зробити тренування таким, щоб його міг виконати в одній групі і чемпіон світу, і простий 15-тирічний юнак. Всі вправи і рухи слід добирати (зробити заміну) прості у виконанні. **Четвертий секрет – інтенсивність.** Цей принцип поєднує всі описані вище і відомі Вам вправи, техніки, методики, але основа цього принципу – це їх інтенсивне виконання. Тут потрібна концентрація спортсмена, ми повинні пам'ятати, що працює людина і її внутрішній стан, зацікавленість, мотивація, робота в команді будуть відігравати неабияку роль. Всі завдання виконуються на час, кількість повторів, пульси тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, зважаючи на зазначене, можна дійти висновку, що система тренувань Кросфіт прийнятна для Збройних Сил України та інших фахівців сектору безпеки і оборони, професійна діяльності яких передбачає наявність відмінних фізичних якостей. Для Кросфіту не існує вікових, вагових та інших обмежень, це спорт для кожного.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гапоненко Г.М. Диференціація підходу до фізичної підготовки майбутніх військовослужбовців у вищому військовому навчальному закладі / В.І. Осьодло // Збірник наукових праць «Військова освіта». – К. : Національний університет оборони України. – 2015. – № 2(32). – С. 56-63.

2. Наказ начальника Генерального штабу Збройних Сил України від 11.02.2014 року № 35 «Про затвердження Тимчасової настанови з фізичної підготовки в Збройних Силах України».

3. Теличук Г. Живи активно [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zhyvyaktyvno.org/index.php/news/crossfit.-scho-ce-chi-var-to-pochinati> – Заголовок з екрана.

REFERENCES

1. Haponenko, H. (2015). Diferenziaziy pidhodu do fizucnoi pidgotovku maibytnih viyskovoclugbovziv u vuchomu viuckovomu navchalnomu zakladi [Differentiation of the Approach to the Physical Training of Future Military Personnel at the Higher Military Educational school]. Zbirnyk naukovykh prats' "Viys'kova. osvita". – K.: MO Ukrayiny. № 2(32). – S. 56-63 (in Ukrainian).

2. The Order of the Chief of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine No. 35 (2014), On Approval of the Provisional Instruction on Physical Training in the Armed Forces of Ukraine [Nakaz nacalnika Genepalnogo sctaby Zbroynuh Sul Ukrainu pro zatvedcsenny Tumesasovoi nastanovu z fizucnoi pidgotovku v Zbroynuh Sulah Ukrainu] (in Ukrainian).

3. Telichuk, G. (2017). Live actively [Guvi aktvno]. [Electronic resource]. – Access mode: <http://zhyvyaktyvno.org/index.php/news/crossfit.-scho-ce-chi-var-to-pochinati> – Title from the screen (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Геннадий Гапоненко,
кандидат педагогических наук;
Александр Романюк,
Александр Ковальчук,
Национальный университет обороны
Украины имени Ивана Черняховського

КРОССФИТ – СИСТЕМА ТРЕНИРОВОК

В статье исследуются предпосылки возникновения системы тренировок Кроссфит. Выяснено, что собой представляет система тренировок, которая включает в себя элементы тяжелой и легкой атлетики, бодибилдинга, фитнеса, классической гимнастики, гиревого и других видов спорта. Исследовано, что Кроссфит – это интенсивные, разнообразные, интересные, полезные тренировки. Выявлено, что по системе Кроссфит проходят подготовку военные, пожарники, специалисты спасательных служб и различные специальные службы США, Канады и ряда европейских стран. Разработана даже специальная программа для беременных женщин, пожилых людей. Рассмотрены принципы тренировок в Кроссфите.

Ключевые слова: физическая подготовка военнослужащих; Кроссфит; система подготовки; принципы Кроссфита.

SUMMARY

Hennadii Haponenko,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Oleksandr Kovalchuk,
Oleksandr Romaniuk
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

CrossFit – training system

Introduction. *The article deals with the issues of the origins of the training system CrossFit. It was mentioned that such a system of training includes elements of weight and light athletics, bodybuilding, fitness, classical gymnastics, kettlebell lifting and other sports. It was investigated that CrossFit is intense, diverse, interesting, useful training.*

Purpose. *The main purpose of these exercises is to improve the physical form, functioning of the heart, blood vessels, respiratory system, in order to train the body to adapt quickly to changes in loads. It was revealed that the CrossFit system trains military, firefighting, rescue service specialists and various special services from America, Canada and Europe; a special program has been developed even for pregnant women, people of advanced age.*

Results. *The exercises are divided into purely physical training for people without professional sports training and more complex for training and competition of the prepared athletes. CrossFit is divided into physical training for most people and competitive for elite athletes, professional athletes. The training includes elements of exercises with interval training of high intensity, heavy and track-and-field athletics, jumping training, surfing (squatting with a bar on the shoulders, bench press lying on a horizontal bench, barbell upright rowing), gymnastics, weight training and various exercises from other sports.*

Originality. *The list of exercises you need to complete in one class is called WOD (Work out of the Day). WOD can include a variety of different exercises, which have different durations*

– work with weight, gymnastics, and cardiovascular load, etc. WOD can be repeated in several rounds. The number of repetitions of one exercise can be given or executed to a maximum. One of the main benefits of CrossFit is the development of will power. To quite classes without finishing training is against the rules of CrossFit. If you begin the round, you should finish and it is desirable to beat the previous record.

Conclusion. In addition, the basic principles of the training system CrossFit is being mentioned. The first is diversity. In this principle, it is suggested that you do not get tired of anything. The second is the functionality of the movements. Here it is necessary to depart from the typical cult of the use of simulators and movements, exercises, repetitions of them, and switch to the rod, dumbbells, weights, gymnastic implements, using the principles of a workout, etc. The rope is what you need to train and to form the perfect shape. The third principle is graduation, dosage, systematic and planning of occupations. The principle of the French scientist René Descartes is used here: "From simple to complex" namely, movements, actions, exercises should go from simple to more complex. The fourth secret is intensity. This principle combines all the exercises, techniques, above-mentioned techniques, but the basis of this principle is their intense execution. Here the concentration of the athlete is required; we must remember that the person and his inner state, interest, motivation, work in the team will play the main role.

Key words: physical training of military personnel; CrossFit; training system; principles of CrossFit.

Микола Гончарук,
кандидат військових наук, професор
ORCID ID 0000 0002 5572 2479

Дмитро Музиченко,
кандидат військових наук, доцент
ORCID ID 0000 0001 6470 1402

Василь Швалючинський,
кандидат військових наук, доцент
ORCID ID 0000 0002 2775 4422

Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ, ДІЯЛЬНІСТЬ ЯКИХ ПОВ'ЯЗАНА ЗІ ЗБРОЙНИМ ЗАХИСТОМ ДЕРЖАВИ

В статті визначені шляхи удосконалення підготовки фахівців, діяльність яких пов'язана зі збройним захистом держави. Недосконалість підготовки фахівців витікає з аналізу результатів збройної боротьби у війні між Україною і Росією та інших конфліктах. Досвід засвідчив, що у збройній боротьбі крім кадрових офіцерів, прапорщиків, сержантів (старшин), вояків приймають участь інші особи, які не входять до військових формувань міністерств і відомств Сектору безпеки і оборони. Прагнення України вступити до НАТО та інтегруватися в європейський простір вимагає по-новому дивитися на освітній і виховний процес у Збройних Силах України.

Ключові слова: фахівці; захист держави; збройна боротьба; система підготовки фахівців; воєнне мистецтво; застосування озброєння; керування військовими формуваннями.

Постановка проблеми. Події, які останніми роками турбують населення світу пов'язані з масштабним застосуванням зброї для вирішення політичних проблем. Збройна боротьба залишається основною формою боротьби у війнах, як правило, на заключному їх етапі. Людина є головною дійовою особою у цій боротьбі. Вона повинна досконало володіти сучасними системами зброї, техніки та іншими приладами, які характеризуються найвищим рівнем складності серед тих з яким стикається в побуті, а також керувати військовими формуваннями при веденні ними боїв, операцій та інших дій.

Проблема підготовки фахівців, діяльність яких пов'язана зі збройним захистом держави, витікає з аналізу результатів збройної боротьби у війні між Україною і Росією та інших конфліктах. Досвід засвідчив, що у збройній боротьбі крім кадрових офіцерів, прапорщиків, сержантів (старшин), вояків приймають участь інші особи, які не входять до військових формувань міністерств і відомств Сектору безпеки і оборони. Приймати участь у збройному захисті держави інших осіб спонукає конституційний обов'язок (Стаття 17 Конституції України: Захист суверенітету і територіальної цілісності України... є справою всього Українського народу). Цим підтверджується актуальність теми статті і необхідність введення авторами в

науковий обіг поняття “фахівці, діяльність яких пов’язана зі збройним захистом держави”.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання підготовки фахівців для збройного захисту держави містяться у Конституції України, Воєнній доктрині України, законах «Про Збройні Сили України» та «Про оборону України». Крім того для підвищення якості підготовки військових фахівців на усіх ступенях освіти та рівнях державного і військового управління розроблена і впроваджена Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року.

Проблемам підготовки офіцерів, сержантів (старшин), вояків, в сучасному інформаційному полі приділяється достатньо уваги. Це підтверджують матеріали наукових видань: «Наука і оборона», «Військо України», «Труди університету», «Військова освіта» та інші фахові видання навчальних закладів Міністерства оборони. Авторами при аналізі існуючої системи підготовки фахівців, діяльність яких пов’язана зі збройним захистом держави, використані матеріали, висвітлені у наукових працях останніх років, головними з яких є: проблема якості підготовки військових фахівців і системний підхід до змісту вищої військової освіти, як складової процесу проектування підготовки фахівців [7,8,12]; стан підготовленості викладачів спеціальних дисциплін ВВНЗ та напрями її удосконалення [5]; теоретико-методологічні основи педагогічної діяльності викладача ВВНЗ з урахуванням історичного аспекту педагогічної діяльності [6]; методичні основи формування професійної суб’єктності майбутніх учителів, обґрунтовані на провідних ідеях і положеннях сучасних методологічних підходів до їх підготовки та розглянуті принципи, форми, методи, прийоми й засоби формування їх професійної суб’єктності на основних етапах професійної підготовки учителів [11]; проблеми формування системи післядипломної освіти у Збройних Силах України (ЗС України) та доведення необхідності існування курсів підвищення кваліфікації офіцерів і працівників ЗС України, але підготовку наукових та науково-педагогічних працівників в системі післядипломної освіти ЗС України нормативними документами не визначено. Запропоновані можливі шляхи вирішення означених проблем [9]. Розглянуто основні напрями реформи військової освіти. Проведено аналіз існуючої мережі військових навчальних закладів для підготовки офіцерів тактичної, оперативно-тактичної та оперативно-стратегічної ланок військового управління, а також для підготовки унтер офіцерів. Визначені основні вимоги, що висуваються до рівня знань та навичок випускників ВВНЗ освітніми рівнями бакалавра і магістра. Наведено відомості щодо чисельності щорічного прийому до ВВНЗ за певними напрямками підготовки. Означені варіанти організації підготовки офіцерів на первинні посади з урахуванням освітнього рівня, що здобувається. Визначено основні переваги та недоліки, що існують в системі військової освіти Польщі [10]; основи теорії воєнного мистецтва та їх розвиток у світлі досвіду збройної боротьби між Росією і Україною [2, 3].

Аналіз досліджень і публікацій показав, що підготовці інших фахівців, які не входять до військових формувань Збройних Сил України, але приймають активну участь у збройному захисті держави, на погляд авторів, приділено недостатньо уваги, особливо у визначенні шляхів її удосконалення.

Метою статті є визначення шляхів удосконалення системи підготовки фахівців, діяльність яких пов'язана зі збройними захистом держави. Для досягнення визначеної мети авторами проведений аналіз існуючої системи підготовки фахівців, які причетні до збройного захисту держави та вироблені шляхи удосконалення системи набуття знань з теорії і навичок у практиці при застосуванні озброєння та керуванні військовими формуваннями в ході збройної боротьби.

Методи дослідження – теоретичні: аналіз, синтез, порівняння і систематизація наукових джерел з проблем професійної підготовки військових фахівців, теорії та формування компетентності військовослужбовців у загальноосвітніх закладах і ВВНЗ; класифікація та систематизація теоретичних даних, конкретизація теоретичного та практичного знання, щодо підготовки фахівців, діяльність яких пов'язана зі збройним захистом держави; індукція та дедукція, порівняльний аналіз отриманих теоретичних матеріалів щодо теорії військового навчання та її впровадження у підготовку фахівців для збройної боротьби у ВВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що краще побудувати нове, з урахуванням досвіду, ніж перебудувати старе. Україна, при розбудові військового навчання та виховання, обрала шлях перебудови старої системи, яка дісталася у спадок від Радянського Союзу. При створенні своєї системи підготовки фахівців для Збройних сил наша держава намагалась і намагається урахувати досвід передових західно-європейських держав, держав учасниць НАТО. Що стосується досвіду, який переймався від Росії, то він привів до практичного знищення нашої Армії.

Висловити свою точку зору з питань підготовки людських ресурсів для збройної боротьби, авторів спонукала низка причин. Основними серед них є відсутність: 1) *в програмах загальноосвітніх закладів вивчення основ військової науки та її основної галузі – воєнного мистецтва;* 2) *системи підготовки викладачів з воєнної науки та її галузей, як це передбачено для підготовки вчителів при вивченні учнями біології, фізики, математики тощо;* 3) *у системі освіти підсистеми військової освіти, яка б забезпечувала в повному обсязі набуття фахівцями, діяльність яких пов'язана зі збройним захистом держави, систематизованих, структурованих і цілісних знань з воєнного мистецтва, а саме досконалого володіння особовим складом зброєю, технікою та іншим озброєнням, а також творчого і майстерного керування командирами і командувачами боями, операціями і збройною боротьбою в цілому;* 4) *якісної навчально-матеріальної бази, яка б постійно оновлювалася і відповідала розвитку воєнного мистецтва.*

1. Аналіз навчальних програм загальноосвітніх закладів показав, що в них вивчаються основи усіх наук, які є на певному етапі розвитку

суспільства, окрім, воєнної науки – науки про війну. Війна це ганебне суспільне явище, яке зачіпає усі сторони діяльності держави і особисто кожну людину. Це підтверджується тим, що в повсякденному житті на запитання, при зустрічі одної людини з іншою, «Як справи?» у відповідь чуємо – «Нормально, не було б тільки війни». Війна серед пересічних людей асоціюється з застосуванням зброї при вирішенні кардинальних політичних проблем і супроводжується масовими втратами найбільш активних і працездатних людей. Проблема воєнної науки і її основної галузі – воєнного мистецтва [2,3], в програмах навчальних закладів закривається обов'язковим державним предметом “Захист Вітчизни” [4]. Допризивна підготовка юнаків (без юначок) зводиться до загального вивчення проходження військової служби та оволодіння деякими елементами застосування зброї, техніки та інших приладів (які є). Таке становище не дає можливості випусникам загальноосвітніх закладів набути знань з основ воєнної науки, воєнного мистецтва та інших її складових, а також свідомо обирати професію захисника вітчизни та виконувати свій конституційний (священний) обов'язок.

2. Підготовка викладачів, науково-педагогічних працівників з воєнної науки і воєнного мистецтва в системі середньої і вищої освіти відсутня. У загальноосвітніх закладах заняття з допризивної підготовки проводять бувші військовослужбовці або викладачі фізкультури чи праці. Є випадки коли учитель допризивної підготовки не служив в армії. Що стосується науково-педагогічних працівників ВВНЗ, які повинні навчати воєнному мистецтву, то їх підготовка здійснюється за схемою: професійна підготовка у військовому інституті (академії, факультеті, кафедрі), служба у військах на різних посадах, повернення в навчальний заклад на викладацьку роботу. Такі фахівці є носіями практичних знань, вони “натаскані” практикою за принципом “роби, як я”, тобто, курсант чи слухач вміє робити те, що вміє викладач. Про воєнне мистецтво такий викладач чув, але що це таке, знає на побутовому рівні. Проте про художнє, гончарне чи ковальське мистецтво говорить досить вільно. Таке положення речей приводить до того, що теорія втрачає своє визначальне значення і, рано чи пізно, приведе до втрати набутого досвіду та розривів в безперервному процесі наукової і навчальної спадкоємності. Така практика дає право стверджувати, що рівень знань випусників ВВНЗ з воєнного мистецтва дорівнюється знанням науково-педагогічних працівників.

3. Аналіз існуючої системи освіти, пов'язаної з воєнним мистецтвом, свідчить про її неспроможність забезпечити військовослужбовців належним рівнем знань. Він показав, що зазначена система здійснюється не системно, етапами, окремими елементами, часто взаємно не пов'язаними і не завершеними. В загальноосвітніх закладах питання теорії воєнного мистецтва з учнями не вивчається. У ВВНЗ курсанти на початку у ролі солдатів навчаються досконало володіти зброєю, технікою та іншим озброєнням відповідно до фаху, потім курсанти у ролі командирів і начальників навчаються керувати взводом і ротою та відповідними

структурами. Про воєнне мистецтво мова не йде. Але теорія говорить, що творче і майстерне (досконале) виконання будь-якої справи називається мистецтвом [1]. Тому уміння солдата досконало володіти зброєю і технікою та іншим озброєнням у збройній боротьбі заслуговує на право називається воєнним мистецтвом. Для командира і командувача воєнним мистецтвом є досконале керування відповідними військовим формуванням у збройній боротьбі. При цьому потрібно наголосити, що воєнне мистецтво є найстародавніше і найвище з усіх мистецтв.

Наступною сходинкою для підвищення кваліфікації у оволодінні фаховими знаннями, є навчальні заклади в яких офіцери у ролі слухачів набувають знання з керування діями військових формувань вищого тактичного і оперативного (оперативно-тактичного) рівнів. До такого навчання попадає порівняно невелика частка офіцерів.

В подальшому певна, більш незначна частка офіцерів знову вступає до навчального закладу, де вони доповнюють знання з керування діями військових формувань оперативного рівня і набувають знань з керування діями військових формувань стратегічного рівня.

Така система підготовки офіцерів і генералів не забезпечує отримання цілісних знань з теорії воєнного мистецтва, що негативно впливає на боєздатність військових формувань Збройних Сил і захист держави в цілому.

Відсутність у фахівців, діяльність яких пов'язана з захистом держави, повних знань фундаментальних і прикладних положень воєнного мистецтва негативно впливає на теорію і практику підготовки та ведення воєнних, антитерористичних, партизанських і миротворчих дій і збройної боротьби в цілому та швидко перепідготовку фахівців за іншими спеціальностями у разі термінової необхідності.

4. Аналіз стану навчально-матеріальної бази, основу якої складають підручники, показав що забезпечення ними ВВНЗ стало проблемою, що потребує негайного вирішення. Це підтверджується відсутністю національних підручників з воєнного мистецтва, стратегічного і оперативного мистецтва. Існуючі підручники з тактичного мистецтва (тактики) застарілі і потребують удосконалення.

Удосконалення системи військового навчання та виховання, на думку авторів, має ґрунтуватися на фундаментальних і прикладних положеннях воєнної науки і її головної галузі – воєнного мистецтва. Основні шляхи удосконалення системи військового навчання повинні забезпечити підготовку фахівців, діяльність яких пов'язана зі збройним захистом держави, на єдиній теоритичній базі з усунення розбіжностей теорії і практики щодо застосування зброї і техніки та керування військовими формуваннями елементів Сектору безпеки і оборони, памятаючи що захист держави є священним обов'язком кожного громадянина. Для цього необхідно. Перше – в програмах загальноосвітніх закладів запровадити вивчення основ воєнної науки та воєнного мистецтва з набуттям практичних навичок, пов'язаних з особливостями служби в Армії та інших військових формуваннях. Друге – створити систему підготовки науково-педагогічних

працівників і вчителів з воєнної науки та її галузей, як це передбачено для підготовки вчителів при вивченні учнями біології, фізики, математики тощо. Підготовку науково-педагогічних працівників здійснювати в два етапи. Перший етап – підготовка спеціаліста у ВНЗ відповідним фахом. Другий етап – підготовка військового педагога на педагогічному факультеті (кафедрі) в Гуманітарному інституті Національного університету оборони України. На педагогічний факультет слід зараховувати офіцерів, що мають педагогічні здібності, як випускників військових інститутів і факультетів Університету так і тих, що проходять службу у військах та штабах усіх рівнів. Підготовку вчителів для загальноосвітніх закладів військовими педагогами здійснювати також в два етапи. Перший етап – підготовка спеціаліста на загальновійськовому факультеті Академії Сухопутних військ. Другий етап – підготовка військового педагога на педагогічному факультеті (кафедрі) в Гуманітарному інституті Національного університету оборони України або Педагогічному університеті. Для підняття і підтримання престижу викладацької праці первинна посада вчителя загальноосвітнього закладу чи викладача ВНЗ має бути не нижча майора, з правом, на конкурсній основі, займати посади у військових академіях (інститутах) чи університеті. Третє – в системі освіти створити підсистему військової освіти, яка б забезпечувала в повному обсязі набуття фахівцями, чия діяльність пов'язана зі збройним захистом держави, систематизованих, структуризованих і цілісних знань з основ воєнного мистецтва, а саме досконалого володіння особовим складом зброї, техніки та іншого озброєння, а також творчого і майстерного керування командирами і командувачами боями, операціями і збройною боротьбою в цілому. Підсистема військової освіти повинна включати: підготовку молоді до збройного захисту держави; підготовку солдатського складу; підготовку сержантського та старшинського складу; підготовку прапорщиків та мічманів; підготовку офіцерів військового управління тактичного рівня; підготовку офіцерів, генералів і адміралів військового управління оперативного рівня; підготовку офіцерів, генералів і адміралів державного і військового управління стратегічного рівня; підготовка цивільних працівників органів державного і військового управління здійснюється на курсах підвищення кваліфікації відповідного рівня. Узагальнена схема підсистеми військової освіти приведена в таблиці 1.

Четверте – створити якісну навчально-матеріальну базу, яка б постійно обновлювалася і відповідала розвитку воєнного мистецтва. Основу навчально-матеріальної бази будь-якого навчального закладу повинні складати підручники та інші навчально-методичні матеріали. Що стосується зброї, техніки та іншого озброєння для: загальноосвітніх закладів – навчальна стрілецька зброя, прилади спостереження, орієнтування при закладі; навчальних центрів – бойова, навчальна зброя і техніка та тренажери відповідно до роду військ спеціальних військ; військових академій (інститутів) видів ЗС України з кафедрами згідно родів військ і спеціальних військ та системою курсів підвищення кваліфікації – матеріальна база

відповідних навчальних центрів; військового університету ЗС України (Національний університет оборони України) з інститутом державного і військового управління стратегічного рівня, інститутами військового управління оперативного рівня за видами ЗС, гуманітарним інститутом, інститутом бойового, технічного і тилового забезпечення, курсами підвищення кваліфікації тощо – матеріальна база відповідних навчальних центрів.

Таблиця 1

Узагальнена схема підсистеми військової освіти

Заклади освіти	Характеристика підготовки		
	Зміст підготовки	Рівень підготовки	Термін підготовки
Загальноосвітні заклади	Загальні положення теорії воєнної науки, воєнного мистецтва та навички військової служби	Початкова воєнна підготовка військовослужбовця	Біля 100 годин
Навчальні центри	Набуття уміння щодо володіння зброєю, технікою та виконувати інші обов'язки молодших спеціалістів	Творчі і майстерні дії при виконанні завдань мирного і воєнного часу згідно посади	Біля шести місяців
Воєнні інститути видів Збройних Сил з факультетами згідно родів військ і спеціальних військ та системою курсів підвищення кваліфікації	Тактика (тактичне мистецтво) родів військ і спеціальних. Теорія і практика підготовки та ведення бою та інших дій	Тактичний	5 років: - 4 роки в інституті; - 6 міс. для рівня частини; - 6 міс. для рівня з'єднання.
Воєнний університет Збройних сил України (Національний університет оборони України) з інститутом державного і військового управління стратегічного рівня, інститутами військового управління оперативного рівня за видами ЗС, гуманітарним інститутом, інститутом бойового, технічного і тилового забезпечення, курсами підвищення кваліфікації тощо.	Для інституту державного і військового управління стратегічного рівня – стратегія (стратегічне мистецтво) теорія і практика підготовки та ведення операцій стратегічних оперативних об'єднань і збройної боротьби в цілому. Для інституту військового управління оперативного рівня – теорія і практика підготовки та ведення операцій оперативних об'єднань. Для гуманітарного інституту – теорія і практика підготовки та ведення морально-психологічного забезпечення операцій оперативних і стратегічних об'єднань та збройної боротьби в цілому. Для курсів підвищення кваліфікації – розширення та поглиблення знань з теорія і практика підготовки та ведення операцій оперативних і стратегічних об'єднань (перед призначенням на посаду).	Для інституту державного і військового управління стратегічного рівня – стратегічний. Для інституту військового управління оперативного рівня – оперативний. Для гуманітарного інституту – оперативний, стратегічний.	Для інституту державного і військового управління стратегічного рівня – один рік. Для інституту військового управління оперативного рівня – один рік. Для гуманітарного інституту – два роки (по одному року для кожного рівня управління). Для курсів підвищення кваліфікації – від двох тижнів до трьох місяців.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Мета дослідження досягнута. На основі досягнутих авторами результатів відкриваються напрямки удосконалення навчального процесу щодо підготовки фахівців,

діяльність яких пов'язана зі збройним захистом держави та підготовки учителів для загальноосвітніх закладів і науково-педагогічних працівників для навчальних центрів та ВВНЗ, а також усунення розбіжностей теорії і практики щодо застосування зброї і техніки та керування військовими формуваннями. Підсистема підготовки фахівців для збройного захисту держави адаптована до загальної системи освіти держави і ґрунтується на конституційному обов'язку громадян. Запропоновані шляхи ліквідують повтори у навчанні на всіх етапах підвищення кваліфікації фахівця та скоротять загальний термін навчання на 1-1,5 роки за рахунок структуризації і систематизації знань. Крім того пропозиції авторів спонукають до реформування науково-дослідницьких закладів так, щоб їх структурні елементи відповідали структурі воєнної науки та її галузям. Це дасть можливість здійснювати наукове супроводження функціонування усіх видів діяльності ЗС України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел.–К.: Ірпінь, ВТФ “Перун”, 2001.–1440с.
2. Гончарук М. Г. Мистецтво взагалі і воєнне мистецтво зокрема./ М. Г. Гончарук // Труды академії. – 2001. – №30 – С.30-34.
3. Гончарук М. Г., Швалючинський В. В. Уточнення головних теоретичних положень воєнного мистецтва з уроків гібридної війни./ М. Г. Гончарук, В. В. Швалючинський // Збірник наукових праць Національного університету оборони України “Труды університету”. – 2017. – № 4 (143). – С. 48 – 51.
4. “Захист Вітчизни”: підручник 10 клас. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. – 408 с.
5. Зельницький А.М., Рибчук О.О. Викладачі спеціальних дисциплін ВВНЗ: стан підготовленості та напрями її удосконалення / Андрій Зельницький, Олег Рибчук // Збірник наукових праць “Військова освіта” Національний університет оборони України. – 2017. – №2(36). – С.69-77.
6. Красницька О. Теоретико-методологічні основи педагогічної діяльності викладача вищого військового навчального закладу / О. Красницька // Збірник наукових праць “Військова. Освіта” Національний університет оборони України. – 2017. – №2(36). – С.117-128.
7. Приходько Ю.І. Якість освіти як системна категорія / Ю.І. Приходько // Збірник наукових праць “Військова. освіта”. – К.: МО України. – 2008.–№ 2(22). – С. 13–23.
8. Приходько Ю.І. Якість підготовки військових фахівців в контексті понять системності та технологічності / Ю.І. Приходько // Збірник наукових праць “Військова Освіта” Національний університет оборони України. – 2017. – №2(36). – С. 178-188.
9. Сафронов О.В., Капосльоз Г.В., Мельниченко О.С., Голубева О.М. Проблеми підготовки наукових та науково - педагогічних працівників в системі післядипломної освіти Збройних Сил України / О.В. Сафронов, Г.В. Капосльоз, О.С. Мельниченко, О.М. Голубева// Збірник наукових праць “Військова освіта” Національний університет оборони України. – 2017. – №1(35). – С. 149-157.
10. Черних О.Б., Мітягін О.О., Черних Ю.О. Аналіз сучасного стану системи військової освіти республіки Польща: досвід для України / О.Б. Черних, О.О. Мітягін, Ю.О. Черних // Збірник наукових праць “Військова освіта” Національний університет оборони України. – 2017. – №1(35). – С. 200-209.
11. Ягупов В.В., Бекірова А. Методичні основи формування професійної суб'єктності майбутніх учителів початкових класів / В.В. Ягупов, А. Бекірова // Збірник

наукових праць “Військова освіта” Національний університет оборони України. – 2017. – №2(36). – С. 210-221.

12. Чорний В. С. Військова організація України : становлення та перспективи розвитку: монографія / Чорний В. С. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2009. – 368 с.

REFERENCES

1. Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy (2001). [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language] (1440 s.) / Uklad. i hol. red. V.T. Busel. – K.: Irpin', VTF “Perun” (in Ukrainian).

2. Goncharook, M. G. (2001). Myctetstvo vzagali i voyenne mystetstvo zokrema [Art in general and military art in particular]. *Trudy akademyi*, 30, 30–34 (in Ukrainian).

3. Goncharook, M. G., Shvaluchyns`kyi, V. V. (2017). Utochnennya golovnyh teoretychnykh polozen` voyennogo mystetstva z urokiv gibrydnoyi viyny [Clarification of the main theoretical positions of military art from the lessons of hybrid war]. *Zbirnyk naukovykh prats` Nacional`nogo universytetu oborony Ukrainy “Trudy universytetu”*, 4 (143), 48–51 (in Ukrainian).

4. “Zahyst Vitchyzny”: pidruchnyk 10 klas. (2016). [“Protection of the Fatherland”: a textbook for 10th grade students] (430 s.). Kyiv: Vydavnytstvo Lira (in Ukrainian).

5. Zel`nyts`kyi, A. G., Rybchuk, O. (2017). Vykladachi spetsial`nykh dystsyplin VVNZ: stan pidgotovlenosti ta napryamky yiyi udoskonalennya [Teachers of special disciplines of higher military educational institutions: state of preparedness and directions of its improvement]. *Zbirnyk naukovykh prats' “Viys'kova osvita”*. K.: Natsional`nyi universytet oborony Ukrainy, 2 (36), 69–77 (in Ukrainian).

6. Krasnyts`ka, O. (2017). Teoretyko-metodologichni osnovy pedagogichnoyi diyal`nosti vykladacha vyshchogo viys`kovogo navchal`nogo zakladu [Theoretical and methodological foundations of pedagogical activity of a teacher of a higher military educational institution]. *Zbirnyk naukovykh prats' “Viys'kova osvita”*. K.: Natsional`nyi universytet oborony Ukrainy, 2 (36), 117–128 (in Ukrainian).

7. Prykhod`ko, Yu.I. (2008). Yakist' osvity yak systemna katehoriya [Quality of education as a system category]. *Zbirnyk naukovykh prats' “Viys'kova osvita”*. K.: MO Ukrayiny, 2 (22), 13–23 (in Ukrainian).

8. Prykhod`ko, Yu.I. (2017). Yakist' pidgotovky viys`kovykh fahivtsiv v konteksti ponyat` systemnosti ta tehnologichnosti [The quality of the training of military experts in the context of the concepts of systemic and technological]. *Zbirnyk naukovykh prats' “Viys'kova osvita”*. K.: Natsional`nyi universytet oborony Ukrainy, 2 (36), 178–188 (in Ukrainian).

9. Safronov, O. V., Kaposl`oz, G. V., Mel`nychenko, O. S., Golub`eva, O. M. (2017). Problemy pidgotovky naukovykh ta naukovo-pedagogichnykh pratsivnykiv v systemi pislyadyplomnoyi osvity Zbroynyh Syl Ukrayiny [Problems of preparation of scientific and scientific-pedagogical workers in the system of postgraduate education of the Armed Forces of Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats' “Viys'kova osvita”*. K.: Natsional`nyi universytet oborony Ukrainy, 1 (35), 149–157 (in Ukrainian).

10. Chernyh, O. B., Mityagin, O. O., Chernyh, Yu. O. (2017). Analiz suchasnogo stanu systemy viys`kovoї osvity respubliky Pol`sha: dosvid dlya Ukrayiny [Analysis of the current state of the military education system of the Republic of Poland: experience for Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats' “Viys'kova osvita”*. K.: Natsional`nyi universytet oborony Ukrainy, 1 (35), 200–209 (in Ukrainian).

11. Yagupov, V. V., Bekirova, A. (2017). Metodychni osnovy formuvannya profesiynoyi sub`yektnosti maybutnih uchyteliv pochatkovykh klasiv [Methodical bases of formation of professional subjectivity of future teachers of elementary school]. *Zbirnyk naukovykh prats' “Viys'kova osvita”*. K.: Natsional`nyi universytet oborony Ukrainy, 2 (36), 210–221 (in Ukrainian).

12. Chornyi, V. S. (2009). Viiskova orhanizatsiia Ukrainy: stanovlennia ta perspektyvy rozvytku: monohrafiia [Military organization of Ukraine: formation and prospects of development: Monograph] (368 s.). Nizhyn: Publishing House Aspekt-Polihraf (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Николай Гончарук,
кандидат военных наук, профессор
Дмитрий Музыченко,
кандидат военных наук, доцент
Василий Швалючинский,
кандидат военных наук, доцент
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Пути усовершенствования подготовки специалистов, деятельность которых связана с вооружённой защитой государства

В статье определены пути усовершенствования специалистов, деятельность которых связанная с вооруженной защитой государства. Несовершенство подготовки специалистов исходит с анализа результатов вооруженной борьбы у войне между Украиной і Россией, а также других конфликтов. Опыт показал, что в вооруженной борьбе кроме кадровых офицеров, прапорщиков, сержантов (старшин), солдат принимают участие другие личности, которые не относятся к воинским формированиям министерств і ведомств Сектора безопасности и обороны. Стремление Украины вступить в НАТО требует по-новому смотреть на образовательный процес в Україні.

Ключевые слова: *специалисты; защита государства; вооруженная борьба; система подготовки специалистов; военное искусство; применение вооружения; управление воинскими формированиями.*

SUMMARY

Mykola Goncharook,
candidate of military sciences, professor
Dmytro Muzychenko,
candidate of military sciences, associate professor
Vasyl` Shvaliuchynskiy
candidate of military sciences, associate professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

Ways of improving preparation of professionals, activity of which related to the armed defense of the state

Introduction. *In recent years, the world's population has been concerned about events related to large-scale use of weapons for solving political problems. Human is the main actor in the armed struggle. He or she must master modern weapon systems and manage military formations in the conduct of their battles, operations and other actions.*

Purpose. *The purpose of the article is to determine ways to improve the system of training specialists whose activities are related to the armed defense of the state. The inadequacy of training specialists stems from the analysis of the results of armed struggle in the war between Ukraine and Russia and other conflicts. Experience has shown that there are other persons who are not members of the military formations of ministries and departments of the Security and Defense Sector but they participate in the armed struggle except officers, ensigns, sergeants*

(senior officers) and soldiers. Ukraine's aspirations to join NATO and to integrate into the European Union demands a new look at the educational process in the Armed Forces of Ukraine.

Methods. *The main methods are analysis, synthesis, comparison and systematization of scientific sources on the issue of professional training of military specialists and the formation of the competence of military personnel in general educational institutions and higher military educational institutions; classification and systematization of theoretical data; specification of theoretical and practical knowledge, and training of specialists; induction and deduction, comparative analysis of obtained theoretical materials on the theory of military training and its implementation in the training of specialists for armed struggle in higher military educational institutions.*

Results. *The main ways of improving the system of military education should provide training for specialists on a unified theoretical basis, to eliminate differences in the theory and practice of the use of weapons and equipment, as well as the management of military formations. The first is to introduce the study of the foundations of military science and its main field – military art in the programs of general education institutions with the acquisition of practical skills related to the peculiarities of service in the Army. The second is to create training systems for scientific and pedagogical workers and teachers in the military science and its branches, as it is envisaged for the preparation of teachers in the study of students of biology, physics, mathematics, etc. The training of scientific and pedagogical workers and teachers must be carried out in two stages. The first stage is the training of a specialist in a higher military educational institution of the relevant specialty. The second stage is the training of a military teacher. Thirdly, it is necessary to create a subsystem of military education in the educational system, which would ensure the full acquisition of systematized, structured and integrated knowledge of military arts by specialists. The subsystem of military education should include: training young people in the armed defense of the state; training of soldiers; training of sergeant and senior officers; training of ensigns and midshipmen; training of tactical level military commanders; training of officers, generals and admirals of military operational level management; training of officers, generals and admirals of state and military strategic level management; training of civil servants of state and military authorities, which is carried out at the courses of advanced training of the corresponding level. The fourth – to create a quality educational and material base, this would be constantly updated and consistent with the development of military arts. The basis of the educational and material base of any educational institution should be textbooks, other teaching materials, as well as weapons samples.*

Originality. *The authors of the article proposed approaches aimed at eliminating differences in the theory and practice of the use of weapons and technology, as well as the management of military formations. The subsystem of training specialists for armed defense of the state will be adapted to the general system of education of the state and will be based on the constitutional duty of citizens. Proposing ways will help to eliminate repetitions in the training at all stages of professional development and reduce the general term of training for 1-1, 5 years.*

Conclusion. *The purpose of the article is achieved. Directions for improvement of the educational process, preparation of teachers for general educational institutions and scientific and pedagogical workers for higher educational institutions are discontinued on the basis of results achieved by the authors.*

Key words: *specialists; state defense; armed struggle; system of training of specialists; military art; use of armament; management of military formations.*

ПІДХІД ДО СТВОРЕННЯ І ЗАСТОСУВАННЯ КЕЙС-МЕТОДУ ПРИ ВИВЧЕННІ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Висвітлюється сутність застосування методу «Case-study», як інтерактивної форми навчання студентів військово-технічним дисциплінам з метою підвищення рівня якості викладання дисципліни «Будова та експлуатація артилерійського озброєння».

Надаються етапи створення кейсів, їх зміст та методика проведення занять.

Ключові слова: *інтерактивні методики; кейс-метод; технології навчання.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження процесу та динаміки підготовки офіцерів запасу, що проходять навчання на кафедрі військової підготовки університетів визначається, в першу чергу, військовим конфліктом на сході України, що триває упродовж чотирьох років. Останній спонукав відобразити, дати характеристику і зробити оцінку поточному стану проблем, які існують у ЗСУ. Найбільш складною і актуальною виявилась проблема недостатнього рівня підготовки фахівців різних категорій, у тому числі серед фахівців РВ і А. Недостатність необхідного практичного досвіду, відсутність бойових стрільб, знань, умінь експлуатувати штатні зразки озброєння призвели до великих матеріально-технічних втрат і людських ресурсів. Відсутність досвідчених фахівців в ремонтних органах РВ і А затримували своєчасний і якісний ремонт озброєння і військової техніки (ОВТ).

У контексті викладеного, заходи щодо підвищення якості навчання з точки зору удосконалення практичних навичків, вміння швидко і правильно оцінювати обстановку і приймати правильні рішення потребують інноваційних підходів до системи підготовки та зміни поглядів фахівців.

Як показує досвід, знання та практичні навички, отримані студентами упродовж навчання, з часом зменшуються, втрачають свою цінність. Після мобілізації такі військові потребують певного часу для відновлення знань і вмінь. Таке пояснюється тим, що при навчанні вони не отримали досвіду самостійно опрацювати проблему, що виникла, знайти причину і прийняти правильне рішення на її усунення. Крім того, молоді командири не завжди уміють спілкуватися з підлеглими, які вже мають певний досвід, радитися з ними і спільно шукати можливі вирішення проблеми.

Однак відслідковується недостатня орієнтація ВЗВО на формування у слухачів якостей, що наведені вище. Це позначається на якості підготовки спеціалістів.

Кафедрою військової підготовки Сумського Державного університету розробляється і починає впроваджуватися новітній проект інтеграції інформаційних технологій і кейс-методів у навчально-виховний процес. Таке

диктується актуальною необхідністю підвищення якості навчання завдяки розвитку здібностей слухачів до сприйняття, ефективного осмислення (переопрацювання) і засвоєння інформації, засвоєння технології до пошуку нестандартних рішень.

Зазначимо, що кейс-метод широко застосовується у економіці, юриспруденції, у середніх навчальних закладах, психології, медицині, бізнес-науках тощо. Однак у навчально-виховному процесі ВЗВО і на кафедрах військової підготовки він ще не отримав поширення.

Метою статті є осмислення розробки і застосування кейс-методів у системі підготовки військових фахівців РВ і А.

Отже, із викладеного вище, актуальність даної роботи обумовлена протиріччям між підвищеною потребою і об'єктивною необхідністю формування у майбутніх фахівців аналітичних і практичних умінь, і недостатньою розробкою засобів і, власне, кейс-технологій для отримання поставленої мети.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення наступних питань:

- осмислити сутність і структуру кейсу;
- сформулювати вимоги до кейсу;
- розробити основні методичні прийоми проведення кейсу;
- надати рекомендації щодо впровадження кейсу в практику навчання.

Методи дослідження: аналіз, узагальнення літературних джерел і досвіду підготовки фахівців, результати експериментальних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки по «кейс-стаді» з'явилось дуже багато матеріалів в Internet, в літературі з менеджменту, педагогіці тощо.

Так, вагомий внесок у розвиток застосування кейсів присвячені роботи [2,3,7,8]. У них обґрунтована необхідність використання кейс-методу для підвищення якості навчання у ЗВО.

Роботи [1,4,5,6] присвячені побудові кейс-методу, етапам його створення і рішення поставлених проблем, а також розглядаються етапи дослідницьких, комунікативних і творчих навичок майбутніх спеціалістів.

У даній статті ми зупинимося на огляді застосування «кейс-стаді» у закладах вищої освіти, методика застосування яких найбільш придатна до інтеграції у підготовку військових фахівців як у ВЗВО, так і на кафедрах військової підготовки.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо сутність застосування кейс-методу більш ретельно, так як він ще не знайшов широкого впровадження у навчальний процес ВЗВО і кафедр військової підготовки.

Кейс-метод (case-study) - це технологія навчання, що використовує реальні військово-технічні, військово-тактичні, психологічні, військово-медичні і інші ситуації (від англ. case – «випадок»).

Сутність кейс-методу полягає в тому, що засвоєння знань і формування вмінь є результатом активної самостійної діяльності студентів (курсантів) з вирішення потреб, які виникають у повсякденній діяльності військових

підрозділів і, в силу цього, відбувається творче опанування професійними знаннями, навичками, вміннями і, що важливо, розвиває здібності мислити.

Що ж таке кейс? Кейс являє собою опис конкретної реальної ситуації (у подальшому буде розглядатись військово-технічна ситуація) підготовлену за спеціальним форматом і призначену для навчання студентів (курсантів) аналізу різних видів інформації, її узагальненню, пошуку можливих варіантів її вирішення.

При цьому важливо знати, що методи передачі знань визначаються як педагогічними технологіями, так і інформаційними можливостями студента (курсанта) і, зокрема, кафедри.

Основною метою навчання з військово-технічних дисциплін кафедри, є формування знань і компетенцій, необхідних для молодого офіцера-артилериста, які потрібні в особливий період з обмеженим лімітом часу і озброєнням.

Для читача, який вперше зустрічається з кейс-методом, запропонована модель процесу навчання, яка в зрозумілій формі дає уяву про сутність методу (рис.1).

Звичайно, використання кейс-технологій у навчанні не вирішують всіх проблем сьогодення. На наш погляд, найбільшого ефекту можна досягти при розумному поєднанні як традиційних, так і інформаційних технологій навчання (використання 3D моделювання, анімаційних відеороликів, віртуальних тренажерів, тестів, тощо), коли вони доповнюють один одного.

Але відмінною особливістю методу кейсу є створення проблемної ситуації на основі фактів з реальної військової обстановки (марш артилерійських підрозділів, бойові стрільби, ремонт ОВТ, тощо).

Для того, щоб навчальний процес на основі кейс-технологій був ефективним необхідно створити (побудувати) хороший і цікавий кейс і застосувати відповідну методику навчання.

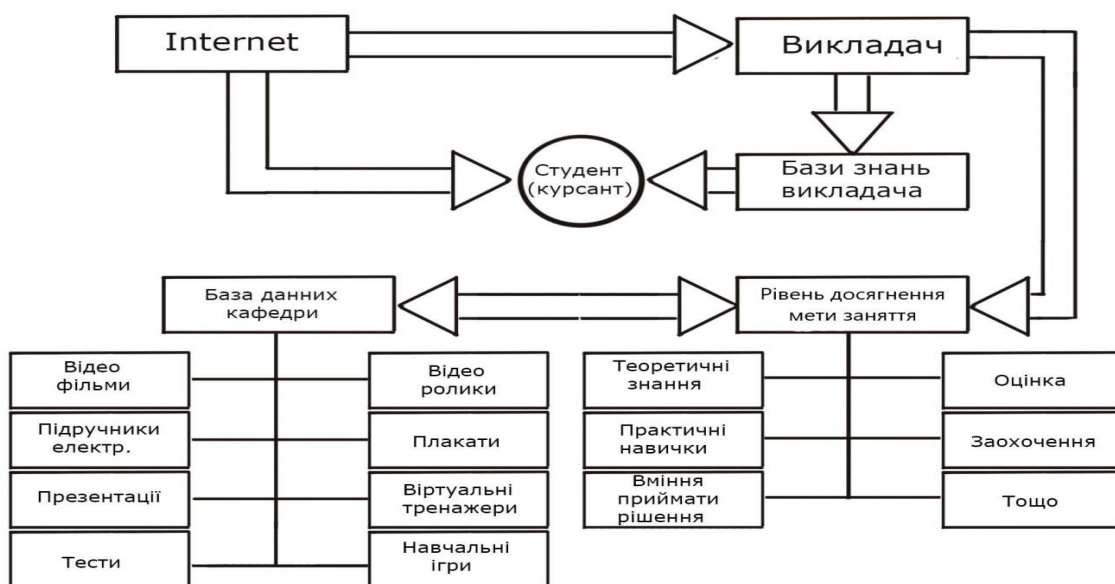

Рисунок 1- Спрощена модель процесу навчання кейс-методом

Відповідно до сказаного вище, кейс-метод повинен моделювати життєво-професіональну ситуацію (необхідно враховувати, і психологічний аспект) діяльності військовослужбовця, сприяти розвитку аналітичних, комунікативних навиків, що дозволяв би визначати проблему, з якою прийдеться офіцерам зіткнутися у майбутній професіональній діяльності.

Систематичне застосування кейс-методу допомагає слухачам миттєво і правильно оцінювати обстановку і приймати рішення, крім того, вони відчують своє «Я» - я знаю, я вмю, я можу.

На жаль, рамки статті не дозволяють повністю розширити всі методичні аспекти використання кейс-технологій. Тому зупинимося на основних проблемах, які в певній мірі розкривають читачу сутність метода кейс і методику його застосування.

Зауважимо, що на відміну від традиційних методів навчання, кейс-технологія орієнтована на «научення», а не на вивчення чого-небудь, тобто вона призначена для розвитку у студентів уміння самостійно приймати рішення і знаходити правильні відповіді на питання

Почнемо з того, що студентам пропонують осмислити реальну військово-технічну ситуацію, опис якої відображає не тільки яку-небудь практичну проблему, але й актуалізує певний комплекс знань, який необхідно засвоїти при вирішенні даної проблеми. При цьому сама проблема не має однозначних рішень.

Відмітимо, що величина кейса залежить від його призначення. Так, наприклад, для студентів першого року навчання доцільно застосовувати міні-кейс, який займає за обсягом від однієї до кількох сторінок (за часом як частину двогодинного заняття).

Для студентів другого курсу навчання можна застосовувати кейс середніх розмірів (займає двогодинне заняття).

Розглянемо послідовність побудови кейса, або, як прийнято, етапи побудови, від правильності їх змісту буде залежати успіх застосування кейсу.

В першу чергу необхідно сформулювати дидактичну мету кейсу. Потім визначити проблемну ситуацію (визначити конкретний випадок).

З викладеного вище, будемо розуміти наступне: якісний кейс розповідає і фокусується на темі; не виходить за межі програми, кейс містить відеоролики, фрагменти відеофільмів, таблиці, діаграми, графіки тощо, а також проблеми зрозумілі курсантам.

Як показує досвід, якщо тема об'ємна, то доцільно розробляти декілька кейсів і надавати можливість студентам самостійно вибирати кейс (рис. 2).

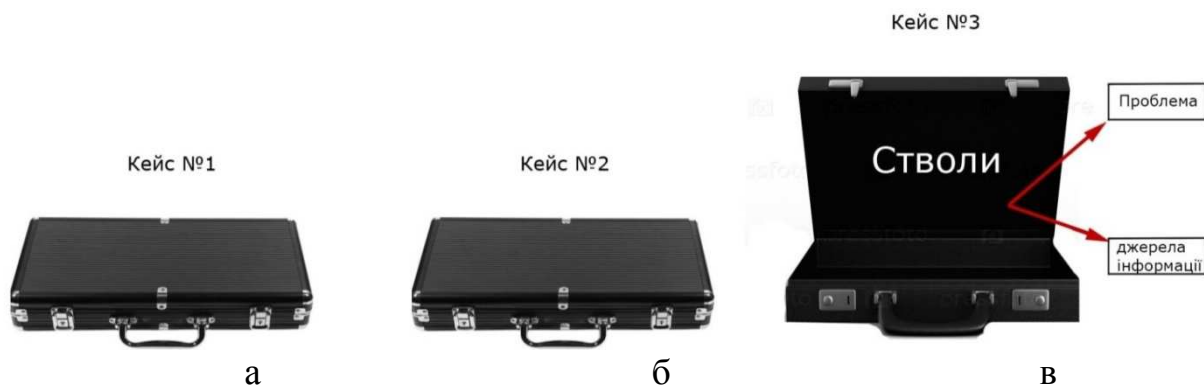

Рисунок 2 - Набір кейсів: а,б - закриті кейси; в - вибраний кейс

На інтерактивній дошці виставляються три кейси (рис. 2). При наведенні курсору миші на конкретний кейс-він відкривається і появляється тематика кейсу (рис 2, в). В інших кейсах може бути тематика з боєприпасів, будови гармат, бойового застосування тощо.

Через декілька секунд із кейсу «впливає» проблема (конкретна ситуація), яку студенти повинні вирішити.

Після ознайомлення із задачею, із кейсу «впливає» перелік джерел інформації згідно теми проблеми (ситуації) (рис .2 в).

Завдання творчого характеру може бути таким.

Ви - командир взводу самохідних гаубиць 2С1 (2С3М).

У вашому розпорядженні є: Таблиці стрільби гармати, штатні боєприпаси, екіпаж знаходиться на своїх робочих місцях і готовий виконувати свої функціональні обов'язки.

З командного пункту доповіли, що при стрільбі другої гармати снаряди постійно не долітають до цілі.

Отже ми сформулювали одну конкретну проблему, яка і є першим кроком нашого кейсу.

Студенти самостійно ознайомлюються зі змістом кейсу.

Другий крок кейса – це проведення опитування з точки зору розуміння змісту кейсу без детального обговорення.

Третій крок. Викладач розподіляє студентів на мікрогрупи (4-6 чоловік).

Четвертий крок. Організація обговорення змісту кейсу в мікрогрупах. Як правило, в мікрогрупах визначають лідера, найбільш підготовленого студента.

П'ятий крок. Кожна мікрогрупа створює свої пропозиції відносно вирішення проблеми.

Шостий крок. Презентація рішень.

Сьомий крок. Обговорення рішень і результатів разом з викладачем.

Після закінчення обговорення рішень і результатів, викладачу необхідно оцінити знання студентів.

Звичайно, кожен викладач у залежності від досвіду, широти кругозору, загальної ерудиції може використовувати свої критерії оцінювання.

На наш погляд, основними критеріями оцінювання можуть бути:

- професійне і практичне вирішення проблеми;
- новизна і неоднорідність вирішення проблеми;
- якість оформлення матеріалів і чіткість викладення рішення проблеми;
- вміння ведення дискусії, етика поведінки.

При постійному застосуванні кейсів, викладач зможе виявляти наскільки отримані студентами, а саме: аналітичні-вміння аналізувати данні; виділяти основну інформацію; практичні - використання теорії на практиці; творчі - розвиток нестандартного мислення і підходів вирішення проблеми.

З метою удосконалення створення кейсів та методики їх застосування серед студентів на предмет оцінки кейсу можуть бути поставлені такі питання:

- Чи сприяє кейс кращому засвоєнню матеріалу?
- Чи мотивує кейс до поглибленого вивчення як навчального матеріалу, так і додаткової інформації?
- Як Ви пов'язуєте отримані знання з майбутньою професійною діяльністю?
- Чи відчуваєте себе більш впевненим при захисті своєї точки зору та проблеми?
- Чи допоміг вам кейс абстрактно мислити і вірно приймати рішення?

Результати опитування відображені на рис.7. Приблизно 18% студентів не оцінили кейс-метод за причини незрозуміння окремих його положень (на рисунку не показано).

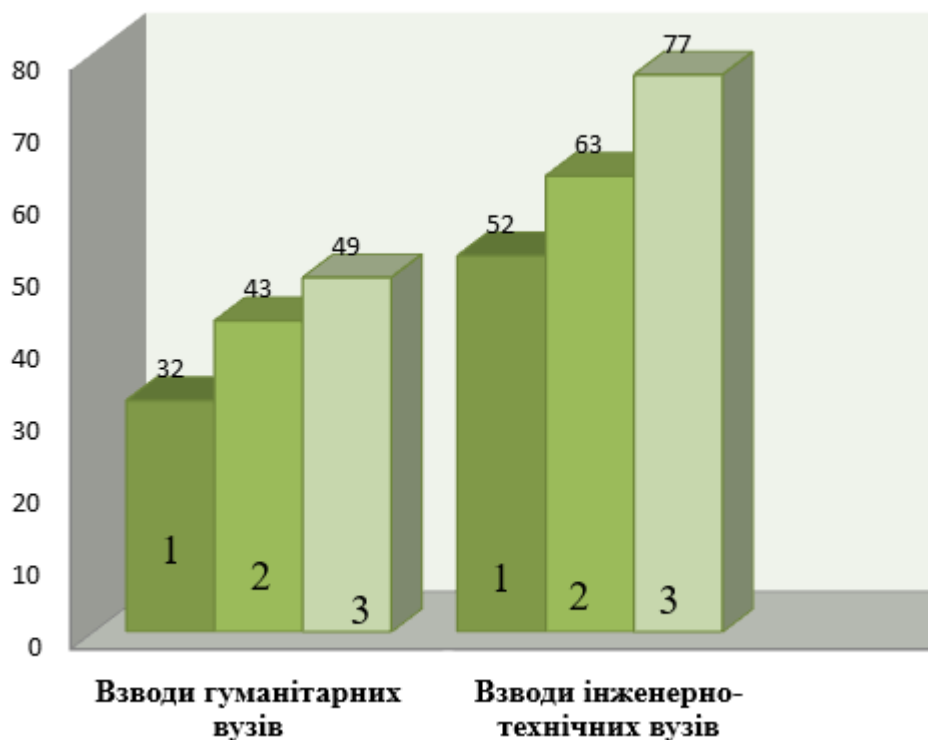

Рисунок 4 – Рівень оцінювання кейс-методом студентами:
1, 2, 3 – умовні позначення навчальних взводів.

Як приклад, наведемо дії однієї із підгруп взводу інженерно-технічного вузу при рішенні названого вище кейсу.

Зазначимо, що курсанти можуть користуватися базою даних кафедри (рис.1) та Internet, де відбирається необхідна інформація.

Потім відпрацьовуються (розроблюються) варіанти індивідуальних рішень, проводиться обговорення індивідуальних рішень у підгрупі (вибір найкращого).

На екрані монітора виводиться інформація (відеоролики, фотографії, плакати, тощо) використовуючи яку, студенти створюють різні варіанти рішення проблеми.

Так, при постановці питання кейсу підгрупа відбирає ту інформацію (факти), що впливають на вирішення мети. У нашому випадку це може бути неправильне встановлення установок прицілу, незадовільна робота навідника, неправильне комплектування зарядів, неправильний вибір снарядів (помилки заряджаючого), проблеми з досилачем, вплив стану каналу ствола гармати, у формуляр не внесена поправка (ΔV_0) на зміну початкової швидкості снаряду тощо. Це - неповний перелік питань над якими працює підгрупа.

Після аналізу джерел інформації, наведених вище проблем, студенти приходять до загального висновку шляхом дискусії і готують презентацію.

Послідовність презентації може бути наступною.

Представлення 3D моделі ствола гармати 2С3М (рис.5), з поясненням його характеристик, що впливають на дальність стрільби (додатково надається 3D модель бойового відділення гармати (рис.6), де пояснюються окремі чинники, що впливають на дальність стрільби.

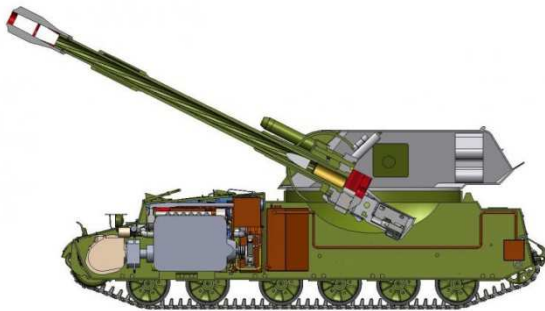

Рисунок 5 – Загальний вигляд гармати 2С3М

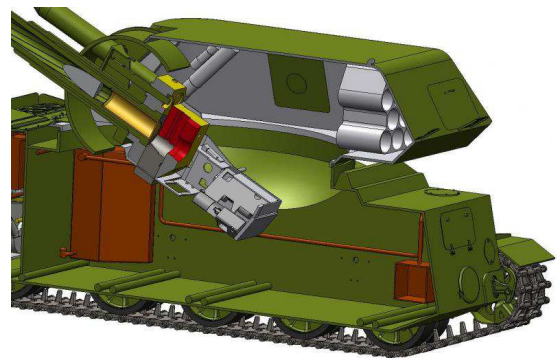

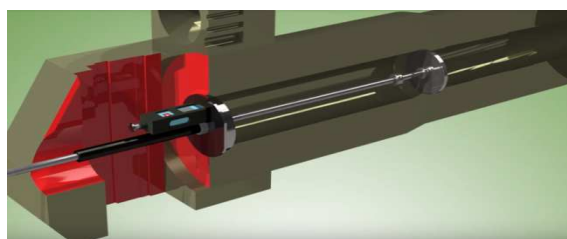
Рисунок 6 – Бойове відділення гармати 2С3М

У підсумку підгрупа визначила, що на дальність стрільби впливає знос нарізної частини каналу ствола (подовження зарядної камери).

Для виміру подовження камери вони рекомендують застосувати прилад заміру довжини камери лазерний (ПЗК-Л), розроблений кафедрою (рис.7).

а

б

Рисунок 7 – Прилад ПЗК-Л:
а – ПЗК-Л у зібраному стані; б – ПЗК-Л у камері ствола

Із викладеного вище, є можливість навести спрощену блок-схему методики проведення заняття із застосування кейс-методу (рис.8).

Нагадаємо, що роль викладача не пасивна, як стороннього спостерігача. В процесі заняття він може надавати ключі до розгадування у вигляді додаткових кроків або додаткової інформації, а в деяких випадках і сам дає відповіді на окремі питання.

Рисунок 8 – Спрощена блок – схема методики проведення заняття із застосуванням кейс - методу

Висновки і перспективи подальших досліджень. Метод кейсів, за умови поєднання традиційних і інтерактивних методів, надає змогу студентам (курсантам) підвищити рівень як теоретичних знань, так і практичних вмінь і навичок у сфері аналізу конкретних ситуацій.

Кейс-метод змушує студентів самостійно шукати інформацію, мислити, виділяти головне у конкретній ситуації і знайти правильне вирішення проблеми, посилює мотивацію до своєї майбутньої військово-професійної діяльності.

На наш погляд, доцільно проводити дослідження у таких напрямках:

- удосконалення структури кейс-методу;
- виявляти та усувати недоліки і запроваджувати позитивні сторони кейсів;
- удосконалювати методіку проведення кейсів;
- продовжувати розробку методичних рекомендацій при роботі з кейсом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верба В. Методичне наповнення курсу «Проектний аналіз» / В. Верба // Ситуаційна методика навчання: український досвід: збірник статей; упор. О. Сидоренко, В. Чуба. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. – С. 165-170.
2. Долгоруков А. Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения [Электронный ресурс] / А. Долгоруков. – Режим доступа : http://www.vshu.ru/lections.php?tab_id=3&a=info&id=260
3. Жигилей И. М. Формирование профессиональных компетенций с помощью кейс-метода в высшем образовании / И.М. Жигилей // Преподаватель XXI век. – 2012. – № 1. – С. 29-36.
4. Малышева М.А. Современные технологии обучения и их роль в образовательном процессе [Текст] / М.А. Малышева // Современные технологии обучения в вузе (опыт НИУ ВШЭ в Санкт-Петербурге). – СПб., 2011. – С. 6-25.
5. Основы кейс-метода — [Электронный ресурс] — <http://www.pprog.ru/Osnovi%20keis-metoda.doc>
6. Погребельная Н. И. Кейс-метод как условие формирования исследовательских способностей студентов вуза / Н. И. Погребельная // Наука и школа. – 2008. – № 1. – С. 73
7. Сурмін Ю. П. Метод аналізу ситуацій (Case-study) та його навчальні можливості. Глобалізація і Болонський процес: проблеми і технології: Кол. моногр. – К.: МАУП, 2005. – С.71-82
8. Ситуационный анализ, или Анатомия Кейс-метода / Под ред. д-ра социологических наук, профессора Сурмина Ю.П. – К.: Центр инноваций и развития, 2002. – С. 41-56.

REFERENCES

1. Verba, V., Sydorenko O. (2001). Metodychne napovnennia kursu «Proektnyi analiz» [Methodical content of the course "Project Analysis"]. Sytuatsiina metodyka navchannia: ukrainskyi dosvid. Tsentr innovatsii ta rozvytku, 165-170. (in Russian).
2. Dolgorukov, A. Case-study method as modern technology of vocational training. Available at: http://www.vshu.ru/lections.php?Tab_id=3&a=info&id=260
3. Zhyhylei, Y. M. (2012). Formyrovanye professyonalnykh kompetentsyi s pomoshchiu keismetoda v vysshem obrazovanyu [Formation of professional competencies using the case-method in higher education]. Prepodavatel KhKhI vek, 29-36. (in Russian).
4. Malysheva M.A. (2011). Sovremennye tekhnolohyy obucheniya y ykh rol v obrazovatelnom protsesse [Modern technologies of teaching and their role in the educational process]. Sovremennnye tekhnolohyy obucheniya v vuze (opyt NYU VShЭ v Sankt-Peterburhe). – SPb, 6-25. (in Russian).
5. Basics of the case-method. Available at: <http://www.pprog.ru/Osnovi%20keis-metoda.doc>
6. Pohrebelnaia N. Y. (2008). Keis-metod kak uslovye formyrovaniya yssledovatel'skykh sposobnostei studentov vuza [Case-method as a condition for the formation of research abilities of university students]. Nauka y shkola, 73. (in Russian).
7. Surmin Yu. P. (2005). Metod analizu sytuatsii (Case study) ta yoho navchalni mozhlyvosti. Hlobalizatsiia i Bolonskyi protses: problemy i tekhnolohii [Case-study method and

its educational capabilities. Globalization and the Bologna process: problems and technologies], 71-82. (in Ukrainian).

8. Surmyn Yu.P.(2002). Sytuatsyonnyi analiz, yly Anatomya Keis-metoda [Situational Analysis, or Case Method Anatomy]. Tsentr ynnovatsyi y razvytyia, 41-56. (in Russian).

РЕЗЮМЕ

Анатолий Деревянчук,
кандидат технических наук, профессор
Сумской государственной университет

Подход к созданию и применению кейс-метода при изучении военно-технических дисциплин

Освещается сущность применения метода «Case-study», как интерактивной формы обучения студентов военно-техническим дисциплинам с целью повышения уровня качества преподавания дисциплины «Устройство и эксплуатация артиллерийского вооружения».

Предоставляются этапы создания кейсов, их содержание и методика проведения занятий.

Ключевые слова: интерактивные методики; кейс-метод; технологии обучения.

SUMMARY

Anatoliy Derevjanchuk,
Candidate of technical sciences, professor
Sumy State University

An approach to the creation and application of a case-method in the study of military- technical disciplines

This article describes issues, how to use case-method in war academies and military arts division with study military and technical disciplines.

At the beginning, the author show military-political situation at the East of Ukraine, opportunities of weapons and professional skills of soldiers for exploitation it. At this article the author describes one of the main problem - quality of training military specialist with use a case-study. One of the important, the author used references and own experience has shown relevance and perspective for using case-method with study military and technical disciplines.

The aim of this article is comprehension of development and using case-study at training system of military specialist. The author predicts decision of next issues: the comprehension and essence of cases structure; formulation of requirements for create a general procedure of case-method; give recommendations for include case-method in training practice.

At this article using an analysis of cases, synthesis of references about training military specialists, and results of experimental research. The main of researching result is development of training model with case-method.

The scientific novelty of this article is: for the first time, have been proposed an approach for development and using case-method with study military and technical disciplines; the sequence of development and including case-method in training process. Should be allocated, when traditional and interactive methods of training combine, students (cadets) have opportunities for raise them level of theoretical knowledge and practical skills at sphere of analysis some situations. This forces them to think, search the information, allocate the main think and find the right solutions of issues by themselves. Considering this situation with using case-method, it is expedient to improve the structure of case-method and methodic of this process.

Key words: interactive techniques; case-method; teaching technologies.

Андрій Зельницький,
кандидат педагогічних наук, професор
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-3910-7329

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ГАРАНТУВАННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ: ПРОЦЕС І РЕЗУЛЬТАТ

У статті досліджуються актуальні проблеми забезпечення і гарантування якості вищої (вищої військової) освіти та якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти (далі – ЗВВО). Дослідження базується на розкритті сутності, структури, змісту понять “гарантування” і “забезпечення”, їх взаємозв’язків та взаємозалежностей у межах педагогічної системи ЗВВО. Розглядаються особливості застосування в освітньому процесі сучасних педагогічних технологій, спрямованих на формування у здобувачів вищої освіти визначених в освітніх (освітньо-професійних, освітньо-наукових) програмах компетентностей і досягнення запланованих результатів навчання.

Ключові слова: *якість освіти; гарантування якості освіти; забезпечення якості освіти; компетентність; результати навчання; педагогічні технології.*

Постановка проблеми. Проблема якості підготовки військових фахівців з вищою освітою постає як одна з пріоритетних проблем військової педагогіки. Її актуальність обумовлена низкою чинників, а саме:

потребою оперативного реагування системи військової освіти на докорінні зміни у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі держави і необхідністю подальшого динамічного розвитку основних складових сектору безпеки і оборони, сумісних зі структурами країн-членів НАТО;

необхідністю приведення військової освіти в Україні у відповідність до європейських та євроатлантичних освітніх стандартів;

потребою забезпечення якісно нового рівня підготовки здобувачів вищої військової освіти, підвищення рівня їх практичної підготовленості до виконання функціональних обов’язків в умовах мирного і воєнного часу;

необхідністю перегляду діючих концептуальних положень у сфері військової освіти, що стримують її подальший розвиток та розроблення нових сучасних концепцій.

недієвістю системи відповідальності ЗВВО за якість підготовки військових фахівців її забезпечення та гарантування;

недостатнім рівнем впровадження в педагогічну практику основ професіографічного, компетентнісного та кваліметричного підходів;

повільним впровадженням в освітній процес сучасних інформаційних, інформаційно-комунікаційних технологій та методик тощо.

Серед представлених чинників особливої уваги заслуговує проблема щодо забезпечення і гарантування якості підготовки військових фахівців у

ЗВВО, яка на сьогодні не розроблена на належному теоретичному рівні і не реалізована в педагогічній практиці ЗВВО. З огляду на це, статтю присвячено розгляду певних концептуальних підходів до вирішення зазначеної науково-педагогічної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальним проблемам якості вищої освіти присвячені наукові праці вітчизняних вчених-педагогів та психологів В.П.Андрущенко, І.І.Бабина, О.Ф.Євсюкова, В.І.Лугового, О.В.Овчарука, В.Т.Циби, та ін, а щодо вищої військової освіти – наукові праці А.О.Вітченка, В.І.Осьодла, С.М.Салкуцана, В.І.Свистун, В.М.Телелима, В.В.Ягупова, де розглядаються теоретичні та методологічні засади якості освіти на основі застосування компетентнісного підходу, впровадження в освітній процес інноваційних педагогічних технологій та сучасних методів моніторингу результатів навчання у вищій військовій школі. Аналіз досліджень і публікацій згаданих авторів значною мірою сприятиме виробленню наукових підходів до забезпечення і гарантування якості підготовки слухачів (курсантів) закладів вищої військової освіти.

Мета статті – розробити концептуальні підходи до вирішення проблеми гарантування якості вищої військової освіти з урахуванням вітчизняного досвіду та досвіду країн-учасників Болонського процесу на основі дослідження сутності, змісту, структури, взаємозв'язків педагогічних понять забезпечення і гарантування якості освіти та їх функцій в освітньому процесі.

Методи дослідження. Дослідження проведене із застосуванням таких теоретичних методів: системний аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення й систематизація; ідеалізація та абстрагування.

Виклад основного матеріалу. Будь яка цілеспрямована діяльність людей (особистість, група, колектив) передбачає досягнення певного, заздалегідь спланованого результату. Подібна діяльність складається з таких основних компонентів: МЕТА > ПЛАН > РЕСУРСИ > ПРОЦЕС – і, власне, результат, як ступінь досягнення мети й підсумок виконання певних послідовних дій, що й характеризують якість. Філософську категорію “якість” вперше проаналізував Аристотель у своїх працях “Категорії” і “Топік” та її взаємозв'язок із категорією “кількість”. Значну увагу розкриттю сутності поняття “якість” приділив Кант у своїй головній праці “Критика чистого розуму”. Гегель, досліджуючи якість, акцентував увагу на її властивостях, що є суттю прояву якості в конкретній системі взаємодій чи відносин. На думку видатного німецького філософа – “...будучи внутрішньо обумовленими якістю, властивості відкривають можливості її пізнання і “кордони” як феномена диференційованості якості від інших якостей” [9., с. 312]. За два минулих сторіччя гегелівська концепція якості не зазнала суттєвих змін і знайшла своє підтвердження у сучасних поглядах на сутність та зміст даного феномена. Так, у міжнародному стандарті якості ISO:9000 (International Organization for Standardization – Міжнародна Організація зі Стандартизації) це поняття представлено як ступінь відповідності сукупності

притаманних характеристик об'єкта визначеним вимогам [7]. Тобто, спільним в розумінні даної філософської категорії є сукупність властивостей об'єкта та ступінь їх відповідності певним вимогам. Зазначений підхід до тлумачення категорії “якість” може бути цілком застосований у сфері освіти, бо освіта, як і будь-який процес або результат діяльності людини, має визначену якість.

У Законі України “Про освіту” поняття “якість” розглядається у двох аспектах [10]:

“якість освіти” – відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг;

“якість освітньої діяльності” – рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг.

Щодо поняття “забезпечення якості”, то воно законодавчо не визначено, а систему забезпечення якості в освітній сфері представлено в Законах України “Про освіту”, “Про вищу освіту” такими структурними складниками [10; 3]:

система забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості);

системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів та якості вищої освіти;

система забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

Система внутрішнього забезпечення якості включає:

визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти;

здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм;

щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників вищого навчального закладу та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті вищого навчального закладу, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб;

забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників;

забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою;

забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом;

забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації;

забезпечення ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових працях працівників вищих навчальних закладів і здобувачів вищої освіти, інших процедур і заходів.

Тобто, йдеться про зміст складників процесу забезпечення якості, але жодним чином не визначено вимог до результатів цього процесу, хоча є законодавчо закріплена ініціатива щодо приведення вищої освіти в Україні у відповідність до європейських, а військової – до євроатлантичних стандартів освіти. Чільне місце в цих стандартах відведене гарантуванню якості освіти [англ. quality assurance education] як результату її всебічного забезпечення. У 2000 році в Гельсінкі країнами-учасниками Болонської угоди (включно з Україною), була заснована Європейська асоціація гарантії якості вищої освіти під назвою “Європейська мережа гарантії якості вищої освіти” (European Network for Quality Assurance in Higher) – некомерційна організація, що здійснює незалежний контроль якості освіти та освітньої діяльності навчальних закладів. У 2004 році слово Network в назві було змінено на Association (англ. European Association for Quality Assurance in Higher Education ENQA). Відповідно до рекомендацій ENQA всі національні системи гарантії якості мають містити:

визначення відповідальності органів та навчальних закладів за якість освіти;

оцінку програм закладів, яка передбачає внутрішній контроль, зовнішню перевірку, участь здобувачів вищої освіти та публікацію результатів;

систему акредитації, сертифікації або подібні процедури;

міжнародну участь, співпрацю та створення спілок.

На європейському рівні на ENQA та її членів покладається також розроблення і узгодження стандартів, процедур та рекомендацій з питань гарантії якості, в яких, згідно з принципами автономії навчальних закладів, відповідальність за якість вищої освіти передусім лежить на кожному окремому навчальному закладі.

У вітчизняній законодавчій базі термін “гарантування якості освіти” уперше з’явився в Законі України “Про освіту” (Розділ V – Забезпечення якості освіти) [10]. Тобто через 17 років після створення ENQA – без жодних коментарів щодо суті, структури і механізмів упровадження цієї категорії в педагогічну практику вищої школи. При цьому, поняття “гарантування” введено як одна з чотирьох задекларованих у зазначеному законі цілей (стаття 41 розділу V) щодо процесу розбудови та функціонування системи забезпечення якості освіти.

Взаємозв’язок педагогічних понять “забезпечення” і “гарантування” в системі якості освіти розглянуто у відповідній моделі (Рис. 1). У ній присутні два ключові поняття для подальшого дослідження – “мета” і “гарантування”. Дамо їх визначення, що представлені у Великому тлумачному словнику сучасної української мови. Мета – те, до чого хтось прагне, чого хоче досягти; ціль, заздалегідь намічене завдання; замисел [11, с.520]. Гарантія – порука в чомусь, передбачені законом чи угодою (домовленістю)

зобов'язання, за яким юридична чи фізична особа відповідає за виконання певної угоди [6, с. 173]. Адаптуємо ці поняття до особливостей функціонування системи вищої військової освіти.

Рисунок 1. Модель взаємозв'язку педагогічних понять “забезпечення” і “гарантування” в системі якості освіти

Мета, у даному контексті, є заздалегідь намічений результат навчання, показник якості освіти. Відповідно до Закону України “Про вищу освіту” результат навчання – це “...сукупність знань, умінь, навичок, інших компетентностей, набутих особою у процесі навчання за певною освітньо-професійною, освітньо-науковою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти” [3].

Отже, гарантія якості вищої військової освіти – це порука та відповідальність ЗВВО щодо виконання державного замовлення з підготовки слухачів (курсантів) зі ступенем сформованості визначених компетентностей в кожного з них не нижче встановленого рівня [6]. Проте й до сьогодні точаться дискусії навколо того – чи повинен заклад вищої військової освіти гарантувати якість освіти? На нашу думку, напрям та сенс подібних теоретичних дискусій потрібно змістити в інше річище і відповісти на такі нагальні запитання. У чому феномен гарантування якості освіти? Чи розроблено теоретико-методологічні і методичні засади гарантування якості освіти, якщо ні, то хто їх має розробити? Чи є гарантія якості освіти виключно результатом процесу її забезпечення і як цей результат оцінювати? Як має бути організована система гарантування якості освіти в педагогічній практиці ЗВВО? Як і ким процес гарантування якості освіти повинен забезпечуватися і яка відповідальність суб'єктів освітньої діяльності за

досягнуті результати освіти тощо? Адже відповідальність, як свідчить відомий вислів, має своє прізвище.

Беззаперечно, що суспільство та держава не можуть дозволити собі готувати (за державний кошт) некомпетентних, непрофесійних, недоучених офіцерів, бо на них покладається важлива місія щодо захисту Батьківщини. До того ж офіцер несе персональну відповідальність: за життя і здоров'я підлеглого особового складу; за бойову готовність підрозділів і військових частин та успішне виконання ними бойових завдань; за бойову підготовку, виховання, військову дисципліну, морально-психологічний стан особового складу; за збереження і стан озброєння, боєприпасів, військової техніки та майна. Некомпетентний офіцер у бойових умовах – це, як мінімум, невиконання бойової задачі і великі безповоротні втрати, а декілька сотень некомпетентних офіцерів – це загроза національній безпеці України, що неприпустимо. Відтак, ЗВВО повинні бути гарантом якості освіти і повною мірою нести відповідальність за якість підготовки військових фахівців. Тому нагальною постає проблема формування у слухачів (курсантів) відповідних компетентностей, інших професійно важливих якостей на рівні, що дозволяє їм успішно здійснювати професійну діяльність.

Компетентність здобувача вищої військової освіти, на нашу думку, являє собою інтегральний показник якості його підготовки як доведена ним здатність та готовність до виконання функціональних обов'язків на посаді за призначенням у військах (силах) в умовах мирного і воєнного часу на основі творчого застосування здобутих знань, сформованих навичок та умінь, інших професійно важливих якостей і ціннісних орієнтацій відповідно до стандартів освіти [6]. Тут слід звернути увагу на те, що не результати академічних знань визначають компетентність, а здатність і готовність їх творчо застосовувати в змінюваних умовах. При цьому, під поняттям “здатність” розуміється властивість індивіда, який може, уміє здійснювати, виконувати, робити щонебудь, поводити себе певним чином [11, с. 360], а “готовність (готовий)” – стан індивіда, який набув досвіду, досяг високої майстерності, підготувався до чого-небудь [11, с. 194]. У наведеному визначенні варто проаналізувати словосполучення “доведена здатність” і дати відповідь на запитання – кому має довести цю здатність здобувач освіти? Безумовно, викладачеві, контролюючим особам, колегам. А головне – собі. Слухач (курсант) з першого дня навчання повинен бути вмотивованим на рефлексію, самоаналіз діяльності та самовдосконалення, без чого він не зможе стати активним суб'єктом навчання, а залишиться лише пасивним споживачем наданої інформації.

За такого підходу висуваються певні вимоги до компетентностей, а саме: компетентності мають формулюватися просто та однозначно розумітися всіма зацікавленими особами (замовниками, здобувачами, викладачами, управлінцями);

компетентності повинні бути діагностичними, і для їхнього діагностування може використовуватися кваліметричний інструментарій (або

розроблений набір вимірювальних засобів), що дозволяє об'єктивно оцінювати і вимірювати ступінь сформованості компетентностей у вигляді кількісної оцінки [4];

стиль і термінологія формулювань компетентностей повинні бути зорієнтовані на кінцевий результат (наприклад: “здатний”, “готовий”, “володіє” тощо);

варто розділяти компетентності на ті, що повинні бути сформовані у процесі навчання, і ті, на формування яких має бути спрямована вся система виховання й навчання людини;

набір компетентностей має бути мінімізований за ознаками достатності досягнення цілей освіти й завдань професійної діяльності, де не повинно бути надуманих, “імпотентних” компетентностей, які не спонукають здобувача освіти до активного оволодіння ними і які неможливо ні оцінити, ні виміряти наявним інструментарієм.

Важливим компонентом функціональної системи гарантування якості освіти у ЗВВО є компетентнісна модель випускника.

Подібна модель у найбільш загальному вигляді, з урахуванням того, що на сьогодні в педагогіці єдиної класифікації компетентностей немає, може бути представлена відповідною ієрархічною структурою. Наприклад, вершина ієрархії – інтегральний показник – власне інтегральна компетентність випускника, яка розгалужується на два основні компоненти – ключові компетентності та професійні компетентності. Ключові компетентності містять три складники: соціально-особистісні, загальнонаукові та інструментальні, а професійні – два: загально-професійні та спеціалізовано-професійні компетентності (Таблиця 1).

Таблиця 1

Узагальнена компетентнісна модель слухача (курсанта)

Інтегральний показник	Показники 1-го рівня ієрархії	Показники 2-го рівня ієрархії
Інтегральна компетентність	1.Ключові компетентності	1.1.Соціально-особистісні компетентності
		1.2. Загальнонаукові компетентності
		1.3. Інструментальні компетентності
	2.Професійні компетентності	2.1.Загально-професійні компетентності
		2.2. Спеціалізовано-професійні компетентності

Подальше розгалуження компетентностей здійснюється на певних ієрархічних рівнях до такого стану їх декомпозиції, де кожний з представлених складників набуває статусу критерію, прояв якого можна оцінити і виміряти із застосуванням прийнятих у педагогічній практиці засобів діагностики якості з урахуванням коефіцієнтів вагомості кожного з критеріїв.

Наприклад, одним із критеріїв загальнонаукової компетентності є здатність здобувача творчо застосовувати базові знання розділів фундаментальної та прикладної математики, фізики, хімії тощо при

вирішенні специфічних завдань професійної діяльності. Тобто, йдеться про вибір оптимального шляху освіти – від завдань і функцій професійної діяльності – до критеріїв їхнього оцінювання, до побудови цілісного освітнього процесу, розроблення освітніх програм та відповідних траєкторій навчання.

З компетентнісною моделлю випускника мають бути ознайомленими усі вступники відразу після їх зарахування до ЗВВО, щоб цілком свідомо рухатися до досягнення кінцевого результату. Визначення рівня сформованості компетентностей передбачає застосування різних форм контролю освітньої діяльності та оцінювання досягнутих результатів навчання, що базуються на певних принципах, основними серед яких є такі: адекватність цілям та завданням навчання; відповідність змісту і форм контролю службовому призначенню військових фахівців; об'єктивність; індивідуальність; всебічність; системність і систематичність тощо. Чим ретельніше розроблено процес оцінювання, чим об'єктивніша й точніша оцінка, тим більш успішним може бути управління якістю освіти. При цьому, основну увагу слід приділяти застосуванню принципу валідності, що характеризується такими чинниками [8, с. 125-126]:

повнотою та відповідністю застосованого інструментарію суті об'єктів дослідження, тобто наскільки добре цей інструментарій визначає те, для чого призначений (стандартизовані методики, кваліметричні методи вимірювання, еталонні показники та критерії тощо);

чіткістю критеріїв вимірювання та оцінювання якості,

можливістю підтвердити результати, отримані різними способами контролю.

Подібний підхід дає можливість співвіднести результати навчання, рівень сформованості кожної з компетентностей із заздалегідь визначеним еталоном, стандартом; спрогнозувати подальший розвиток освітнього процесу та своєчасно вплинути на його якість. Такий мінімальний рівень може, наприклад, сягати 60%. Це – 0,6 від еталонного показника – 1,0, що відповідає оцінці “5” або 100% у системі ЄКТС (Європейська кредитно-трансферна система). У наведеному прикладі, як бачимо, кількісний показник ступеня сформованості компетентності становить – 60% (відхилення від еталону – 40%). Багато це чи цілком прийнятно? Та взагалі, яким повинен бути допустимий поріг рівня сформованості кожної з компетентностей слухача (курсанта), перетин якого ставить під сумнів подальше його навчання? *(Довідково: у військовій академії Вест-Пойнт, США до 30% курсантів відраховуються за неуспішністю)*. Обґрунтовану відповідь на подібне питання щодо згаданого порогового значення має дати кожний із ЗВВО, попередньо узгодивши такий поріг із замовником. При цьому слід спиратися на надані Законом України “Про вищу освіту” права щодо автономії вищого навчального закладу, а саме – самостійності, незалежності і відповідальності у прийнятті рішень стосовно організації освітнього процесу і внутрішнього управління закладом освіти. Як свідчить

європейський досвід, показника “відмінно” – це 90-100% від еталону (100%) за результатами навчання – досягають, здебільшого, до 10% з усіх здобувачів освіти; показника “добре” (75-89% від еталону) досягають, здебільшого, 55% з усіх здобувачів освіти; показника “задовільно” (60-74% від еталону) досягають, здебільшого, 35% з усіх здобувачів освіти. Отже, гарантування якості вищої військової освіти допускає певне, нормативно закріплене відхилення від еталону якості, виходячи із об’єктивних та суб’єктивних чинників, у тому числі, щодо реальних можливостей з ефективного забезпечення якості освіти. Проте, військова освіта не закінчується випуском здобувача, вона триває протягом усієї служби у військах (силах). Випускник, при відповідній мотивації, може набути необхідного практичного досвіду, особливо що стосується бойового застосування сучасних зразків озброєння і військової техніки, упродовж кількох місяців після призначення на посаду. Разом з тим, основна відповідальність за якість підготовки слухачів (курсантів) покладається на ЗВВО, який повинен виступати гарантом якості освіти.

Висновки. У статті представлено певні теоретичні підходи як ядро майбутньої педагогічної концепції із забезпечення та гарантування якості вищої військової освіти – складної, цілеспрямованої, динамічної системи теоретичних знань про педагогічний феномен понять “гарантування” і “забезпечення”, що розкриває їх сутність, зміст, особливості, дефінітивні кордони, а також технологію оперування ними в умовах функціонування сучасної системи військової освіти та перспектив її подальшого розвитку. При цьому, “забезпечення”, в контексті якості освіти, розглядається як процес, а “гарантія” – як результат процесу щодо досягнення мети освітньої діяльності.

Центральне місце у даному дослідженні посідає компетентність здобувача вищої військової освіти. Певну увагу приділено розгляду сучасних підходів щодо кількісного оцінювання якості освіти, як передумові цілеспрямованого управління нею, задля підвищення ефективності освітнього процесу в цілому і підготовки військових фахівців із високим рівнем сформованості визначених компетентностей, здатних успішно виконувати професійні завдання у звичайних та екстремальних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В.П. Теоретико-методологічні засади модернізації вищої освіти в Україні на рубежі століть (за матеріалами доповіді, виголошеної на засіданні загальних зборів АПН України 23 листопада 2000 р.) // Вища освіта України. – 2001. – № 2. – С. 5-13.
2. Євсюков О.Ф. Проблема професійної компетентності майбутніх офіцерів // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. пр. – Київ-Запоріжжя: Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2006. – Вип. 38. – С. 445-449.
3. Закон України “Про вищу освіту” від 01.07.2014р. №1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>.
4. Зельницький А.М. Педагогічні основи комплексних кількісних оцінок у навчально-виховному процесі ВВНЗ Збройних Сил України. – К.: МОУ, 1993. – 71 с.

5. Зельницький А.М. Компетентнісна модель випусника ВВНЗ – складова системи підготовки військових фахівців / Зельницький А.М., Удовенко П.І., Серветник Р.М. // Вісник Національної академії оборони України. – 2009. – № 3 (11). – С. 21–26.
6. Зельницький А.М., Концептуальні засади гарантування якості підготовки майбутніх офіцерів Збройних сил України у вищих військових навчальних закладах. Вісник Черкаського університету. Серія пед. науки. – Ч., 2017. – № 6. – С. 71–83.
7. Международный стандарт ISO:9000. Системы менеджмента качества – Основные положения и словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.pqm-online.com/assets/files/pubs/translations/std/iso-9000-2015-\(rus\).pdf](http://www.pqm-online.com/assets/files/pubs/translations/std/iso-9000-2015-(rus).pdf).
8. Моніторинг якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів Збройних Сил України: наук.-метод посіб. /А.М. Зельницький, О.А. Заболотний, Ю.І. Приходько та ін.; за заг. ред. І.В. Голока.: ХНУПС, 2017, – с 120.
9. Новейший философский словарь / Сост. А.А. Грицанов. – Мн. : Изд. В.М. Скакун, 1988. – 896 с.
10. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 №2145-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, №38-39, ст.380).
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.-Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
12. Ягупов В.В., Свистун В.І. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти //www.libray.ukma.kiev.ua/e-lib/nz/nzv71_2007_pedagog/01_yagupov-w.pdf.
13. Вітченко А.О., Осьодло В.І., Салкуцан С.М. Технології навчання у вищій військовій школі: теорія і практика: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. професора В.М. Телелима. – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2016. – 272 с.

REFERENCES

1. Andrushchenko, V. P. (2001). Teoretyko-metodolohichni zasady modernizatsiyi vyshchoyi osvity v Ukrayiny na rubezhi stolit [Theoretical and methodological principles of higher education modernization in Ukraine at the turn of the century]. Vyshcha osvita Ukrayiny, 2, 5–13 (in Ukrainian).
2. Yevsyukov, O.F. (2006). Problema profesynoyi kompetentnosti maybutnikh ofitseriv [The problem of the professional competence of future officers], Zb. nauk. pr. – Kyiv-Zaporizhzhya: Zaporizkyy oblasnyy instytut pislyadyplomnoyi pedahohichnoyi osvity, 38, 445–449 (in Ukrainian).
3. Zakon Ukrainy “Pro vyshchu osvitu” № 1556-VII [The Law of Ukraine “On Higher Education”] - [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2> (in Ukrainian).
4. Zelnytsky, A.M. (1993). Pedahohichni osnovy kompleksnykh kil'kisnykh otsinok u navchalno-vykhovnomu protsesi VVNZ Zbroynykh Syl Ukrayiny [Pedagogical bases of complex quantitative estimations in the educational process of the HMEI of the Armed Forces of Ukraine]. K.: MOU(in Ukrainian).
5. Zelnytsky, A.M. (2009). Kompetentnisna model vypusnyka VVNZ – skladova systemy pidhotovky viyskovykh fakhivtsiv [Competent model of a graduate of the HMEI - a part of the military specialists training system]. Visnyk Natsionalnoyi akademiyi obrony Ukrayiny, 3 (11), 21–26 (in Ukrainian).
6. Zelnytsky, A.M., (2017). Kontseptual'ni zasady harantuvannya yakosti pidhotovky maybutnykh ofitseriv Zbroynykh syl Ukrainy u vyshchykh viys'kovykh navchal'nykh zakladah. [Conceptual principles of the guarantee quality of preparation future officers armed forces of Ukraine in higher education institutions] Visnyk Cherkas'kogo universytetu. Seriya ped, nauki. – Ch.– № 6. 71–83 (in Ukrainian).

7. Mezhdunarodnyy standart ISO:9000. Systemy menedzhmenta kachestva – Osnovnye polozenyya y slovar [International standard ISO: 9000. Quality management systems - Basic provisions and vocabulary]. [Élektronnyy resurs]. – Rezhym dostupa: [http://www.pqm-online.com/assets/files/pubs/translations/std/iso-9000-2015-\(rus\).pdf](http://www.pqm-online.com/assets/files/pubs/translations/std/iso-9000-2015-(rus).pdf) (in Russian).

8. Zelnytskyy, A.M., Zabolotnyy, O.A., Prykhodko, Yu.I. (2017). Monitorynh yakosti pidhotovky viyskovykh fakhivtsiv u vyshchykh viyskovykh navchalnykh zakladakh ta viyskovykh navchalnykh pidrozdilakh vyshchykh navchalnykh zakladiv Zbroynykh Syl Ukrayiny [Monitoring of the military specialists training quality in HMEI and military training units of HEE of the Armed Forces of Ukraine]. KHNUPS (in Ukrainian).

9. Hrytsanov A.A. (1988) Noveyshyy fylosofskyy slovar [The newest philosophical dictionary]. Mn. : Yzd. V. M. Skakun (in Russian).

10. Pro osvitu: Zakon Ukrayiny vid 05.09.2017 № 2145-VIII [The Law of Ukraine “On Higher Education”]. Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), 38-39, (in Ukrainian).

11. Busel, V. T. (2005). Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Big Ukrainian explanatory dictionary]. Kyiv: Perun. (in Ukrainian).

12. Yahupov V.V., Svystun V.I. Kompetentnisnyy pidkhid do pidhotovky fakhivtsiv u systemi vyshchoyi osvity [Competent approach to the training of specialists in the system of higher education] [Élektronnyy resurs]. – Rezhym dostupa://www.libray.ukma.kiev.ua/e-lib/nz/nzv71_2007_pedagog/01_yagypov-w.pdf (in Ukrainian).

13. Vitchenko, A.O., Osodlo, V.I., Salkucan, S.M. (2016). Tehnologiyi navchannya u vishij viyskovij shkoli: teoriya i praktika [Technologies of Education in Higher Military School: Theory and Practice: Tutorial Manual] K. : NUOU im. Ivana Cherniakhovskoho, 272 (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Андрей Зельницкий,

кандидат педагогических наук, профессор
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Система обеспечения и гарантирования качества высшего военного образования: процесс и результат

В статье исследуются актуальные проблемы обеспечения и гарантирования качества высшего (высшего военного) образования и качества подготовки военных специалистов в высших военных учебных заведениях и военных учебных подразделениях высших учебных заведений (далее – ВВУЗ). Исследование базируется на раскрытии сущности, структуры, содержания понятий “гарантирование” и “обеспечение”, их взаимных связей и взаимозависимостей в педагогической системе ВВУЗа. Рассматриваются особенности использования в образовательном процессе современных педагогических технологий, направленных на формирование у соискателей высшего образования определенных компетентностей, включенных в образовательные программы и достижение запланированных результатов обучения.

Ключевые слова: *качество образования; гарантирование качества образования; обеспечение качества образования; компетентность; результаты обучения; технологизация образования; педагогические технологии.*

SUMMARY

Andrii Zelnytskyi,
PhD (Pedagogical Sciences), Professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

The system for support and assurance of higher military education quality: The process and outcome

Introduction *The article deals with the actual problems of providing and guaranteeing the quality of higher (higher military) education and the quality of military specialists training in higher military educational establishments and military educational units of higher education institutions. The research is based on the disclosure of the essence, structure, and content of the concepts of "support" and "assurance", their interrelations and interdependencies in the educational system of the HMEI. The peculiarities of the modern pedagogical technologies application in the educational process aimed at formation of competency programs defined in the educational programs of higher education and achievement of the planned learning outcomes are considered.*

Purpose. *The purpose of the article is to develop the conceptual framework for assurance of quality of higher military education, taking into account the domestic experience and experience of the Bologna process participants on the basis of the study of the essence, content, structure and interrelationships of pedagogical concepts of support and assurance of quality of education.*

Methods. *The study was conducted using the following theoretical methods: analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, classification, generalization and systematization; idealization and abstraction.*

Results. *The concepts of support and assurance of quality are determined in the article, their interrelations and interdependencies in the educational system of the HMEI are observed.*

Originality. *The model of the pedagogical concepts of support and assurance interaction in the system of education quality is considered in the article.*

Conclusion. *The article presents certain theoretical approaches as the basis of the future pedagogical conception of support and assurance the quality of higher military education - a complex, purposeful, dynamic system of theoretical knowledge of the pedagogical phenomenon of the concepts of support and assurance that reveals their essence, content, features, definitions borders, as well as the technology of operating them in the conditions of the military education modern system functioning and prospects for its further development.*

Key words: *quality of education; support and assurance of education quality; ensuring the quality of education; competence; learning outcomes; education technology; pedagogical technologies.*

Андрій Зельницький,
кандидат педагогічних наук, професор
ORCID ID 0000-0002-3910-7329

Олег Заболотний,
кандидат військових наук, доцент
ORCID ID 0000-0001-8020-4721

Лариса Левицька,
ORCID ID 0000-0001-6575-9964
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

ТЕХНОЛОГІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті досліджуються актуальні проблеми технологізації освітнього процесу закладів вищої військової освіти та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти (далі –ЗВО) в умовах модернізації вітчизняної вищої військової школи, а також у зв'язку з необхідністю підвищення ефективності функціонування системи військової освіти та якості підготовки військових фахівців відповідно до вимог професіоналізації сил оборони з максимальним використанням досвіду антитерористичної операції та застосуванням передових технологій і методик підготовки здобувачів військової освіти в арміях країн-членів НАТО. Дослідження базується на розкритті сутності і змісту структурних складників педагогічної технології (далі – ПТ) та аналізу їх взаємозв'язків у цілісній системі технологізації освітнього процесу ЗВО.

Ключові слова: технологізація освіти; педагогічні технології; компетентності; системність; ціле покладання; проектування; коригування.

Постановка проблеми. Технологізація освітнього процесу в системі якості підготовки військових фахівців з вищою освітою постає як одна з пріоритетних проблем військової педагогіки. Її розв'язанню присвячено багато фундаментальних і прикладних наукових досліджень, чільне місце серед яких, посідає впровадження сучасних освітніх технологій та методик.

Проведений аналіз відповідних наукових джерел свідчить про введення у науково-педагогічний обіг різних підходів до визначення сутності, змісту і структури педагогічного поняття “технологізація”, які, здебільшого, базуються на витлумаченні представниками певних наукових шкіл окремих педагогічних категорій: “освітні технології”, “педагогічні технології”, “технології навчання”, “методики навчання”, що в даному контексті не відповідає принципу системного розгляду технологізації як цілісного процесу, упровадження якого в педагогічну практику має сприяти гарантуванню якості підготовки військових фахівців, формуванню в них визначених в освітніх програмах компетентностей та досягнення відповідних результатів навчання. Відтак, проблема технологізації освітнього процесу, розроблення її теоретичних основ і комплексного застосування педагогічних технологій в педагогічній практиці складає наукову і практичну значимість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове обґрунтування технологізації освіти пропонують у своїх фундаментальних працях зарубіжні вчені: Б. Блум, Дж. Керрол, Д. Брунер, Г. Гейс, В. Коскареллі та ін.

Вітчизняну теорію та практику здійснення технологічних підходів до навчання відображено в наукових працях В. Андрущенко [1], В. Безпалька [2], А. Вітченка [3], С. Гончаренка [5], В. Докучаєвої [6], В. Кремень [8], О. Пометун [11], С. Сисоєвої [10], В. Ягупова [12], та ін.

Мета статті – дослідити сутність, зміст та взаємозв'язки основних структурних складових педагогічної технології у цілісній системі технологізації освітнього процесу закладів вищої військової освіти.

Методи дослідження. Дослідження проведене із застосуванням таких теоретичних методів: системний аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення й систематизація; ідеалізації та абстрагування.

Виклад основного матеріалу. Здатність системи військової освіти відповідати на нові виклики здебільшого зводиться до її готовності оперативно реагувати на них. Зазначена проблема набула особливої актуальності у теперішній час, пов'язаний із використанням ЗС України у зоні АТО, міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки та виявленими певними недоліками щодо якості підготовки військових фахівців. Успішному розв'язанню даної проблеми може значною мірою сприяти технологізація освітнього процесу ЗВО.

Визначення сутності, змісту і структури педагогічного поняття “технологізація” ще не знайшло свого остаточного тлумачення. На думку авторів поняття технологізації вищої освіти може бути представлено як процес теоретичного розроблення і практичного застосування сукупності певних педагогічних технологій, спрямованих на досягнення встановленого рівня сформованості у здобувачів освіти визначених компетентностей шляхом вибору та впровадження в освітню діяльність відповідних методів, засобів та організаційних форм, що мають гарантувати досягнення заздалегідь спланованих результатів навчання через чітко визначену послідовність дій. Тобто, під технологізацією можна розуміти процедуру трансформації й доцільного використання різних педагогічних технологій та їхніх елементів у реальних системах навчання при збереженні загальних компонентів і ознак технології з позицій системного й діяльнісного підходів.

Ефективність технологізованого освітнього процесу може істотно підвищуватися, якщо його введення у вищу освіту базується на основних положеннях акмеологічної науки (Б. Г. Ананьєв, Н. В. Кузьміна, А. А. Реан та ін.), що орієнтують на можливості людини, на реалізацію в освітньому процесі її творчого потенціалу. При цьому, найбільш результативними технологіями є ті, що реалізують моделі навчання, пов'язані з освоєнням нового досвіду (М. В. Кларін). У таких технологіях успішно реалізуються ідеї гуманізації й демократизації навчання, індивідуалізації й соціалізації

особистості, укрупнення дидактичних одиниць, активізації навчальної діяльності та рефлексії.

Тривалий час термін “технологія” залишався за межами понятійного апарату педагогіки й використовувався, здебільшого, у технократичній мові. Проте, буквально значення цього терміну (“вчення про майстерність”) не суперечить завданням педагогіки: опису, поясненню, прогнозуванню, проектуванню педагогічних процесів. У межах технологізації освітнього процесу кожна з окремих педагогічних технологій, за визначенням, представленим у “Глосарії термінів з технологій освіти” (Париж, ЮНЕСКО), являє собою системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання та засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, завдання якого – оптимізація форм освіти [4].

На наш погляд, більш адекватним щодо відповідності специфіці вищої військової школи є таке визначення поняття ПТ: педагогічна технологія – це структурно упорядкована і чітко визначена за змістом і послідовністю впровадження в навчальний процес, взаємодія суб’єктів педагогічної діяльності, що має гарантовано забезпечити визначений рівень сформованості у здобувачів військової освіти певних компетентностей відповідно до прийнятих освітніх стандартів та досягнення заздалегідь спланованих результатів навчання шляхом вибору та впровадження в освітню діяльність певних методів, засобів та організаційних форм.

Введення у науковий обіг достатньо складного за змістом, структурою та значимістю щодо якості освіти поняття “педагогічна технологія” має відповідати основним методологічним вимогам (критеріям технологічності), зокрема: концептуальності, системності, керованості, ефективності, відтворюваності. Відповідно до зазначених критеріїв технологічності основними структурними складовими ПТ, як системи, слід вважати такі з них: цільова, мотиваційно-акмеологічна, проектувально-планувальна, змістово-компетентнісна, комунікативно-перетворювальна, діагностично-оцінна, аналітично-моніторингова та коригувальна.

Розглянемо сутність і зміст кожної із зазначених складових [8].

1. Цільова складова.

Цілепокладання є основою для розроблення всіх інших елементів ПТ. Під цілями, як складової педагогічної технології, розуміється ідеальна модель бажаного результату щодо формування особистості із заданими якостями. Ступінь відповідності досягнутих результатів навчання цілям освіти виступає показником ефективності освітнього процесу. Цілі (навчально-виховні, розвивальні, психологічної підготовки до професійної діяльності) мають бути поставлені діагностично, а саме:

настільки точно і виразно, щоб можна було зробити однозначний висновок про ступінь їх реалізації;

існує спосіб (інструментарій) для виявлення рівня сформованості якостей особистості (компетентностей), що діагностується у ході об’єктивного контролю;

можливе вимірювання інтенсивності розвитку якості, що діагностується; існує шкала оцінок якості, що спирається на результати вимірювання.

Діагностичні цілі безпосередньо впливають на удосконалення змісту освіти, на посилення органічних взаємозв'язків між окремими дисциплінами та формування компетентісно-змістових міждисциплінарних модулів, на запобігання некерованому розширенню обсягу навчального матеріалу та довільних вимог щодо рівня його засвоєння тими, хто навчаються.

Подібні підходи до цілепокладання сприятимуть побудові цілком визначеного дидактичного процесу, що гарантуватиме: досягнення визначених цілей у ході освітньої діяльності; усуненню причин, що заважають її розвитку; об'єктивності оцінки досягнень та якостей особистості; виявленню передумов, які забезпечують успішність у навчанні.

2. Мотиваційно-акмеологічна складова.

Мотиваційно-акмеологічна складова ПТ є її рушійною силою, що розповсюджує свій вплив на всіх учасників педагогічного процесу і має надихати їх на самоосвіту, самовдосконалення, наполегливу творчу діяльність, на досягнення необхідного рівня якості освіти.

Цей процесуальний компонент поєднує в собі два ключових поняття: “мотив” і “акмеологія”. Мотив (від лат. Moveo – рухати) – матеріальний чи ідеальний предмет, що спонукає і спрямовує на себе діяльність чи вчинок і заради якого вони здійснюються. Окрім функції спонуки і спрямованості діяльності мотив виконує також смислотворчу функцію, надаючи певний особистий смисл цілям, діям, створює усталеність інтересу до них з боку особистості, а також до аналізу обставин, що або сприяють, або перешкоджають реалізації мотиву. Мотив визначає характер пізнавальних процесів і структурує зміст сприйняття, пам'яті, мислення і т. ін.

Друге поняття – акмеологія (від грец. Асте – вершина і ...логія) – наука про закономірність розвитку та функціонування найвищої творчої діяльності людини. Основним підсумком застосування акмеології в педагогіці виступає професіоналізм, як стійка властивість особистості, що за результатами професійної освіти повністю відповідає принципу єдності особистості та діяльності.

Таким чином, мотиваційно-акмеологічний компонент педагогічної технології, як системного утворення, відіграє важливу роль у її структурі. Він органічно пов'язаний з іншими складовими і спонукає всіх учасників педагогічного процесу до самовдосконалення, самоосвіти, саморозвитку, досягнення на цьому шляху найвищих результатів.

3. Проектувально-планувальна складова.

Проектування являє собою заздалегідь намічену систему заходів, дій, що передбачає порядок, послідовність і терміни їх виконання у відповідності з визначеною метою і завданнями щодо якості підготовки військових фахівців, а саме:

уточнення спеціальностей, відповідно до переліку галузей знань, і – спеціалізацій підготовки військових фахівців;

формування на основі нормативних вимог до якостей військових фахівців визначених в освітніх програмах компетентностей, обґрунтування компетентнісної моделі підготовки військових фахівців з пріоритетами практичної спрямованості;

створення дієвої системи інтелектуального, професійно-психологічного, медичного та психофізіологічного конкурсного відбору кандидатів на навчання у ВВНЗ;

проектування системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників;

розроблення змістових характеристик освітньої діяльності, що мають технологізувати втілення освітньо-професійної програми, спрямованої на досягнення встановленого рівня сформованості визначених компетентностей.

Результати проектування знаходять своє втілення в основних нормативних документах ЗВВО, що регламентують навчальний процес із підготовки здобувачів вищої військової освіти – у навчальних планах та освітніх програмах.

4. Змістово-компетентнісна складова.

Зміст освіти має визначатися на основі професіографічного опису майбутньої діяльності випускника ВВНЗ, ВНП ВНЗ, що трансформується у визначені в освітній програмі компетентності та заздалегідь сплановані результати навчання. При цьому, поняття “компетентність” у Законі України «Про освіту» (п.15, ст.1, Розд.І) визначається як “динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність” [7]. За аналогією, поняття компетентність здобувача вищої військової освіти є показником якості його підготовки як доведена ним здатність і готовність до виконання функціональних обов’язків на посаді за призначенням у військах (силах) в умовах мирного і воєнного часу на основі творчого застосування здобутих знань, сформованих навичок та умінь, інших професійно важливих якостей і ціннісних орієнтацій відповідно до стандартів освіти [9].

Основними компетентностями здобувача вищої військової освіти є такі: соціально-особистісна (морально-етична, індивідуально-психологічна, інформаційно-комунікативна, самовдосконалення); загальнонаукова, загально-професійна, військово-професійна (загальновійськова, військово-спеціальна). Кожна із зазначених компетентностей має бути диференційованою до рівня показників та критеріїв, що можуть бути об’єктивно оцінені викладачами (контролюючими особами) в педагогічній практиці.

5. Комунікативно-перетворювальна складова.

Сутність комунікативно-перетворювальної складової полягає у її спрямованості на формування у здобувачів освіти визначених в освітній програмі компетентностей шляхом вибору та впровадження в освітню

діяльність відповідних методів, засобів та організаційних форм, що мають гарантувати досягнення заздалегідь спланованих результатів навчання.

До основних компонентів комунікативно-перетворювальної складової ПТ можна віднести такі:

технологізація освітнього процесу, орієнтація на застосування інноваційних підходів щодо підготовки військових фахівців: суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладачів і здобувачів вищої військової освіти, інтерактивних, інформаційних та інших технологій навчання;

активне використання науково обґрунтованих методів та засобів навчання і виховання, які забезпечують поєднання фундаментальної теоретичної підготовки військових фахівців з системою їх практичної підготовки; перехід від екстенсивно-інформаційного та екстенсивно-репродуктивного навчання до інтенсивно-фундаментального, продуктивного;

запровадження особистісно-орієнтованих технологій навчання, створення військовим фахівцям належних умов для формування індивідуальної освітньої траєкторії, для самостійного оволодіння знаннями, самоосвіти, подальшого професійного, кар'єрного та особистого росту, удосконалення організаційно-методичних засад самостійної роботи курсантів (слухачів, студентів);

актуалізація ролі педагога як організатора самостійної розумової праці здобувачів вищої військової освіти, їх саморозвитку та самовдосконалення на засадах педагогіки співробітництва, діалогічної взаємодії, суб'єкт-суб'єктних відносин;

забезпечення інформатизації системи підготовки військових фахівців.

6. Діагностично-оцінна складова.

Основним об'єктом діагностики в межах застосування педагогічної технології є результати навчання – сукупність знань, умінь, навичок, інших професійно важливих якостей, набутих здобувачем вищої військової освіти у процесі навчання за певною освітньо-професійною, освітньо-науковою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти. При цьому основну увагу слід приділити застосуванню принципу валідності, що характеризується такими чинниками:

повнотою та відповідністю застосованого інструментарію суті об'єктів дослідження, тобто наскільки добре цей інструментарій визначає те, для чого призначений (стандартизовані методики, еталонні показники та критерії тощо);

чіткістю критеріїв вимірювання та оцінювання;

можливістю підтвердити результати, отримані різними способами контролю. Реальна валідність розкривається тільки в результаті накопичення матеріалу в конкретних умовах застосування.

Визначення рівня сформованості певної сукупності знань, умінь, навичок, інших якостей, набутих здобувачем вищої військової освіти під час навчання, передбачає застосування різних форм контролю (поточний, самоконтроль модульний (рубіжний), підсумковий, а також контроль під час

державної атестації), що базується на таких принципах:

адекватність цілям та завданням навчання – відповідність змісту та форм контролю службовому призначенню військових фахівців, змісту та формам їх практичної діяльності у військах (силах);

об'єктивність – оцінка якості знань, умінь, навичок, компетентностей, виключення при цьому суб'єктивних факторів;

індивідуальність – виявлення ступеню засвоєння змісту навчання кожним слухачем (курсантом) окремо;

всебічність – спрямованість контролю на виявлення рівня знань теоретичних положень, їх розуміння, вміння творчо застосувати знання на практиці, здатність до логічного мислення;

системність – систематичний і системний контроль рівня сформованості компетентностей, у тому числі – модульний контроль рівня засвоєння окремих компетентнісно-змістових модулів.

Подібний підхід дає можливість співвіднести результати освіти із задалегідь визначеною нормою (стандартом), спрогнозувати подальший розвиток освітнього процесу та своєчасно вплинути на якість його стану.

7. Аналітично-моніторингова складова.

Аналітично-моніторингова складова – це важливий компонент ПТ у системи управління якістю вищої військової освіти та освітньої діяльності, що формується на основі систематичного збору, обробки, аналізу, оцінювання, зберігання та оприлюднення інформації про перебіг та стан освітнього процесу, рівень його забезпечення та результати навчання з метою встановлення відповідності отриманих даних освітнім стандартам та постійного удосконалення освітньої діяльності ВВНЗ.

8. Коригувальна складова.

Регулювання (коригування) освітнього процесу здійснюється з метою досягнення та підтримання його оптимального стану та забезпечення необхідного рівня якості підготовки військових фахівців відповідно до вимог стандартів освіти і освітніх програм, навчальних планів тощо шляхом упровадження керівних дій у формі видання відповідних інструкцій, наказів, розпоряджень, рекомендацій, а також через моральні та матеріальні стимули. Застосування керівних дій пов'язане з різноманітними методами управління, які є інструментом впливу суб'єкту управління на об'єкт і водночас засобом їхньої взаємодії. До основних складових коригування можна віднести такі:

розроблення заходів щодо коригування військово-педагогічного процесу на основі об'єктивної оцінки результатів;

внесення змін до змісту основних структурних компонентів педагогічної технології;

прогностична діяльність – розроблення напрямів і шляхів подальшого удосконалення освітнього процесу та коригування дій.

Коригувальна складова ПТ базується на результатах якісного аналізу (самоаналізу) стану учасників педагогічного процесу, умов навчання, навчально-виховного процесу ВВНЗ, діяльності випускників на первинній

посаді у військах (силах) та на результатах комплексної кількісної оцінки рівня сформованості визначених компетентностей здобувачів вищої військової освіти.

Представлені складові ПТ органічно пов'язані між собою в межах цілісної системи технологізації освітнього процесу, де провідна роль належить стандартам освітньої діяльності та вищої освіти, що є основою для планування, всебічного забезпечення та оцінювання якості підготовки військових фахівців.

Висновки. Технологізація освітньої діяльності закладів вищої військової освіти є об'єктивним процесом її еволюції, синтезом досягнень педагогічної науки і військової практики, поєднанням традиційних елементів минулого досвіду і того, що народжено суспільним прогресом, гуманізацією і демократизацією суспільства, процесом, що має забезпечувати якість освітньої діяльності і гарантувати досягнення визначеного рівня якості підготовки військових фахівців.

Технологізація, на думку авторів, являє собою процес теоретичного розроблення і практичного застосування сукупності певних педагогічних технологій, спрямований на досягнення встановленого рівня сформованості визначених компетентностей здобувачів освіти шляхом вибору та впровадження в освітню діяльність відповідних методів, засобів та організаційних форм, що мають гарантувати досягнення заздалегідь спланованих результатів навчання через чітко визначену послідовність дій. З використанням педагогічної технології мінімізуються довготривалі педагогічні пошуки та експерименти у власній практичній діяльності, а застосовуються ретельно продумане та попередньо проаналізоване проектування освітнього процесу, в якому належне місце посідає взаємодія суб'єктів навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В.П. Теоретико-методологічні засади модернізації вищої освіти в Україні на рубежі століть (за матеріалами доповіді, виголошеної на засіданні загальних зборів АПН України 23 листопада 2000 р.) // Вища освіта України. - 2001. - № 2. - С. 5-13.
2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько. – М.: Педагогика, 1989. – 191 с.
3. Вітченко А.О., Осьодло В.І., Салкуцян С.М. Технології навчання у вищій військовій школі: теорія і практика: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. професора В.М. Телелима. – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2016. – 272 с.
4. Глоссарий современного образования / Под ред. В.И. Астаховой. – Харків. : ОКО, 1998.
5. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
6. Докучаєва В.В. Теоретико-методологічні засади проектування інноваційних педагогічних систем : автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.01 / Вікторія Вікторівна Докучаєва // Луган. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2007. – 44 с.
7. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380).
8. Кремень В.Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). – К.: Грамота, 2003. – 216 с.

9. Моніторинг якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів Збройних Сил України: наук.-метод посіб. /А.М. Зельницький, О.А. Заболотний, Ю.І. Приходько та ін.; за заг. ред. І.В. Толока.: ХНУПС, 2017, – с. 98.

10. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія / С.О. Сисоєва, А.М. Алексюк, П.М. Воловик та ін. // За ред. С.О. Сисоєвої. – К. : ВІПОЛ, 2001. – 502 с.

11. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід : методичний посібник / О. Пометун, Л. Пироженко. – К. : А.С.К., 2002. – 136 с.

12. Ягупов В.В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / В.В. Ягупов, В.І. Свистун // Наукові записки. Серія: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – 2007. – Том 71. – С. 3-8.

REFERENCES

1. Andrushchenko, V.P. (2001). Teoretyko-metodolohichni zasady modernizatsii vyshchoi osvity v Ukrainy na rubezhi stolit (za materialamy dopovidi, vyholoshenoї na zasidanni zahalnykh zboriv APN Ukrainy 23 lystopada 2000 r.) [Theoretical and Methodological Principles of Higher Education Modernization in Ukraine at the Turn of the Century (Based on the Materials of the Report, Issued at the Meeting of the General Meeting of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, November 23, 2000).] *Vyshcha osvita Ukrainy*, 5-13 (in Ukrainian).

2. Bezpalko, V. (1989). Slahaemye pedahohycheskoy tekhnolohy [Components of Pedagogical Science] *M., Pedahohyka*, 191 (in Russian).

3. Vitchenko, A.O., Osodlo, V.I., Salkucan, S.M. (2016). Tehnologiyi navchannya u vishij vijskovij shkoli: teoriya i praktika [Technologies of Education in Higher Military School: Theory and Practice: Tutorial Manual] *K., NUOU im. Ivana Cherniakhovskoho*, 272 (in Ukrainian).

4. Glossariy sovremennogo obrazovaniya [Glossary of Contemporary Education], Pod red. V.I. Astahovoy., *H. OKO*, 1998 (in Russian).

5. Honcharenko, S.U. (1997). Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary] *K., Lybid*, 376 (in Ukrainian).

6. Dokuchaieva, V.V. (2007). Teoretyko-metodolohichni zasady proektuvannya innovatsiinykh pedahohichnykh system [Theoretical and Methodological Basis For Design of Innovative Pedagogical Systems] *Luhansk, Luhan. nats. ped. un-t im. Tarasa Shevchenka* (in Ukrainian).

7. Pro osvity: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 №2145-VIII (Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2017, № 38-39, ст.380), [The law of Ukraine on education].

8. Kremen, V.H. (2003). Osvita i nauka Ukrainy: shliakhy modernizatsii (Fakty, rozdumy, perspektyvy) [Education and Science of Ukraine: Ways of Modernization (Facts, Reflections, Perspectives)] *K. Hramota*, 216 (in Ukrainian).

9. Zelnytskyi, A.M., Zabolotnyi, O.A., Prykhodko, Yu.I. (2017). Monitorynh yakosti pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh ta viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh vyshchykh navchalnykh zakladiv Zbroinykh Syl Ukrainy [Monitoring of Training Quality of Military Specialists in Higher Military Educational Establishments and Military Educational Units of Higher Educational Institutions of the Armed Forces of Ukraine] *Kharkiv, KhNUPS*, 98 (in Ukrainian).

10. Sysoieva, S.O. (2001). Pedahohichni tekhnolohii u neperervnii profesiinii osviti [Pedagogical Technologies in Continuous Professional Education] *Monohrafiia, K. VIPOL*, 502 (in Ukrainian).

11. Pometun, O. (2002). Interaktyvni tekhnolohii navchannia: teoriia, praktyka, dosvid [Interactive Learning Technologies: Theory, Practice, Experience] *metodychnyi posibnyk, K. A.S.K.*, 136 (in Ukrainian).

12. Yahupov, V.V. (2007). Kompetentnisnyi pidkhid do pidhotovky fakhivtsiv u systemi vyshchoi osvity [Competency Approach to the Specialists' Training in the System of Higher Education] Naukovi zapysky. Serii: Pedagogichni, psykholohichni nauky ta sotsialna robota, Tom 71, 3-8 (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Андрей Зельницкий,
кандидат педагогических наук, профессор
Олег Заболотный,
кандидат военных наук, доцент
Лариса Левицкая
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Технологизация образовательного процесса высших военных учебных заведений

В статье исследуются актуальные проблемы технологизации образовательного процесса высших военно-учебных заведений и военно-учебных подразделений высших учебных заведений в условиях модернизации отечественной высшей военной школы и необходимости повышения эффективности функционирования системы военного образования и качества подготовки военных специалистов в соответствии с требованиями профессионализации сил обороны с максимальным использованием опыта антитеррористической операции и применения передовых технологий и методик подготовки военных специалистов с высшим образованием в армиях государств-членов НАТО. Исследование базируется на раскрытии сущности и содержания структурных составляющих педагогической технологии и анализе их взаимосвязей при осуществлении учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: технологизация образования; педагогические технологии; компетентности; системность; целеполагание; проектирование; коррекция.

SUMMARY

Andrii Zelnytskyi,
PhD (Pedagogical Sciences), Professor
Oleh Zabolotnyi,
PhD (Military Sciences), Associate Professor
Larisa Levickaja
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Technologization of educational process in higher military educational institutions

Introduction. *The article deals with the current issues concerning the technologizational process conduct at the higher military educational institutions, and highlights the issues on the ways of training the military students taking into account the experience gained in the anti-terrorist operation as well as the application of NATO educational training methods.*

Purpose. *The purpose of the article is to study the essence, content and relations of the main functional elements of the pedagogical technology in the integral system of technological process of the higher military educational institutions.*

Methods. *Theoretical methods such as analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, classification, generalization and systematization, idealization, abstraction were used during the research.*

Results. *The essence, content and structure of the following pedagogical categories such as: "pedagogical technologies", "competencies", "goal setting", "designing", "adjusting" are also considered in the article. The research reveals the essence and content of the functional elements of the pedagogical technology and the analysis of their interrelations in the educational process.*

Originality. *Definitive and comparative analysis of technologisation of educational process in higher military educational institutions has been provided.*

Conclusion. *The article deals with the defining analysis of general scientific concepts such as technological process in the higher military educational institutions. It is stated that technology of higher military education is a process of theoretical development and practical application of certain pedagogical technologies, where "pedagogical technology" as a systematic, conceptual, normative, variation description of the activities of teacher and student, aimed at achieving the general educational goal is the key concept.*

Key words: *technology of education; pedagogical technologies; competencies; consistency; goal-setting; design; adjustment.*

Андрій Зельницький,
кандидат педагогічних наук, професор
ORCID ID 0000-0002-3910-7329
Володимир Оліферук,
ORCID ID 0000-0002-0722-7561
Лариса Левицька,
ORCID ID 0000-0001-6575-9964
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

ПЕДАГОГІЧНІ КАТЕГОРІЇ “ТЕХНОЛОГІЯ” І “МЕТОДИКА”: ДЕФІНІТИВНИЙ ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Статтю присвячено аналізу логічних визначень, які містять найістотніші ознаки загальнонаукових категорій “технологія” і “методика” та їх інтерпретації з урахуванням особливостей застосування у педагогіці вищої і вищої військової освіти. Уточнено зміст педагогічних понять “технологія” і “методика”, проведено їх структурно-порівняльний аналіз. Розглянуто співвідношення та взаємозв'язки таких категорій як: “освітні технології”, “педагогічні технології”, “технології навчання”, “методики навчання”, що є важливими процесуальними складовими педагогічної системи в контексті якості освіти, освітньої діяльності та підготовки військових фахівців у закладах вищої військової освіти та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти (далі – ЗВО).

***Ключові слова:** технологія; освітні технології; педагогічні технології; технології навчання; методика; методи навчання.*

Постановка проблеми. Серед основних проблем педагогічної науки проблема якості підготовки фахівців з вищою освітою постає як одна з пріоритетних. Її розв'язанню присвячено багато фундаментальних і прикладних наукових досліджень. Чимало з них пов'язано з удосконаленням поняттєво-категоріального апарату, де чільне місце відведене визначенню понять “педагогічна технологія” і “методика навчання”. Проведений аналіз відповідних досліджень і публікацій свідчить про те, що існують різні підходи до тлумачення представниками певних наукових шкіл зазначених педагогічних категорій – від часткового ототожнення сутності даних понять – до їх повного розмежування та пов'язаності між собою родо-видовою залежністю. Деякі науковці схиляються до думки, що технологія містить у собі низку методик. Інші вважають, що методика більш широке поняття, пов'язане із використанням в педагогічній практиці тих чи інших технологій. Що методики мають здебільшого рекомендаційний характер, а технології більш жорстко пропонують певну послідовність дій суб'єктів навчання, відступ від якої може перешкоджати досягненню запланованих результатів навчання. Відтак, в контексті удосконаленню якості освіти та освітньої діяльності ЗВО постає проблема щодо теоретичного обґрунтування сутності понять “технологія” і “методика”, оптимізації співвідношення між їх змістом та об'ємом, здійснення інших логічних процедур і підходів задля більш

коректного впровадження результатів проведеного дефінітивного і порівняльного аналізу цих категорій в педагогічну практику вищої військової школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі визначення сутності понять “педагогічна технологія” і “методика” присвячені дослідження вітчизняних та зарубіжних учених, серед них: С.У. Гончаренко [1], І.М. Дичківська [3], В.І. Загвязинський [4], В.М. Монахов [5], О.С. Падалка [7], О.І. Пометун [8], С.О. Сисоєва [9], В.О. Сластенін [10], та інші. Особливостям застосування зазначених понять у сфері вищої військової освіти присвячені дослідження військових учених-педагогів і психологів А.О. Вітченка [11], М.І. Нещадима, В.І. Осьодла, В.В. Ягупова [12].

Мета статті полягає в теоретичному дослідженні педагогічних понять “технологія” і “методика”, уточненні їх сутності, змісту та взаємозв’язків на основі проведення відповідного дефінітивного та порівняльного аналізу цих понять задля науково обґрунтованого і більш коректного впровадження його результатів у педагогічну теорію та практику вищої військової школи.

Методи дослідження. Уточнення сутності понять “технологія” і “методика” щодо освіти, інших близьких за змістом категорій проведено із застосуванням таких теоретичних методів дослідження: системний аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення й систематизація, ідеалізації та абстрагування.

Виклад основного матеріалу. Різноманітність підходів у сучасній педагогіці до розуміння понять “технології” і “методики” і значна кількість визначень цих категорій не піддаються коректній науковій класифікації, що змушує повернутися до аналізу зазначених дефініцій.

Ідею технологізації навчального процесу одним із перших оприлюднив чеський мислитель-гуманіст, педагог, громадський діяч Ян-Амос Коменський (1592-1670). Технологія навчального процесу, за його переконаннями, повинна гарантувати позитивний результат навчання, для цього слід чітко окреслити цілі, вміло вибрати засоби та встановити певні правила їх використання.

Термін “технологія” походить від грецьких слів “techne” – мистецтво, майстерність, вміння, і “logos” – вчення, наука. Спершу його використовували у виробничій діяльності, де технологія трактується як сукупність знань про різноманітні засоби обробки матеріалів, мистецтво володіння процесом.

Науково-технічний прогрес зумовив технологізацію не лише як процес у сфері матеріального виробництва, але й проник у сферу культури, гуманітарного знання. Ідею становлення педагогічної технології, як зазначає І. Дичківська, відтворює, певною мірою, така схема: задум упровадити інженерний підхід “інженерна педагогіка” – технічні засоби в навчальному процесі – алгоритмізація навчання – педагогічна технологія (дидактичний аспект) – поведінкова технологія (аспекти виховання) [3]. Протягом останніх десятиріч у педагогіці відбулося розмежування таких понять, як “освітня технологія”, “педагогічна технологія”, “технологія навчання”.

Освітні технології відображають загальну стратегію розвитку освіти, єдиного освітнього простору. Їх призначення – прогнозування розвитку освіти, її проектування, планування і передбачення результатів, визначення засадничих принципів стандартизації освіти тощо. Система освітніх технологій є своєрідним інтегральним комплексом, що включає людей, ідеї, концепції, засоби і способи організації освітньої діяльності. До освітніх технологій можна віднести державні програми, концепції, закони освіти та ін. У сучасній Україні подібними освітніми технологіями є, наприклад, стратегія розвитку освіти, гуманістична концепція освіти, Закони України “Про освіту”, “Про вищу освіту” та ін.

Якщо освітні технології відображають стратегію розвитку освіти, то педагогічні технології (далі – ПТ) відображають тактику їх реалізації. Термін “педагогічна технологія” з’явився в освіті порівняно недавно (англієць Дж. Саллі – 1886 рік) і на сьогоднішній день не є загальноприйнятим у традиційній педагогіці. Дефінітивний аналіз поняття ПТ свідчить, що в його зміст автори вкладають різне розуміння. Так, асоціація з педагогічних комунікацій і технологій США трактує ПТ як комплексний інтегрований процес, який включає людей, ідеї, засоби і способи організації діяльності для аналізу проблем, що охоплюють основні аспекти засвоєння знань. У “Глосарії сучасної освіти” це поняття сформульоване як системний метод створення, застосування і визначення процесу викладання та засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, завдання якого – оптимізація форм освіти [2].

В.І. Загвязинський під педагогічною технологією розуміє системну проектувальну діяльність, що дозволяє запрограмувати освітні ситуації, діяльність суб’єктів навчання зі значним ступенем імовірності досягнення бажаних результатів [4].

В. Монахов вважає, що ПТ є продуманою у всіх деталях моделлю спільної педагогічної діяльності з проектування, організації та проведення освітнього процесу із забезпеченням комфортних умов як для учнів, так і для вчителя [5].

О. Пометун поняття ПТ розглядає як науково обґрунтовану педагогічну (дидактичну) систему, яка гарантує досягнення певної навчальної мети через чітко визначену послідовність дій, спрямованих на розв’язання проміжних цілей і заздалегідь визначений остаточний результат [8].

На думку С. Сисоевої, ПТ є системою найбільш раціональних способів досягнення поставленої педагогічної мети [9].

У сфері військової освіти ПТ розглядають як упорядковану взаємодію учасників освітнього процесу закладу вищої військової освіти (ЗВВО), що має забезпечити якість підготовки здобувачів вищої військової освіти з визначеним рівнем сформованості в них певних компетентностей відповідно до стандартів освіти [6, с. 120]. До основних структурних складових ПТ, як системи, варто віднести такі з них: цільову, мотиваційно-акмеологічну, проектувально-планувальну, змістово-компетентнісну, комунікативно-

перетворювальну, діагностично-оцінну, аналітичну та коригувальну [8, с. 120-127]. При цьому кінцевим результатом застосування ПТ виступає компетентність. Під компетентністю розуміється інтегральний показник якості підготовки здобувача вищої військової освіти як доведена ним здатність і готовність до виконання функціональних обов'язків на посаді за призначенням у військах (силах) на основі творчого застосування здобутих знань, сформованих навичок та умінь, інших професійно важливих якостей і ціннісних орієнтацій відповідно до стандартів освіти. У даному контексті “здатність” – це властивість індивіда, який може, уміє здійснювати, виконувати, робити що-небудь, поводити себе певним чином [13, с. 360]; “готовність, готовий” – стан індивіда, який набув досвіду, досяг високої майстерності, підготувався до чого-небудь [13, с. 194].

Такої ж думки щодо сутності поняття “компетентність” дотримуються В.В. Ягупов і В.І. Свистун, які наголошують, що прояв компетентності відбувається “в конкретній ситуації в процесі здійснення професійної діяльності, оскільки якщо вона залишається не виявленою, потенційною, то це не є компетентністю, а лише прихованою можливістю” [12, с.6];

На основі аналізу наведених підходів до визначення ПТ різними авторами можна констатувати, що дане поняття розглядається за низкою підстав як: раціональний спосіб досягнення свідомо сформульованої освітньої (навчальної, виховної) мети; складова педагогічної системи; педагогічна діяльність; системно-діяльнісний підхід до освітнього процесу; мистецтво педагога; модель; засіб оптимізації і модернізації освітнього процесу; процесуальний компонент (складова) педагогічної системи; інтегративний підхід до освіти тощо.

За безліччю підходів до визначення поняття ПТ дещо втрачається її сутність, в основу розуміння якої слід покласти певні засадничі принципи, а саме:

- концептуальності (опора на певну наукову базу, що сприяє досягненню цілей);

- системності (педагогічна технологія повинна мати всі ознаки системи – логіку, структуру, взаємозв'язок, цілісність);

- керованості (можливість планування, варіювання і корекції педагогічного процесу);

- ефективності (результативність за досягненням мети і оптимальність за витратами);

- відтворюваності (можливість повторення в подібних умовах).

Відтак, поняття ПТ, адаптоване до особливостей функціонування системи вищої військової освіти, можна представити як упорядковану взаємодію учасників освітнього процесу, що має гарантовано забезпечити якість підготовки здобувачів вищої військової освіти з визначеним рівнем сформованості в кожного з них певних компетентностей відповідно до стандартів освіти та досягненням заздалегідь запланованих результатів навчання. Ключовими складниками у визначенні даного поняття є такі:

упорядкована взаємодія, гарантія якості, компетентність, результати навчання.

Щодо поняття “технологія навчання” то воно близьке, але не тотожне поняттю “педагогічна технологія”, оскільки відображає шлях освоєння конкретного навчального матеріалу (поняття) в межах навчальної дисципліни, теми, питання і в межах обраної технології. Технології навчання варіативні і близькі до методик. Вони можуть називатися дидактичними. Їхнє завдання – максимально спростити організацію навчального процесу, зберігши його ефективність шляхом передачі творчих функцій викладачу. Технологія навчання охоплює зміст, форми, методи навчання і за своєю сутністю близька до поняття методика.

Методика (від грец. μέθοδος — “шлях через”). Великий тлумачний словник сучасної української мови пропонує таке визначення цього терміну – сукупність взаємопов’язаних способів та прийомів доцільного проведення будь-якої роботи; вчення про методи викладання певної науки, предмета [13, с. 522].

Український вчений-педагог С. Гончаренко зазначає, що в сучасній українській мові термін “методика” означає як сукупність методів навчання чогось, так і науку про методи навчання [1]. Як галузь педагогічної науки поняття “методика навчання” досліджує процес опанування основами певної навчальної дисципліни та розкриває закономірні зв’язки між трьома невід’ємно пов’язаними між собою структурними елементами. Це навчання навчальної дисципліни (об’єкт пізнання), викладання (діяльність викладача) та учіння (діяльність здобувачів освіти). На підставі виявлених закономірностей розробляються вимоги до змісту навчальної дисципліни, викладання та учіння.

Методика навчання характеризується співвідношенням активності викладача та здобувачів освіти, характером поєднання колективних та індивідуальних форм навчальної роботи, співвідношенням зорової та слухової інформації у поданні навчального матеріалу, кількістю і складністю завдань, які стоять перед тими, хто навчається, мірою допомоги, що їм надається під час вивчення навчальної дисципліни, її розділу, окремої теми тощо.

Серед основних закономірностей методики навчання варто виокремити такі з них:

залежність основної мети та завдань навчання від рівня, потреб і можливостей суспільства, рівня розвитку педагогічної науки і практики;

залежність результативності навчання від поєднання внутрішніх (особистісних) мотивів з зовнішніми (суспільно-економічними) умовами;

залежність рівня продуктивності навчання від матеріально-технічного та методичного забезпечення навчального процесу, оптимального застосування засобів та методів навчання, форм його організації;

обумовленість результативності навчання інтенсивністю зворотних зв’язків, врахування результатів попередніх етапів.

Зміст методики навчання включає:

виявлення пізнавального значення даної навчальної дисципліни та її місця в системі освіти (підготовки фахівця).

визначення завдань даної навчальної дисципліни та її змісту.

визначення та застосування відповідних методів, засобів, форм організації навчання для опанування змістом навчальної дисципліни.

При цьому методи навчання прийнято розрізняти за такими характеристиками:

характером подачі (викладення) навчального матеріалу: словесні, наочні, практичні;

організаційним характером навчання: методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності; методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності; методи контролю та самоконтролю у навчанні;

логікою сприймання та засвоєння навчального матеріалу: індуктивно-дедукційні, репродуктивні, інтерактивні, прагматичні, дослідницькі, проблемні тощо.

Сучасні українські методисти окремих навчальних дисциплін наголошують на тому, що в основу поняття “методика навчання” слід покладати такі рівновагомі процесуальні складники педагогічної системи як викладання матеріалу викладачем, так й учіння здобувачами освіти – єдиного процесу оволодіння навчальним предметом. Подібний підхід почав впроваджуватися, головним чином, під впливом досліджень психологів і досягнень педагогіки наприкінці 50-х і особливо в 60-і роки минулого століття й особливо актуалізувався в даний час у вигляді суб’єкт-суб’єктної взаємодії в межах методики навчання.

Отже, проведений дефінітивний аналіз дає підстави стверджувати, що зміст педагогічних понять “педагогічна технологія” і “методика навчання” мають багато спільного і разом із тим між ними є певні відмінності, про що свідчать наведені результати порівняльної характеристики зазначених понять (дивись таблицю 1).

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика понять “методика” і “технологія”

Ознаки порівняння	Методика навчання	Педагогічна технологія
Парадигма	Сукупність рекомендацій з організації і здійснення освітнього процесу	Проект освітнього процесу
Визначення	Методика навчання окремої навчальної дисципліни – галузь педагогічної науки, яку слід розглядати як спосіб організації практичної та теоретичної діяльності суб'єктів навчання, зумовлений закономірностями та особливостями змісту навчальної дисципліни	Упорядкована відповідно до визначених структурних складових взаємодія учасників освітнього процесу, що має гарантовано забезпечити якість підготовки здобувачів освіти у вигляді сформованості в кожного з них певних компетентностей відповідно до визначених стандартів освіти та досягнення заздалегідь запланованих результатів навчання.
Спрямованість	На конкретну навчальну дисципліну чи на реалізацію визначених завдань	На універсалізацію підходів до здійснення освітнього процесу
Відтворюваність	Важко піддається відтворенню іншими педагогами (хоча окремі елементи методики можуть бути технологізованими), що пов'язане з особистісними якостями її авторів	Має властивість відтворюваності, тобто може бути успішно застосована педагогами за описом певної педагогічної технології
Ступінь деталізації	Не завжди можливо визначити чіткий алгоритм діяльності	Завжди може бути описана як деякий алгоритм (ланцюжок поєднаних дій педагога та здобувачів освіти, сукупність етапів і стадій)
Цілі	Формулює цілі навчання (виховання) через власну діяльність або через досліджуваний зміст (“навчити ...”, “вивчити матеріал...”)	Цілі навчання (виховання) формулюються діагностично – через прогнозування конкретного результату (“сформувати компетентності.”, “сформувати певні професійно важливі якості” тощо)
Наявність зворотного зв'язку	Частіше за все на основі епізодичного контролю	Наявність систематичного оперативного зворотного зв'язку. Педагог регулярно контролює проміжні результати навчання на підставі чітких критеріїв
Зміст	Більш представлені цільова, змістова, якісна сторони	Більш представлені процесуальні, кількісні та розрахункові компоненти
Результат	Вихід реалізації методики навчання важко спрогнозувати, він залежить від багатьох, у тому числі непередбачуваних факторів	Вихід вдалого використання технології можна передбачити у вигляді досягнення запланованих результатів навчання та певною мірою гарантувати якість освіти.

Висновки. У статті, на засадах проведення дефінітивного аналізу загально наукових понять “технологія” і “методика”, розглянуто сутність, зміст та структуру таких педагогічних категорій: “освітні технології”, “педагогічні технології”, “технології навчання”, “методики навчання”, “методи навчання”. Особливу увагу приділено розкриттю сутності понять “педагогічна технологія” та “методика навчання”, проведено їх структурний, порівняльний аналіз та інтерпретовано їх зміст з урахуванням особливостей застосування зазначених понять у педагогіці вищої військової освіти. При цьому педагогічну технологію представлено як упорядковану відповідно до її структурних складових взаємодію учасників освітнього процесу, що має гарантовано забезпечити якість освіти. Головним сенсом застосування ПТ є гарантований результат – визначений рівень сформованості відповідних компетентностей здобувачів вищої військової освіти як доведена ними здатність і готовність до виконання функціональних обов’язків на посаді за призначенням у військах (силах). Методика навчання, у свою чергу, являє собою сукупність відповідних методів та способів навчання, є важливим процесуальним складником педагогічної технології, що чинить безпосередній вплив на її ефективність і розглядається як спосіб організації практичної та теоретичної діяльності суб’єктів навчання, зумовлений закономірностями та особливостями змісту навчальної дисципліни.

Проведений дефінітивний і порівняльний аналіз понять “педагогічна технологія” та “методика навчання”, сприятимуть науково обґрунтованому і більш коректному впровадженню його результатів у педагогічну теорію та практику вищої військової школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. - К., 1997. - 375с
2. Глоссарий современного образования / Под ред. В. И. Астаховой. – Х. : ОКО, 1998. – 272 с.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посіб. / І.М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
4. Загвязинский В. И. Теория обучения: современная интерпретация : Учебное пособие / В. И. Загвязинский – М. : Academia, 2001. – 192 с.
5. Монахов В.М. Методология проектирования педагогических технологий (аксиоматический аспект) / В.М. Монахов // Школьные технологии – 2000. – № 3.– с.57-71.
6. Моніторинг якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів Збройних Сил України: наук.-метод посіб. /А.М. Зельницький, О.А. Заболотний, Ю.І. Приходько та ін.; за заг. ред. І.В. Толока.: ХНУПС, 2017. – 244 с.
7. Падалка О.С. Педагогічні технології : Навчальний посібник для вузів / О.С. Падалка, А.С. Нісімчук, І.О. Смолюк, О.Т. Шпак. – К.: “Українська енциклопедія” ім. М.П. Бажана, 1995. – 253 с. – С. 137.
8. Пометун О.І. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід : методичний посібник / О. Пометун, Л. Пироженко. – К. : А.С.К., 2002. – 136 с.

9. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія / С.О. Сисоєва, А.М. Алексюк, П.М. Воловик та ін. // За ред. С.О. Сисоєвої. – К. : ВІПОЛ, 2001. – 502 с.
10. Слостенин В.А. Педагогика : [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / В.А. Слостенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов; [под ред. В.А. Слостенина]. – М. : Издательский центр "Академия", 2002. – 576 с., с. 544-545
11. Вітченко А.О., Осьодло В.І., Салкуцян С.М. Технології навчання у вищій військовій школі: теорія і практика: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. професора В.М. Телелима. – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2016. – 272 с.
12. Ягупов В.В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / В.В. Ягупов, В.І. Свистун // Наукові записки. Серія: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – 2007. – Том 71. – С. 3-8.
13. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.

REFERENCES

1. Honcharenko, S.U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]* K. : Lybid, 375 (in Ukrainian).
2. *Glossariy sovremennogo obrazovaniya [Glossary of Contemporary Education]*, Pod red. V.I. Astahovoy. – H. : OKO , 1998 (in Russian).
3. Dychkivska I. M. *Innovatsiyni pedahohichni tekhnolohiyi [Innovative pedagogical technologies]: Navch. posib.* / I. M. Dychkivska. – K. : Akademvydav, 2004, 352 (in Ukrainian)
4. Zagvyazinskiy V.I. *Teoriya obucheniya: sovremennaya interpretatsiya : Uchebnoye posobiye [Theory of Learning: Modern Interpretation]* / V. I. Zagvyazinskiy – M. : Academia, 2001. – 192 s.(Russian)
5. Monakhov V.M. *Metodolohiya proektirovaniya pedahohicheskikh tekhnolohiy (aksiomaticheskyy aspekt) / V.M. Monakhov // Schools technology – 2000. – № 3.– s.57-71.*
6. Zelnytskyi, A.M., Zabolotnyi, O.A., Prykhodko, Yu.I. (2017). *Monitorynh yakosti pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh ta viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh vyshchykh navchalnykh zakladiv Zbroinykh Syl Ukrainy [Monitoring of Training Quality of Military Specialists in Higher Military Educational Establishments and Military Educational Units of Higher Educational Institutions of the Armed Forces of Ukraine]* Kharkiv : KhNUPS, 244 (in Ukrainian).
7. Padalka O.S. *Pedagogichni tekhnologii [Pedagogical technologies] : Navchal'niy posibnik dlya vuziv / O.S. Padalka, A.S. Nisimchuk, I.O. Smolyuk, O.T. Shpak. – K.: "Ukrains'ka entsiklopediya" im. M.P. Bazhana, 1995, 253 (in Ukrainian).*
8. Pometun O. *Interaktivni tekhnologii navchannya: teoriya, praktika, dosvid [Interactive educational technologies : theory, practice, experience] : metodichniy posibnik / O. Pometun, L. Pirozhenko. – K. : A.S.K., 2002,136 (in Ukrainian).*
9. *Pedagogichni tekhnologii u neperervniy profesiyniy osviti : Monografiya / S.O. Sisoeva, A.M. Alekxyuk, P.M. Volovik ta in. // Za red. S.O. Sisoeva. – K. : VIPOL, 2001, 502 (in Ukrainian).*
10. *Pedahohyka [Pedagogy]. Ucheb. posobyе dlya stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenyy / V.A. Slastenyn, Y.F. Ysaev, E.N. Shyyanov; Pod red. V.A. Slastenyina. - M.: Yzdatelskyy tsentr "Akademya", 2013, 576 (in Ukrainian).*

11. Vitchenko, A.O., Osodlo, V.I., Salkucan, S.M. (2016). Tehnologiyi navchannya u vishij vijskovij shkoli: teoriya i praktika [Technologies of Education in Higher Military School: Theory and Practice: Tutorial Manual] K. : NUOU im. Ivana Cherniakhovskoho, 272 (in Ukrainian).

12. Yahupov, V.V. (2007). Kompetentnisnyi pidkhid do pidhotovky fakhivtsiv u systemi vyshchoi osvity [Competency Approach to the Specialists' Training in the System of Higher Education] Naukovi zapysky. Serii: Pedagogichni, psykholohichni nauky ta sotsialna robota, Tom 71, 3-8 (in Ukrainian).

13. Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy [Definition Dictionary of Modern Ukrainian Language] / uklad. i holov. red. V.T. Busel. – K.; Irpin: VTF «Perun», 2001. – 1440 s.(in Ukrainian)

РЕЗЮМЕ

Андрей Зельницкий,
кандидат педагогических наук, профессор
Владимир Олиферук,
Лариса Левицкая
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Педагогические категории "технология" и "методика": дефинитивный и сравнительный анализ

Статья посвящена анализу логических определений, которые содержат существенные признаки категорий "технология" и "методика", их интерпретации и уточнения содержания относительно особенностей применения указанных понятий в педагогике высшего и высшего военного образования. Проведен сравнительный структурный анализ общих педагогических категорий "технология" и "методика".

Рассмотрено соотношение понятий "образовательные технологии", "педагогические технологии", "технологии обучения", "методики обучения", "методы обучения", которые являются важными процессуальными составляющими педагогической системы в контексте качества образования и образовательной деятельности высших военных учебных заведений и военных учебных подразделений высших учебных заведений.

Ключевые слова: "технология"; "образовательная технология"; "педагогические технологии"; "технологии обучения"; "методика"; "методы обучения".

SUMMARY

Andrii Zelnytskyi,
PhD (Pedagogical Sciences), Professor
Volodymyr Oliferuk,
Larisa Levickaja
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Pedagogical categories "technology" and "methodology": definitive and comparative analysis

Introduction. *The article deals with the analysis of logical definitions, which contain the most significant features of the categories "technology" and "methodology", their interpretation and clarification regarding the application peculiarities of these concepts in the pedagogy.*

Purpose. *The purpose of the article is to study pedagogical concepts of "technology" and "methodology", refining their essence, improving the content and introducing them into the scientific circulation of the sphere of higher military education based on conducting relevant definitions and comparative analysis.*

Methods. *Theoretical methods such as analysis and synthesis, generalization and systematization, analogies, idealization, abstraction were used during research.*

Results. *The essence, content and structure of the following pedagogical categories: "educational technologies", "pedagogical technologies", "learning technologies", "teaching methods" are also considered in the article on the basis of structural, comparative, analysis and interpretation of the usage peculiarities of the above mentioned concepts in the pedagogy.*

Originality. *Definitive and comparative analysis of such pedagogical categories as "technology" and "methodology" have been provided.*

Conclusion. *The article deals with the defining analysis of general scientific concepts such as "technology" and "methodology". The special attention is paid to the disclosure of the essence of the category "pedagogical technology", where the key component is the competence of the student of higher military education in the context of the his training quality in higher military educational establishments and military training units of higher education institutions.*

Key words: *technology; education technology; pedagogical technologies; innovative teaching technology; learning technology; method; methodology.*

Григорій Капосльоз,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник,
ORCID ID 0000-0001-7369-3977

Андрій Корецький,
кандидат військових наук,
старший науковий співробітник
ORCID ID 0000-0002-6346-3083

Ігор Кузьмич,
кандидат юридичних наук
ORCID ID 0000-0002-8646-7271
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВИРІШЕННЯ ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ ПОЗА АД'ЮНКТУРОЮ

У статті представлено варіант організації підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) та наукових установах (НУ) Збройних Сил України, а саме: визначено вимоги яким мають відповідати кандидати на здобуття вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою; розроблено правила та процедури їх прикріплення до ВВНЗ (НУ); представлено можливий порядок виконання освітньо-наукової програми та навчального плану ВВНЗ (НУ).

Ключові слова: доктор філософії; здобуття вищої освіти; поза ад'юнктурою.

Постановка проблеми. Україна підтвердила своє прагнення інтегруватися в європейський освітній простір. Зокрема це стосується і зміни поглядів щодо підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти.

На сьогодні, відповідно до положень Закону України “Про вищу освіту” [1], постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)” [2] та наказу Міністерства оборони України “Про затвердження Особливостей підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих військових навчальних закладах (науково-дослідних установах) Міністерства оборони України [3] особи офіцерського складу (працівники ЗС України), які займають посади наукових і науково-педагогічних працівників за основним місцем служби (роботи) мають право здобувати вищу освіту ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою у вищому військовому навчальному закладі (ВВНЗ) або науковій установі (НУ), в якому здійснюють свою службову (трудова) діяльність. Відповідно до згаданих актів, такі особи прикріплюються строком до п'яти років у якості здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою до

ВВНЗ (НУ), які мають ліцензію на провадження освітньої діяльності на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти за відповідною спеціальністю. Право визначення порядку прикріплення та форм здобуття освіти на цьому рівні освіти поза ад'юнктурою надається ВВНЗ (НУ).

З моменту введення у дію основних [1, 2] нормативно-правових актів минуло більше двох років, проте, організація підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою (аспірантурою) у Збройних Силах України має низку невирішених питань, а саме:

1) які вимоги висувати до кандидатів на здобуття ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою?

2) яким чином здійснювати прикріплення особи до ВВНЗ (НУ) для здобуття ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою?

3) яким чином має бути організовано виконання освітньо-наукової програми та навчального плану здобувачами ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До введення в дію вищезазначених нормативно-правових актів здійснювалося обговорення та до сьогодні точиться дискусія щодо способів реалізації вже прийнятих положень. Як правило [4-7], розглядаються питання організації підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в аспірантурі за очною денною формою навчання. Інші форми підготовки (очна вечірня, заочна аспірантура, поза аспірантурою (ад'юнктурою)) не обговорюються. Як виключення, можна відмітити підхід щодо визначення проблемних питань механізму підготовки докторів філософії поза ад'юнктурою та напрямів їх вирішення [8].

Мета статті. Сформувати алгоритми реалізації ключових механізмів організації підготовки здобувачів ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою.

Виклад основного матеріалу.

За допомогою методів ідеалізації, моделювання та експертної оцінки отриманих моделей нами визначено вимоги до кандидатів на здобуття ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою, правила та процедури прикріплення особи до вищого військового навчального закладу (наукової установи) для здобуття ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою та особливості організації виконання ними освітньо-наукової програми та навчального плану.

Деякі вимоги до кандидатів на здобуття ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою

Цілком логічно, що кандидати на здобування вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою повинні мати вищу освіту ступеня магістра (спеціаліста) та глибокі професійні знання у відповідній галузі знань (спеціальності), а також здатні успішно поєднувати службову (трудова) діяльність із навчанням та проведенням наукових досліджень за темою дисертації. Уточнюючи (конкретизуючи) вимоги до кандидатів ми виходили

з того, що вони повинні бути вимірювані (мати матеріальне підтвердження) та максимально інформативні. Таким чином, до кандидатів на здобування вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою вважаємо доцільним висувати такі вимоги:

досвід служби (роботи) на посадах наукових та науково-педагогічних працівників, на момент вступу, не менше 2 років (1 рік входження в посаду та оцінки спроможності кандидата, 1 рік робота щодо визначення сфери наукових інтересів та прикріплення);

здібності до навчання (високі показники успішності на попередніх рівнях освіти);

здібності до наукової, науково-технічної та науково-методичної діяльності (результати діяльності – звіти про НДР, наукові статті, винаходи та раціоналізаторські пропозиції, виступи на наукових конференціях та семінарах, підручники, навчальні посібники, методичні рекомендації тощо в галузі знань (спеціальності), за якою планується підготовка);

повинні бути зараховані до Резерву кандидатів для просування по службі (для військовослужбовців);

мати достатній рівень знання іноземної мови, підтверджений відповідними сертифікатами.

Правила та процедури прикріплення особи до вищого військового навчального закладу (наукової установи) для здобуття ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою

Кількість здобувачів поза ад'юнктурою та вартість такої підготовки пропонується визначати рішенням вченої (науково-технічної) ради ВВНЗ (НУ) з урахуванням можливостей забезпечення кваліфікованого наукового керівництва та задоволення освітніх потреб здобувачів за відповідною спеціальністю.

Розроблений нами алгоритм прикріплення особи до ВВНЗ (НУ) для здобуття ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою (рис. 1) включає терміни виконання визначених етапів, які узгоджують процедури прикріплення з порядком вступу до ад'юнктури. Завдяки цьому досягається зменшення “вартості” прикріплення та “синхронізація”, на початковому етапі, процесу підготовки докторів філософії в ад'юнктурі та поза ад'юнктурою.

Робота кандидата на здобуття ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою з можливим науковим керівником може розпочинатися як з ініціативи кандидата на здобування вищої освіти ступеня доктора філософії (завершення формування його мотивації здобути ступінь доктора філософії), так і за ініціативою досвідченого дослідника (за результатами спостереження та попереднім (суб'єктивним) висновком про відповідність вимогам, які визначені вище).

Рисунок 1 – Алгоритм прикріплення особи до ВВНЗ (НУ) для здобуття ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою

У процесі роботи актуалізується практичне проблемне питання, яке потребує наукового вирішення, формулюється наукове завдання та визначаються можливі шляхи його вирішення. За результатами роботи доцільно щоб:

кандидат на здобуття ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою розробив розгорнутий план дисертаційної роботи;

особа, що працювала з кандидатом має підготувати письмовий висновок, в якому оцінити роботу кандидата на здобуття ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою на даному етапі, а також дати згоду бути його науковим керівником.

Рапорт (заяву) на прикріплення офіцера (працівника ЗСУ), пропонується подавати за підпорядкованістю до 1 лютого року початку підготовки. Разом з рапортом доцільно також вимагати від кандидата подачі наступних документів (навчальної справи):

списку та фотокопій (не завіряються) опублікованих наукових праць і винаходів (у разі їх відсутності, наукової доповіді (реферату)) з обраної ним спеціальності;

копію диплому магістра (спеціаліста) із зазначенням здобутої спеціальності (кваліфікації). Особи, які здобули відповідну освіту за кордоном, можуть подавати копію нострифікованого диплома;

службову характеристику від безпосереднього начальника;

розгорнутий план дисертаційної роботи;

висновок особи, що погодилася бути науковим керівником про можливість прикріплення кандидата у якості здобувача ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою;

витяг з послужного списку (трудової книжки).

З метою попереднього обговорення розгорнутого плану роботи над дисертацією, оцінювання відповідності кандидата вищезазначеним вимогам кафедра, відділ, лабораторія ВВНЗ (НУ) у місячний термін з часу отримання визначених вище документів заслуховує доповіді кандидатів на здобуття наукового ступеня поза ад'юнктурою і шляхом таємного або відкритого голосування затверджує (відхиляє) рішення про клопотання перед вченою (науково-технічною) радою ВВНЗ (НУ) про прикріплення військовослужбовця (працівника ЗС України) здобувачем. На засідання кафедри доцільно запрошувати керівника проектної групи (гаранта спеціальності) та не менше 2 докторів наук за спеціальністю.

Навчальна справа кандидата на здобуття ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою, з протоколом засідання кафедри (наукового підрозділу), подається до науково-організаційного підрозділу ВВНЗ (НУ) до 15 квітня року початку підготовки кандидатом особисто.

Науково-організаційний підрозділ ВВНЗ (НУ) має перевірити навчальні справи кандидатів на здобуття ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою та встановленим порядком подати на розгляд до вченої (науково-технічної) ради ВВНЗ (НУ) у квітні-травні року початку підготовки.

Вченим (науково-технічним) радам ВВНЗ (НУ) пропонується розглянути документи кожного кандидата, результатом цього розгляду має бути рішення про прикріплення особи здобувачем вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою до ВВНЗ (НУ) або відмову в прикріпленні.

З метою закріплення відповідальності проектних груп, наукових керівників за якість та своєчасність виконання освітньо-наукової програми здобувачами науково-організаційному підрозділу ВВНЗ (НУ) доцільно готувати наказ керівника ВВНЗ (НУ) про прикріплення здобувачів до відповідних структурних підрозділів та призначення наукових керівників. Затверджений наказ доцільно доводити (під розпис) до кожного офіцера (працівника ЗСУ) не пізніше 1 липня року початку підготовки поза ад'юнктурою.

Організація виконання здобувачами ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою освітньо-наукової програми та навчального плану

Як зазначається у постанові Кабінету Міністрів України [2]: “Здобуття вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою передбачає повне та успішне виконання відповідної освітньо-наукової програми та навчального плану ВВНЗ (НДУ) згідно із затвердженими в установленому порядку індивідуальним навчальним планом та індивідуальним планом наукової роботи здобувача, а також публічний захист дисертації у спеціалізованій вченій раді□.

Запропонована нами структурна схема організації підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою (рис. 2) передбачає синхронізацію вивчення окремих дисциплін особами, що здобувають вищу освіту ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою з вивченням цих же дисциплін в очній ад'юнктурі ВВНЗ(НУ).

Визначення і формулювання напрямку дисертаційного дослідження. <i>До засідання кафедри (відділу, лабораторії) на якому приймається рішення про клопотання перед ННТР про закріплення здобувача поза ад'юнктурою</i>
Розробка індивідуального навчального плану, плану наукової роботи. Затвердження теми дисертації вченою (науково-технічною) радою ВВНЗ (НДУ). <i>Не пізніше 2-х місяців після закріплення</i>
Самостійне виконання індивідуального навчального плану. <i>У строки, що визначені індивідуальним навчальним планом</i>
Виконання індивідуального плану наукової роботи. <i>У строки, що визначені індивідуальним планом наукової роботи</i>
Складання підсумкової звітності з обов'язкових дисциплін та за вибором здобувача <i>Згідно з розкладом занять очної ад'юнктури та індивідуального навчального плану</i>
Заслуховування здобувача на засіданнях кафедри (наукового, науково-дослідного) підрозділу щодо виконання ним індивідуальних планів підготовки. <i>Раз на рік</i>
Письмовий висновок наукового керівника (атестація ад'юнкта) <i>Щорічно</i>
Публічний захист дисертації у спеціалізованій вченій раді. <i>Не пізніше строку, що визначений індивідуальним планом наукової роботи</i>

Рисунок 2 – Структурна схема організації підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктор філософії поза ад'юнктурою

Під час організації підготовки осіб, які прикріплені до ВВНЗ (НУ), крім положень, які визначають порядок підготовки в ад'юнктурі пропонується керуватися таким:

підготовка докторів філософії поза ад'юнктурою здійснюється за освітньо-професійною програмою підготовки докторів філософії в ад'юнктурі;

підготовка докторів філософії поза ад'юнктурою не включає педагогічну (науково-дослідну) практику;

наукова складова освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії поза ад'юнктурою розробляється та виконується на загальних підставах;

проведення наукових досліджень здійснюється за індивідуальний планом наукової роботи, який погоджується з науковим керівником та затверджуються вченою (науково-технічною) радою ВВНЗ (НУ);

освітня складова освітньо-наукової програми здобувачами вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою може опановуватися у формі екстернату. Екстернатна форма здобуття освіти (екстернат) – це спосіб організації навчання здобувачів освіти, за яким освітня програма повністю

засвоюється здобувачем самостійно, а оцінювання результатів навчання та присудження освітньої кваліфікації здійснюються відповідно до законодавства [9];

навчання здобувачів здійснюється за індивідуальним навчальним планом, який погоджується з науковим керівником та затверджуються вченою (науково-технічною) радою ВВНЗ (НУ).

Особам, які успішно поєднують службову (трудова) діяльність зі здобуттям вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою, за рекомендацією вченої (науково-технічної) ради ВВНЗ (НУ), командування ВВНЗ (НУ), з дозволу начальника, якому підпорядковується ВВНЗ (НУ), може надаватися творча відпустка для завершення роботи над дисертацією та її захисту [10]. Термін відпустки має бути не менше 1 місяця.

У разі звільнення з посади ННПК особа втрачає право здобувати вищу освіту ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою у відповідному ВВНЗ (НУ) та має право:

продовжити свою підготовку для здобуття ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою (аспірантурою) у вищому навчальному закладі (науковій установі), до якого особа зарахована на посаду науково-педагогічного чи наукового працівника (за умови прийняття відповідного рішення таким вищим навчальним закладом (науковою установою));

вступити до аспірантури (ад'юнктури) вищого навчального закладу (наукової установи) для здобуття відповідного ступеня заочною (денною, вечірньою) або заочною (дистанційною) формою навчання і зарахування їй відповідних кредитів ЄКТС, здобутих поза ад'юнктурою.

З метою забезпечення права продовжити здобувати вищу освіту ступеня доктора філософії, особі, яка втратила право здобувати вищу освіту поза ад'юнктурою видається академічна довідка (встановленого загальнодержавного зразка) про виконання освітньо-наукової програми за попереднім місцем служби (роботи).

Вчена (науково-технічна) рада ВВНЗ (НУ) має право прийняти рішення про визнання набутих здобувачем вищої освіти ступеня доктора філософії в інших вищих навчальних закладах (наукових установах) компетентностей з однієї чи декількох навчальних дисциплін (зарахувати кредити ЄКТС), обов'язкове здобуття яких передбачено освітньо-науковою програмою їх підготовки.

Особами, які успішно завершили підготовку для здобуття вищої освіти ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою, вважають тих, хто протягом встановленого терміну повністю виконав індивідуальний навчальний план, індивідуальний план наукової роботи та захистив дисертацію.

Питання відрахування здобувача або корегування його індивідуального плану вирішується в ході проведення щорічної атестації та виноситься на розгляд вченої (науково-технічної) ради вищого навчального закладу (наукової установи). У разі порушення строків виконання індивідуального плану наукової роботи без поважних причин, що передбачені

законодавством, неспроможності виконати освітньо-наукову програму доцільно приймати рішення про відрахування здобувача. Відповідальність за створення умов виконання освітньо-наукової програми доцільно покласти на проектну групу та її керівника. Відповідальність за об'єктивну оцінку успішності виконання освітньо-наукової програми, стану готовності дисертації здобувача до захисту доцільно покласти на наукового керівника.

Висновки. У зв'язку із відсутністю чіткого опису підходів (рекомендацій, програм, концепцій) щодо організації підготовки докторів філософії поза ад'юнктурою у вищих військових навчальних закладах та наукових установах представлені у статті вимоги та алгоритми доцільно розглядати як тенденції та перспективи розвитку системи організації підготовки цієї категорії осіб в Збройних Силах України, що визначені авторами статті вперше.

1. Вимоги до кандидатів на здобуття ступеню доктора філософії поза ад'юнктурою доцільно уточнити виходячи зі спроможності чітко визначити відповідність кандидата тому чи іншому критерію, який покладено в основу вимоги, а також інформативності (здатності описати характеристики кандидата, які нас цікавлять) останнього.

2. Правила та процедури прикріплення особи до вищого військового навчального закладу (наукової установи) для здобуття ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою, що нами запропоновано враховують традиції підготовки здобувачів наукового ступеня кандидата наук у Збройних Силах України, максимально прості та мають забезпечити якісний відбір кандидатів на цю форму навчання.

3. Запропонований варіант організації виконання здобувачами ступеня доктора філософії поза ад'юнктурою освітньо-наукової програми та навчального плану, на думку авторів статті, може забезпечити якісне планування, повне виконання та об'єктивний контроль підготовки докторів філософії поза ад'юнктурою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII "Про вищу освіту" (зі змінами) / Відомості Верховної Ради України від 19.09.2014. – 2014, № 37-38, С. 2716, ст. 2004.

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 "Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)" / Офіційний вісник України від 19.04.2016. – 2016, № 29, С. 13, ст. 1164, код акта 81513/2016.

3. Наказ Міністерства оборони України "Про затвердження Особливостей підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих військових навчальних закладах (науково-дослідних установах) Міністерства оборони України від 24.02.2017. № 115.

4. Бахрушин В. Зауваження та пропозиції щодо проекту положення про порядок підготовки фахівців ступеня доктора філософії та доктора наук в аспірантурі (ад'юнктурі) та докторантурі вищих навчальних закладів (наукових установ) [Електронний ресурс] / Володимир Бахрушин // Освітня політика : портал громадських експертів. – 2015. – Режим доступу : <http://education-ua.org/ua/draft-regulations/358->

5. Докторські програми в Європі та Україні: Матеріали міжнар. конф. "Впровадження принципів третього циклу вищої освіти Європейського простору в Україні" / НаУКМА; наук. ред., упоряд. В. Моринець. – К.: Унів. Вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – 98 с.

6. Капосльоз Г. В. Досвід організації підготовки докторів філософії у деяких країнах Європейського союзу / Г. В. Капосльоз, О. О. Рибчук // Військова освіта : Збірн. Наук. Праць. – К., 2016. – № 1(33). – С. 132-141.

7. Лук'яненко Д. Г. Про принципи та модель підготовки докторів філософії (PhD) в університеті [Електронний ресурс]: Презентація матеріалів робочої групи КНЕУ ім. В. Гетьмана / Лук'яненко Д. Г., Наливайко А. П., Антонюк Л. Л., Столярчук Я. М., Шевченко О. Л. – Published on Nov 12, 2014. – Режим доступу : <http://www.slideshare.net/LukianenkoDG/ss-41450398>

8. Колесник В. Проблемні питання механізму підготовки докторів філософії поза ад'юнктурою / Володимир Колесник, Руслан Серветник // Військова освіта : Збірн. Наук. Праць. – К., 2017. – № 2(36). – С. 99-106.

9. Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII "Про освіту" / Голос України від 27.09.2017. – 2017, № 178-179.

10. Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР "Про відпустки" / Відомості Верховної Ради України від 28.01.1997. – 1997, № 2, ст. 4.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy "Pro vyshu osvitu" vid 01.07.2014 № 1556-VII (zi zminamy) / [The Law of Ukraine "About Higher Education" from 01.07.2014 № 1556-VII (with changes)], (2014). Information of the Supreme Council from 19.09.2014, № 37-38, P. 2716, part 2004 (in Ukrainian).

2. Postanova Kabinetu Ministriv vid 23.03.2016 №261 "Poriadok pidgotovki zdozvachiv vyshoi osvity stupenia doktora filosofii ta doktora nauk u vyshikh navchalnykh zakladakh (naukovykh ustanovakh)" [Decree of the Cabinet of Ministers from 23.03. 2016. №261 "The procedure of preparation of applicants for higher education for the degree of doctor of philosophy and doctor of sciences in higher educational establishments (scientific institutions)"] Official Bulletin of Ukraine from 19.04.2016. - 2016, № 29, C. 13, ст. 1164, code 81513/2016. (in Ukrainian).

3. Nakaz Ministra Oborony Ukrainy "Pro zatverdjenia osobkivostei pidgotovky zdozvachiv vyshoi osvity stupenia doktora filosofii ta doktora nauk u vyshikh viyskovykh navchalnykh zakladakh (naukovo-doslidnykh ustanovakh) Ministerstva oborony Ukrainy" [Order of the Ministry of Defense of Ukraine "On Approval of the Features of Preparation of Higher Education Intenders for the Degree of Doctor of Philosophy and Doctor of Science in Higher Military Educational Institutions (Research Institutions) of the Ministry of Defense of Ukraine"] from 24.02.2017. № 115, (in Ukrainian).

4. Bakhrushin, V. (2015). Zauvazhennia ta propozytsii schodo proektu polozhennia pro poriadok pidgotovky fakhivtsiv stupenia doktopa filosofii ta doktora nauk v aspiranturi (ad'unkturi) ta doktoranturi vyschikh navchalnykh zakladiv (naukovykh ustanov) [Bakhrushin V. Comments and suggestions on the draft regulation on the procedure of training Ph.D. and Ph.D. in postgraduate studies (postgraduate studies) and doctoral studies at higher educational establishments (scientific institutions) [Electronic resource]. Mode of access: <http://education-ua.org/ua/draft-regulations/358>.

5. Doktorski programy v Evropi ta Ukraini: Materialy konferentsii [Doctoral Programs in Europe and Ukraine: Internship materials. conf. "Implementation of the principles of the third cycle of higher education in the European space in Ukraine"]. (2007). NUKMA; scientific compiler: V. Morynets. K.: Pub. "PULSARY",. 98 p. (in Ukrainian).

6. Kaposlyoz, G. (2016). Dosvid organizatsii pidgotovky doktoriv filosofii v deiakykh krainakh Evropeiskogo Soiuzu [Kaposlyoz G.The experience of the organization of the

preparation of doctors of philosophy in some countries of the European Union] Military Education: collection of scientific works. K., № 1(33). P. 132-141. (in Ukrainian).

7. Lukyanenko, D.G. (2014). Pro pryntsyipy ta model pidgotovky doktoriv filosofii (PhD) v universiteti [On Principles and Model of Doctorate in Philosophy (PhD) at the University [Electronic Resource]: Mode to access: <http://www.slideshare.net/LukianenkoDG/ss-41450398> (in Ukrainian).

8. Kolesnik, V. (2017). Problemni pytannia mekhanizmu pidgotovky doktoriv filosofii poza ad'unkturou [Problem questions of the mechanism of preparation of doctors of philosophy outside the post-graduate study]. Military Education: collection of scientific works. K., № 2(36). P. 99-106. (in Ukrainian).

9. Zakon Ukrainy "Pro osvitu" vid 05.09.2017 № 2145-VIII [The Law of Ukraine "About the education" from 05.09.2017 № 2145-VIII] / Voice of Ukraine from 27.09.2017. – 2017, № 178-179.

10. Zakon Ukrainy "Pro vidpustki" vid 15.11.1996 № 504/96-BP [The Law of Ukraine "About vacations" from 15.11.1996 № 504/96-BP] / Information of the Supreme Council from 28.01.1997. – 1997, № 2, part 4.

РЕЗЮМЕ

Григорий Капослѣз,

кандидат психологических наук,
старший научный сотрудник,

Андрей Корецкий,

кандидат военных наук,
старший научный сотрудник,

Игорь Кузьмич

кандидат юридических наук

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Предложения по решению некоторых проблемных вопросов подготовки соискателей высшего образования степени доктора философии вне адъюнктуры

В статье представлен вариант организации подготовки соискателей высшего образования степени доктора философии вне адъюнктуры высших военных учебных заведениях (ВВУЗ) и научных учреждениях (НУ) Вооруженных Сил Украины, а именно: определены требования которым должны соответствовать кандидаты на получение высшего образования степени доктора философии вне адъюнктуры; разработаны правила и процедуры их прикрепления к ВВНУ (НУ); представлены возможный порядок выполнения образовательно-научной программы и учебного плана ВВУЗ (НУ).

Ключевые слова: доктор философии; получение высшего образования; вне адъюнктуры.

SUMMARY

Grigoriy Kaposlyoz,

Candidate of Psychological Science,
senior researcher,

Andrii Koretskyi,

Candidate of Military Science,
senior researcher,

Igor Kuzmich,

Candidate of Law Science

National University of Defense of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskiy

Foreign experience in organizing research in the interests of higher education

Introduction. *Today, in the normative legal acts, scientific and methodological developments, scientific sources, there is no description of the mechanisms for organizing the preparation of applicants for higher education for the degree of a doctor of philosophy outside the post-graduate school, which does not allow organizing the training of this category of applicants in the Armed Forces of Ukraine.*

Purpose. *To formulate algorithms for the implementation of key mechanisms for organizing the training of Ph.D. students outside the postgraduate study.*

Methods. *The method of idealization, modeling and the method of expert evaluations are used.*

Results. *According to the results of modeling and expert evaluation of the created models: Requirements for the candidates for the degree of the doctor of philosophy outside the postgraduate course are specified;*

Rules and procedures for attaching a person to a higher military educational institution (scientific institution) for obtaining the degree of a doctor of philosophy outside the post-graduate position are proposed;

A variant of the organization of the implementation of applicants for the degree of doctor of philosophy outside the field of study program and curriculum has been developed.

Originality. *For the first time, an approach has been proposed on organizing the training of Ph.D. students outside the postgraduate study of higher military educational institutions and scientific institutions of the Armed Forces of Ukraine.*

Conclusion. *The presented experience and the conclusions presented in the article should be considered as trends and prospects for the development of the system for organizing the training of this category of persons in the Armed Forces of Ukraine.*

Key words: *Doctor of Philosophy; Higher Education; Out of Adjuncture.*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ІНТЕРЕСАХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

У статті визначено деякі проблемні питання організації наукових досліджень для забезпечення освітньої діяльності вищого військового навчального закладу та функціонування органів управління військовою освітою України. Проведено диференціацію недоліків існуючої моделі організації наукових досліджень за групами проблемних питань: нормативно-правового регулювання відносини у процесі організації наукових досліджень в інтересах військової освіти України; науково-методичного забезпечення організації наукових досліджень в інтересах військової освіти України; управління (замовлення, організації, приймання, впровадження) науковими дослідженнями в інтересах військової освіти України; ресурсного забезпечення наукових досліджень в інтересах військової освіти України.

Ключові слова: вищий військовий навчальний заклад; військова освіта; організація наукових досліджень; освітня діяльність.

Постановка проблеми в загальному вигляді. На результативність функціонування системи військової освіти впливає низка зовнішніх і внутрішніх чинників в економічній, політичній, соціальній та інших сферах. Тому, цілком логічно, виникають потреби у диференціюванні пріоритетів політики, уточненні кола суб'єктів й об'єктів, їх ієрархії та функцій в системі військової освіти в конкретних умовах її функціонування. Окрім того, організація сучасного освітнього процесу у військових навчальних закладах потребує розроблення та використання нових технологій навчання та виховання, якісної навчально-методичної літератури, тренажно-моделюючих засобів. Це надважливі завдання, які потребують проведення теоретичних та емпіричних досліджень з метою пошуку шляхів розв'язання проблем і суперечностей, які існують чи можуть виникнути.

Логіка побудови перспективної моделі організації наукових досліджень для забезпечення функціонування та розвитку системи військової освіти передбачає проведення аналізу проблем функціонування існуючої моделі організації наукових досліджень в інтересах навчальних закладів та органів управління освітою у Збройних Силах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що проблеми організації наукових досліджень в інтересах навчальних закладів розглядаються під час:

визначення та обґрунтування механізмів державного управління удосконаленням наукової діяльності вищих навчальних закладів України на основі позитивного зарубіжного досвіду [1, 2];

аналізу законодавчої основи системи освітніх та наукових процесів в Україні та світі [3].

При цьому піднімаються проблемні питання:

залучення студентів до наукової і науково-дослідної роботи (популяризації наукового світогляду серед населення та наукового пошуку серед школярів і студентства);

заохочення відомих науковців до участі в навчальному процесі;

підвищення ефективності системи управління галуззю в усіх її підсистемах, на всіх управлінських рівнях (необхідність посилення державної науково-технічної політики в Україні та її впливу на ефективність університетської науки, сприяння науковій діяльності вищих навчальних закладів, зміни позиції чиновників і громадськості в усвідомленні ролі науки у вищій школі в Україні, усунення розриву між розробленими на інноваційних засадах правовими механізмами та неспроможністю їх адекватної реалізації в умовах реформування галузі);

фінансового забезпечення галузі (неузгодженість прагнення реалізувати потужні реформаторські інтенції та умов державного фінансування, недосконалість правового поля використання альтернативних джерел фінансування);

активізації професійних взаємозв'язків між університетами, підприємницькими структурами (потенційними замовниками).

Хоча проблемні питання організації наукових досліджень в інтересах вищих військових навчальних закладів України уже частково аналізувалися [4], завдання залишається актуальним.

Мета статті полягає у визначенні та систематизації проблемних питань організації наукових досліджень в інтересах вищих військових навчальних закладів України.

Виклад основного матеріалу.

За допомогою методів аналізу та синтезу власних та сторонніх експертних оцінок стану організації наукових досліджень в інтересах вищих військових навчальних закладів України автором статті визначено недоліки існуючої моделі організації наукових досліджень в інтересах військової освіти України. Застосування системного підходу дозволяє визначити наступні чинники, що впливають на ефективність організації наукових досліджень в інтересах вищих військових навчальних закладів України, а саме:

чіткість нормативно-правового регулювання відносини у процесі організації наукових досліджень в інтересах військової освіти України;

доступність та зрозумілість науково-методичного забезпечення організації наукових досліджень в інтересах військової освіти України;

ефективність процедур управління науковими дослідженнями в інтересах військової освіти України;

достатність ресурсного забезпечення наукових досліджень в інтересах військової освіти України.

На думку автора, до недоліків у сфері нормативно-правового регулювання відносини у процесі організації наукових досліджень в інтересах військової освіти України, доцільно віднести:

1) відсутність у нормативно-правових актах України опису механізмів організації наукових досліджень в інтересах освіти України, а саме:

відповідно до Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” наукова і науково-технічна діяльність (ННТД) у закладах вищої освіти (ЗВО) є невід’ємною складовою освітньої діяльності і провадиться з метою інтеграції наукової, освітньої і виробничої діяльності в системі вищої освіти. Тобто, визначається лише важливість організації взаємного включення (взаємодії) сфер науки, освіти та виробництва;

поняття “наукове ... забезпечення освіти, поряд із терміном методичне забезпечення вживається у статті 75 Закону України “Про освіту” від 5 вересня 2017 року № 2145 – VIII. Проте, відсутні відповіді на запитання: “Яким чином здійснюється наукове забезпечення? зокрема, і системи військової освіти; “Яка частка та роль науки у науково-методичному забезпеченні?;

у Постанові Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. № 1084 (зі змінами) “Про затвердження Порядку формування і виконання замовлення на проведення фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень та виконання науково-технічних (експериментальних) розробок за рахунок коштів державного бюджету, хоча і є вимога здійснювати наукове забезпечення усіх сфер діяльності, проте сам зміст (визначення) наукового забезпечення не наводиться, механізми не розглядаються;

у нормативних актах України відсутній розподіл відповідальності та повноважень щодо управління програмами, не розкрито специфіку організації і виконання наукових частин програм, зокрема, в галузі освіти;

положення Концепції військової освіти в Україні [5], які визначали заходи щодо організації наукових досліджень не виконанні а продовження їх виконання є недоречним у зв’язку із прагненням України впроваджувати досвід ЄС та НАТО щодо організації освіти та наукових досліджень;

2) відсутність у нормативно-правових актах Міністерства оборони України положень щодо організації наукових досліджень в інтересах військової освіти України, наприклад:

у Положенні про організацію наукової та науково-технічної діяльності в Збройних Силах України, затверджено наказом Міністерства оборони України від 27.07.2016 № 385 [6] відсутнє згадування про освіту взагалі і освітній процес зокрема (можливо, це і недоречно у даному наказі?). Проте, інший документ який би врегульовував це питання відсутній.

Якщо припустити, що достатньо й існуючого наказу, то є низка запитань до його змісту. У наказі зроблено акцент на адмініструванні документообігу під час організації наукових досліджень (науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) та оперативних завдань). Питання визначення проблеми, організації наукового пошуку в даному документі не розкриті, хоча і передбачені ДСТУ 3973-2000 “Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Правила виконання науково-дослідних робіт. Загальні положення. У зазначеному документі, також не розглядається порядок організації інших видів наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок, а саме: розроблення монографій, енциклопедій і словників, порадників, підручників, методичних посібників, дисертацій, статей, доповідей, звітів про результати досліджень на навчаннях, рецензій, відзивів, висновків, тощо, – які більш характерні для ННТД науково-педагогічних працівників ніж НДДКР.

До недоліків науково-методичного забезпечення організації наукових досліджень в інтересах військової освіти України, доцільно віднести:

1) *відсутність у науково-методичних виданнях Міністерства оборони України положень щодо організації наукових досліджень в інтересах військової освіти України, а саме: у єдиному науково-методичному документі, який визначає особливості організації наукових досліджень у ЗС України, – методичний посібник “Політика і процес замовлення воєнно-наукової продукції, організації та виконання науково-дослідних робіт”, затверджений Міністром оборони України 17.04.2000, – особливості організації наукових досліджень в інтересах військової освіти не розглядаються. Окрім того, використання посібника ускладнено тим, що низка його положень не відповідає (суперечить) останній редакції (наказ МО України № 385 від 27.07.2016 р.) Положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності у Збройних Силах України [6];*

у нормативно-правових [7] документах, які визначають організацію наукової та науково-технічної діяльності у ВВНЗ питання організації наукових досліджень в інтересах ВВНЗ не висвітлено. Методичні рекомендації з цих питань відсутні;

2) *нормативно не закріплені об’єктивні критерії та відповідний порядок оцінювання діяльності наукових і науково-педагогічних працівників, результативності наукових досліджень, які ними провадяться, наприклад:*

в Україні [8] та в Міністерстві оборони України [9, 10] розроблено науково-методичний апарат, який дозволяє здійснювати державну атестацію, перевірку, вивчати стан справ у вищих навчальних закладах (ВНЗ) як правило шляхом оцінювання ефективності наукової діяльності ВНЗ взагалі: організація та результати. Окрім того, у кожному вищому військовому навчальному закладі розроблено, відповідним порядком затверджено та застосовується методика або навіть комплекс методик оцінювання наукової та науково-технічної діяльності наукових та науково-педагогічних працівників ВВНЗ [11].

Проте, результативність наукових досліджень в інтересах вищої військової освіти України, у кращому випадку, оцінюється за шкалою “впроваджено / не впроваджено (за наявністю актів впровадження). Оскільки відповідальність за реалізацію результатів наукових досліджень покладається на їх замовника, то неспроможність або небажання останнього замовляти актуальні дослідження чи (та) впроваджувати отримані наукові результати визначає низьку результативність діяльності виконавців наукових досліджень;

3) *відсутні науково-методичні матеріали, які б розкривали процедури переходу вітчизняної системи організації наукових досліджень до стандартів країн, членів НАТО.*

До проблемних питань управління науковими дослідженнями в інтересах **військової освіти** України, необхідно віднести:

1) *відсутність цільової настанови щодо впровадження інноваційних технологій управління науковими дослідженнями, що замовляються та проводяться в інтересах Збройних Сил України, що проявляється у:*

істотному розриві між розробленими на інноваційних засадах правовими нормами організації ННТД, діяльності вищої школи України та неспроможністю їх адекватної реалізації в умовах військової освіти та науки, яке на практиці значною мірою має ознаки не концептуальних змін, а ситуативних кроків з метою пристосування нормативної бази Міністерства оборони без зміни існуючої системи організації досліджень;

небажанні підприємств ОПК, за рідким виключенням, вкладати частину прибутку в розвиток наукової та інноваційної діяльності ВВНЗ, сприяти вдосконаленню навчально-матеріальної бази;

недостатньому престижі наукової і науково-технічної діяльності серед молоді, який пояснюється тим, що виключно науковими досягненнями в нашій країні дуже важко досягти таких матеріальних ознак успішної людини, як престижна машина, кількоповерховий будинок тощо;

відсутності соціально-економічних, організаційних, правових умов для формування та ефективного використання наукового та науково-технічного потенціалу слухачів, курсантів і студентів ВВНЗ. Зокрема, діяльність курсантів суворо регламентована розпорядком дня та розкладом занять. При цьому, сьогодні якщо фізичній підготовці відводиться, як правило, 12 годин на тиждень (ранкова фізична зарядка, спортивно-масова робота, планові заняття з фізичної підготовки та спортивні свята), то роботі в наукових гуртках – 2,5 години на тиждень;

відсутності соціально-економічних, організаційних, правових умов для формування та ефективного використання наукового та науково-технічного потенціалу викладачів ВВНЗ. Значне навчальне навантаження на науково-педагогічних працівників не дозволяє їм приділяти достатньо уваги науковій роботі (у тому числі розробленню тренажерної апаратури). Наказом Міністерства оборони України “Про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних

підрозділах вищих навчальних закладів у 2016–2017 навчальному році” від 19.08.2016 № 432 встановлено максимальне навантаження науково-педагогічним працівникам ВВНЗ і військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів у 2016–2017 навчальному році 750 годин;

2) *недосконалі механізми замовлення та планування наукових досліджень в інтересах системи військової освіти взагалі та ВВНЗ зокрема, а саме:*

відсутні дієві механізми лобіювання наукових досліджень в інтересах ВВНЗ у ВНУ ГШ ЗС України під час короткострокового планування наукової і науково-технічної діяльності у Збройних Силах України. Заявки (ТК) на виконання НДР ВВНЗ важко погоджуються із Воєнно-науковим управлінням (ВНУ) ГШ ЗС України [6], для якого питання удосконалення військової освіти, розвитку ВВНЗ не є профільними та пріоритетними [12]);

середньострокове планування наукової та науково-технічної діяльності у Збройних Силах України здійснюється без врахування потреб освітнього процесу та розвитку ВВНЗ. Поодинокі дослідження виконуються на перекір існуючій системі завдяки зусиллям ДВОНСтаГП під час замовлення деяких досліджень в інтересах ВВНЗ. Аналізуючи терміни введення в дію сучасного законодавства в питаннях вищої освіти та науки а також значну кількість проблемних питань, що при цьому виникли, дослідники [3, с. 60] прийшли до висновку, що державне управління повинно орієнтуватися насамперед на середньо- та довгострокову перспективу, на здійснення структурних зрушень і технологічне відновлення, тоді ринкові механізми встигнуть адекватно відреагувати на зміни, та ситуацію в державі в цілому, у достатній мірі їх задовольняти і сприяти досягненню поставлених цілей;

планування наукової та науково-технічної діяльності наукових центрів ВВНЗ здійснюється без врахування потреб освітнього процесу. Частково це було пов'язано із антитерористичною операцією в Донецькій та Луганській областях України та пріоритетом замовників наукової (науково-технічної) продукції на забезпечення бойових дій військ (сил);

не визначено, який відсоток наукового потенціалу ВВНЗ його начальник має право використати для проведення наукових досліджень в інтересах забезпечення функціонування та розвитку закладу (фактично це відбувається за остаточним принципом);

не визначено відповідальність та повноваження науково-організаційних підрозділів ВВНЗ у процесі замовлення НДР. У багатьох випадках ці підрозділи виконують завдання лише щодо узагальнення поданих кафедрами та науковими підрозділами пропозицій, їх погодження із ВНУ ГШ ЗС України;

кафедри відіграють виключно допоміжну (по відношенню до наукових підрозділів ВВНЗ) роль у процесі замовлення та виконання НДР;

3) *Наявні також і загальні проблеми організації наукових досліджень, що не можуть не впливати на ефективність проведення наукових досліджень в інтересах системи військової освіти, а саме:*

відсутні чіткі підходи оцінювання наукових досліджень (замовлення, ходу виконання, наукових результатів);

у зв'язку з широким використанням мережі інтернет втрачено навички організації інформаційного забезпечення наукових досліджень;

не розроблено прозорі механізми фінансування наукових досліджень в інтересах військової освіти України, що дозволяли б диверсифікувати джерела надходження коштів на їх проведення;

термін «науковий» проект вживається безвідносно до реального застосування технології управління проектами, що вказує на нерозуміння переваг цієї технології та вимог, які вона висуває до організації наукового дослідження. Не реалізуються підвищені вимоги до виконання наукових проектів (йдеться про моніторинг їх виконання, оцінку результативності);

неврегульовано питання контролю над передачею наукових досягнень, «відкритості» у взаємодії наукового співтовариства. Ще зовсім недавно багато американських експертів говорили про те, що подібний контроль є проблемою для інтеграції науки і обмежує рух до науково-технічних досягнень і прогресу, в тому числі і в США.

До проблемних питань ресурсного забезпечення наукових досліджень в інтересах **військової освіти** України, необхідно віднести:

1) *відсутність цільового фінансування та матеріального забезпечення прикладних та пошукових досліджень, не кажучи вже про фундаментальні дослідження.* Цей фактор особливо актуальний при розробленні напівнатурних тренажерів, у яких органи управління та відображення інформації повністю ідентичні зразкам озброєння і військової техніки. Проте лише тренажери даного типу дозволяють розвинути та закріпити так звану моторну пам'ять, довести навички роботи з апаратурою до автоматизму [12];

2) *застаріла навчально-матеріальна база курсантських конструкторських бюро, відсутність фінансування винахідницької та раціоналізаторської роботи.* Наприклад, у багатьох випадках курсанти, студенти та викладачі змушені за власні кошти купувати радіодеталі та елементи технічних пристроїв, щоб займатись реалізацією своїх наукових розробок [12];

3) *відсутність наукового потенціалу в тому числі і людського.* Сьогодні, на думку більшості західних експертів, при відсутності наукового потенціалу в тому числі і людського, говорити про безпеку держави – марно [13, с. 20]. В процесі реалізації наукових і науково-технічних програм не вистачає спеціалістів з програмно-цільового управління;

4) *не реалізовано заходи реалізації Концепції військової освіти в Україні* [5] щодо створення, на базі Академії Збройних Сил України, Науково-методичного центру розроблення методології науково-теоретичних досліджень, освітніх технологій, моделей, програм реформування та розвитку військової освіти, а також розроблення програми пріоритетних науково-дослідних робіт з проблем вищої військової школи.

Висновки. Недоліки існуючої моделі організації наукових досліджень в інтересах військової освіти України доцільно розглянути за групами проблемних питань:

нормативно-правового регулювання відносини у процесі організації наукових досліджень в інтересах військової освіти України;

науково-методичного забезпечення організації наукових досліджень в інтересах військової освіти України;

управління науковими дослідженнями в інтересах військової освіти України;

ресурсного забезпечення наукових досліджень в інтересах військової освіти України.

Існуючі недоліки знижують якість та ефективність як системи організації наукових досліджень у ВВНЗ, так і мотивацію наукових працівників на впровадження результатів власних наукових досліджень в освітній процес ВВНЗ.

На пошук шляхів та способів вирішення проблемних питань будуть спрямовані зусилля під час наступних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ясницька Н. Деякі аспекти державного управління науковою діяльністю вищих навчальних закладів в умовах реформування галузі [Електронний ресурс] / Н. Ясницька // Науковий вісник. – 2015/2016. – Вип. 16/17 “Демократичне врядування”. – Режим доступу : vivacademy.com/vidavnistvo_1/visnyk16/fail/Jasnyska.pdf.

2. Hendricks Cher C. Improving Schools Through Action Research: A Comprehensive Guide for Educators [Text] / Cher C. Hendricks. – 2nd Edition. – Boston : Pearson, 2009. – 224 p.

3. Ніколаєнко С. Сучасна законодавча основа в системі майбутніх освітнього та наукових процесів в Україні і світі / С. Ніколаєнко // Вища школа. – 2003. – 4–5. – С. 3–19.

4. Модель перспективної системи наукового забезпечення функціонування та розвитку військової освіти: Звіт про науково-дослідну роботу шифр “Концепція НЗ□ (проміжний). – К.: НУОУ, 2017. – 283 с.

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 року № 1410 “Про створення єдиної системи військової освіти” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-%D0%BF>

6. Положення про організацію наукової та науково-технічної діяльності в Збройних Силах України, затверджено наказом Міністерства оборони України від 27.07.2016 № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1172-16>

7. Наказ начальника Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського “Про організацію оцінки впровадження результатів науково-дослідних (дослідно-конструкторських) робіт у навчальний процес та наукову і науково-технічну діяльність університету□ від 20 вересня 2017 року № 250. – 2 с.

8. Положення про проведення державної атестації вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації Міністерства освіти і науки України у частині наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності / Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України 30.03.2010 р. № 277. – 9 с.

9. Інструкція про організацію підготовки та проведення інспекційних заходів / Затверджена наказом Міністра оборони України від 21 липня 2011 р. №440. – К. : Міністерство оборони України, 2011. – 43 с.

10. Методика комплексної (поточної, часткової) перевірки, вивчення стану справ у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів / Затверджена наказом Міністра оборони України від 8 вересня 2014 р. №630. – К. : Міністерство оборони України, 2014. – 111 с

11. Дослідження шляхів підвищення ефективності наукової та науково-технічної діяльності у Збройних Силах України : звіт про складову частину НДР шифр “Структура НДУ” (заключний) / Науковий центр бойового застосування Сухопутних військ. – Одеса : Військова Академія, 2012. – 221 с

12. Організація наукових досліджень у вищих навчальних закладах технічного профілю : звіт про складову частину НДР шифр “Концепція НЗ” (остаточний) / Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова. – Житомир: ЖВІ., 2017. – 57 с.

13. Організація наукових досліджень в інтересах вищих військових навчальних закладів сухопутних військ збройних сил України: : звіт про складову частину НДР шифр “Концепція НЗ” (остаточний) / Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. – Львів: НАСВ, 2017. – 110 с.

REFERENCES

1. Yasnys'ka, N. (2016). Deyaki aspekty derzhavnoho upravlinnya naukovoї diyal'nisty vshchych navchal'nykh zakladiv v umovakh reformuvannya haluzi [Some Aspects of Public Management of Scientific Activities of Higher Educational Institutions in the Reform of the Industry]. *Naukovyy visnyk*. – 2015/2016. – Vyp. 16/17 “Demokratychnе vryaduvannya”. Rezhym dostupu : vivacademy.com/vidavnistvo_1/visnyk16/fail/Jasnyska.pdf. (in Ukrainian).

2. Hendricks Cher, C. (2009). *Improving Schools Through Action Research: A Comprehensive Guide for Educators*. 2nd Edition. Boston : Pearson, 224.

3. Nikolayenko, S. (2003). Suchasna zakonodavcha osnova v systemi maybutnikh osvith'oho ta naukovykh protsesiv v Ukrayini i sviti [Modern Legislative Framework in the System of Future Educational and Scientific Processes in Ukraine and the World]. *Vyshcha shkola*, 3–19. (in Ukrainian).

4. Model' perspektyvnoyi systemy naukovoho zabezpechennya funktsionuvannya ta rozvytku viys'kovoyi osvity: Zvit pro naukovu-doslidnu robotu shyfr “Kontsepsiya NZ (promizhnyy) [Model of the perspective system of scientific support for the functioning and development of military education: Report on research work cipher "Concept NZ" (intermediate)] (2017). K.: NUOU, 283. (in Ukrainian).

5. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 15 hrudnya 1997 roku № 1410 “Pro stvorennya yedynoyi systemy viys'kovoyi osvity” [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 15, 1997, №. 1410 "On the Establishment of a Unified Military Education System"] (1997). Rezhym dostupu : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-%D0%BF> (in Ukrainian).

6. Polozhennya pro orhanizatsiyu naukovoї ta naukovu-tekhnichnoyi diyal'nosti v Zbroynykh Sylakh Ukrayiny, zatverdzheno nakazom Ministerstva obrony Ukrayiny vid 27.07.2016 № 385 [Regulations on the organization of scientific and scientific and technical activities in the Armed Forces of Ukraine, approved by the order of the Ministry of Defense of Ukraine dated 27.07.2016 №. 385] (2016). Rezhym dostupu : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1172-16> (in Ukrainian).

7. Nakaz nachal'nyka Natsional'noho universytetu obrony Ukrayiny imeni Ivana Chernyakhovs'koho “Pro orhanizatsiyu otsinky vprovadzhennya rezul'tativ naukovo-doslidnykh (doslidno-konstruktors'kykh) robit u navchal'nyy protses ta naukovu i naukovu-tekhnichnu diyal'nist' universytetu' vid 20 veresnya 2017 roku № 250 [Order of the Head of the National University of Defense named Ivan Chernyakhovsky "On the organization of evaluation of the implementation of research (research and development) work in the educational process and scientific and scientific and technical activities of the University" from September 20, 2017, №. 250] (2017), 2. (in Ukrainian).

8. Polozhennya pro provedennya derzhavnoyi atestatsiyi vyshchych navchal'nykh zakladiv III-IV rivniv akredytatsiyi Ministerstva osvity i nauky Ukrainy u chastyni naukovoyi, naukovotekhnichnoyi ta innovatsiyanoi diyal'nosti [Regulations on conducting state certification of higher education institutions of III-IV accreditation levels of the Ministry of Education and Science of Ukraine in the part of scientific, scientific-technical and innovation activity] (2010). (in Ukrainian).

9. Instruktsiya pro orhanizatsiyu pidhotovky ta provedennya inspektsiynykh zakhodiv [Instruction on the organization of preparation and conduct of inspection activities] (2011). K., Ministerstvo oborony Ukrainy, 43. (in Ukrainian).

10. Metodyka kompleksnoyi (potochnoyi, chastkovoyi) perevirky, vyvchennya stanu sprav u vyshchych viys'kovykh navchal'nykh zakladakh ta viys'kovykh navchal'nykh pidrozdilakh vyshchych navchal'nykh zakladiv [Methodology of complex (current, partial) verification, study of the state of affairs in higher military educational institutions and military educational units of higher educational institutions] (2014). K., Ministerstvo oborony Ukrainy, 111. (in Ukrainian).

11. Doslidzhennya shlyakhiv pidvyshchennya efektyvnosti naukovoyi ta naukovotekhnichnoyi diyal'nosti u Zbroynykh Sylakh Ukrainy : zvit pro skladovu chastynu NDR shyfr "Struktura NDU" (zaklyuchnyy) [Investigation of ways to increase the efficiency of scientific and scientific and technical activities in the Armed Forces of Ukraine: Report on the component part of the GDR cipher "Structure of NDU" (final)] (2012). Viys'kova Akademiya, 221. (in Ukrainian).

12. Orhanizatsiya naukovykh doslidzen' u vyshchych navchal'nykh zakladakh tekhnichnoho profilyu : zvit pro skladovu chastynu NDR shyfr "Kontseptsiya NZ" (ostatochnyy) [Organization of scientific research in higher educational institutions of technical profile: report on the component part of the GDR cipher "Concept NS" (final)] (2017). Zhytomyr: ZHVI., 57. (in Ukrainian).

13. Orhanizatsiya naukovykh doslidzen' v interesakh vyshchych viys'kovykh navchal'nykh zakladiv sukhoputnykh viys'k zbroynykh syl Ukrainy: zvit pro skladovu chastynu NDR shyfr "Kontseptsiya NZ" (ostatochnyy) [Organization of scientific research in the interests of higher military educational institutions Armed Forces of Ukraine: report on the research part of the code "concept DK '(final)] (2017). L'viv, NASV, 110. (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Григорий Капослѣз,
кандидат психологических наук,
старший научный сотрудник,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Проблемные вопросы организации научных исследований в интересах учебных заведений и органов управления образованием в Вооруженных Силах Украины

В статье определены некоторые проблемные вопросы организации научных исследований для обеспечения образовательной деятельности высшего военного учебного заведения и функционирования органов управления военным образованием Украины. Проведено дифференциацию недостатков существующей модели организации научных исследований по группам проблемных вопросов: нормативно-правового регулирования отношения в процессе организации научных исследований в интересах военного образования Украины; научно-методического обеспечения организации научных исследований в интересах военного образования Украины; управления (заказ, организации, принятия, внедрения) научными исследованиями в интересах военного образования Украины; ресурсного обеспечения научных исследований в интересах военного образования Украины.

Ключевые слова: высшее военное учебное заведение; военное образование; организация научных исследований; образовательная деятельность.

SUMMARY

Grigoriy Kaposlyoz,
Candidate of Psychological Science,
senior researcher
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskyi

Problematic issues in the organization of scientific research in the interest of educational institutions and education management institutions in the Armed Forces of Ukraine

Introduction. To date, in the normative legal acts, scientific and methodological developments, scientific sources there is no list of problematic issues in organizing scientific research in the interests of higher military educational institutions and military education authorities of Ukraine, which does not allow to form an effective system of measures for its improvement..

Purpose. To identify and systematize the problematic issues of organization of scientific research in the interests of higher military educational institutions of Ukraine.

Methods. The method of analysis, synthesis and the method of expert evaluations are used.

Results. According to the results of an expert assessment of the state of organization of scientific research in the interests of military education of Ukraine, the problematic issues are proposed, which are proposed to be systematized in groups:

problematic issues of regulatory and legal regulation of relations in the process of organization of scientific research in the interests of military education of Ukraine;

problematic issues of scientific and methodological provision of organization of scientific research in the interests of military education of Ukraine;

problematic issues in the management of scientific research in the interests of military education of Ukraine;

problematic issues of resource support for scientific research in the interests of military education in Ukraine.

Originality. The problem issues of organization of scientific research in the interests of military education of Ukraine are specified and systematized.

Conclusion. The differentiation of problem issues in organizing scientific research in the interests of educational institutions and education management bodies in the Armed Forces of Ukraine is presented in the article as it is expedient to consider as directions of improvement of the system of organization of scientific researches in the interests of higher military educational institutions.

Key words: higher military educational institution; military education; organization of scientific research; educational activity.

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

У статті розглянуто проблему розвитку професійної готовності до міжкультурної взаємодії у системі професійної підготовки майбутніх магістрів військового управління в міжнародних відносинах. Проаналізовано розвиток професійної готовності майбутніх воєнних дипломатів до міжкультурної взаємодії як педагогічний процес, визначено сутність цього поняття у системі поглядів сучасної педагогічної науки. Як ключовий компонент забезпечення результативності й ефективності міжкультурної взаємодії, визначено лінгвосоціокультурну компетентність. Доведено, що розвиток професійної готовності до міжкультурної взаємодії сприятиме удосконаленню професійної підготовки майбутніх воєнних дипломатів.

Ключові слова: міжкультурна взаємодія; магістри військового управління в міжнародних відносинах; професійна підготовка; професійна готовність до міжкультурної взаємодії; воєнно-дипломатична служба.

Постановка проблеми. Діяльність держав, міжнародних організацій, інших впливових міжнародних акторів, метою якої є вплив на іноземну громадськість, визначають як громадську або публічну дипломатію. Цей тренд зовнішньої політики держави останнім часом набуває все більшої важливості. Здійснення публічної дипломатії є можливим лише за умови успішної міжкультурної взаємодії, яку у воєнній сфері здійснюють воєнні дипломати – магістри військового управління у міжнародних відносинах. До їх функціональних обов'язків належить просування національних інтересів та створення позитивного міжнародного іміджу нашої країни. Такі фахівці мають бути готовими до проведення відповідної інформаційної діяльності та впливу на зовнішню аудиторію. Розвиток професійної готовності до міжкультурної взаємодії майбутніх фахівців воєнно-дипломатичної служби лежить у площині багатьох фахових дисциплін, які викладаються у Воєнно-дипломатичній академії імені Євгенія Березняка – закладі вищої освіти (ЗВО) воєнно-дипломатичної служби. Проте, існує необхідність з'ясування ступеню дослідження цієї проблеми у сучасній педагогічній науці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання формування і розвитку професійної готовності до різних видів діяльності частково досліджувалася у працях багатьох науковців Б. Ананьєва, С. Рубінштейна, Д. Узнадзе, Г. Гагаєвої, Є. Ільїна, С. Ніколаєнко, П. Рябцева, Ю. Самаріна, М. Томчука, О. Ухтомського, О. Юдіної та ін., проте комплексний аналіз наукової літератури з проблем розвитку професійної готовності до міжкультурної взаємодії майбутніх воєнних дипломатів, який би враховував специфіку їх фахової діяльності, здійснено не було.

Мета статті. Визначити сутність поняття “професійна готовність майбутніх воєнних дипломатів до міжкультурної взаємодії” у системі поглядів сучасної педагогічної науки.

Методи дослідження. Аналіз теоретичних джерел із проблеми професійної підготовки військових фахівців, теорії та методики формування готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності; класифікація та систематизація теоретичних даних; конкретизація теоретичного та практичного знання; порівняльний аналіз отриманих теоретичних матеріалів щодо теорії розвитку готовності майбутніх воєнних фахівців до професійної діяльності та її впровадження у професійну підготовку воєнних дипломатів у ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури показав різноманітні бачення проблеми професійної готовності до фахової діяльності. Так, теоретико-методологічні основи наукового розв’язання загальнопедагогічних проблем розвитку готовності до професійної діяльності висвітлено в працях Б. Ананьєва, С. Рубінштейна, Д. Узнадзе. У їхніх роботах готовність до фахової діяльності висвітлюється як особливий психічний стан, що займає проміжне положення між психологічними процесами та якостями особистості, тобто на функціональному рівні.

Цікавими для нашого дослідження є роботи Г. Гагаєвої, Є. Ільїна, С. Ніколаєнко, П. Рябцева, Ю. Самаріна, М. Томчука, О. Ухтомського, О. Юдіної, які визначали готовність до фахової діяльності як психічний стан особистості, що проявляється в активно-позитивному ставленні до фаху і зумовлює формування такого стану змобілізованості психіки, що забезпечує здатність приймати самостійні рішення при виникненні складних професійних завдань та оцінювати свої можливості у співвідношенні до майбутніх труднощів.

С. Кучеренко, В. Петренко, В. Синявський, А. Гарновська інтерпретують готовність до фахової діяльності як цілеспрямований вияв особистості, яка охоплює систему професійних знань, навичок та умінь, потреб, мотивів, психологічних якостей і психічних процесів, що забезпечує успішне виконання професійної діяльності на оптимальному рівні.

Для нашого дослідження особливо цінними є розвідки М. Д’яченка та Л. Кандибовича щодо розгляду готовності як системи зі складною динамічною структурою, яка містить в собі такі компоненти:

мотиваційний, що включає позитивне ставлення до професії, почуття обов’язку, відповідальність за виконання завдань;

орієнтаційний, де розглядаються знання й уявлення про особливості та умови діяльності, її вимоги стосовно особистості;

операційний, а саме: оволодіння способами і прийомами діяльності, необхідними знаннями, вміннями, навичками, процесами аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення тощо;

вольовий, тобто самообілізація, самоконтроль, уміння управляти діями, з яких складається виконання обов’язків;

оцінювальний, де основна увага зосереджена на самооцінці своєї підготовленості щодо оптимального вирішення професійних завдань [2, с. 93].

Зокрема, В. Фофанов довів, що первинною є не діяльність одного з суб'єктів, а їх взаємодія, яка постає як основа для спільної діяльності, оскільки людина відчуває потребу в іншій людині як співучасника свого буття. Тільки в тому випадку, коли кожен учасник взаємодії задовольняє свої професійні потреби, мотиви, цілі й створює умови для самореалізації партнера зі спілкування, фахову міжкультурну взаємодію можна вважати ефективною [5, с. 196-197].

За нашим досвідом, особливістю професійної підготовки майбутніх воєнних дипломатів є те, що у цих фахівців потрібно розвивати готовність приймати рішення, брати на себе відповідальність за ці рішення, здійснювати професійну діяльність іноземною мовою з урахуванням контекстуальної значущості ситуації, особливостей мовної картини світу країни перебування, лінгвістичних і екстралінгвістичних чинників, що обумовлюють ведення фахової міжкультурної взаємодії.

О. В. Бойко довів, що те, що звичайно називається установкою й факторами готовності до дії – це особливий функціональний стан клітин кори мозку, який виражається у вибіркового тонічному підвищенні збудливості цих клітин під впливом мовного подразника, тому вважаємо, що професійна готовність майбутніх воєнних дипломатів до міжкультурної взаємодії залежить, в першу чергу, від володіння мовою [1, с. 132].

На особливу увагу заслуговує розповсюдженість вживання саме англійської мови як мови спілкування в дипломатичному середовищі. З одного боку, в більшості випадків така міжкультурна взаємодія відбувається між іноземцями – представниками різних культур, які використовують англійську мову – іноземну для всіх або більшості учасників спілкування (за виключенням випадків, коли хтось із учасників є носієм англійської). Це створює підґрунтя для більшої толерантності, щонайменше для усвідомлення можливих культурних розбіжностей, адже всі учасники такої взаємодії докладають певних зусиль для передачі своїх думок засобами іноземної мови. З другого боку, використання англійської мови підвищує вимоги до рівня володіння фахівцями-міжнародниками цією мовою, адже використання всіма учасниками міжкультурної взаємодії означає, що всі знаходяться в рівних умовах і факт використання нерідної мови не є підставою для спрощеного сприйняття помилок, зважаючи на те, що воєнний дипломат говорить іноземною мовою.

Оскільки мовленнєва діяльність психологічно організована подібно іншим видам діяльності, тобто, з одного боку, характеризується предметним мотивом, цілеспрямованістю, а з другого – складається з орієнтування, планування, реалізації плану та контролю. Таким чином, щоразу людині необхідно вміти орієнтуватися в умовах спілкування, а саме визначати для себе місце, роль висловлювання, а також в загальних рисах його форму. З

урахуванням загального мотиву діяльності уточнити мету мовленнєвої дії і, відштовхуючись від умов комунікації (усне/письмове спілкування, аудиторія, офіційність ситуації та ін.), вирішити питання про форму, вид, стиль висловлювання тощо.

У дослідженні І. Ігнатової виокремлюються такі чотири рівні засвоєння мови:

пізнавальний, коли той, хто вчиться, визначає, розрізняє ті чи інші явища у порівнянні з іншими. Він характерний для початкового етапу процесу навчання (запам'ятовування окремих об'єктів – слів, речень тощо);

рівень репродукції, коли відтворюється інформація на рівні пам'яті і розуміння;

орієнтувально-мовний, який передбачає оволодіння уміннями застосовувати засвоєну інформацію в процесі комунікації;

трансформаційний, коли майбутній фахівець досягає досконалості в оволодінні інформацією, що виражається в умінні трансформувати знання;

варіативно-творчий, коли той, хто вчиться, здатний самостійно варіювати засвоєні моделі у різних мовних ситуаціях [3, с. 128].

Професійну готовність до фахової міжкультурної взаємодії характеризують уміння класифікувати лінгвокультурологічні явища, співвідносити їх із іншими явищами в системі мови та культури, які вивчаються і досягаються на основі свідомого засвоєння знань про мовні одиниці, їх граматичні форми, виражені в культурологічних текстах [4, с. 44].

Вважаємо, що професійна готовність майбутніх воєнних дипломатів до міжкультурної взаємодії – це складне інтегративне особистісне утворення, основу якого складають ціннісні орієнтації, потреби й мотиви діалогічної взаємодії; особистісно-професійні якості (емпатія, соціальна відповідальність); система знань, умінь і навичок конструктивної взаємодії з представниками інших культур, що забезпечують ефективне виконання професійних функцій у процесі міжкультурної взаємодії.

Під формуванням готовності майбутніх воєнних дипломатів до фахової міжкультурної взаємодії розуміємо педагогічний процес, у якому на основі створення цілісної системи впливу на особистість, діяльність та характер соціальної взаємодії відбувається інтелектуальний розвиток і виховання медіатора культур, виражені у поведінці і діяльності, передусім комунікативній.

Проте, вміння розрізняти ті чи інші явища, виконувати аналіз, успішно скласти усні і письмові повідомлення не гарантує ефективної фахової міжкультурної взаємодії. На нашу думку, практична готовність включає лінгвосоціокультурну компетентність як ключовий компонент забезпечення результативності й ефективності міжкультурної взаємодії майбутнього воєнного дипломата.

Лінгвосоціокультурна компетентність майбутніх воєнних дипломатів – це цілісна система навичок і вмінь, які дозволяють майбутнім військовим фахівцям в міжнародних відносинах використовувати лінгвокраїнознавчі та

фонові знання про національні традиції, норми та цінності національної культури, специфіку вербальної та невербальної поведінки, яка прийнята у країні, мова якої вивчається, та розуміти відмінності між рідною й іншомовною культурами, що в сукупності дозволяє їм асоціювати з мовною одиницею ту ж саму інформацію, що й носій цієї мови, досягаючи у такий спосіб повноцінної комунікації з іноземцями під час виконання фахових завдань.

Виходячи з цього, при визначенні особливостей формування професійної готовності майбутніх воєнних дипломатів до міжкультурної взаємодії, слід звернути увагу на такі компоненти (види готовності): мотиваційна; особистісна; операціональна; перцептивно-пізнавальна; комунікативно-рефлексивна.

Мотиваційна готовність охоплює пізнавальні навчальні універсальні дії, а саме: виявлення майбутніми дипломатами потреби в спілкуванні англійською мовою, виявлення зацікавленості та прагнення до пізнання нових явищ.

Особистісна готовність включає особистісні та регулятивні навчальні універсальні дії, що вимагають усвідомлення своїх інтересів для вибудовування стратегії освіти та самоосвіти, а також значущість оволодіння англійською мовою як засобом для подальшої самоосвіти.

Операціональна готовність інкорпорує міжпредметні дії, що пов'язані з вмінням вилучати інформацію та аналізувати її.

Перцептивно-пізнавальна готовність включає в себе дії по орієнтуванню в структурному та логіко-смысловому змісті повідомлення.

Комунікативно-рефлексивна готовність охоплює комунікативні дії, що передбачають рефлексію відносно обміну інформацією та ефективності кожної взаємодії.

Зважаючи на різноманітність і складність завдань, які виконують в щоденній професійній діяльності військові дипломати, трансформаційний рівень є мінімально-необхідним для участі у міжкультурній взаємодії, проте, для ефективно професійної діяльності орієнтиром має бути досягнення варіативно-творчого рівня.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Готовність до професійної діяльності розглядається педагогами на функціональному рівні, тобто як особливий психічний стан, що займає проміжне положення між психологічними процесами та якостями особистості, зокрема як:

стан змобілізованості психіки, що забезпечує здатність виконувати фахові завдання;

сукупність професійних знань, навичок та умінь, потреб, мотивів, психологічних якостей і психічних процесів, що забезпечує успішне виконання професійної діяльності на оптимальному рівні;

динамічна структура, яка складається із мотиваційного, орієнтаційного, операційного, вольового та оцінювального компонентів.

Встановлено, що специфіка професійної готовності майбутніх воєнних дипломатів передбачає здатність до іншомовної комунікації, тобто спілкування іноземною мовою. Формування такої готовності – це педагогічний процес, який передбачає розвиток і виховання особисті майбутнього фахівця як медіатора культур. Ключовим елементом готовності є лінгвосоціокультурна компетентність як цілісна система навичок і вмінь, які дозволяють майбутнім військовим фахівцям в міжнародних відносинах використовувати лінгвокраїнознавчі та фонові знання для встановлення і підтримання належної фахової взаємодії з іноземцями.

Визначено, що професійна готовність до міжкультурної взаємодії майбутніх воєнних дипломатів складається із таких компонентів: мотиваційного; особистісного; операціонального; перцептивно-пізнавального; комунікативно-рефлексивного, що мають стати предметом подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О. В. Технологія формування психологічної готовності майбутніх магістрів військово-соціального управління до виконання функцій керівників-лідерів. Військова освіта. Київ, 2004. № 14. С. 126 – 135.
2. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психология высшей школы : учебное пособие. Минск: Изд-во БГУ, 1981. 383 с.
3. Игнатова И. Б. Обучение грамматическому строю речи иностранных студентов-филологов как основа формирования языковой личности будущего учителя : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. СПб., 1997. 420 с.
4. Свойкина Л. Ф. Педагогические условия формирования межкультурной коммуникации у студентов-экономистов в процессе обучения иностранному языку : дис. канд. пед. наук : 13.00.08. Белгород, 2008. 213 с.
5. Фофанов В. П. Социальная деятельность как система: учебное пособие. Москва: Наука, 1981. 240 с.

REFERENCES

1. Boiko, O. V. (2004). Tekhnologiya formuvannya psykholochnoyi gotovnosti maibutnih magistriv viyskovo-sotsialnogo upravlinnya do vykonannya funktsiy kerivnykiv-lideriv [Technology of Developing Would-be Masters' of Military and Social Command and Control Psychological Readiness for Performing Leadership Functions]. Viyskova osvita. 14. 126 – 135. (in Ukrainian).
2. Diachenko, M. I., Kandybovich, L. A. (1981). Psikhologiya vysshey shkoly [Higher School Psychology]. Minsk: Isd-vo BGU (in Russian).
3. Ignatova, I. B. (1997). Obuchenie grammaticheskomu stroyu rechi inostrnykh studentov-filologov kak osnova formirovaniya yazykovoy lichnosti buduschego uchitelya [Training Foreign Students Philologists' Grammar as a Basis for the Formation of the Personality of the Future Teacher]. Doctor of Sciences dissertation (Education). Russian State Pedagogic University named after A.I. Gertsen. SPb. (in Russian).
4. Svojkina, L. F. (2008). Pedagogicheskie usloviya formirovaniya mezhkulturnoy kommunikatsii u studentov-ekonomistov v protsesse obuchenia inostrannomu jazyku [Pedagogic Conditions of Formation Economics Students in Intercultural Communication during Foreign Language Learning]. PhD Dissertation (Education). Belgorod State University of Culture and Arts. Belgorod (in Russian).
5. Fofanov, V. P. (1981). Sotsialnaya deyatelnost' kak sistema [Social Activity as a System] Moskva : Nauka (in Russian).

РЕЗЮМЕ

Наталья Колотова,

Военно-дипломатическая академия имени Евгения Березняка

Развитие профессиональной готовности к межкультурному взаимодействию будущих магистров военного образования в международных отношениях как предмет научно-педагогического анализа

В статье рассмотрена проблема развития профессиональной готовности к межкультурному взаимодействию в системе профессиональной подготовки будущих магистров военного управления в международных отношениях. Исследовано развитие профессиональной готовности будущих военных дипломатов к межкультурному взаимодействию как педагогический процесс, определено суть этого понятия в системе взглядов современной педагогической науки. Как ключевой компонент обеспечения результативности и эффективности профессионального межкультурного взаимодействия определено лингвосоциокультурную компетентность. Доказано, что развитие профессиональной готовности к межкультурному взаимодействию будет способствовать совершенствованию профессиональной подготовки военных дипломатов.

Ключевые слова: межкультурное взаимодействие; магистры военного управления в международных отношениях; профессиональная подготовка; профессиональная готовность к межкультурному взаимодействию; лингвосоциокультурная компетентность; военно-дипломатическая служба.

SUMMARY

Natalia Kolotova,

Military Diplomatic Academy named after Yevheniy Berezniak

Development of Professional Readiness for Intercultural Interaction of the Future Masters of Command and Control in International Relations as a Subject of Scientific Pedagogic Analysis

Introduction. *Military diplomats are involved in intercultural interaction in order to establish and keep up good relations with their counterparts from foreign countries. The essential part for their success in performance of professional tasks is their readiness for intercultural interaction. It has been under research of many scientists but the peculiarities of military diplomats' professional training are not reflected in their works.*

Purpose. *It is to define the professional readiness of the future military diplomats for intercultural interaction within the system of modern pedagogic views.*

Methods. *Analysis, induction, deduction, classification, systematization and comparative analysis of theoretical sources on the problem of professional training of the would-be military diplomats.*

Results. *It has been found out that peculiarities of the would-be military diplomats' professional readiness for intercultural interaction include a capability of foreign language communication. The development of such readiness is a learning process encompassing development and upbringing of a specialist as a mediator of cultures. The key element of such readiness is lingvo-socio-cultural competence as an integral system of skills allowing for the future military specialists in international relations to apply country-studies and background knowledge for establishing and keeping up professional interaction with foreigners.*

It also has been defined that the future military diplomats' professional readiness for intercultural interaction consists of such components as motivational, personal, operational, perceptual and cognitional, communicative and reflexive.

Originality. *A new idea of the would-be military diplomats' professional readiness for intercultural interaction with a lingvo-socio-cultural competence as its key element has been introduced. It includes a system of interrelated components the development of which increases efficiency of the future Masters of Command and Control in International Relations capability of performing professional tasks.*

Conclusion. *Based on the analysis of contemporary pedagogical sources the future military diplomats' professional readiness for intercultural interaction is defined as their ability to communicate with foreigners on professional topics.*

Key words: *intercultural communication; Masters of Command and Control in International Relations; professional training; professional readiness for intercultural communication; lingvo-socio-cultural competence; military diplomatic service.*

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ І РІВНІ ОЦІНЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПСИХОФІЗИЧНОЇ ВИТРИВАЛОСТІ МАЙБУТНІХ ПРОФЕСІОНАЛІВ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ

У даному дослідженні здійснено аналіз наукових праць щодо визначення критеріїв, показників і рівнів оцінювання розвитку психофізичної витривалості майбутніх професіоналів військового управління, узагальнено інформацію, що отримано з наукових і літературних джерел. Використано методи систематизації та обґрунтування критеріїв, показників і рівнів оцінювання розвиненості психофізичної витривалості майбутніх професіоналів військового управління. Наукова новизна полягає у тому, що вперше визначено та обґрунтовано критерії, показники й рівні оцінювання розвитку майбутніх професіоналів військового управління. Визначення методики дослідження розвитку психофізичної витривалості майбутніх професіоналів військового управління сприятиме перспективі подальших наукових досліджень.

***Ключові слова:** професіонал; психофізична витривалість; критерій; показник; рівень; професійна діяльність.*

Постановка проблеми. Підготовка військових фахівців є однією з головних завдань щодо забезпечення ЗС України висококваліфікованим персоналом. Відповідальність за отримання відповідних знань і вмінь зазначеною категорією покладена на осіб, які здійснюють їх підготовку. Взаєморозуміння і цілеспрямованість суб'єктів військово-професійної діяльності сприятиме діагностуванню військовослужбовців, які проходять підготовку і дозволить визначити найважливіші якості, що необхідно у них розвивати. Військовий фахівець, який мотивований та має розуміння того, що є необхідним для його успішного виконання службових обов'язків, буде зацікавлений стати професіоналом і розвивати ті якості, які є важливими у його військово-професійній діяльності. Діяльність військових пов'язана з впливом на психіку і високою втомою. Тому важливою якістю військовослужбовців є психофізична витривалість. Таким чином, виникає необхідність визначення критеріїв, показників і рівнів оцінювання психофізичної витривалості майбутніх військових професіоналів, щоб почати її діагностування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукових джерел засвідчив те, що у дослідників підвищився інтерес до дослідження сфери професійно важливих якостей фахівців, головною з яких є витривалість. Про це наголошують у своїх наукових працях різні науковці (Т.Р. Раєвський, С.М. Канішевський, В.В. Клименко, В.П. Озеров, Т.Ю. Круцевич, В.М. Платонов, М.С. Корольчук, М.В. Макаренко, В.Г. Фотинюк, С.В. Романчук, Н.Б. Вербин та ін.).

У результаті аналізу психолого-педагогічних джерел з'ясовано, що критерії, показники і рівні оцінювання розвитку психофізичної витривалості майбутніх професіоналом військового управління (далі – ПВУ) у військових ВНЗ не досліджувались.

Метою даного дослідження є визначення та обґрунтування критеріїв та показників оцінювання розвитку психофізичної витривалості майбутніх ПВУ та на основі отриманих результатів визначити рівні оцінювання розвитку психофізичної витривалості майбутніх ПВУ.

Методи дослідження. Проведення комплексного наукового аналізу, узагальнення інформації, що отримана з наукових і літературних джерел. Використання методів систематизації й обґрунтування критеріїв, показників і рівнів оцінювання розвиненості психофізичної витривалості майбутніх ПВУ.

Виклад основного матеріалу. Виконання функціональних обов'язків майбутнім ПВУ у військово-професійній діяльності залежить від різних чинників. Одним із головних є розвиток психофізичної витривалості офіцера. Для того, щоб якісно діагностувати розвиток цієї якості необхідно виділити критерії, показники і рівні оцінювання розвитку психофізичної витривалості перед цим з'ясувавши їх сутність.

У тлумачному словнику української мови критерій розглядається як «засіб судження, підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило» [2, 588]. С.У. Гончаренко трактує критерій як «показники, які об'єднують у собі методи розрахунку, теоретичну модель розподілу і правила прийняття рішення про правдоподібність нульової або однієї з альтернативних гіпотез» [4, 181]. У загальному розумінні критерій – це важлива й визначальна ознака, яка характеризує різні якісні аспекти явища та його сутність. Показник – кількісна характеристика цього явища, яка дає змогу зробити висновок про його стан у динаміці.

Вивчення військово-педагогічних досліджень щодо проблем розроблення критеріїв показало, що на практиці склалося декілька підходів до їх визначення. Критерій виражає загальну сутнісну ознаку, за якою і відбувається оцінювання, порівняння реальних педагогічних явищ. Міра вияву, якісна сформованість, розвиненість, визначеність критерію виражаються низкою показників, які поділяються, у свою чергу, за конкретністю ознак. При цьому критерії, показники та їх ознаки є елементами певної системи, внутрішня впорядкованість і цілісність якої забезпечується повнотою відображення досліджуваного явища.

Таким чином, критерій – це поняття ширше, ніж показник, а отже, можлива ситуація, коли при одному критерії існує ціла низка показників. Разом із тим критерій і показник тісно взаємопов'язані: науково обґрунтований вибір критерію значною мірою зумовлює правильний вибір системи показників і, навпаки, якість показника залежить від того, наскільки він повно й об'єктивно характеризує прийнятий критерій [1, 145].

Для визначення критеріїв розвиненості психофізичної витривалості майбутніх ПВУ проаналізуємо підходи вчених, котрі займались питанням визначення критеріїв даної категорії військовослужбовців.

Т.М. Мацевко виділяє такі психологічні критерії управлінської компетентності майбутніх магістрів військового управління (далі – МВУ): рівень сформованості управлінської компетентності, інтелектуальна готовність до вирішення завдань управлінської діяльності, інтеракційність, суб'єктна активність особистості слухача [7].

Р.В. Торчевський з позицій суб'єктно-діяльнісного підходу до аналізу управлінської культури майбутніх МВУ як суб'єктів управлінської діяльності в оперативно-тактичній ланці управління виділив ціннісно-мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий, менеджерський, праксиологічний, контрольо-оцінювальний та суб'єктний критерії оцінювання розвиненості управлінської культури [8].

Дослідник Н.Б. Вербин враховує аналіз наукових досліджень та теоретичні уявлення про змістовні характеристики і специфічні особливості процесу розвитку професійної витривалості майбутніх МВУ на етапі оперативно-тактичного рівня підготовки і виокремлює наступні критерії: ціннісно-мотиваційний, емоційно-вольовий, інтелектуальний, діяльнісно-поведінковий та суб'єктний [3].

У своїх дослідженнях С.М. Жембровський визначив критерії ефективності методики організації самостійної роботи з фізичної підготовки офіцерів оперативно-тактичного рівня підготовки, такі як: оцінювально-результативний, морфо-функціональний, суб'єктний, ціннісно-мотиваційний [5, 122].

Аналіз наукових праць дослідника С.Ф. Костіва щодо обґрунтування сутності і змісту розвитку психофізичної витривалості [6, 264] дає можливість виділити наступні критерії розвитку психофізичної витривалості майбутніх ПВУ: ціннісно-мотиваційний, когнітивно-операційний, емоційно-вольовий, професійно-діяльнісний та суб'єктний.

Розглянемо детальніше критерії та показники розвитку психофізичної витривалості майбутніх ПВУ:

Ціннісно-мотиваційний критерій психофізичної витривалості, в першу чергу, відображає ціннісне ставлення офіцера до свого обраного фаху, а вже потім – потреби, мотиви та мотивацію його військово-професійної діяльності. Спрямованість особистості на певні цінності складає її ціннісні орієнтації, які проявляються в якості життєвих цілей і основних засобів їх досягнення. У психолого-педагогічній літературі розглядають діапазон цілей від засвоєння конкретних тем навчальної програми до формування вмінь виконувати професійні обов'язки. Усвідомлена мотивація слухачів університету спонукає їх до самоосвіти, самовдосконалення і використання сучасних освітніх технологій при вирішенні професійних завдань. Без позитивної мотивації неможливо досягти високих результатів у розвитку особистості, а отже, і в успішній професійній діяльності, тому мотивацію

вчені розглядають як складний процес, який потребує аналізу і оцінки, вибору і прийняття рішень. Показниками ціннісно-мотиваційного критерію є спрямованість на розвиток психофізичної витривалості майбутніх ПВУ, мотивація успіху і страх невдачі, наявність у слухачів мотивації на службу в ЗС України. Цей критерій є дуже важливим у розвитку психофізичної витривалості майбутніх ПВУ, оскільки від нього залежить актуалізація та реалізація всіх інших критеріїв.

Когнітивно-операційний критерій психофізичної витривалості спрямований на вироблення найбільш ефективних способів обробки інформації, без яких успішна професійна діяльність неможлива. Цей критерій характеризує: розуміння завдань професійної діяльності, виконання обов'язків і оцінку їх значущості, уявлення про вірогідні зміни обстановки, труднощі, майбутні умови виконання службових завдань в невизначених ситуаціях, обсяг знань, прийомів, засобів і способів досягнення мети, наявність професійних умінь, навичок і дій під час виконання професійних обов'язків, здатність до аналізу ситуації, що склалася. Показниками когнітивно-операційного критерію є наявність знань з основ психофізичної витривалості і рівень фізичної підготовки.

Емоційно-вольовий критерій психофізичної витривалості є вкрай необхідний майбутнім ПВУ, оскільки, з одного боку, їх професійна діяльність відбувається як в типових, так і в екстремальних непередбачуваних умовах, що безпосередньо пов'язано з ризиком для життя, а з іншого – передбачає високу інтелектуальну активність в умовах безпеки чи небезпеки, емоційну реакцію в усвідомленні та в процесі виконання завдання, виявлення вольових якостей при подоланні труднощів тощо. Зазначимо, що цей критерій відіграє важливу роль для майбутніх ПВУ у досягненні очікуваного результату при вирішенні професійних завдань. Також слід зазначити, що саме від емоційно-вольового стану залежать такі командирські якості, як здатність до рішучих, сміливих рішень в екстремальних умовах при обмеженості часу, коли від своєчасно прийнятого рішення залежить успіх виконання поставлених завдань, власне життя та життя підлеглих військовослужбовців. Для емоційно-вольового критерію характерними показниками є загальний рівень саморегуляції, емоційний стан, стресостійкість і соціальна адаптація.

Професійно-діяльнісний критерій психофізичної витривалості спрямований на вирішення практичних завдань у професійної діяльності, який відображає застосовування отриманих знань, навичок та вмінь, що передбачає успішне виконання функціональних обов'язків на тлі психофізичної витривалості. Навчальна діяльність майбутніх ПВУ – це основний чинник їх розвитку і саморозвитку як суб'єктів оперативно-тактичної ланки управління у процесі здобуття оперативно-тактичної освіти. Отже, показниками професійно-діялісного критерію слід вважати: професійний інтелект, логічне мислення та інтелектуальну лабільність.

Суб'єктний критерій психофізичної витривалості відображає професійне ставлення майбутнього ПВУ, як суб'єкта фахової діяльності, до свого фаху, усвідомлення його труднощів, орієнтованість і здатність до їх подолання. Даний критерій характеризується усвідомленням особистістю необхідності розвитку фізичної витривалості, здатністю до об'єктивного самооцінювання, самоаналізу розвитку психофізичної витривалості в типових і нетипових ситуаціях фахової діяльності, а також професійне усвідомлення своїх дій і вчинків у процесі розвитку психофізичної витривалості, здатністю визначати емоційний стан і враховувати його в процесі організації професійної діяльності. Показниками суб'єктного критерію є самооцінка, самоаналіз, загальна інтернальність.

Наступним етапом дослідження є визначення критеріїв і показників оцінювання та рівні розвитку психофізичної витривалості майбутніх ПВУ. Для цього було виділено три рівні розвитку психофізичної витривалості майбутніх ПВУ: високий, середній, низький.

Високий рівень розвитку психофізичної витривалості майбутніх ПВУ характеризується: збалансованістю розвитку всіх критеріїв психофізичної витривалості; системністю професійного світогляду, індивідуально-смысловим наповненням діяльності; високим рівнем умотивованості до професійної діяльності; налаштованістю на результативність індивідуальної професійної діяльності; ґрунтовністю та глибиною професійних, психологічних та організаційно-управлінських знань з розвитку психофізичної витривалості; високим рівнем розвитку емоційно-вольової стійкості; високим рівнем розвитку професійних, комунікативних та організаційно-управлінських умінь; здатністю та готовністю до постійного професійного розвитку та вдосконалення; здатність до рефлексії, самоаналізу, самостійного вибудовування власного напрямку професійного розвитку.

Середній рівень розвитку психофізичної витривалості майбутніх ПВУ характеризується: усвідомленням важливості розвитку психофізичної витривалості у професійній діяльності; мотивацією на досягнення успіху у професійній діяльності, що змінюється залежно від різних суб'єктивних чинників; зміною інтересу в отриманні знань з основ психофізичної витривалості; слабким розумінням причинно-наслідкових закономірностей і відсутністю системного бачення розвитку зазначеної якості; недостатнім розвитком вольових якостей; достатнім розвитком логічного мислення і інтелектуальної лабільності; середнім рівнем сформованості уявлення про роль та місце психофізичної витривалості в системі професійної підготовки військового фахівця, відсутністю застосування креативних, інноваційних рішень; достатньою готовністю до самооцінки, самоаналізу.

Низький рівень розвитку психофізичної витривалості майбутніх ПВУ характеризується: неусвідомленням важливості розвитку психофізичної витривалості у професійній діяльності; низьким рівнем умотивованості до професійної діяльності; схильністю до перекладання відповідальності за

невдачі на зовнішні чинники; низьким рівнем знань з основ психофізичної витривалості; низьким рівнем емоційно-вольової стійкості, відсутністю логічного мислення та інтелектуальної лабільності; відсутністю у слухачів умінь здійснювати самооцінку, самоаналіз розвитку психофізичної витривалості; низьким рівнем відповідальності за прийняте рішення.

Наукова новизна полягає у тому, що вперше визначено та обґрунтовано критерії, показники і рівні оцінювання розвитку майбутніх професіоналів військового управління.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У процесі наукового дослідження було визначено та обґрунтовано критерії та показники оцінювання розвитку психофізичної витривалості майбутніх ПВУ. Проведення комплексного наукового аналізу, узагальнення інформації отриманої з наукових і літературних джерел, сприяло визначенню рівнів оцінювання розвитку психофізичної витривалості майбутніх ПВУ.

Перспективи подальших наукових досліджень – визначення методики дослідження розвитку психофізичної витривалості майбутніх ПВУ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О.В. Формування готовності до управлінської діяльності у майбутніх магістрів військово-соціального управління: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / О.В. Бойко; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2005. – 244 с. + 232 с. дод. – Дві кн. одиниці.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. / В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ Перун, 2009. – 1736 с.
3. Вербин Н.Б. Критерії та показники оцінювання рівнів розвиненості професійної витривалості майбутніх магістрів військового управління / Н.Б. Вербин // Науковий вісник СНУ імені Лесі Українки. Серія : Педагогічні науки. – Луцьк, 2017. – № 1(350). – С. 76-80.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
5. Жембровський С.М. Методика організації самостійної роботи з фізичної підготовки офіцерів військового управління оперативно-тактичного рівня: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / С.М. Жембровський. – Хмельницький, 2013. – 240 с.
6. Костів С.Ф. Сутність і зміст психофізичної витривалості професіоналів військового управління у сфері оборони оперативно-тактичного рівня / С.Ф. Костів // Збірник наукових праць / Інститут модернізації змісту освіти МОН України. – Вінниця: ТОВ «Нілан – ЛТД, 2018. – Вип.88(ч. 1). – С. 261-268.
7. Мацевко Т.М. Психологічні особливості розвитку управлінської компетентності майбутніх магістрів військового профілю: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09 / Т.М. Мацевко ; Нац. акад. оборони України. – К., 2007. – 220 с.
8. Торчевський Р.В. Педагогічні умови розвитку управлінської культури майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Р.В. Торчевський; НАПН України, Ін-т проф.-техн. освіти. – К., 2012. – 301 с.

REFERENCES

1. Boyko, O. (2005). Formuvannya hotovnosti do upravlinskoyi diyalnosti u maybutnikh mahistriv viyskovo-sotsialnoho upravlinnya [Formation of preparedness for management activity in future masters of military and social management] (244 s.) (Abstract of PhD). Kyiv (in Ukrainian).

2. Busel, T (2009). Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy [Great explanatory dictionary of contemporary Ukrainian language] (1736 s.). Kyiv (in Ukrainian).
3. Verbyn, N (2017). Kryteriyi ta pokaznyky otsynuvannya rivniv rozvynenosti profesiynoyi vytryvalosti maybutnikh mahistriv viyskovoho upravlinnya [Evaluation criteria and indicators of professional endurance development levels of future masters of military administration]. Scientific bulletin of the Lesya Ukrainka SNU, 1, 76–80 (in Ukrainian).
4. Goncharenko, S. (1997). Ukrayinskyy pedahohichnyy slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary] (374 s.) Kyiv (in Ukrainian).
5. Zhemrebsky, S. (2013). Metodyka orhanizatsiyi samostiynoyi roboty z fizychnoyi pidhotovky ofitseriv viyskovoho upravlinnya operatyvno-taktychnoho rivnya [Methodology of organization of independent work on the physical training of military officers of the operational and tactical level] (240 s.) (Abstract of PhD). Khmelnytsky (in Ukrainian).
6. Kostiv, S. (2018). Sutnist i zmist psykholohichnoyi vytryvalosti profesionaliv viyskovoho upravlinnya u sferi oborony operatyvno-taktychnoho rivnya [The essence and content of the psychological and physical endurance of military administration professionals in the sphere of defense at the of operational and tactical level]. Institute for the Modernization of the Content of Education of the Ministry of Education and Science of Ukraine, 1, 261–268 Vynytsa (in Ukrainian).
7. Matsevko, T. (2007). Psykholohichni osoblyvosti rozvytku upravlinskoyi kompetentnosti maybutnikh mahistriv viyskovoho profilyu [Psychological peculiarities of development of managerial competence of future masters of military profile] (220 s.) (Abstract of PhD). Kyiv (in Ukrainian).
8. Torchevskyi, R. (2012). Pedahohichni umovy rozvytku upravlinskoyi kultury maybutnikh mahistriv viyskovoho upravlinnya v systemi pislyadyplomnoyi osvity [Pedagogical conditions of development of managerial culture of future masters of military management in the system of postgraduate education] (301 s.) (Abstract of PhD). Kyiv (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Сергей Костив,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Критерии, показатели и уровни оценивания развития психофизической выносливости будущих профессионалов военного управления

В данном исследовании проведен анализ научных работ по определению критериев, показателей и уровней оценки развития психофизической выносливости будущих профессионалов военного управления, обобщено информацию, полученную из научных и литературных источников. Используются методы систематизации и обоснования критериев, показателей и уровней оценки развития психофизической выносливости будущих профессионалов военного управления. Научная новизна заключается в том, что впервые определены и обоснованы критерии, показатели и уровни оценки развития будущих профессионалов военного управления. Определение методики исследования развития психофизической выносливости будущих профессионалов военного управления будет способствовать перспективе дальнейших научных исследований.

Ключевые слова: профессионал; психофизическая выносливость; критерий; показатель; уровень; профессиональная деятельность.

SUMMARY

Serhii Kostiv,

National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskyi

Criteria, indicators and levels of development of the psychological and physical endurance of future military administration professionals

Introduction. *Military experts training is one of the main tasks of providing the Armed Forces of Ukraine with highly skilled personnel. Responsibility for obtaining corresponding knowledge and abilities is assigned by persons who are carrying out their training. Mutual understanding and commitment of military professional activity's subjects will promote diagnostics of the military training participants and will allow to define the major qualities, which are necessary to develop. Motivated military expert, who understands necessity of his official duties successful performance, will be interested to become professional and to develop important for his military professional activity qualities. Military activity is connected with impact on mentality and high fatigue. Therefore, important quality for the military personnel is a psychological and physical endurance. Thus, there is a need of determination of criteria, indicators and levels of future military professionals' psychological and physical endurance assessment in order to begin its diagnostics.*

Purpose. *Definition and justification of criteria and indicators of psychological and physical endurance development assessment of future military management professionals was a basis in order to determine levels of psychological and physical endurance development assessment of future military management professionals.*

Methods. *The complex scientific analysis was carried out, synthesis of information was done using scientific references. Methods of systematization and justification of criteria, indicators and levels of psychological and physical endurance development assessment of future military management professionals were used.*

Results. *The analysis of scientific works on criteria, indicators and levels determination of psychological and physical endurance development assessment of future military management professionals is provided in this research. Information from scientific references is generalized.*

Originality. *Criteria, indicators and levels of psychological and physical endurance development assessment of future military management professionals are for the first time were defined and proved.*

Conclusion. *Due to scientific research criteria and indicators psychological and physical endurance development assessment of future military management professionals have been defined and proved. The complex scientific analysis was carried out, synthesis of scientific information was obtained, promoted determination of levels of psychological and physical endurance development assessment of future military management professionals. The prospects of further scientific research are to define a research technique of psychological and physical endurance development assessment of future military management professionals.*

Key words: *professional; psychophysical endurance; criterion; indicator; level; professional activity.*

THE DEMOCRATIC ETHICAL BASE OF FORMING MILITARY MENTALITY IN THE HIGH MILITARY EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE

The purpose of article is definition the completely term of military mentality and demonstration of some peculiarities of mentality forming process in the Armed Forces of Ukraine. According the author's conception mentality of a serviceman is a dynamically developing system in which the unification of not only personal but also professional development takes place. The mentality of the servicemen of the Armed Forces of Ukraine and other components of the defense forces is determined by the author as an integrative professionally determined sociocultural property that determines the specifics of their worldview, the way of thinking, the peculiarities of the formation of collective and individual consciousness and professional behavior.

Key words: *mentality of servicemen of the Armed Forces of Ukraine; axiological aspects of the formation of mentality; ethical code; European values; vocational training; social philosophy; education; power; military management.*

Modern changes in socio-political, socio-cultural and economic situation in Ukraine have also led to the transformation of the way of perceiving the surrounding reality and some change of mentality of Ukrainians. The dialectic of the sustainability and variability of mental forms, the complex nature of their formation deserve special attention in the current transitional era, since they largely determine the direction of evolutionary changes in the mass consciousness, the effectiveness of the mechanisms of adaptation of large social communities to the changing conditions of social development.

The problem of studying mentality on the way to implementation of a significant range of modern democratic reforms has been actualized in Ukrainian society. It takes place since the formation and actualization in society of certain values, values orientations, which is the basis of the formation of mentality, can determine perception or rejection at the level of consciousness of the individual, not only the reforms themselves, but also to be an obstacle to the social development of the country.

The purpose of the article is to determine the term of military personnel mentality and to demonstrate some peculiarities of the mentality formation process in the Armed Forces of Ukraine.

The research is based on the general scientific principles of integrity, objectivity and historicity, which allowed to reveal the specifics of the formation of the mental culture of servicemen in the process of practical training. The author proceeds from the standpoint of the socio-cultural approach that changing the external environment, the environment inevitably entails changes in the inner

world of personality, personality entities, that is, the change in the motivational and value sphere of the individual under the influence of socio-cultural factors leads to a transformation of mentality.

The appeal of science to qualitatively new, motivational and value characteristics of mentality is due, in our opinion, to the understanding of man as a goal, and not a means of social development. Return to such determinants of personality development such as: spirituality, impartiality, responsibility promotes the development of individual mentality, qualitatively different from the collective. The change in the motivational-value content of the mentality of the younger generation of Ukrainians is aimed at the formation of personal, internal regulation of behavior, and not only external regulation.

The study of mentality is one of the fundamental tasks in both philosophical and psychological literature. The significance of the study of this problem is related to the analysis of the sources of human behavior, with the way of human perception of objective reality. The field of study of mentality includes a wide range of theoretical studies at the junction of various humanities disciplines. At the same time, the analytical review of literature revealed in the studies the lack of a single understanding of the term "mentality", as well as the holistic mechanism of its formation and dynamics of development [1, 2, 4, 5].

Modern philosophic dictionaries define the concept of mentality as the spiritual and spiritual mood of an individual or society, which determines worldview and world attitudes and determines the unity of cultural traditions. As complex and contradictory interaction of installations, stereotypes, mental and figurative complexes that are in the collective unconscious, with archetypes of culture [6].

Contemporary Ukrainian society puts forward a set of professional and moral-ethical requirements for both individual servicemen and the system of military-vocational training in general. In this connection, there is a need to develop a scientific basis and prepare qualitatively new management personnel for the military administration, headquarters, and unites for working with personnel at all levels in order to implement a significant range of socio-political and military reforms in order to democratize and optimize the military-social sphere.

According to the author's conception mentality of a serviceman is a dynamically developing system in which the unification of not only personal but also professional development takes place. The mentality of the servicemen of the Armed Forces of Ukraine and other components of the defense forces is determined by the author as an integrative professionally determined sociocultural property that determines the specifics of their worldview, the way of thinking, the peculiarities of the formation of collective and individual consciousness and professional behavior.

At the same time, it's important to keep in mind that the Code of Conduct states that the North Atlantic Alliance (NATO) envisages promoting the highest level of trust among its members and requiring them integrity, impartiality, loyalty, accountability and professionalism. These five core values form the axiological

basis of the Ethical Code, which defines the requirements for the conduct of all civilian and military personnel and NATO units [7].

Integrity, impartiality, loyalty, accountability and professionalism are fundamental democratic values to be reflected in the Statute of the internal service of the Armed Forces of Ukraine, the text of the Military Oath, taking into account national peculiarities of the formation of the mentality of servicemen of the Armed Forces of Ukraine.

According to ethic standards of The NATO Code of Conduct, **Integrity** should be implemented such way. As NATO staff, we are committed to maintaining the highest standards of professional and personal conduct in such a way as to uphold the trust and confidence of the citizens of all our member states. As such, we affirm that we

- Are honest and truthful in our dealings; fully presenting all facts in an unbiased and clear manner.
- Avoid situations that might result in real, perceived, or potential conflicts between our personal interests and those of the Alliance.
- Take prompt action to remove ourselves from situations where conflicts of interest can or have occurred.
- Do not use non-public information obtained through our official position for private gain, either for ourselves or others.
- Avoid actions that could be perceived as an abuse of the privileges and immunities conferred on the Organization and its staff.

Loyalty means next points.

As NATO staff, we are faithful and true to the enduring role of the Alliance, the principle of unity upon which it was founded, and in support of the current and future challenges, it faces. As such, we affirm that we

- Support the principles upon which the Alliance was founded.
- Demonstrate a unity of purpose focused on the goals and objectives of the organization.
- Strive to make a personal contribution to NATO's success and foster a culture of results across the Alliance.
- Always put the interests of the organization above our own and that of our individual nations, mindful of all applicable laws and regulations.
- Contribute to the development and maintenance of a positive team spirit.

Accountability is responsibility of staff members. As NATO staff, we are responsible and accountable for our actions and decisions, or failure to act, and accept the consequences of their outcomes. As such, we affirm that we...

- Are transparent in all we do, even when it does not reflect favorably upon us.
- Take full responsibility for our actions and take prompt action to resolve or correct any errors or omissions that we may make.
- Are mindful of the consequences of our actions and decisions before we take them.

- Stay vigilant to any fraud, waste, and abuse that may occur within the organization and address them appropriately.

- Avoid any action that could lead to damage or risk to the Organization or its Communication and Information Systems (CIS) or inappropriate disclosure of NATO information.

Impartiality is neutrality of staff position.

As NATO staff, we serve the Alliance's interest above our personal interests. As such, we affirm that we

- Maintain our objectivity and independence in our professional dealings, striving to be fair, just, and equitable in all our activities.

- Keep an international outlook and base our recommendations and decisions on what is best for the Alliance as a whole, rather than the views or interests of our own, or any particular nation or nations.

- Do not accept gifts that might compromise our impartiality or give rise to the perception of a lack of impartiality in the conduct of our official duties.

- Do not engage in unauthorized outside employment or other off-duty activities that might conflict with or otherwise call into question the performance of our official duties.

- Do not use our NATO position or proprietary information to unfairly secure future employment and will not use privileged information to unfair advantage after our NATO employment.

Professionalism is a main staff quality issues.

As NATO staff, we are professionals who are entrusted to carry out our duties to the utmost of our abilities for the common good. As such, we affirm that we

- Put forth an honest effort in the daily performance of our duties.

- Maintain the highest level of competence in our assigned areas and strive for continuous improvement of our knowledge, skills, and abilities.

- Care for and use prudently the limited resources of our organization.

- Protect the security and confidentiality of information entrusted to us.

- Participate in maintaining the safety and security of our information and our workplace.

- Take into consideration the effects of our work on the natural environment.

- Respect the privacy and diversity of our fellow staff members.

- Do not harass or discriminate against others in our workplace, and do not tolerate those who do.

- If supervisors, provide fair leadership and take responsibility for the actions or inactions of our subordinates, ensuring they provide NATO with the best possible service by encouraging and rewarding those who perform well, while correcting those who fail to live up to standards [7].

Taking into account the previously mentioned, articulation in the legal field and the introduction of such European values as professional training of service members of the Armed Forces of Ukraine such as integrity, loyalty, accountability, impartiality and professionalism, will allow forming a legal basis for purposeful influence on their consciousness, beliefs and professional behavior. With the

purpose of forming their proper moral and psychological state, as well as the ability to perform assignments for appointment and participation in conducting joint battles operations (operations) with NATO units.

It should be emphasized that in the military sphere the essence of the problem situation is the decline of the classical paradigms of warfare, the need for comprehension and resolution of which involves addressing the philosophical foundations of military science, updating the conceptual foundations of the training of military specialists. The tasks facing the military theory and practice in connection with the transformations of both the socio-political situation in Ukraine and the armed struggle in the world are of a conceptual nature, since their solution involves changing the ways of thinking and acting within the framework of military policy and military affairs.

In the case of solving the above-mentioned tasks concerning the formation of the mentality of servicemen of Ukraine on the basis of democratic principles, science and education play a key role. World experience shows that the competitiveness of the country is directly dependent on the competitiveness of science and education [2]. In the knowledge society, the image of science and education undergoes significant transformations. They become the basic foundation of society, turn into an integral part of the human way of life and are mainly pragmatic in nature. There is no exception to the system of military education and science. The teaching staff of the higher military educational institutions of Ukraine do a common work on the theoretical support for the development of domestic military culture, the overcoming of inertia in methodological foundations and styles of reasoning in military knowledge. It has a crucial role in the struggle for the subjectivity of the Ukrainian nation, the sovereignty and territorial integrity of the Ukrainian state against the backdrop of a continuing war.

LITERATURE

1. Гончарова Е.В. Ценности как системообразующий фактор ментальности личности / Отв. ред. С.А. Чернышев // Мат. III Междунар. Конгресса психологов «Человек. Власть. Общество». - Хабаровск: Изд-во Дальний Восток, 2004.- С.56-59

2. Кримець Л.В. Філософія влади та управління науково-освітнім простором: монографія / Людмила Володимирівна Кримець – К.: Золоті ворота, 2016. – 410 с.

3. Кримець Л.В., Пальчик С. І. Аксіологічні аспекти патріотизму в контексті соціального управління: монографія / Л. В. Кримець, С. І. Пальчик. – К. : Поліграфічний центр НУОУ, 2013. – 250 с.

4. Саух П.Ю. Сучасна освіта : портрет без прикрас : монографія / П. Ю. Саух. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 382 с.

5. Слепнева О.Ю. Традиции и трансформации ментальности // Вестник КГУ им. Н. А. Некрасова. - №11 2006. - С 87-89.

6. Философская антропология: словарь / Под ред. Н. Хамитова. – 3-е издание. – К.: КНТ, 2016. – 472 с.

7. NATO Code of Conduct [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nato.int/structur/recruit/info-doc/code-of-conduct.pdf>.

REFERENCES

1. Goncharova, E.V. (2004). Tsennosti kak sistemoobrazuyuschiy faktor mentalnosti lichnosti [Values as a system-forming factor of a person's mentality] Habarovsk: Izd-vo Dalniy Vostok, S.56-59. (in Russian).
2. Krymets, L.V. (2016). Filosofiya vlady ta upravlinnya naukovo-osvitnim prostorem: monohrafiya [Philosophy of power and management of scientific and educational space] K., Zoloti vorota, 410 s. (in Ukrainian).
3. Krymets, L. V., Palchyk, S. I. (2013). Aksiolohichni aspekty patriotyzmu v konteksti sotsialnoho upravlinnya: monohrafiya [Axiological aspects of patriotism in the context of social governance]. K., Polihrafichnyy tsentr NUOU, 250 s. (in Ukrainian).
4. Saukh, P. YU. (2012). Suchasna osvita : portret bez prykras : monohrafiya [Modern education: a portrait without decoration] Zhytomyr, Vyd-vo ZHDU im. I. Franka, 382 s. (in Ukrainian).
5. Slepneva, O.Yu. (2006). Traditsii i transformatsii mentalnosti [Traditions and transformations of mentality]. Vestnik KGU im. N. A. Nekrasova, #11, S 87-89. (in Ukrainian).
6. Filosofskaya antropologiya: slovar [Philosophical Anthropology: Dictionary] K., KNT, 472 s. (in Ukrainian).
7. NATO Code of Conduct [electronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <https://www.nato.int/structur/recruit/info-doc/code-of-conduct.pdf>.

РЕЗЮМЕ

Людмила Крымец,
доктор философских наук, старший научный сотрудник
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Демократическая этическая база формирования ментальности военнослужащих в системе высшего военного образования Украины

Цель статьи - определение термина ментальность военнослужащего и демонстрация некоторых особенностей процесса формирования менталитета в Вооруженных Силах Украины. По мнению автора, ментальность военнослужащего представляет собой динамично развивающуюся систему, в которой происходит сращивание не только личностного, но и профессионального опыта.

Ментальность военнослужащих Вооруженных Сил Украины определяется автором как интегративное профессионально-обусловленное социокультурное качество, которое обуславливает специфику их мировосприятия, образ мышления, особенности формирования коллективного и индивидуального сознания и профессионального поведения.

Ключевые слова: менталитет военнослужащих Вооруженных Сил Украины; аксиологические аспекты формирования менталитета; этический кодекс; европейские ценности; профессиональная подготовка; социальная философия; образование; власть; военное управление.

АНОТАЦІЯ

Людмила Кримец,
доктор філософських наук, старший науковий співробітник
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського

Демократична етична база формування ментальності військовослужбовців у системі вищої військової освіти України

Актуальність. Дослідження ментальності є однією з фундаментальних завдань як у філософській, так і в педагогічній і психологічній літературі. Значимість дослідження цієї проблеми пов'язана з аналізом джерел поведінки людини, зі способом сприйняття людиною об'єктивної реальності. Сфера вивчення ментальності включає досить широкий пласт теоретичних досліджень на стику різних гуманітарних дисциплін. Разом з тим, варто зазначити відсутність цілісного підходу до розуміння феномену ментальності, особливостей його проявів та динаміки розвитку.

Мета. Метою статті є визначення терміну ментальності військовослужбовця та демонстрація деяких особливостей процесу формування менталітету у Збройних Силах України.

Методи дослідження. Дослідження базується на загальнонаукових принципах цілісності, об'єктивності та історизму, що дозволило виявити специфіку формування ментальної культури військовослужбовців у процесі практичної підготовки. Автор виходить з позиції соціокультурного підходу про те, що зміна зовнішніх умов, середовища неминуче тягне за собою зміни внутрішнього світу особистості, особистісних утворень, тобто зміна мотиваційно-ціннісної сфери особистості під впливом соціокультурних чинників призводить до трансформації ментальності.

Результати. Автором визначено ціннісні демократичні етичні аспекти актуалізації та формування ментальності військовослужбовців Збройних Сил України. Єдність, неупередженість, лояльність, відповідальність та професіоналізм є фундаментальними демократичними цінностями, що мають бути закладені та розвиватись у процесі теоретичної та практичної підготовки військовослужбовців ЗС України у системі вищої військової освіти.

Висновки. Згідно авторської концепції, ментальність військовослужбовця являє собою систему, що динамічно розвивається, в якій відбувається зрощування не тільки особистісного, а й професійного розвитку. Ментальність військовослужбовців Збройних Сил України та інших складових сил оборони, визначається автором як інтегративна професійно-зумовлена соціокультурна властивість, що зумовлює специфіку їх світосприйняття, образ мислення, особливості формування колективної та індивідуальної свідомості та професійної поведінки.

Ключові слова: ментальність військовослужбовців Збройних Сил України; аксіологічні аспекти формування ментальності; етичний кодекс; європейські цінності; професійне навчання; соціальна філософія; освіта; влада; військове управління.

Oleksandr Lahodynskyi,
Doctor of Education, Associate Professor,
Military Diplomatic Academy named
after Yevheniy Berezniak
ORCID 0000-0002-8231-3072

THE WOULD-BE MILITARY PROFESSIONALS' FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE AS A LEARNING OBJECTIVE AND OUTCOME

In the article the author defines notion 'the would-be military professionals' foreign language communicative competence' in the context of foreign language training at the military academies both as the learning objective and outcome. It is the measure of military professionalism and part of would-be military professionals' competence. The author also provides its structure which includes language, communicative, linguosociocultural, discourse and strategic components operating as a whole, complex, integral, intellectual and personality formation developed in the process of professional training at the military academies and improved in professional activity as well as self work and professional development courses.

Key words: *would-be military professionals; foreign language communicative competence; learning objective; learning outcome; foreign language training; military academies.*

Introduction. Ukraine' ambitions to join EU and NATO lead to the whole transformation of the existing professional training system at the military academies. Along with acquiring knowledge about NATO command and control system and procedures, armaments and vehicles, tactical signs and many other professionally-related issues, also a key requirement for the military professionals of all trades is foreign language communication skills. It is because their functions in modern warfare and military exercises should be coordinated with foreign partners. This calls for a reliable foreign language training system at the military academies that should provide development of the cadets' or the would-be military professionals' foreign language communicative competence (FLCC) as the ability and readiness to perform foreign language communication not only in standard but also in unfavorable conditions caused by the service personnel's emotional stress. Military job is full of stress as the people in the military have to operate, often for a long time, in hostile environment under a constant enemy threat. Foreign language communication in such conditions is difficult. It requires special training and FLCC development at the military academies which the existing educational system is not able to offer.

Latest researches and publications. Recently, there have been conducted many researches on 'content-based instruction' (D. Brinton, M. Snow, M. Wesche, D. Coyle [2] and O. Tarnopolskyi [5]). Their main idea consists in integration of the job topics with the language learning objectives and outcomes. This approach is the most optimum for the military academies as it offers cadets an opportunity to learn a foreign language based on the conditions as close to their future military

trade as possible. Here, the main element of development is the would-be military professionals' FLCC.

There are also many researches on communicative competence (R. Allwright [1], M Canale [2], S Savignon [4]) but, unfortunately, they do not fully cover the aspects of the would-be military professionals' FLCC.

Purpose of this article is to define notion 'the would-be military professionals' FLCC' in the context of foreign language training at the military academies both as the learning objective and outcome.

Methods. In the article we have used such methods as studying the scientific literature, analysis and synthesis of the education documents as well as experience of pedagogical activity and professional functions of the military professionals.

Results. Analysis of researches and teaching practice allows having a look at cadet's FLCC as a component of their professional competence.

In other words, it is complex, integral, intellectual and personality formation developed in the process of professional training at the military academies and improved in professional activity as well as self work and professional development courses. It shows the degree of professionalism, including individual style of work which includes ability and preparedness (i.e. practical, personal, and psychological) for the professional foreign language communication (oral and written) as well as attitude towards future military profession. The attitude includes features and abilities necessary to do the professional activity.

We regard FLCC both as the objective and outcome of foreign language training at the military academies. It includes would-be military professionals' practical acquiring a foreign language i.e. it is the ability and readiness to perform professional duties in highly stressful foreign language environment.

Therefore, the FLCC can be divided according to the four comprehension skills into listening, speaking, reading and writing.

We define FLCC in listening as possession of skills, abilities and readiness to acquire the skills of receiving, processing and comprehending a foreign language authentic text through ear in standard (natural) conditions or unfavorable conditions of the foreign speaking environment at person-to-person speaking or through technical communication means.

In its turn, FLCC in reading includes skills abilities and readiness of the would-be military professional to receive, process and comprehend authentic foreign language text in standard and emotionally stressful conditions of the military service.

Above all, the most important component of the cadet's FLCC is speaking. It is defined as possession and ability to acquire skills and abilities to perform oral person-to-person communication (foreign language production) through appropriate communicative techniques including reactions to challenges, motivations, intentions behavioral strategies of oneself and those of communicative partners. This type of FLCC allows exploring foreign language speaking topics in professional way using acceptable communicative patterns, verbal and non-verbal means of person-to-person communication, elements of

sociocultural context required to generate and receive foreign language professional communication from the foreign language native speaker's viewpoint in normal and accelerated tempo both in standard and hostile environment.

FLCC in writing is the ability and readiness of the would-be military professionals to acquire skills of performing written production of communication through graphical code both in standard and dialect foreign language in normal and hostile environment.

All the FLCC types are subdivided into the following components. Let us have a closer look at them.

The FLCC *language component* envisages cadets' ability and preparedness to acquire and operate basic language means (phonetic or orthographic, lexical and grammatical) in order to receive, process and comprehend authentic foreign language communication visually and aurally as well as through its oral and written production. The basis of the language competence includes knowledge of the language system in the context of its use in the professional oral and written communication.

This component consists of

phonetic (orthographic) competence – abilities and readiness of the would-be military professionals to acquire and operate basic means of pronunciation, stress, intonation and orthography with the aim of receiving, processing and comprehension of the authentic foreign language text aurally (visually) as well as its oral and written production;

lexical competence is the ability and preparedness for acquirement and using basic vocabulary units with the aim of receiving, processing and comprehending aural (or visual) information as well as its oral and verbal production

grammatical competence – ability and readiness to use basic foreign language grammar rules in order to receive, process and comprehend orally (or visually) information as well as its oral and verbal production

An important component of FLCC in comprehension skills is *communicative competence* which is an ability and preparedness of the cadets to acquire basic means of making and formatting the thoughts by foreign language means and their use during receiving, processing and comprehension of the foreign language authentic information by visual and aural means and its oral and written production both in standard and hostile environment. The basis for the communicative competence is professional communicative activity which requires development and improvement of communicative listening (audition), reading, speaking and writing skills according to the learning objectives.

We regard listening comprehension as a complex communicative and thinking activity of the cadets allowing understanding information aurally, storing it in memory or in writing, selecting and evaluating it according to the appropriate tasks.

This skill can be performed internally and the result of its performance is the comprehension of what has been heard (inference) and cadets' verbal and non-

verbal behavior. The idea of listening comprehension is that the cadets can identify the subject and match it with the pattern stored in their long-term memory.

Like listening, reading is also a complex communicative and thinking activity of the cadets allowing perceiving and processing information visually. As a receptive skill, reading comprehension includes recognition of the graphic symbol and matching with possible pattern. This skill combines two issues: mechanical, performed unconsciously (automatically) and contextual, including comprehension and decoding the text leading simultaneously to its understanding. In general, considering common psychophysiological mechanism, these two skills should be regarded together.

Development of communicative competence in speaking should consider psychological and linguistic peculiarities of foreign language dialogue and monologue forms in professional activity. The foreign language dialogue form of speaking has such peculiarities as speaker's motivation and address; being situation based; unpreparedness and two-way format. These peculiarities require would-be military professionals speaking to be initiative. In this way, cadets should learn how to start, keep up and wind down the conversation, so that the conversationists would like to continue further communicative contacts. They also should learn using verbal and non-verbal means of communication naturally.

Unlike dialogue form, the monologue one envisages an address to one or a group of listeners. One – way nature of such form of communication defines the peculiarities of its structure and contents. It has the following features: openness, relative boundlessness (certain duration), wide use of body language. In monologue form of communication texts can be prepared in advance.

Besides speaking as a productive skill, writing includes cadets' ability to fix down the contents and phonetic form by means of graphic symbols. Therefore, the development of communicative competence in writing allows cadets to communicate through graphic means. The product of writing is a text for reading of different genres. Written communication has such features as openness, logics, and lack of direct connection with the writer. Technical side of writing includes orthographical and graphical skills. The writing skill is more difficult than speaking. But in oral unprepared (impromptu) speaking the generation of speech and its sound are simultaneous and require full automatism in operating lexical and grammatical material. Writing, though, has little advantage when a cadet can go back to his/her message/thought again, formulate it in more detail.

It was established while analyzing peculiarities of the conditions of communication activities and their influence on foreign language training, that all foreign language communication of the would-be military professionals occurs in stressful conditions. Such conditions are characterized by the range of unfavorable factors (tough conditions, lack of time, constant threat from the enemy, large flow of information, bad sounding (including technical means of communication, unclear accent). Stressful environment affects both receptive and productive skills. The affect can be clearly seen in oral speech in which they disorganize the whole speaking process. Hereby, the program of foreign language training includes

development of the communicative competence with obligatory resistance to its disruption in reception and production of the foreign language information in stressful conditions.

Besides, the FLCC includes *lingvosociocultural component*. We can define it as cadets' acquiring as well as readiness for acquiring ability to receive, comprehend, process and understand aurally (or visually) specific cultural features of the foreign language society through authentic foreign language text as well as its production according to the communicative behavior in standard and unfavorable (stressful) conditions of the foreign language society. Lingvosociocultural component includes cadets' ability to aurally (or visually) single out, comprehend and use culturally specific vocabulary units to construct their own oral and written messages, to efficiently use the background knowledge (historic, cultural, sociocultural, ethnic etc.) about foreign countries in order to comprehend and produce authentic texts. This component encompasses:

country studies knowledge which is the ability and readiness to acquire nationally colored language and communicative lexical units both in standard and stressful environment;

sociocultural aspect is the cadets' ability and readiness to receive, comprehend and produce foreign texts in sociocultural context i.e. to realize and consider general and specific patterns of verbal and non-verbal behavior, types of vocabulary which is difficult to understand for the non-native speakers; influence of ethnic and social information at the communication with native speakers;

Social aspect includes the would-be military professionals' ability and readiness to receive, process and comprehend a foreign language text, as well as the ability and readiness to open up a conversation, keep it going, and wind it down. It also includes the cadets' ability to find way out in the social situation and manage it as a leader.

Besides, the important part of FLCC is a *discourse component*. It has been established that it provides the would-be military professionals the ability to employ a certain strategy for understanding authentic foreign language texts and building own oral and written patterns of speech in standard and stressful conditions of the foreign language environment. This component of FLCC enables cadets understanding logics and connectedness of thoughts in oral and written communicative patterns of different functional styles at different topic areas. It also gives them an ability to build their own connected and logic oral and written speech patterns.

Strategic component has a special place within FLCC. We define it as ability and readiness of cadets to compensate with special means the lack of language speaking as well as speaking and social experience (ability to find one's way in case of lack of language means in standard and unfavorable conditions during receiving and transmission of foreign language text. Such component allows cadets to combine verbal and non-verbal means, requesting for more information, rereading phrases and sentences with the aim of their better comprehension

All FLCC components are regarded as unified and integral professional formation.

Originality. The novelty of the research results is that the author has developed a completely new idea of the would-be military professionals' FLCC as the learning objective and outcome in the context of foreign language training at the military academies reflected in its definition and structure.

Conclusion. The research that we have conducted shows us that FLCC as a learning objective and outcome is a significant component of the would-be military professionals' foreign language training. The research has established the FLCC having many components according to the receptive and productive skills. Also, it falls into such types as language, communicative, linguosociocultural, discourse and strategic components. All these components establish conditions facilitating the would-be military professionals to resist stress in using foreign language caused by some negative factors such as nervous breakdown, fear, tiredness etc. that, in its turn, enables them to direct the foreign language training at the military academies to provide efficient performance of their future military functions.

Prospects of further research include experimental verification of the cadets' FLCC at the military academies.

REFERENCES

1. Allwright, R. (1979). *The Communicative Approach to Language Teaching*. Oxford, 182 p.
2. Brinton, D. M., Snow M. A., Wesche M. B. (1989). *Content-Based Second Language Instruction*. New York, 241 p.
3. Canale M., Swaine, M. (1980). *Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing*. *Applied Linguistics*. Vol. 1. P. 3 – 47.
4. Savignon, S. J. (1983). *Communicative Competence: Theory and Classroom Practice*. Reading, 320 p.
5. Tarnopolsky, O. (2012). *Constructivist blended Learning Approach to Teaching English for Specific Purposes*. London, 256 p.

РЕЗЮМЕ

Александр Лагодинский,
доктор педагогических наук, доцент,
Военно-дипломатическая академия
имени Евгения Березняка

Иноязычная коммуникативная компетентность будущих военных специалистов как цель и результат обучения

Аннотация. В статье автор анализирует понятие «иноязычная коммуникативная компетентность будущих военных специалистов» как цель и результат обучения в контексте иноязычной подготовки в высших военных учебных заведениях. Такая компетентность показывает степень военного профессионализма и является частью профессиональной компетентности будущих военных специалистов. Автором также представлена ее структура, включающая в себя языковой, речевой, лингвосоциокультурный, дискурсивный и стратегический компоненты, которые рассматриваются как единое, комплексное, интегральное, интеллектуальное и личностное образование, которое развивается в ходе профессиональной подготовки в

высших военных учебных заведениях и совершенствуется в профессиональной деятельности, а также в ходе самостоятельной работы и курсах повышения квалификации.

Ключевые слова: будущие военные специалисты; иноязычная коммуникативная компетентность; цель обучения; результат обучения; иноязычная подготовка; высшие военные учебные заведения.

РЕЗЮМЕ

Олександр Лагодинський,
доктор педагогічних наук, доцент,
Военно-дипломатична академія
імені Євгенія Березняка

ІНШОМОВНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ ЯК МЕТА І РЕЗУЛЬТАТ НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. В умовах зближення України з ЄС та НАТО стає необхідним володіння військовими фахівцями іноземною мовою на рівні, достатньому для здійснення взаємодії зі своїми зарубіжними колегами й партнерами. Це, в свою чергу, вимагає трансформації змісту вищої військової освіти. Іншомовна підготовка як частина професійної підготовки військовослужбовців має бути адаптована до найкращих світових стандартів. У цьому зв'язку, актуальним є дослідження іншомовної комунікативної компетентності майбутніх військових фахівців як мети і результату навчання у вищих військових навчальних закладах.

Мета статті. Дати визначення поняття “іншомовна комунікативна компетентність майбутніх військових фахівців” у контексті іншомовної підготовки.

Результати дослідження. Проаналізовано поняття “іншомовна комунікативна компетентність майбутніх військових фахівців” як мету і результат навчання у контексті іншомовної підготовки у вищих військових навчальних закладах. Така компетентність показує ступінь розвиненості військового професіоналізму та є частиною професійної компетентності майбутніх військових фахівців. Також представлена її структура, яка включає в себе мовний, мовленнєвий, лінгвосоціокультурний, дискурсивний та стратегічний компоненти, що розглядаються як єдине, комплексне, інтегральне, інтелектуальне та особистісне утворення, яке розвивається ході професійної підготовки у вищих військових навчальних закладах та удосконалюється у професійній діяльності, і в ході самостійної роботи та курсах підвищення кваліфікації.

Новизна дослідження. Розроблена і представлена повністю нова ідея поняття “іншомовна комунікативна компетентність майбутніх військових фахівців”. Вона розглядається як мета і результат навчання у контексті іншомовної підготовки у вищих військових навчальних закладах, що відображено у її визначенні та структурі.

Висновки. Досліджено, що іншомовна комунікативна компетентність майбутніх військових фахівців складається із компонентів, які визначені відповідно до рецептивних і продуктивних видів іншомовної мовленнєвої діяльності. Вони забезпечують можливості виконання професійних завдань майбутніми військовими фахівцями в умовах, наближених до реальних.

Ключові слова: майбутні військові фахівці; іншомовна комунікативна компетентність; мета навчання; результат навчання; іншомовна підготовка; вищі військові навчальні заклади.

ОЦІНЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ: ПЕДАГОГІЧНА КВАЛІМЕТРІЯ

Статтю присвячено вирішенню актуальної педагогічної проблеми з оцінювання та вимірювання інформаційно-комунікаційної компетентності (далі – ІКК) слухача (курсанта) закладу вищої військової освіти та військового навчального підрозділу закладу вищої освіти. В основу дослідження покладено застосування принципів: міждисциплінарного компетентнісного підходу в організації освітнього процесу ЗВВО; побудови ієрархічних компетентнісних моделей здобувачів вищої військової освіти; комплексного кількісного оцінювання якості освіти на засадах педагогічної кваліметрії; дефінітивного аналізу основних понять, що стосуються інформатизації освітнього процесу і комунікації суб'єктів освітньої діяльності та уточнення сутності і змісту цих понять щодо особливостей їхнього застосування у педагогіці вищої військової школи.

***Ключові слова:** оцінювання; вимірювання; інформація; комунікація; компетентність; педагогічна кваліметрія.*

Постановка проблеми. Серед основних проблем вищої військової освіти проблема оцінювання та вимірювання якості підготовки військових фахівців постає як одна з найбільш актуальних, а впровадження в педагогіку вищої військової школи компетентнісного підходу взагалі висунули її в число пріоритетних. В умовах інформатизації суспільства серед низки компетентностей, якими має оволодіти слухач (курсант) закладу вищої військової освіти (далі – ЗВВО), інформаційно-комунікативна компетентність (далі – ІКК) набуває все більшого значення. Майбутній офіцер повинен швидко орієнтуватися в інформаційних потоках, аналізувати та оперативно передавати необхідну інформацію. Тому виникає потреба у розробленні відповідних підходів щодо систематизації критеріїв ІКК та їх кількісного оцінювання і вимірювання. Одним з таких підходів у межах освітньої діяльності ЗВВО є застосування принципів кваліметрії – галузі науки, що на сьогодні не знайшла належного застосування у педагогічній практиці вищої військової школи. Вирішенню цієї актуальної проблеми й присвячено дану статтю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальним проблемам компетентнісного підходу у вищій освіті та формуванню окремих видів компетентностей, у тому числі – інформаційно-комунікаційної, присвячені наукові праці вітчизняних вчених-педагогів та психологів В.П.Андрущенка, І.І.Бабина, А.О.Вітченка, В.І.Лугового, О.В.Овчарука, В.І.Осьодла, В.І.Свистун, В.В.Ягупова, та ін., де розглядаються теоретичні та методологічні засади, сутнісні характеристики, функції та особливості

реалізації компетентнісного підходу в освітньому процесі, що сприяє його вдосконаленню.

Важливою складовою в контексті даного дослідження є системний аналіз педагогічних проблем, пов'язаних із здійсненням та об'єктивізацією контролю освітньої діяльності (М.А.Амоношвіллі, А.А.Вагнер, Б.Д.Ельконін, В.А.Якунін, А.Цукерман), а також комплексним оцінюванням результатів навчання здобувачів освіти, де одним із сучасних напрямів вважається застосування принципів кваліметрії – науки про вимірювання якості. Серед найбільш значущих у цій царині можна згадати роботи Г.Г.Азгальдова [4], Е.П.Райхмана, Л.В.Хведчені, В.Т.Циби та ін. Аналіз досліджень і публікацій згаданих авторів значною мірою сприятиме виробленню наукових підходів щодо оцінювання рівня сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності здобувача вищої військової освіти та забезпечення і гарантування якості освітнього процесу в цілому.

Мета даної статті полягає в розробленні методичних рекомендацій щодо оцінювання інформаційно-комунікаційної компетентності здобувача вищої військової освіти на засадах педагогічної кваліметрії та застосуванні розроблених рекомендацій у педагогічній практиці закладів вищої військової освіти.

Методи дослідження. У дослідженні застосовуються такі теоретичні методи дослідження, як: системний аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення й систематизація; метод ідеалізації та абстрагування.

Виклад основного матеріалу. Освіта в Україні – це стратегічний ресурс соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, підвищення міжнародного авторитету нашої країни, створення умов для самореалізації кожної особистості. Особливої актуальності в системі освіти у даний час набуває проблема якості, розроблення та впровадження в освітню діяльність інноваційних педагогічних концепцій і технологій, здатних конкурувати з часом, відповідати на його виклики.

У Законі України “Про вищу освіту” якість вищої освіти розглядається як рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти. Ключовим поняттям у цьому визначенні є компетентність – “...динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти” [1].

Чільне місце у межах інтегральної компетентності посідає одна з її складових – ІКК здобувача вищої освіти. Інформаційно-комунікативна компетентність має забезпечувати спроможність особи отримувати, обробляти та усвідомлювати інформацію, що необхідна для здійснення

соціальної діяльності (у тому числі фахової), визначати технологію формування власної діяльності та забезпечувати її ефективність. Сформованість ІКК свідчить про уміння самостійно орієнтуватися в інформаційних потоках, зберігати та передавати інформацію за допомогою реальних об'єктів (довідники, настанови, посібники, комп'ютер, телевізор, магнітофон, телефон, радіостанція тощо) та інформаційних технологій (аудіо, відеозапис, електронна пошта, Інтернет).

Поняття інформаційно-комунікативної компетентності містить у собі дві такі категорії як "інформація" та "комунікація".

Інформація (фран. – information – informo – надаю форму, створюю уявлення про щось, зображую) – відомості про які-небудь події, ситуації, чинсь діяльність тощо [2, с. 314]. У соціальних системах, зокрема й освітніх, для забезпечення ефективності їх функціонування і розвитку необхідно налагодити постійний інформаційний обмін між їх елементами і підсистемами та зовнішнім середовищем. При цьому, як зазначає відомий австрійський філософ Ф.А. фон Хайєк, весь масив інформації неможливо досягнути централізованими засобами, – натомість інформація набагато ефективніше осмислюється децентралізовано [7]. Ф. Хайєк послідовно розвивав і обґрунтував тезу про принципову обмеженість людського знання, зокрема й наукового, та уперше звернув увагу на наявність у суспільстві так званої "розсіяної" інформації. Він вважає, що знання "розсіяні" серед людей, і кожен індивід має частину цих знань, що досить часто носять неформальний, інтуїтивний характер. Водночас, розсіяність інформації визначається не лише тією обставиною, що вона розпорошена між окремими членами суспільства, а й тим, що вона часто перебуває в інтуїтивній, невербалізованій формі і усвідомлюється лише у процесі конкретної діяльності (спільної чи індивідуальної) [7]. Відтак вирішальну роль у формуванні інформаційної компетентності, як складової ІКК здобувача вищої освіти, відіграє його здатність ефективно збирати і обробляти цю "розсіяну" інформацію на основі індивідуальної і колективної діяльності суб'єктів освітнього процесу.

В основу другої складової інформаційно-комунікативної компетентності покладається поняття "комунікація" (від лат. – communicatio – зв'язок, повідомлення) – спілкування, що ґрунтується на взаєморозумінні, повідомлення інформації від однієї людини до іншої, або кількох інших [2, с. 370]. Спілкування являє собою процес інтелектуального та емоційного обміну інформацією, в ході якого здійснюється збір, перерозподіл інформації і встановлення міжособистісних контактів.

У структурі спілкування можна виділити три взаємопов'язані сторони: комунікативну, інтерактивну і перцептивну. Комунікативна сторона спілкування, чи комунікація у вузькому сенсі слова, полягає в обміні інформацією між індивідами, що спілкуються. Інтерактивна сторона полягає в організації взаємодії між індивідами, що спілкуються, тобто в обміні не тільки знаннями, ідеями, а й діями. Перцептивна сторона спілкування

означає процес сприйняття і пізнання один одного партнерами по спілкуванню і встановлення на цій основі взаєморозуміння. Це означає, що за допомогою мови не просто “рухається інформація”, але учасники комунікації особливим способом впливають один на одного, орієнтують один одного, переконують один одного, тобто прагнуть досягти певної зміни поведінки.

З погляду теорії інформації при будь-якому розгляді комунікації фіксується лише формальна сторона справи, тобто – в умовах людського спілкування інформація не тільки передається, а й формується, уточнюється, розвивається. Спілкування не можна розглядати лише як відправлення інформації якоюсь системою або як прийом її іншою системою, оскільки, на відміну від просто “руху інформації” між двома пристроями, в спілкуванні двох індивідів кожен є активним суб’єктом, а їх взаємне інформування припускає злагоджені дії.

Направляючи інформацію, необхідно орієнтуватися на іншого комунікатора, тобто аналізувати його цілі, мотиви і т. д., “звертатися” до нього. Тому в комунікативному процесі відбувається активний обмін інформацією. Тут особливу роль відіграє значущість інформації, оскільки люди не просто спілкуються, а й прагнуть при цьому виробити загальний зміст. Це можливо лише за умови, що інформація не просто прийнята, але зрозуміла і осмислена. Комунікативний процес – це не тільки взаємне інформування, а і спільне розуміння предмета спілкування.

Комунікативний вплив як результат обміну інформацією стає можливим лише тоді, коли “всі говорять одною мовою”, оскільки будь-який обмін інформацією можливий лише за умови, що знаки і, головне, закріплені за ними значення відомі всім учасникам комунікативного процесу. Тільки прийняття єдиної системи значень забезпечує можливість партнерів розуміти один одного.

За результатами проведеного нами дефінітивного аналізу понять “інформація” і “комунікація” та, скориставшись визначенням поняття “компетентність”, наданим у Законі України “Про вищу освіту”, можна витлумачити категорію “інформаційно-комунікативна компетентність” як таку, що об’єднує ці поняття спільною ознакою. Отже, інформаційно-комунікативна компетентність здобувача вищої освіти, на нашу думку, являє собою одну із складових інтегрального показника якості освіти як доведену особою здатність до збору необхідної інформації з різних джерел, її осмислення, аналізу, систематизації, вибору способів донесення цієї інформації до інших осіб і готовності до застосування обраних способів в ході комунікації з ними.

Головним показником рівня сформованості ІКК у рамках педагогічної діяльності є результати навчання як “...сукупність знань, умінь, навичок, інших компетентностей, набутих особою у процесі навчання за певною освітньо-професійною, освітньо-науковою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти” [1] із застосуванням принципів педагогічної кваліметрії (далі – ПК).

Сучасна теорія ПК базується на загальному вченні про кваліметрію – (лат. – *quails* – який, якої якості та метрія – вимірювати) – галузь науки, що вивчає методологію та проблематику комплексних кількісних оцінок якості будь-яких об'єктів: предметів, явищ або процесів [2, с. 346.]. Її теоретичну основу складають положення теорії вимірювання, моделювання та математичної статистики, в той час як практичне застосування лежить переважно в сфері контролю та оцінки результатів.

На сьогодні немає жодної наукової галузі і жодної царини життєдіяльності, де б не виникала потреба оцінювання та вимірювання властивостей будь-якої природи. Це стосується й гуманітарних наук, у тому числі – педагогіки, що в останні десятиріччя досить швидко математизується і стає, до певної міри, “точною” наукою. Цьому сприяє використання обчислювальної техніки, теорії програмування для побудови різних математичних моделей у найрізноманітніших сферах гуманітарного знання.

Отже, педагогічна кваліметрія визначається як дисципліна, що вивчає методологію і проблематику кількісної оцінки якості навчально-пізнавальної діяльності в цілому, педагогічних інновацій та результатів навчання, які були досягнуті здобувачами вищої освіти на певному етапі відповідно до запланованих цілей (див. Педагогічний словник 2006, 159) [3]. До того ж ПК дозволяє робити висновки про стан суб'єкта, об'єкта, процесу у будь-який момент часу і дає прогноз їхнього розвитку.

Основним процесуальним компонентом загального алгоритму застосування ПК в педагогічній практиці є побудова відповідної моделі. Подібна модель щодо інформаційно-комунікативної компетентності здобувача вищої військової освіти являє собою ієрархічну структуру (від грецького “ієрархія” – розміщення частин або елементів цілого в певному порядку від найвищого до найнижчого рівнів) [2, с.293]. Представлена структура нагадує своєрідне “дерево” через зовнішню схожість з ним (Таблиця 1), де на відповідних ієрархічних рівнях розміщено визначені показники і критерії ІКК (критерій – від грец. *κρίτήριον* – засіб, судження – одна з основних ознак, мірило для визначення, оцінки класифікації чого-небудь [2, с.390].

У педагогічній теорії під поняттям критерій розуміють, зазвичай, об'єктивну ознаку, за допомогою якої здійснюється порівняльна оцінка досліджуваного явища, ступеня розвитку його у різних обстежених осіб або сукупність таких якостей явища, що відображають його суттєві характеристики і саме тому підлягають оцінці. Критерії ІКК здобувача вищої військової освіти розташовано на двох ієрархічних рівнях (див.табл.1). Інтегральний показник представлено на 1-му ієрархічному рівні двома компетентностями: інформаційною та комунікативною, кожену з яких розгалужено на певні критерії на 2-му ієрархічному рівні (див. табл. 1).

Інтегральний показник ІКК окремого слухача, курсанта розраховується викладачем за результатами оцінювання ступеня сформованості інформаційно-комунікативної компетентності у здобувача освіти відповідно

до розробленої системи критеріїв і оцінних шкал. Такими шкалами можуть бути або традиційна 5-и бальна, або 100 бальна – в європейській кредитно-трансферній накопичувальній системі ЄКТС. Якщо, наприклад, шкала п'ятибальна, то оцінний показник компетентності здобувача освіти за певним критерієм співвідноситься з еталоном – бал “5” – як найвищий прояв доведеної здатності слухача (курсанта) до застосування цього критерію у практичній діяльності. При цьому, з урахуванням особливостей формування ІКК, найбільш доцільним, з дидактичної точки зору, є використання інтерактивних технологій.

Далі, результати оцінювання по кожному з критеріїв K_i (де i – № № критеріїв, у даному випадку – від № 1.1 до № 2.7), співвідносяться з балом “5” – етальонним проявом будь-якого критерію за формулою:

$$K_{ij} = \frac{P_{ij}}{P_j^{em}}, \quad (1)$$

де: K_{ij} – відносний показник прояву i -го критерію за результатами оцінювання j -го здобувача $0 \leq K_{ij} \leq 1$,

P_{ij} – абсолютний показник прояву i -го критерію при оцінюванні j -го респондента) – від балу “2” до балу “5”;

P_i^{em} – етальонний показник прояву i -го критерію – (бал “5”).

При цьому, прояв критерію, оцінений балом “2” прирівнюється до “0”. Наприклад, якщо критерій № 1.2 (див. Табл.1) – “Здатність осмислювати та систематизувати інформацію” оцінено викладачем у 3 бали, то відносний показник $K_{1,2} = 3,0:5 = 0,6$. А якщо, припустимо, критерій №2.6 (див. Табл.1) – “Здатність ефективно спілкуватися в умовах дефіциту часу, небезпеки, суперечливості обстановки” оцінено у 2,0 бали, то $K_{2,6} = 2,0:5 = 0,4$. Аналогічно визначається прояв усіх інших критеріїв.

Структура інформаційно-комунікативної компетенції *Таблиця 1*

Інтегральний показник	Критерії 1-го рівня ієрархії	Критерії 2-го рівня ієрархії	Коефіцієнти вагомості M_i
Інформаційно-комунікативна компетентність	1.Інформаційна компетентність	1.1.Здатність збирати та обробляти інформацію з різних джерел, орієнтуватися в інформаційних потоках, у тому числі – у військової сфері	0,1
		1.2.Здатність осмислювати та систематизувати інформацію	0,1
	2.Комунікативна компетентність	2.1.Здатність володіти “професійною мовою”, “комунікативно-мовленнєвою стратегією” та “комунікативно-мовленнєвою тактикою”	0,15
		2.2.Здатність ясно та чітко	0,15

	висловлювати власну думку, переконувати, аргументувати	
	2.3. Здатність сприймати та розуміти інформацію інших комунікаторів	0,1
	2.4. Здатність налагоджувати взаємодію та узгоджувати свої дії з діями інших посадових осіб, толерантність	0,1
	2.5. Здатність легко вступати в контакт з іншими особами, уникати конфліктів, розв'язувати їх	0,1
	2.6. Здатність ефективно спілкуватися в умовах дефіциту часу, небезпеки, суперечливості обстановки	0,1
	2.7. Здатність звітувати, доповідати, проводити службові наради, бесіди, публічні виступи,	0,1
Загальна сума коефіцієнтів вагомості		1,0

Значущість наведених критеріїв, з точки зору їх впливу на інтегральний показник ІКК є різною, тому кожному з них призначається відповідний коефіцієнт вагомості. Коефіцієнти вагомості доцільно призначати методом експертних оцінок, що знайшло своє практичне використання в педагогічній кваліметрії.

Коефіцієнт вагомості M_{Σ} інтегрального показника ІКК – K_{Σ} дорівнює “1” або 100 %. Експерту потрібно розподілити ці 100% між усіма критеріями, призначивши кожному з них відповідну частку від 100% з урахуванням їх ваги у межах коефіцієнта вагомості M_{Σ} і внести ці дані у відповідну індивідуальну анкету. Дані з індивідуальних анкет за результатами опитування n експертів вносяться ведучим експертного опитування в узагальнену анкету для підрахунку усереднених коефіцієнтів вагомості M_{jcp} у % та у відносних показниках.

$$M_{jcp} \text{ визначається за формулою } M_{jcp} = \frac{\sum_{i=1}^n M_i}{n}, \quad (2)$$

де: M_{jcp} – усереднений коефіцієнт вагомості j -го критерію;

$\sum_{i=1}^n M_i$ – сумарний показник коефіцієнта вагомості j -го критерію n – експертів;
 n – кількість експертів.

Узагальнені результати у відносних показниках заносяться у відповідну колонку таблиці. Варіант результатів експертного опитування представлено у колонці “Коефіцієнти вагомості M_i ” (див. Табл. 1).

Далі розраховується інтегральний показник сформованості ІКК j -го

$$K_{\Sigma j} = \sum_{i=1}^m K_{ij} \times M_j, (\%)$$

здобувача за формулою (3) :

(3)

де: $K_{\Sigma j}$ – рівень сформованої інтегральної інформаційно-комунікаційної компетентності j -го слухача (курсанта);

m - кількість критеріїв 2-го рівня ієрархії;

K_{ij} - оцінка j -го слухача (курсанта) за i -м критерієм;

M_i - коефіцієнт вагомості i -го критерію.

Тепер інтегральний показник сформованості ІКК j -го слухача визначатиметься як сума добутків $K_i \times M_i$, Наприклад:

$$K_{j1.1} = K_{1.1} \times M_{1.1} = 0,6 \times 0,1 = 0,06;$$

$$K_{j1.2} = K_{1.2} \times M_{1.2} = 0,8 \times 0,1 = 0,08;$$

$$K_{j2.1} = K_{2.1} \times M_{2.1} = 0,8 \times 0,1 = 0,08;$$

$$K_{j2.2} = K_{2.2} \times M_{2.2} = 1,0 \times 0,15 = 0,15;$$

$$K_{j2.3} = K_{2.3} \times M_{2.3} = 0,6 \times 0,15 = 0,09;$$

$$K_{j2.4} = K_{2.4} \times M_{2.4} = 0,8 \times 0,1 = 0,08;$$

$$K_{j2.5} = K_{2.5} \times M_{2.5} = 0,0 \times 0,1 = 0,0;$$

$$K_{j2.6} = K_{2.6} \times M_{2.6} = 0,8 \times 0,1 = 0,08;$$

$$K_{j2.7} = K_{2.7} \times M_{2.7} = 0,6 \times 0,1 = 0,06;$$

Тоді, інтегральний показник $\sum K_j = 0,68$ або 68% від еталону – 100%.

Втрати склали 32%, що з використанням наведеної методики дозволяє визначити розподіл втрат за окремими показниками, а відтак, отримати об'єктивну картину для аналізу результатів навчання та управління якістю підготовки кожного здобувача вищої військової освіти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проблема кількісної оцінки якості основних компонентів освітнього процесу є перманентно актуальною. Вона розглядається в контексті розвитку всієї педагогічної системи, приймаючи форми, адекватні гносеології наукового пізнання та цілям освіти. Однією з важливих цілей вищої військової освіти є формування інформаційно-комунікаційної компетентності слухачів (курсантів), як доведеної здатності до відбору з різних джерел необхідної інформації, її аналізу та систематизації і вибору способів доведення (донесення) зазначеної інформації іншим особам (особі) в ході комунікації.

Сформованість цієї компетентності свідчить про уміння самостійно орієнтуватися в інформаційних потоках, зберігати та передавати інформацію за допомогою реальних об'єктів (довідники, настанови, посібники, комп'ютер, телевізор, магнітофон, телефон тощо) та інформаційних технологій (аудіо, відеозапис, електронна пошта, Інтернет).

В умовах глобальної інформатизації суспільства інформаційно-комунікативна компетентність набуває все більшого значення і в межах управління якістю освітньої діяльності потребує інноваційних підходів до її

кількісного оцінювання. Одним з таких підходів є впровадження в освітній процес педагогічної кваліметрії, яка вивчає методологію і проблематику кількісної оцінки якості навчальних технологій та освітньої діяльності в цілому. Подібний підхід дає змогу цілеспрямовано управляти освітньою діяльністю і досягати визначених результатів навчання, що має стати предметом подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004).
2. Сучасний словник іншомовних слів. – К.: Довіра, 2006. – 789 с. – (Словник України).
3. Педагогический словарь / В. Н. Наумчик и др. – Мн., 2006. –159 с.
4. Азгальдов, Г. Г., Райхман, Э. П. О кваліметрії. – М.: Издательство стандартов, 1972. – 172 с.
5. Моніторинг якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів Збройних Сил України: наук.-метод посіб. /А. М. Зельницький, О. А. Заболотний, Ю. І. Приходько та ін.; за заг. ред. І. В. Толока.: – ХНУПС, 2017, – с. 120.
6. Концептуальні засади гарантування якості підготовки майбутніх офіцерів Збройних сил України у вищих військових навчальних закладах. Вісник Черкаського університету. Серія пед. науки. – Ч., 2017. – № 6. – С. 71–83.
7. Национальная инновационная система: теоретическая концепция. Рассеянное знание [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.schumpeter.ru/article.php?id=6&book=concept>.

REFERENCES

1. Pro vyshy osvity: Zakon Ykrainu [The law of Ukraine on Higher education] 1.07.2014 № 1556-VII.(Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2014, № 37-38, 2004.
2. Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv [Modern Dictionary of Foreign Languages], (2006). (in Ukrainian).
3. Pedahohycheskyi slovar [Pedagogical dictionary], (2006). (in Russian).
4. Azghaldov, H.H., Raikhman, E.P. (1972). O kvalymetryy [About qualimetry], Moscow, Izdatelstvo standartov, (in Russian).
5. Zelnytskyi, A.M., Zabolotnyi, O.A., Prykhodko, Yu.I. (2017). Monitorynh yakosti pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh ta viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh vyshchykh navchalnykh zakladiv Zbroinykh Syl Ukrainy [Monitoring of Training Quality of Military Specialists in Higher Military Educational Establishments and Military Educational Units of Higher Educational Institutions of the Armed Forces of Ukraine] Kharkiv: KhNUPS, 120 (in Ukrainian).
6. Kontseptual`ni zasady harantuvannya yakosti pidhotovky maybutnykh ofitseriv Zbroinykh syl Ukrainy u vyshchykh viys`kovykh navchal`nykh zakladah. [Conceptual principles of the guarantee quality of preparation future officers armed forces of Ukraine in higher education institutions] Visnuk Cherkas`kogo universytetu. Seriya ped, nauki. – Ch. (2017). № 6. 71–83.
7. National innovation system: theoretical concept. Scattered knowledge [Electronic resource] – Access mode: <http://www.schumpeter.ru/article.php?id=6&book=concept>.

РЕЗЮМЕ

Лариса Левицкая

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Оценивание информационно-коммуникационной компетентности соискателя высшего военного образования: педагогическая квалиметрия

Статья посвящена решению актуальной педагогической проблемы по оцениванию и измерению информационно-коммуникационной компетентности соискателя высшего военного образования. В основу исследования положено использование принципов: междисциплинарного компетентностного подхода в организации образовательного процесса: разработки иерархических компетентностных моделей выпускника высшего военного учебного заведения; комплексного количественного оценивания качества образования с использованием педагогической квалиметрии; дефинитивного анализа основных понятий, которые относятся к информатизации образовательного процесса и коммуникации субъектов образовательной деятельности, уточнения сути и содержания этих понятий относительно особенностей их использования в педагогике высшей военной школы.

Ключевые слова: *оценивание; измерение; информация; коммуникация; компетентность; педагогическая квалиметрия.*

SUMMARY

Larisa Levickaja

National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Evaluation of information and communication competence of the applicant for higher military education: pedagogical qualimetry

Introduction. *The article is devoted to the topical pedagogical issue solving on evaluating and measuring the information and communication competence (ICC) of the applicant for higher military education based on hierarchical modeling and application of the pedagogical qualimetry principles. The basis for the research is the scientific approaches concerning the sequential differentiation of the integral indicator of the ICC to the level of criteria, the manifestation of which one can quantify and measure in the process of pedagogical practice in higher military education institutions.*

Purpose *is development and implementation of the technique of quantitative evaluation of information and communication competence of the applicant for higher military education with the application of the pedagogical qualimetry basic principles.*

Methods. *The following theoretical methods used in the research: system analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, classification, generalization and systematization; idealization and abstraction.*

Results. *The method of quantitative evaluation of information and communication competence of the applicant for higher military education with the application of the basic principles of pedagogical qualimetry, which can be implemented into the educational process of institutions of higher military education, is developed.*

Originality. *The hierarchical model of information and communication competence of the applicant for higher military education was developed, and the basic principles of pedagogical qualimetry for the complex quantitative evaluation of the mentioned competence were applied.*

Conclusion. *The article deals with the issue concerning evaluation of the information and communication competence of the applicant for higher military education. The mentioned above competence is proved to be an applicant's ability to select necessary information from various sources, to analyze and systematize it and choose the methods of reporting the mentioned information to other persons (person) during communication.*

Keywords: *estimation; measurement; information; communication; competence; pedagogical qualimetry.*

Tamara Maliarchuk,

Phd Candidate

Ivan Franko Zhytomyr State University

ORCID ID 0000-0002-1499-0960

Yuriy Danyk,

Doctor of Engineering Sciences, Professor,

Chief of Institute of Information Technologies

Ivan Chernyakhovsky National Defense University of Ukraine

ORCID ID 0000-0001-6990-865

SELF-DIRECTED LEARNING COMPETENCY AND LEARNER-CENTERED APPROACH IN E-LEARNING

***Abstract.** The paper examines E-learning ability and readiness of specific learners (e.g. servicemen). The newly designed innovative evaluation model and system of learners` ability and readiness for self-directed learning using e-learning technologies and learner-centered approach.*

***Key words:** self-directed learning competency; e-learning; m-learning (mobile learning); distance learning; learner-centered approach.*

Introduction. Distance learning officially appeared in the middle of 19 century. In 1840 Isaak Pitman suggested learning via post service (text mailing) for students of England. The correspondence courses, as it was called, gained new content and development at the end of 20 century. Officially the term "distance learning" was recognized in 1982, when International Council for Correspondence Education changed its name to International Council for Open and Distance Education due to innovative contribution of information communication technologies [5,16, 27]. It gave birth to electronic learning or e-learning, a new form of distance learning. New technologies made it more accessible. It positively affected the attitude to distance learning the possibility to increase its role in specialists` training in comparison with traditional learning, including the possibility of full transition to distance learning in some specific subjects.

The challenges of e-learning mass implementation and use require practical and theoretical research.

It is necessary to implement and develop e-learning forms and methods to education system due to

Rapid development of information society;

Fast outdated of specialists` knowledge and growth of information data, volumes, which should be analyzed by the students limited in time and influenced by constant changes;

Lifelong (continuous) learning concept, caused by e-learning implementation by modern society;

Limited possibilities of lifelong learning in learning or education centers.

Therefore, distance learning (e-learning) centers have been created and continue to be created in most higher educational institutions of the leading countries of the world.

Their creation and development are accompanied by powerful theoretical and applied researches, psychological and pedagogical experiments etc.

Analysis of Relevant Research. General theory of e-learning was developed in the works of J. Andersen, O. Andreev, St. Willem, S. Archangel, Y. Babansky, S. Batisheva, R. Bela, V. Bykova, J. Blomsstucka, C. Vedemeera, L. Vygotsky, V. Volkova, P. Halperina, S. Goncharenko, R. Deling, O. Kirsanova, D. Kigan, G. Kozlakova, J. Kumi, K. Korsak, G. Kostyuk, C. Kupisevich, V. Kukharenko, O. Matiushkina, M. M. Makhmutova, M. Moiseyev, M. Moore, I. Ogorodnikov, O. Okolelova, V. Oliinyk, O. Pekhoti, E. Polot, V. Rybalka, L. Romanyshina, V. Sagardy, P. Sikorsky, N. Syrotenko, P. V. Soldatkin, Stefanenko, N. Talizina, I. Kharlamov, A. Khutorskogo, B. Shunevich, T. Edvarda, and others [5, 9].

Pedagogical systems and lifelong (continuous learning) learning were researched by Y. Babansky, V. Bepalko, N. Nichkalo, V. Oliynyk and others. The organizational and pedagogical bases of distance education were studied by V. Oliynyk, V. Zhulkevskaya, N. Zhevakina, N. Korsunskaya, M. Tanas, P. Talanchuk, A. Tretyak, T. Koichev, V. Sheiko and others.

Pedagogical, psychological issues and design of e-learning courses were analyzed by V. Kukharenko, T. Oliynyk, V. Rybalka, N. Syrotenko, A. Petrenko, M. Besedin, E. Blinov, K. Vlasenko, V. Gurand others. The individualization of the learning process using learner-centered approach was reflected by B. Ananiev, G. Ball, L. Vygotsky [2], M. Danilov and others. One of the most highlights is the problem of the dialogue interaction of learners, who are studying with computer according to M. Smulson. Specific aspects of e-learning content and organization are represented in creative researches of M. Besedina, E. Blinova, K. Vlasenko, V. Gur, N. Datsun, M. Us.

Researches of Ukrainian and foreign scientists highlight the importance of analysis of existing and design of new e-learning models. General e-learning model consists of design of specific e-learning course for specific group of learners, access to course materials, organization of communication process between the participants of e-learning course, taking control tests by the learner and the final testing after finishing e-learning course.

The integral model of the distance education system is presented in the works of R. Deling. He considers distance education as a multidimensional system of learning and communication processes through an artificial signal source. It outlines eight dimensions of this system: a student; society (including legislation, government, family, etc.); organization (institution of distance learning), which helps the student in mastering the knowledge; learning goal; the content of what needs to be learned; the result of training; distance; signal source [25, 186].

According to M. Zgurovsky, a technically covering project of on-line learning consists of a block of learning management (learning management system (LMS)), an information block (information resource management (IRM)), a control block (testing and evaluation mechanism), a communicative block (interactive teaching system), and service system [39].

A.Khutorsky highlights five types (models) of e-learning based on educational interactions between learners, teachers and educational information objects for example web materials [3,4].

Six major e-learning models are offered by E. Polat:

- education by type of external studies;
- university education;
- training based on the cooperation of several educational institutions;
- training in specialized educational institutions;
- autonomous learning systems;
- informal, integrated learning based on multimedia applications.

She also drew attention to the fundamental importance of distinguishing the terms of self-directed learning, part-time studying and distance learning. Lack of differentiation between these terms reduces the organization of distance learning process to transfer of lectures, books and other didactic materials into electronic version and familiarization of learners with the content in correspondence.

There is a number of peculiarities, which require researches. They limit effective use of distance learning opportunities. First and foremost, since creation till nowadays distance learning service is used mainly by motivated in all aspects learners and psychologically resilient learners to absence of teacher during learning process. Learners without motivation, skills, capabilities, abilities and readiness to use distance learning did not use it or could refuse to benefit from other traditional education options.

Moreover, before the introduction and distribution of the electronic form of distance education, distance learning did not require specific technical and other knowledge, special equipment and skills to use it. Distance learning efficiency was not affected by ergonomic aspects of electronic gadgets and learners' attitude to them.

It is only several aspects, which are at the starting point of their research. They require solution of complex and interconnected problems for providing further effective development of e-learning as a form of distance learning.

Furthermore, there are specific spheres and occupations, where distance education is ineffective, professionally and economically inadvisable, or generally unacceptable.

Unfortunately, the research of these problems requires more attention. Meanwhile, its relevance is increasing with the distribution of distance learning and reaching an increasing number of users.

Specific categories of learners need improvement of e-learning forms and methods with adaptation to the nature of their work and their subjective peculiarities.

Purpose. The research is aimed at the analysis of existing evaluation models of learner readiness to receive education through the use of e-learning, including mobile learning (m-learning). The practical result of the research is a newly designed Servicemen Self-Directed Learning Competency Model, Learner Ability

and Readiness Evaluation System for use of e-learning and m-learning technologies.

Research Methods. The authors' research is based on

- The integrated use of system analysis methods, analysis of recent publications and practical experience of leading specialists in the field of distance education,

- Application of the principles of distance learning theories,

- Activation of cognitive activity,

- Individualization of education,

- Organization of self-directed learning,

- Continuous learning,

- The analysis of the information and communication technologies use in education,

- The theory of modeling and the practice of developing e-learning models,

- Empirical methods (conversation, observation, questionnaires, computer testing, expert assessment for distance learning readiness in specific educational institutions),

- Analysis of the results of the conducted pedagogical experiments for the purpose of experimental verification of the hypothesis and the results of the research.

Methodology. The hypothesis of the research is based on the assumption that distance learning of specific categories of learners will be effective under the following conditions:

- The harmonious combination of their abilities, capabilities and readiness for e-learning and m-learning,

- The development of their self-directed learning competency (the term is given by American scientists [15,33]) (or self-educational competency as it is named by post-soviet scientists [14, 17, 19, 20, 21])

- Professional training for the practical use of technologies and use of hard and soft means in the conditions of their modern dynamic development;

- Teachers, tutors, instructors mastering knowledge and skills in developing the content e-courses and their teaching and methodological support, adapted to the conditions of self-directed learning using modern information and communication technologies;

- Use of teaching methods aimed at enhancing the learners' cognitive activity,

- Developing learners' creative abilities on the basis of a learner-centered adaptive approach,

- Developing skills to find, analyze and use new information for task solution of specific occupations.

To achieve this goal, the following tasks were solved:

1. A new improved e-learning model was developed on the analysis basis of the main achievements of Ukrainian and foreign science in the research sphere. Unlike the known models, it considers psychological and physiological peculiarities of learners, their ability to e-learning and m-learning, their capabilities

and level of readiness for receiving education with the help of e-learning, considering the peculiarities of m-learning use as a form of e-learning.

2. The research represented the analysis of scientific literature and practical experience in testing tutors, future e-learners with the help of e-learning system on their readiness to learning and the level of development of their self-directed learning competency. The development tendencies of self-directed learning competency were specified for effective use in obtaining electronic education.

3. Pedagogical conditions and organizational aspects of complex e-learning readiness testing were designed and theoretically grounded for specific groups of learners.

4. Effective online control of e-learning process was offered for specific groups of learners.

5. The main aspects and peculiarities of learner-centered approach in e-learning for specific groups of learners were analyzed.

The solution of tasks mentioned above required concrete definition of such form of distance education as e-learning. Particular characteristics of m-learning as a special form of e-learning were identified.

Nowadays the term distance learning in Ukraine is associated or sometimes considered synonymic with such terms as m-learning, e-learning or online learning. Law of Ukraine defines electronic and on-line learning as distance learning [6-8]. At the heart of the relationship between e-learning, distance learning and mobile learning there are specific aspects of pedagogy, technology, social and psychological factors. But despite the interconnection of terms, they cannot be used synonymously.

Computer-assisted learning is defined by the term e-learning. *E-learning* is the use of information and communication technology in the network and in the learning process. The term e-learning, unlike other concepts, covers all aspects of the learning activities in subjects for online and offline learners during synchronous or asynchronous learning process through a network or computer technology and other electronic devices [40].

Distance learning is an educational approach based on interaction at a distance between a student and a teacher, between students; it enables the teacher to respond timely to the student's actions.

Making posts, giving comments or distribute didactic materials in web-environment cannot be considered distance education. Teachers should be in constant interaction, communicate with students and receive feedbacks from them [16, 27].

Mobile learning, in comparison to distance learning, is not limited to localization and differs in its accessibility at any time and place.

Despite the differences in the definition of these terms, most scholars consider their effectiveness in interconnection [34], which is based on the flexibility of choice [35]. According to personal and professional needs and capabilities (technical, financial) a teacher and a learner choose a learning model with the help

of electronic technologies (computer technologies) (e.g. case technologies of distance learning, correspondence training, radio and TV training model, network learning model, m-learning (mobile personal portable gadget model (MPPG)), mixed) that is effective at the specific time.

Foreign scholars and researchers call this type of learning flexible, Ukrainian scientists adhere to the term distance learning [5, 35, 40]. Results of the researches conducted by scientists from different countries showed that the effectiveness of learning process in the electronic environment depends on a number of psychological and physiological peculiarities of a person (perception of electronic format, previous experience of using electronic technologies, type of memory and attention, attitude to technologies for the development of self-directed competency) [28-30].

The necessity to determine the level of readiness for distance learning is proved by foreign researchers and scientists. But the authors are ignorant of researches concerning human ability to both distance and e-learning and their forms. The ability aspect was defined and included by the authors to the suggested m-learning organization model for specific groups of learners.

The *M-Learning Organization and Use Model* for specific group of learners consists of

- A model of the basic technical (software and hardware) complex,
- The model of the basic subject-content complex,
- The basic models of mobile learners (m-learners), which includes a system of requirements for m-learners and teachers, instructors, tutors,
- Methods of assessing their readiness for mobile learning (assessment of compliance with the basic requirements and their development level of self-directed learning competency),
- Determining the options for their preparation to ensure the necessary level of readiness.

Generally, a model for the training, organization and use of m-learning should include pre-testing of future m-learners to determine their degree of readiness for such a form of studying. It is necessary to conduct assessment of their self-directed competency and define what training should be undertaken to ensure an appropriate level of readiness. It depends on whether a candidate for learning is unprepared, partially ready, prepared for all aspects (high, medium, low level of readiness respectively). Further, changes in m-learner readiness degree, development level of self-directed learning competency and effectiveness of m-learners` training are evaluated at times during m-learning process.

Ability for Electronic Learning and Mobile Learning. The Merriam-Webster Dictionary defines ability as " natural aptitude or acquired proficiency." Learning ability considers cognitive abilities of a person, namely memory, perceptions of information and creative thinking, which are essential components of any learning process.

The Academic Explanatory Dictionary of the Ukrainian language defines ability as a set of natural aptitudes [10]. Ability, in turn, is not limited to the knowledge and skills that a person owns, but optimize their implementation in life.

Implementation and development of self-directed learning competency requires previous detection of person ability to distance learning, mainly e-learning and m-learning. Due to specific characteristics of distance learning one can assume that a person who has the ability to the traditional form of learning may lack the ability to distance learning.

The intellectual abilities of the person, especially its perception of the new, independence, self-control are determined by common tests of a person on the ability to learn before employment, before the enlistment or enrollment to educational institutions, using tests for the identification of intellectual abilities (e.g. Intelligence Structure Test 2000R (Amthauer et al., 2001), Raven's Progressive Matrices Test, Eysenck's intelligence test (Eysenck, H. J. (1979). The structure and measurement of intelligence. New York: Springer-Verlag). Farley, F. (2000). Hans J. Eysenck (1916-1997). American Psychologist, 55, 674-675., etc.), personal qualities (Sixteen Personality Factor Questionnaire (16PF), etc.), models of possible working situations, interviews determine the intellectual abilities of the person. But the authors are ignorant of testing person ability to distance learning, e-learning and m-learning. Detection of person ability or disability to use forms of distance learning gives an opportunity to improve development of self-directed competency of a person. If a person has an ability to use a form of distance learning, it is crucial to determine readiness level of a future learner to development of self-directed learning competency using computer technologies. In a case of necessity, a learner should be supported with training to use any form of distance learning. Due to individual set of skills and aptitudes of every person the use of learner-centered approach in design and choice of e-learning course is beneficial. It will involve cognitive and personal characteristics with digital implementation of learner-centered approach.

Development of Self-Directed Learning Competency for Increasing E-Learning and M-Learning Efficiency. Analysis of scientific and pedagogical literature [1, 19, 20] determines the development of self-directed learning competency as the growth of academic level in the process of continuous education. It is aimed at achieving socially significant educational goals, satisfaction of cognitive interests, general cultural and professional inquiries, and enhancement of professional qualifications. Self-directed learning process is usually based on the model of systematic learning forms, but is regulated personally by a learner.

The issue of readiness for a particular activity in relation to self-directed learning competency is interconnected with preparation aspect. Preparation is the basis for ensuring readiness and, accordingly, the availability of tools for quantitative and qualitative assessment of the state and level of preparation. In the Dahl dictionary (1998) the term "preparation" is interpreted as a state of pre-execution of something, and "to prepare something" [12]. According to S.Ozhegov

and N. Shvedova (1986) it means to teach, give the necessary knowledge for something. In this case, "preparation" is a process, and "readiness" - the result of this process [13]. Researches, such as M. Danilko, N.Matskevich, V.Slastenin, define "readiness" as a result, a state, a consequence of a person's professional training in one or another type of activity.

Moreover, self-directed learning readiness should be assessed and considered at the same context. Self-directed learning readiness can be formed through the purposeful development of a person.

In the pedagogical dictionary "readiness" to cognitive activity (to continue education) is treated as a set of two qualities: the desire to expand the range of knowledge and the development of skills for systematic learning activities [9]. In psychological and pedagogical literature there are personal and functionally psychological interpretation of readiness concept. In terms of a personal approach, readiness is a set of human qualities that are adequate to the needs of a particular activity. Readiness at the functionally psychological level is considered as a mental state, which occupies an intermediate state between mental processes and personal characteristics. It forms a functional level, against which necessary processes develop to ensure the effectiveness of a certain type (educational, cognitive, professional, etc.) activities. But m-learning readiness peculiarity is not only its psychological component, but also technical and psycho technical components. M-learning readiness is not limited by the detection of the learner's knowledge level and technical skills in using mobile gadgets. It also evaluates the degree of learner's perception and comprehension of didactic material, which depend on ergonomic characteristics of these gadgets and the ability to submit and present learning content using characteristics of these gadgets. The authors found a correlation between the effectiveness of e-learning or m-learning and the development of self-directed learning competency: the higher the development level of self-directed competency, the more effective the e-learning or m-learning process and vice versa.

Foreign scientists and researchers define readiness for development of self-directed learning competency as an internal state of psychological readiness. Psychological readiness is researched mainly in self-directed learning of adults on the basis of digitalization of the learning process [25,33]. The research of development of self-directed learning competency using computer technologies requires analysis e-learning readiness models or m-learning readiness models and readiness components for development of servicemen self-directed learning competency.

The structural components of the development of self-directed learning competency have been reflected in the researches of R. Perkatyi, Y. Pryshupa, O. Fedorenko, L. Belousova, O. Shelok and others [14,17, 19-21].

According to the results of researches of mentioned scientists and researches carried out by the authors, there are four correlated structural components in the development of self-directed learning competency of specific groups of learners

(e.g.military personnel): motivation, organization,information processing, reflexive control.

The *Motivation Component* involves the desire of the serviceman for self-improvement, the internal need for systematic updating and enrichment of professional knowledge, the presence of motives for the development of self-directed learning competency. This component serves as a stimulus to continuous self-improvement and self-development, which is the basis for continuous self-directed learning activities.

The *Organization Component* is responsible for the rational planning and organization of cognitive activity (time management, the choice of forms, methods and techniques of self-directed learning). Organization component is the basis for a clear construction of the self-directed learning competency development of servicemen.

Information Processing Component involves self-guiding movement from cognitive goal to result by means of independent cognitive activity, functionality of knowledge, skills and abilities, their self-improvement; information search (search and selection of the necessary information), the ability and willingness to work with information and information technologies for the development of self-directed learning competency.

The *Reflexive ControlComponent* is responsible for the ability to self-examine and self-assess self-directed learning. It also includes self-control and self-regulation in the process of self-directed learning competency development (self-reporting on the effectiveness of work, developing or finding new tasks for elimination of mistakes and improving knowledge acquisition). The Reflexive Control Component performs a cognitive and productive functions in self-directed learning competency development.

Regarding technical and psycho technical components of self-directed learning competency, the analysis of Ukrainian and foreign researches [14,17, 19-21, 25, 33] disclodes the technological component of readiness. Technological component of readiness consists of the level of skills in using m-learning applications and computer programs, the Internet, web resources. The absence of technological component makes impossible the development of self-directed learning competency in conditions of society digitalization. It is explained by mass use of digital, infocommunication and computer technologies in professional, personal, educational and other spheres of self-directed learning development.

In order to achieve the required efficiency and quality of testing, the complexity of the tasks should be reasonable rational for a reliable identification of the degree of comprehensive readiness of those who are tested for m-learning. The use of the test should avoid a certain special qualification of the user. It is necessary to provide quantitatively differentiated character of the evaluation. The results of the test should be stable to the effect of random factors.

Ergonomic Aspects, Technological and Context Peculiarities of E-Learning and M-Learning. Most foreign scientists in the definition of m-learning focus on the technical component, regarding the ergonomics and size of the mobile

device. The design of the content component of the m-learning course involves specification of the mobile device [28]. But the technical component effects psychological characteristics of the user: the perception of the e-learning and m-learning material, the attitude to e-learning and m-learning, motivation. Therefore, the effectiveness of e-learning and m-learning, and, with it, the development of self-directed learning competency, require a preliminary determination of the level of readiness. If it is necessary, the preparation for the development of self-directed competency by means of electronic (especially mobile) learning technologies should be provided.

The authors analyzed 17 e-readiness and m-readiness scales to design a content component of the m-readiness test scale for specific group of learners. Tools of 7 scales were used for indication of students' readiness level to e-learning and m-learning. Tools of 11 scales were used for indication of teachers' readiness level in applying e-learning technologies in learning process.

Table.1. *Tools Analysis of E-Learning and M-learning Readiness Models*

Models	Tools
<i>E-Learning Readiness</i>	
Fischer`s Self-Directed Learning Readiness Scale	<ol style="list-style-type: none"> 1. Self-management 2. Desire for learning 3. Self-control
A.Rasouli, Z.Rahbania, M.Attaran	<ol style="list-style-type: none"> 1. Communication and participatory skills 2. Metacognitive skills 3. Access level and skill to work with computer and the internet 4. Cognitive skills 5. Self-direction
L.Barnard-Brak, W.Y.Lan, V.O.Paton	<ol style="list-style-type: none"> 1. Environmental Structuring 2. Goal Setting 3. Time Management 4. Help Seeking 5. Task Strategies 6. Self-evaluation
Akaslan and Law	<ol style="list-style-type: none"> 1. Availability of technology 2. Use of technology 3. Self confidence 4. Acceptance 5. Training
Lynch and Dembo	<ol style="list-style-type: none"> 1. Goal setting 2. Environment structure 3. Time management 4. Help search 5. Self –control 6. Metacognitive skills
Hussin, Manap, Amir, Krish	<ol style="list-style-type: none"> 1. Demographic information 2. Skills and experience 3. Psychological readiness 4. Financial readiness
<i>M-Learning Readiness</i>	
Bakry`s STOPE	<ol style="list-style-type: none"> 1. Strategy

	<ol style="list-style-type: none"> 2. Technology 3. Environment 4. Organization 5. People 6. Development
Fetaji and MajilindaFetaji`s	<ol style="list-style-type: none"> 1. Education and cultural background 2. Computing skills 3. Learning preferences 4. The quality of e-learning content 5. Viable learning environment and its e-learning logistics 6. Motivation 7. Attitude toward technology
Chapnick`s Model	<ol style="list-style-type: none"> 1. Psychological readiness 2. Sociological readiness 3. Environmental readiness 4. Human resources 5. Financial readiness 6. Technological skill (aptitude) 7. Equipment 8. Content readiness
Li-An Ho`s	<ol style="list-style-type: none"> 1. E-learning system quality 2. Technology readiness 3. Learning behavior 4. Learning outcome
Haney`s	<ol style="list-style-type: none"> 1. Human resources 2. Learning management system 3. Learners 4. Content 5. Information technology 6. Finance 7. Vendor
Chai Lee et Al`s	<ol style="list-style-type: none"> 1. Organizational factors 2. General factors 3. Cognitive factors
Rodger`s Diffusion	<ol style="list-style-type: none"> 1. Relative advantage 2. Compatibility 3. Image 4. Visibility 5. Ease of use
Engholm`s	<ol style="list-style-type: none"> 1. Organization`s culture 2. Individual learner 3. Technology 4. Content 5. Organizational and industry factors
Borotis and Poulymenakou	<ol style="list-style-type: none"> 1. Business 2. Technology 3. Content 4. Training process 5. Culture 6. Human resources 7. Financial component

Aydin and Tasci	<ol style="list-style-type: none"> 1. Technology 2. Innovation 3. People 4. Self-development
Psycharis	<ol style="list-style-type: none"> 1. Resources <ul style="list-style-type: none"> - Technological readiness - Human resources - Economic readiness 2. Education <ul style="list-style-type: none"> - Readiness of content - Educational readiness 3. Environment <ul style="list-style-type: none"> - Entrepreneurial readiness - Leadership readiness - Readiness of culture (of organization and staff)

As a result of the analysis of the toolkit of e-learning and m-learning readiness models, the authors indicated correlation between the tools of the readiness models (mentioned above), the components of the internal structure of self-directed learning competency and the components of the development of self-directed learning competency of military personnel.

During the research the authors indicated tools, which were approved and successfully used in several scales. The tools included metacognitive skills, cognitive skills and psychological characteristics (Table 1.). Correlation of these tools and their effect on the m-learning readiness level, e-learning efficiency were researched by foreign scientists (the names of the readiness models in the Table 1. correspond to the names of their creators). One of the research results indicates that students with prior experience in using web resources continuously have better perceptions of on-line tasks and mixed forms of distance learning courses and believe in achieving better learning outcomes. In contrary, students with little or no experience in using computer and other information technologies has worse attitude to e-learning process and low efficiency learning results. Awareness of the experience of online student learning in advance provides an opportunity to increase the level of readiness for e-learning, which maximizes the results of e-learning.

During the analysis of scientific and pedagogical literature, the authors found interconnection of mentioned psychological characteristics of users (perception of electronic version of didactic material, prior experience in using web-resources, attitude to distance learning) and specification of electronic gadget. But not only ergonomics of mobile screen has an effect on psychological and physiological characteristics of a person. The authors indicated the interconnection of psychological and physiological characteristics of a learner`s technical devices that were used with content presentation in learning process and withits efficiency due to electronic gadgets.

For example, there is a significant difference in the way a smartphone, tablet, laptop, and desktop computer are used. The smartphone has seven hand

movements. It is used, as a rule, when a person moves or when stands. The most tiring parts of body are the thumbs, wrists, forearms, eyes, neck in use. The tablet is used more for reading, while sitting or standing. The distance between the eyes and the screen, in comparison with the phone, is bigger. The time of fatigue increasing is greater. On the contrary, the notebook is more tiring for vision, due to the wrong or lack of screen capture for the right angle [23, 24, 26, 32]. The screen ergonomics requires the detection of a gadget type (e.g. test question, designed by the authors: "For accessing the Internet I use": a) a stationary computer; b) a tablet; c) a smartphone; d) other). The speed of tiring influences the effectiveness of self-directed learning and the motivation to develop self-directed learning competency by means of electronic and mobile technologies.

Scientists also found that physiological and psychological characteristics are also involved in developing the content of the e-learning or m-learning course. They affect positive or negative **attitude** to the distance learning process [23]. Physiological and psychological characteristics also are included in the development of software. It serves for the convenience and minimization of factors of irritation, fatigue, negative attitude to the electronic learning process. Physiological characteristics usually include the angle of view on the screen, the posture of the user and the combination of hand movements. Psychological characteristics deal with the colors used in the content, the size and quality of the image. Ergonomics also affects the quality of **information perception** [32]. Text information is better perceived in print than in electronic version. This is due to document navigation problems, scrolling, sliding, and slowing down. It interferes with the perception and reading of a document through the spatial instability of the information presentation. In the future, there appears a problem of the mental representation of information by the user, its use and perception. Therefore, it is necessary to indicate a dominant channel of information perception. The authors adapted "Diagnostics of the dominant perceptual modality" by S. Yefremtsev (an example of a test question, designed by the authors: "I better perceive information": a) by ear; b) when I see; c) when I read; g) when I see and hear). Establishing a dominant channel of information perception enables the right choice of information presentation (text, schematics, audio, video, images) when developing the curriculum. This is especially important for implementation of learner-centered approach.

Due to correlation of mentioned tools, the authors designed a separate tool for Self-Directed Learning Competency Development Readiness Scale by means of e-learning and m-learning technologies, psycho-technological component. The psycho-technological component includes ergonomics of the mobile device, prior experience in using mobile and electronic devices, cognitive and metacognitive skills.

Thus, the author identified five components of the model of Self-Directed Learning Competency Development Readiness Scale by means of e-learning and m-learning technologies: **organization, motivation, reflexive control, information processing and psycho-technological.**

On the basis of these five components the authors designed testing system, which included 36 main questions and filter questions for receiving objective results. The questions have open and closed forms of answers. Every component of the model includes the necessary number of skills for development of self-directed learning competency by means of e-learning and m-learning. The necessary skills were specified by the authors during the analysis of the researches of e-learning and m-learning readiness models. The authors identified three readiness levels of learners to development of self-directed learning competency by means of e-learning and m-learning according to earlier specified necessary skills and components of self-directed learning competency: low, middle and high.

Table 2. *Self-Directed Learning Competency Development Readiness Scale by Means of E-Learning and M-Learning Technologies*

COMPONENTS OF SELF-DIRECTED LEARNING COMPETENCY DEVELOPMENT				
Motivation	Organization	Information Processing	Reflexive Control	Psycho-Technological
Necessary Skills for E-Learning and M-Learning				
Goal setting for development of self-directed learning competency	Organization of the learning environment	Help seeking	Self-management	Cognitive and metacognitive skills
Comprehension of personal needs	Time management	Cooperation with people	Self-control	Prior experience in using electronic and mobile technologies
Self-direction for constant changes, self-development	Organize personal learning techniques	Tolerant attitude to contradictive opinions	Self-evaluation	Perception of the ergonomics of a mobile gadget
Resist and solve problems and difficulties		Ability to use information flows: to select, analyze, store and use information.		Technical skills of using electronic gadgets and computer programs

Table 3. *Readiness Levels to Self-Directed Learning Competency Development by E-Learning and M-Learning Technologies*

Components of Self-Directed Learning Competency Development	Readiness Levels to Self-Directed Learning Competency Development by E-Learning and M-Learning Technologies		
	High	Middle	Low
Motivation	Clearly formulates and sets goals for e-learning and m-learning; Determines the basic needs for the development of the self-directed learning competency; Aspires to study new	Not always forms the goals of personal e-learning or m-learning process; Aspires to study new technologies, approaches, programs in the educational process,	Does not understand the goals of personal e-learning or m-learning process; Does not see the effectiveness of e-learning or m-learning tools for

	<p>technologies, approaches, programs for the development of the self-directed learning competency;</p> <p>Always perform the tasks, despite the possible difficulties during the e-learning process</p>	<p>but because of difficulties quickly loses interest;</p> <p>Determines the basic needs for the development of the self-directed learning competency</p>	<p>the development of self-directed learning competency</p>
Organization	<p>Organize time and place for self-learning;</p> <p>Set up for learning;</p> <p>Organize personal e-learning process;</p> <p>Has or creates personal teaching methods or techniques</p>	<p>Does not systematically give time for e-learning or m-learning;</p> <p>Has problems in choosing a place learning without external distractions;</p> <p>Not always chooses appropriate teaching methods and techniques for personal e-learning or m-learning process.</p>	<p>Has a low level of organizational skills, needs a manager to organize personal e-learning or m-learning</p>
Information Processing	<p>In case of difficulties, a learner always calls for help with friends, colleagues or acquaintances or searches for answers on the Internet;</p> <p>Regards the opposite point of view in case of disputable issues;</p> <p>Ability to work in a team (in web groups);</p> <p>Skills to search, analyze information in electronic space</p>	<p>Uses Internet browsers;</p> <p>Missing team collaboration experience in the web environment;</p> <p>Has difficulty in analyzing information in the web environment;</p> <p>Regards the opposite point of view in case of disputable issues</p>	<p>Has low level of electronic literacy: does not know how to use Internet browsers; lack of experience in electronic communication and team collaboration in the web environment</p>
	<p>Is able to control personal e-learning process;</p> <p>Creates a systematic learning plan and customizes the "Reminder" function on</p>	<p>Entrusts the control of personal e-process to an electronic training program;</p> <p>Unsystematically adheres to e-learning</p>	<p>Lack of experience in controlling personal self-directed learning process: the learner has no experience in creating his own</p>

Reflexive Control	<p>the electronic gadget;</p> <p>Adhere to the requirements and rules of the e-learning or m-learning course;</p> <p>Conducts own analysis of achievements and mistakes of personal development by means of e-learning or m-learning</p>	<p>plan of the e-learning or m-learning course;</p> <p>From time to time ignores the rules and requirements of the e-learning or m-learning course;</p> <p>Trusts the analysis of personal achievements and errors for e-learning programs or does not carry out this analysis.</p>	<p>work plan, analyzing his achievements and mistakes.</p>
Psycho-Technological	<p>Has a positive perception of electronic gadgets as a means for self-directed learning;</p> <p>Has no problems with the perception and assimilation of information from the electronic display;</p> <p>Has a positive prior experience with the use of electronic gadgets in education</p> <p>No problem with the use of electronic gadgets</p>	<p>Has a positive experience in using a particular kind of electronic gadget in everyday life;</p> <p>Perception of information depends on the type of electronic gadget, the size of its display;</p> <p>Has some difficulties in navigating individual types of electronic gadgets</p>	<p>Has difficulty in perceiving information from an electronic display;</p> <p>There is no or negative previous experience with the use of electronic gadgets for educational purposes;</p> <p>Has difficulties in navigating and using electronic gadgets</p>

After defining in the process of testing and analysis of its results the level of readiness for the development of self-directed learning competency by means of e-learning, it is necessary for the learner to be prepared to e-learning and m-learning. It will increase the effectiveness of learning, and at the same time, will positively influence the development of self-directed learning competency.

Using Learner-Centered Approach in E-Learning and M-Learning. The basis for individualization of a learning process is the use of a learner-centered approach. In well-known systems of secondary and higher education, the learner-centered approach was used to identify the individual abilities of students and for students' further division into groups, classes according to their level of success. At first there was an individualization process, and then the differentiation of learning. Differentiation could also include division according to interests. Thus, extra classes were created. Differentiation of education is a concrete form of

organization of the learning process. It creates the most suitable conditions for the implementation of the individualization in teaching. Differentiation is a form of learning; individualization is the principle of learning [11]. The authors researched cases of partial use of the learner-centered approach in e-learning courses on the study of foreign languages and humanitarian disciplines for NATO troops. Individualization of the learning process included the level of knowledge, the speed of perception of information and the correctness of the tasks. The differentiation shared students at the levels according to their knowledge [36-38, 41-42]. However, an assessment of the ability and readiness for self-directed learning by means of e-learning and m-learning was not conducted.

As subjects of e-learning are those who study (students, pupils, learners), and those who provide the learning process (pedagogical workers, methodologists, developers of e-learning and m-learning courses), it is necessary to conduct assessment of the ability and readiness for e-learning and m-learning of teachers, developers of e-learning and m-learning courses and students. It will increase the level of development and efficiency of self-directed learning by means of e-learning and m-learning technologies.

Conclusion. In the article the authors evaluated the existing models of the readiness to use e-learning and distance learning technologies. They presented models for the readiness of the specific groups of learners (e.g. military personnel) to carry out self-directed learning activities by means of computer technology.

On the basis of the analysis of the main achievements of national and foreign science in the field of research, an advanced model of e-learning and m-learning has been developed. It, unlike the known models, involves the psychophysiological characteristics of e-learners, their ability to such training, their level of personal skills and readiness for training by means of e-learning and m-learning technologies, considering the peculiarities of the use of m-learning.

The improved testing of tutors, teachers and learners to their e-learning and m-learning readiness and development level of self-directed learning competency was offered. Due to innovative tests the authors also defined the ways of development of self-directed learning competency to the necessary level for effective use of e-learning and m-learning in gaining education. The pedagogical conditions and organizational aspects of complex testing of specific groups of learners for e-learning and m-learning readiness were designed and theoretically proved.

For the first time, it was designed and proved the assessment system of readiness and ability to e-learning and m-learning. The innovative system of self-directed learning competency development by means of e-learning and m-learning gives an opportunity to increase the efficiency of e-learning process by detection the ability for e-learning and their e-learning readiness level. Learners with low e-learning readiness level were recommended to prepare for e-learning and m-learning. It will increase the efficiency and improve the development of self-directed learning competency of those, who desire to conduct e-learning and m-learning.

REFERENCES

1. Bukhlova, N. (2003). Organizacija osvitnoyi diyalnosti [Organization of Learning Activities]. Kiev, VG Osnova, 63p. (in Ukrainian).
2. Vygotsky, L. S. (1999). Pedagogichna Psychologia [Pedagogical Psychology]. Moscow: Pedagogika-Press, 533 p. (in Ukrainian).
3. Khutorskaya, A.V. (2001). Suchanska dydaktyka [Contemporary didactics: a textbook for high schools]. St. Petersburg Peter, 544 p.(in Ukrainian).
4. Khutorskaya, A.V. (1988). Yevresticheskoyeobucheniye[Heuristic teaching. Theory, methodology, practice] Moscow: International Pedagogical Academy, 266 pp.(in Russian).
5. Andreev, AA, Soldatkin, V.I. (1999). Distancionnoye obucheniye: sushnost, tehnologii, organizaciya [Distance Learning: Essence, Technology, Organization]. Moscow, Izdatelstvo MESI, 196 p.(in Russian).
6. The Law of Ukraine "On Higher Education". Verkhovna Rada Ukrainy. 2002, №20. Art. 134
7. The Law of Ukraine "On Education" (as amended). Voice of Ukraine. 1996 April 25.
8. Ministry of Education and Science of Ukraine (2), Order "On Approval of the Regulation on Distance Learning" of 04/25/2013 No. 466
9. Goncharenko, S. (1997). Ukrayinskyi pedagogichniy slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. K., Lybid, 376 p. (in Ukrainian).
10. Slovnyk ukrayinskoyi movy [Dictionary of the Ukrainian language]: in 11 volumes. - Volume 3, (1972). P. 532. <http://sum.in.ua/s/zdatnistj> Dictionary of the Ukrainian Language Academic Explanatory Dictionary (1970-1980) (in Ukrainian).
11. Encyclopedia osvity [Encyclopedia of Education] Acad. ped Sciences of Ukraine; heads Ed. VG Flint. K., Yurincom Inter, (2008). 1040 p. (p.332) (in Ukrainian).
12. Dahl Dictionary in the Internet. The basis of the site is the first original publication of the dictionary Dahl. (In Russian) Retrieved 14 March (2018). <http://slovardalya.ru/>
13. Ozhegov, S.I., Shvedova, N.Yu. (2003). Explanatory Dictionary of the Russian Language, Publishing House "Az", 1992, OCR Konnik MV, Verification, Correction and Formatting S. S. Trushkin. (in Russian) Retrieved 14 March 2018: http://www.lib.ru/DIC/OZHEGOW/ozhegow_s_q.txt
14. Pryshupa, Y.Y. (2016). Formuvania samoosvitnyoyi kompetentnosti inzhineriv budivelnikiv v procesi profesiynoyi pidgotovky["Formation of self-educational competence of future engineers-builders in the process of professional training"]: diss. for obtaining a scientific degree of candidate ... pedagogy: 13.00.04. National Aviation University, Kyiv. (in Ukrainian).
15. Guglielmino, L.M. (1997). "Development of the Self-Directed Learning Readiness Scale "Unpublished doctoral dissertation, University of Georgia", *Scientific Articles*.
16. Keegan, D. (1996). Foundations of distance education. London and New York, Routledge. 3rd revised edition, 224 p.(in English).
17. Bilousova, L.I. (2009). Technologiya formuvannya u maybutnih pedagogiv kompetentnosti samoosviti z vikoristannyam potentsialu informatsiyno-navchalnogo seredovischa [The technology of forming future educators of competence of self-education using the potential of the informational and educational environment]. Information technologies in education: Sob.Nauk.Prasts / Gol.red.Spiavakovsky O.V. Kherson, KDU Publishing House, Issue III. 11-20 (in Ukrainian).
18. Ognisty, A., Ognista, K., Malyar, E. (2012). Defeniciya gotovnist v konteksti maybutnoyi professiynoyi diyalnosti vchyteliv predmetnykiv u napriami fizychnogo vyhovania ["Defenition" Readiness "in the context of the future professional activity of subject teachers in physical education"], Physical education, sports and culture, health in modern society: collection of scientific works №3 (19), p. 91-95 (in Ukrainian).
19. Perkaty, R.M. (2014). Samoosvitnya kompetentnist maybutnih oficeriv vnutrishnih viysk yak predmet naukovykh doslidgen [Self-directed learning competency of future officers of

internal affairs as a subject of scientific research]. Pedagogical sciences №4 (73), p.273-286 (in Ukrainian).

20. Fedorenko, O.G, Sutnist, I (2014). struktura samoosvitnoyi kompetentnosti maybutnih vchyteliv informatyky [Essence and Structure of Self-Educating Competence of the Future Teacher of Technologies], Herald of KDAK. Issue 43. (In Ukrainian).

21. Scholok, O.B. (2007). Kompetentnist samoosviti yak pedagogicheskaya problem [Competence of self-education as a pedagogical problem] / OlesyaBorisovnaScholok // Materily of the International Scientific and Practical Conference (Lugansk, 3-5 Zhovtnya 2007 p.). - Lugansk: Alma Mater, - Part 3. - p.167-175. (in Ukrainian).

22. Hsiu-FengShiha, Shu-Hui EileenChen, Shu-ChuChen, Shyh-ChyiWeyd. (2013). “The Relationship among Tertiary Level EFL Students’ Personality, Online Learning Motivation and Online Learning Satisfaction”, *Procedia - Social and Behavioral Sciences Journal*, Volume 103, 26 November Pages 1152-1160. (in English).

23. Berking, P., Haag, J., (2015). ADL Initiative, A Reference Model for Designing Mobile Learning and Performance Support, Interservice/Industry Training, Simulation, and Education Conference (L/ITSEC), Paper No. 15225, pp. 12 (p.9). (in English).

24. Dennerlein Jack T. The State of Ergonomics for Mobile Computing Technology, DOI: 10.3233/WOR – 152159, IOS Press, “Work” No 52, 2015, pp. 269-277. (in English).

25. Delling, R.M. (1966). “Versuch der Grundlegungzueiner systematischen Theorie des Fernunterrichts”, in L.Sroka (ed.). Fernunterricht Hamburg: Hamburger Fernlehrinstitut, s.186. (in English).

26. Guglielmino, L.M. (1996). “An Examination of Self-Directed Learning Readiness and Selected Demographic Variables of Top Female Executives”. In H.B.Long and Associates (eds.), *Current Developments in Self-Directed Learning*. Norman: Public Managers, University of Oklahoma, (in English).

27. Goldoni, J., Bobic, J., Saric, M. (1992). Psychological and Ergonomic Aspects of Work with Video Display Terminals, *Arch higradaloksikol*, Vol. 43 No 3, pp.219-226. (in English).

28. Keegan, D. (1988). Theories of distance education: Introduction/ D. Sewart, D. Keegan, B. Holmbergeds. // *Distance education: International perspectives*. – New York: Routledge, p. 63–67. (in English).

29. Traxler, J. (2009). Learning in a Mobile Age. *International Journal of Mobile and Blended Learning*, 1(1), 1-12. (in English).

30. Nikitenko, G. (2011). Analysis of Adult Students’ Self-Directed Learning Readiness, Affective Learning Outcomes, Prior E-learning Experience, and Age in Hybrid and Online Courses. In T. Bastiaens& M. Ebner (Eds.), *Proceedings of ED-MEDIA 2011-World Conference on Educational Multimedia, Hypermedia & Telecommunications* (pp. 2503-2513). Lisbon, Portugal: Association for the Advancement of Computing in Education (AACE). Retrieved March 16, 2018 from <https://www.learntechlib.org/p/38212/>

31. Robert Alfred. (2014). “Okinda Assessing E-Learning Readiness at the Kenya Technical Teachers College”, *Journal of Learning for Development*, Vol 1, No 3 <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1106130.pdf> (in English).

32. Krathwohl, D. R., Bloom, B. S., &Masia, B. B. (1973). Taxonomy of educational objectives, the Classification of educational goals. Handbook II: Affective domain. New York: David McKay Co., Inc. , Definitions and key words from <http://www.nwlink.com/~donclark/hrd/bloom.html> (in English).

33. Anne Mangen, Bente R. Walgermo. (2013). Kolbjorn Bronnick Reading Linear Texts on Paper Versus Computer Screen: Effects on Reading Comprehension, *International Journal of Educational Research*, Vol.58, pp.61-68, journal homepage: www.elsevier.com/locate/ijedures. (in English).

34. Guglielmino, L.M. (1997). “Contributions of the Self-Directed Learning Readiness Scale (SDLRS) and the Learning Preference Assessment (LPA) to the Definition and

Measurement of Self-Direction in Learning "Paper presented at the First World Conference on Self-Directed Learning, Montreal, Canada, September 1997a (in English).

35. Georgiyev, T., Georgiyeva, E., Smrikarov, A. (2004). M-Learning – A new stage of e-learning. Proceedings International Conference on Computer Systems and Technologies – CompSysTech` 2004, 1-5. Retrieved February 2014 from <http://ecet.ecs.ru.acad.bg/cst04/Docs/sIV/428.pdf> (in English).

36. Low, L., O`Connell, M., (2006). Learner-centric design of digital mobile learning. Online Learning and Teaching Conference - OLT Conference 2006. 26 September, Brisbane, Australia. Retrieved May 22, 2015 from https://olt.qut.edu.au/udf/OLT2006/gen/static/papers/Low_OLT2006_paper.pdf (in English).

37. Results of the International Conference "Advanced Distributed Learning" of the Partnership for Peace organization, Sofia (Bulgaria), (2014). (in English).

38. Results of the International Conference "Advanced Distributed Learning " of the Partnership for Peace, April 20-22, Bucharest (Romania), (2015). (in English).

39. BILC Symposium "Language Training in the Armed Forces", April 5-8, (2016), Kyiv (Ukraine). (in English).

40. Zgurovsky, M. Z. (2003). Development of the system of distance education in Ukraine. Higher Education Open and Distance Knowledge Base for Decision-Markers, Materials of the Meeting of the IITE Focal Points in the CIS and Baltic Countries, Kiev IITE. (in English).

41. Zemsky, R. and Massy, W. F. (2004) Thwarted Innovation: What Happened to elearning and Why, a Report from The Learning Alliance, University Pennsylvania. [Accessed 10th August 2004] Available on-line from: <http://www.irhe.upenn.edu/WeatherStation.html> (in English).

42. Web resource of the NATO Advanced Distributed Learning System: <https://jadl.act.nato.int/>.

43. Carol, I. National University of Romania (Romania), official website: http://unapro.academia.edu/Departments/Advanced_Distributed_Learning.

РЕЗЮМЕ

Тамара Малярчук,
аспірант,

Житомирського державного університету
імені І. Франка

Юрій Даник,

доктор технічних наук, професор,

Начальник Інституту інформаційних технологій

Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

Особливості самоосвітньої компетентності та суб'єктно-орієнтованого підходу в електронній освіті

У статті представлені результати дослідження оцінки здатності і готовності специфічних категорій тих, хто навчається (наприклад, військовослужбовців) до використання технологій дистанційного навчання. Запропоновано моделі та система оцінки їх здатності і готовності до здійснення освітньої і самоосвітньої діяльності з використанням технологій дистанційного навчання та особливості суб'єктно-орієнтованого підходу в ньому.

Отримані теоретичні та практичні результати дослідження проблем та аспектів, які виникають та мають місце в процесі здійснення електронного дистанційного навчання та впровадження і використання технологій електронного мобільного дистанційного навчання базуються на глибокому всебічному аналізі та врахуванні наявного досвіду розвитку та підвищення ефективності процесу

дистанційного навчання напрацьованого провідними вітчизняними та іноземними фахівцями.

Метою дослідження є аналіз існуючих моделей оцінки готовності тих хто навчається до отримання освіти шляхом використання електронного дистанційного навчання, у тому числі мобільного електронного дистанційного навчання (*m-learning*).

Практичний результат дослідження - це створення нової моделі здійснення освітньої і самоосвітньої діяльності з використанням технологій електронного мобільного дистанційного навчання з оцінкою, формуванням та врахуванням самоосвітньої компетентності військовослужбовців, системою оцінювання здатності, здібностей та готовності до використання технологій електронного дистанційного навчання, у тому числі мобільного електронного дистанційного навчання (*m-learning*).

Дослідження авторів ґрунтується на застосуванні елементів теорій дистанційного навчання, активізації пізнавальної діяльності, індивідуалізації навчання, організації самостійного навчання, безперервного навчання, аналізу використання інформаційних та комунікаційних технологій в освіті, теорії моделювання та практики розробки моделей електронного навчання, емпіричних методів.

Інноваційна система розвитку самоосвітньої компетенції тих, хто навчається дає можливість підвищити ефективність процесу електронного дистанційного навчання, у тому числі мобільного електронного дистанційного навчання шляхом суб'єктно-орієнтованого формування у тих, хто навчається, готовності до таких видів навчання.

Ключові слова: самоосвітня компетентність; електронне навчання; мобільне навчання; дистанційне навчання; суб'єктно-орієнтований підхід.

МОДЕЛЬ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЛІЦЕЮ

У статті розглядається зміст моделі виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею, а саме – такої моделі, яка базуватиметься на відповідних концепціях, підходах, принципах освіти та педагогічних умовах на основі цього формування змісту, форм методів виховання патріотизму, а також створення патріотичного середовища. Пропонуються напрями перспективних досліджень із зазначеної проблематики.

Ключові слова: модель; патріотизм; патріотичне виховання; любов до Батьківщини; ліцеїсти; зміст.

Однією з основ захисту суверенітету, територіальної цілісності нашої держави є патріотизм учнівської молоді в умовах військового ліцею. Нині в Україні все більшої актуальності набуває виховання в учнівської молоді в умовах військового ліцею почуття патріотизму, що спричинене новими суспільно-політичними реаліями в нашій державі після Революції гідності; обставинами, пов'язаними з російською агресією.

Фундаментальне значення для виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею має системне використання даних усіх наук про людину як мету виховання і їх врахування у плануванні та здійсненні виховання патріотизму. Водночас цей підхід забезпечує отримання вірогідного емпіричного матеріалу та його обробку і включення в наукове знання.

Проблема виховання патріотизму учнівської молоді є предметом цілої низки дисертаційних досліджень і наукових праць українських вчених (І. Бех, М. Боришевський, В. Івашковський, Р. Петронговський, Ю. Руденко, О. Сухомлинська, К. Чорна та ін.). Важливим також є роботи з теорії та практики формування патріотизму у військовослужбовців Збройних Сил України (А. Афанасьєва, В. Дзюба, Ю. Красильника, Р. Кутового, В. Мірошніченко, Л. Олійника та інших). Водночас дослідження, присвячені безпосередньо вихованню патріотизму військових ліцеїстів не були предметом наукових досліджень в Україні.

Метою статті є висвітлення педагогічних умов як основи моделі виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею, яка базується на відповідних меті, підходах, принципах, змісті, педагогічних умов, критеріїв та очікуваного результату

Виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею – це процес цілеспрямованого систематичного формування почуття патріотизму, духовної та психологічної готовності до виконання

громадянського і конституційного обов'язку щодо захисту суверенітету, територіальної цілісності держави.

У ході формувального етапу експериментальної роботи було вирішено такі завдання: апробовано експериментальну модель виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею; встановлено ефективність реалізації запропонованих педагогічних умов виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею; визначено рівень сформованості патріотичної вихованості учнівської молоді в умовах військового ліцею.

Модель виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею (рис. 1) у нашому дослідженні містить наступні компоненти: цільовий (мета), концептуальний (підходи, принципи та функції виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею), змістовий компонент, операційно-технологічний (педагогічні умови виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею й методика реалізації педагогічних умов) та результативний компонент.

Цільовий компонент структури моделі виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею є системоутворювальним та визначає функціонування всіх інших компонентів моделі.

Концептуальний компонент розробленої моделі виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею складають наступні підходи. Системний підхід нами застосовано для аналізу усіх чинників, відбір найбільш доцільних методів та прийомів, які спрямовано на організацію процесу з національно-патріотичного виховання ліцеїстів.

Видатний психолог О. Леонт'єв підкреслив, що дослідження процесу народження і трансформації особистості – в її діяльності, яка протікає в конкретних умовах, і є ключем до її істинно наукового психологічного розуміння [4, с. 173].

Особистість учня в умовах військового ліцею не може розглядатися за межами національного. В зв'язку з цим культурологічний підхід трансформується в етнопедагогічний, який застосовується в єдності загальнолюдського, національного та індивідуального. В зв'язку з цим культурологічний підхід трансформується в етнопедагогічний, який застосовується в єдності загальнолюдського, національного та індивідуального. К. Ушинський наголошував на тому, що характер виховання відповідає характеру народу, і важаючи на стійкість і органічність національного в людині, він радить вихователю взяти національне за основу системи виховання: “Як немає людини без самолюбства, так немає людини без любові до батьківщини, і ця любов дає вихованню надійний ключ до серця людини і могутню опору для боротьби з її поганими природними, особистими, сімейними і родовими нахилами...” [5, с. 99–100].

Рис. 1. Модель виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею

Реалізація вищезначеного здійснюється у зв'язку з культурологічним підходом, який обумовлює соціально-гуманістичну програму і визначає спрямованість різновиду діяльності особистості.

Фундаментальне значення для виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею має обґрунтований К.Ушинским антропологічний підхід – системне використання даних всіх наук про людину як мету виховання і їх врахування у плануванні та здійсненні процесу військово-патріотичного виховання. Видатний педагог наголосив: якщо педагогіка хоче виховати людину в усіх відношеннях, то вона повинна перш за все пізнати її в усіх відношеннях.

Роль механізму зв'язку між практичним та пізнавальним підходами виконує реалізація ціннісного підходу до виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею. Система цінностей слугує фундаментом виховання особистості. О.Вишневський обґрунтовує п'ять груп цінностей, взявши за критерій їх сферу застосування: а) особистого життя людини (особисті цінності), б) родинного життя (цінності сімейного життя), в) сфери суспільно-громадських стосунків (громадянські цінності), г) національно-державного життя (національні цінності), д) життя всього людства (абсолютні вічні цінності) [2, с. 87].

Таким чином, в структурі концептуального компоненту виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею необхідно виділити культурологічний, антропологічний та аксіологічний підхід, які утворюють складну систему, в рамках якої існує відповідне підпорядкування.

До принципів на основі теоретичного аналізу проблем виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею необхідно віднести: гуманізації, культурно-історичної суб'єктності, ціннісної орієнтації, єдності навчання і виховання.

Змістовий компонент є найважливішим у моделі патріотичного виховання студентів. Філософська категорія «зміст» означає визначаючий бік цілого, сукупність його частин. Зміст розглядається у єдності та протилежності з формою як засобом існування й виявлення змісту.

На відміну від поняття «зміст освіти», категорія «зміст виховання» є у педагогіці недостатньо розробленою; наявними є суттєві тлумачення у визначенні того, що саме слід відносити до галузі змісту виховання.

За своїм характером процес виховання – надзвичайно складне соціально-педагогічне явище, тому вимагає з боку вихователів опанувати як теоретично-методичні підвалини військового виховання, так і оволодіти конкретними навичками та умінням організації й проведення виховного процесу в підрозділі [6, с. 308].

Зважаючи на особливості організації виховного процесу на рівні підрозділу учнівської молоді в умовах військового ліцею доцільно зазначити, що О. Дубасенюк дає визначення: «виховна діяльність – це взаємодія педагога-вихователя з учнями, що цілеспрямована на самостановлення, саморозвиток, самовиховання молоді людини, яка реалізується шляхом

розв'язання множини виховних завдань і забезпечує формування особистісних, соціально значущих морально-етичних цінностей, норм та правил поведінки» [3]. На цьому рівні виховувати – це дійсно проектувати поступове становлення якостей особистості учня військового ліцею (траєкторій професійного росту, вдосконалення патріотизму тощо).

Науковець С. Вершиловський з цього приводу наголошує, що «виховна діяльність потребує проникнення в онтологію буття іншої людини, інтеракцію особистостей вихователя і вихованця, взаємопроникнення їх сфер життєдіяльності» [1, с. 49].

До змістового компоненту виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею входять наступні складники: патріотична свідомість, комплекс професійних й особистісних якостей (морально-політичних, громадянських, військово-професійних, соціально-психологічних, психічних, фізичних), психологічна, загальновійськова та фізична готовність.

Операційно-технологічний компонент влучив педагогічні умови виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею як сукупність причин, обставин, чинників, що впливають на визначений процес та можуть його прискорювати чи уповільнювати, впливаючи цим самим на кінцевий результат.

Створення у військовому ліцеї виховного середовища повинно забезпечити розкриття в учня потенціалу патріотичної вихованості та запустити його механізми. Важливим аспектом реалізації цієї педагогічної умови можна вважати заходи координуючого характеру, зокрема залучення учнівської молоді до видів патріотичної діяльності військового ліцею.

Використання виховного потенціалу навчальних предметів з метою виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею зумовлений тим, що виховання патріотизму учня здійснюється переважно у процесі навчально-пізнавальної діяльності шляхом внесення ціннісних складових у зміст навчальних предметів (української мови та літератури, історії України, української культури, географії, захист Вітчизни та інші).

Щодо третьої умови, як змістово-методичного забезпечення виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею зазначимо, що її реалізація передбачала розроблення комплексу навчальних та спеціальних програм і методик щодо організації та проведення заходів виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею в її різноманітних формах, використання всієї багатоманітності педагогічних форм і засобів з урахуванням особливостей життєдіяльності учнів; регулярне видання відповідної літератури, що висвітлює цю сферу діяльності з урахуванням інновацій, передового навчально-виховного досвіду.

Результативний компонент включав критерії патріотичної вихованості: пізнавальний, ціннісно-мотиваційний, результативно-поведінковий, які визначали рівень сформованості патріотичної вихованості учня військового ліцею.

Отже, сформована патріотична вихованість розглядається нами як результат засвоєння учнівської молоді в умовах військового ліцею досвіду пізнавальної діяльності, емоційно-цінних відносин та дійово-практичного досвіду, які виявляються у здатності та готовності реалізуватися як особистість та індивідуальність у діяльності на благо Батьківщини.

Структура патріотичної вихованості учнівської молоді в умовах військового ліцею відображена у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

**Компоненти, критерії та показники патріотичної вихованості
учнівської молоді в умовах військового ліцею**

Компоненти	Критерії	Показники
1	2	3
Когнітивний	Пізнавальний	1) Знання історії, культури, героїчних звершень держави. 2) Здатність до аналізу процесів і явищ, проблем і протиріч, властивих суспільству і державі. 3) Володіння державною мовою.
Світоглядно-мотиваційний	Мотиваційно-ціннісний	1) Осмислення Вітчизни як вищої соціально значущою, духовно-історичної та інтегрованої цінності. 2) Позитивна мотивація служити українському народові та державі. 3) Переконавання в необхідності захисту національних інтересів власної держави 4) Наявність патріотичних ідеалів, як регуляторів життєдіяльності учнівської молоді в умовах військового ліцею.
Діяльнісний	Результативно-поведінковий	1) Здатність до патріотичної самореалізації. 2) Психологічна готовність. 3) Фізична готовність. 4) Уміння оцінювати патріотичний потенціал заходів, занять. 5) Уміння організовувати патріотичні заходи.

Виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею являє собою сукупність основних ознак показників, які розкривають істотні моменти, параметри, що характеризують його як процес, тобто ті способи, фактори, умови, за рахунок використання яких забезпечується найбільш повна реалізація можливостей цієї діяльності, яка здійснюється з метою досягнення бажаного (кінцевого) результату. З цього випливає, що, будучи одним з компонентів критерію, та чи інша ознака, показник з вихованості патріотизму, виступає як конкретний і типовий прояв його істотних сторін. Можна стверджувати про зв'язок і єдність критеріїв з патріотичної вихованості змісту, істотних сторін цієї діяльності і її кінцевих результатів. Тому, щоб відповідати своєму призначенню, критерії з патріотичної вихованості, якщо мати на увазі їх змістовний аспект, повинні в значній мірі розкривати, характеризувати, виражати його суть і специфіку і в той же час бути орієнтованими, націленими на бажані результати.

Таким чином, педагогічні умови виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею, які реалізують відібраний і структурований зміст в практичній формі через сукупність методів, форм і засобів і є основою визначеної моделі. Усі компоненти моделі, перебуваючи у тісному взаємозв'язку та впливаючи один з одного, забезпечують реалізацію мети. Таким чином, результатом впровадження та реалізації запропонованої нами моделі є ліцеїст з відповідним рівнем сформованості патріотичної вихованості.

Перспективами подальшого дослідження є визначення рекомендацій щодо виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вершиловский С. Г. Профессиональная деятельность молодого учителя: социально-педагогический аспект / С. Г. Вершиловский, Л. Н. Лесохина. – М.: Педагогика, 1982. – 144 с.
2. Вишневський О. Концепція демократизації українського виховання // Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні: педагогічні концепції. – К.: Школяр, 1997. – С. 78–122.
3. Дубасенюк О. А. Теоретичні та методичні основи виховної діяльності педагога: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04. / Дубасенюк Олександра Антонівна. – К., 1996. – 444 с.
4. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.
5. Ушинський К. Д. Теоретичні проблеми виховання і освіти // Вибр. пед. твори: У 2-х т. - К.: Рад. школа, 1983. - Т. 1. - 488 с.
6. Ягупов В. Управлінські функції офіцера та їх педагогічний зміст / Василь Ягупов // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. – 2000. – № 2. – С. 311–314.

REFERENCES

1. Vershilovskij, S. G. (1982). Professionalnaya deyatelnost molodogo uchitelya: socialno-pedagogicheskij aspekt [Professional activity of a young teacher: a socio-pedagogical aspect]. Pedagogika, 144. (in Russian).
2. Vishnevskij, O. (1997). Konceptciya demokratizaciyi ukrayinskogo vihovannya [Concept of democratization of Ukrainian education]. Konceptualni zasadi demokratizaciyi ta reformuvannya osviti v Ukrayini: pedagogichni konceptcii, 78–122. (in Ukrainian).
3. Dubasenyuk, O. A. (1996). Teoretichni ta metodichni osnovi vihovnoyi diyalnosti pedagoga [Theoretical and methodological foundations of educational activity of the teacher]. Zhytomyr, 444. (in Ukrainian).
4. Leontev, A. N. (1975). Deyatelnost. Soznanie. Lichnost [Activities Consciousness Personality]. Politizdat, 304. (in Russian).
5. Ushinskij, K. D. (1983). Teoretichni problemi vihovannya i osviti [Theoretical problems of education and education]. Vibr. ped. tvori: U 2-h t. Rad. shkola, 488. (in Ukrainian).
6. Yagupov, V. (2000). Upravlinski funkciyi oficera ta yih pedagogichniy zmist [Management functions of the officer and their pedagogical content] Visnik Ukrayinskoyi Akademiyi derzhavnogo upravlinnya pri Prezidentovi Ukrayini, 311–314. (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Сергей Мотыка,

Военный институт Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Модель воспитания патриотизма ученической молодежи в условиях военного лицея.

В статье рассматривается содержание модели воспитания патриотизма военных лицеистов. У статті розглядається зміст моделі ученической молодежи в условиях военного лицея – модели, которая базирується на определенных концепциях, подходах, принципах образования и педагогических условиях на основе этого формирование содержания, форм методов воспитания патриотизма, а также образование патриотического середовища. Пропонуються напрями перспективних досліджень із зазначеної проблематики.

Предлагаются направления перспективных исследований с заявленной проблематики.

Ключевые слова: модель; патриотизм; патриотическое воспитание; любовь к Родине; лицеисты; содержание.

SUMMARY

Sergey Motyka,

Military Institute of Taras Shevchenko

National University of Kyiv

Model of patriotic education among military lyceum students

Introduction. *One of the foundations for the protection of the sovereignty, territorial integrity of our state is the patriotism of student youth in the conditions of military lyceum. Nowadays, in Ukraine, an increasing sense of education in the pupils' youth in the conditions of the military Lyceum is the feeling of patriotism caused by new socio-political realities in our state after the Revolution of dignity; circumstances associated with Russian aggression.*

Purpose. *The purpose of the article is to highlight the pedagogical conditions as the basis of the model of patriotism education of pupils in conditions of military lyceum based on the respective goals, approaches, principles, content, pedagogical conditions, criteria and expected results.*

Methods. *In determining the research problem, the theoretical methods for assessing the formation of patriotism of student youth are used: and the simulation of the education of patriotism among pupils in a military environment*

Results. *The model of upbringing patriotism of student youth in conditions of military lyceum in our study contains the following components: target (goal), conceptual (approaches, principles and functions of patriotism education of student youth in conditions of military lyceum), content component, operational-technological (pedagogical conditions for the upbringing of patriotism of student youth in conditions of military lyceum and the method of realization of pedagogical conditions) and a productive component.*

The content components of patriotism education of pupils in the military lyceum include the following components: patriotic consciousness, a set of professional and personal qualities (moral-political, civil, military-professional, social-psychological, mental, physical), psychological, general-military and physical readiness.

The operational-technological component prevented pedagogical conditions for the education of patriotism of pupils in the conditions of the military lyceum as a set of reasons,

circumstances, factors influencing a certain process and can accelerate or slow it, affecting it by the end result.

Creation in the military lyceum of the educational environment should provide for the student to open up the potential of patriotic education and launch its mechanisms. An important aspect of the implementation of this pedagogical condition can be considered measures of a coordinating nature, in particular involving the student youth in the types of patriotic activities of the military lyceum.

The use of the educational potential of educational subjects in order to raise the patriotism of student youth in conditions of the military lyceum is conditioned by the fact that the education of patriotism of the student is carried out mainly in the process of educational and cognitive activity by introducing value components into the contents of educational subjects (Ukrainian language and literature, Ukrainian history, Ukrainian culture, geography, defense of the Fatherland and others).

Regarding the third condition, as a content-methodological provision of the education of patriotism of student youth in the conditions of the military lyceum, we note that its implementation envisaged the development of a set of educational and special programs and methods for organizing and conducting activities for the education of patriotism of student youth in conditions of the military lyceum in its various forms, the use the whole variety of pedagogical forms and means taking into account peculiarities of pupils' life; regular publication of the relevant literature covering this area of activity, taking into account innovations, advanced educational experience.

The effective component included the criteria for patriotic education: cognitive, value-motivational, productive-behavioral, which determined the level of formation of the patriotic upbringing of a pupil of a military lyceum.

Originalit. The scientific novelty and practical significance of the results of the study is determined by a significant increase in the role of the spiritual component in the functioning of military lyceums, modeling the process of raising patriotism among pupils in a military lyceum.

Conclusion. Thus, the formed patriotic upbringing is considered by us as a result of assimilation of pupils' youth in the conditions of the military lyceum of the experience of cognitive activity, emotional-valuable relations and practical and practical experience, which manifest themselves in the ability and readiness to be realized as a personality and individuality in activities for the benefit of the Motherland.

Thus, the pedagogical conditions for the education of patriotism of students in the military lyceum, which implement selected and structured content in practical form through a set of methods, forms and means, and is the basis of a particular model. All components of the model, in close relationship with each other, ensure the realization of the goal. Thus, the result of the implementation and implementation of the model proposed by us is a lyceum with an appropriate level of formation of patriotic education.

Prospects for further research are the definition of recommendations for the education of patriotism of student youth in conditions of military lyceum.

Key words: model; patriotism; patriotic education; love of the Motherland; military lyceum students; content.

ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ З ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

В статті досліджується проблема технології особистісно орієнтованої підготовки фахівців у вищих військових навчальних закладах. Обґрунтовуються актуальність досліджуваної проблеми, її сутність і основні принципи. Запропоновано інтегративну інноваційну модель особистісно орієнтованої підготовки військових фахівців в межах нормативного військово-освітнього процесу та особистісно орієнтованої навчально-пізнавальної діяльності курсантів (слухачів) з такими складовими: проєктивно-планувальна, організаційно-процесуальна, контроль-но-моніторингова, коригувальна.

***Ключові слова:** технологія; підготовка військових фахівців; модель; проєктування; організація; мотивація; контроль; самоконтроль; коригування.*

Постановка проблеми. Гуманістичний підхід до освіти передбачає подолання однієї з основних вад вищої школи – її знеособлення. Основою реалізації такого підходу стають, набуваючи все більшого значення, освітні технології особистісно орієнтованої спрямованості. Організація освітнього процесу на таких засадах сприяє формуванню та розвитку особистості військового фахівця, спроможного виявляти ініціативу, творчо виконувати поставлені завдання, приймати відповідальні рішення, самотійно, критично мислити, продукувати ідеї, захищати власну точку зору, переконання, систематично й неперервно поповнювати знання шляхом наполегливої самоосвіти.

Актуальність, значущість і доцільність дослідження особистісно орієнтованої підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах (далі – ВВНЗ) зумовлена такими факторами: 1) необхідністю запровадження в освітньому процесі інноваційних особистісно орієнтованих технологій, притаманних провідним цивільним навчальним закладам світового освітнього простору, військовим навчальним закладам країн – членів НАТО; 2) вимогами забезпечення високої якості професійної, лідерської підготовки, суб'єктності фахівців, засвоєння ними нових підходів щодо самоуправління процесом неперервного розвитку, самоактуалізації; 3) вичерпаністю можливостей багатьох традиційних форм і методів організації самоосвіти, самотійної навчально-пізнавальної діяльності курсантів (слухачів); 4) необхідністю пошуку й запровадження нових підходів щодо оцінки рівня їх особистісного розвитку та роботи над його підвищенням; 5) потребою врахування позитивного досвіду військових навчальних закладів провідних зарубіжних країн щодо структури, змісту навчання, організації практичної підготовки, інформаційного, матеріально-технічного та фінансового забезпечення.

Аналіз досліджень і публікацій. Технологізація освітнього процесу дослідниками пов'язується із реформуванням світової та європейської школи на шляху інноваційних перетворень у 50-70 рр. ХХ ст. Саме в цьому сенсі термін педагогічна технологія та його варіанти (технологія навчання, освітні технології) почали використовуватися в педагогічній літературі й дістали багато формулювань залежно від того, як саме автори уявляють структуру та складові освітньо-технологічного процесу.

В цей же час у різних країнах почали функціонувати установи з розробки педагогічних технологій [1]. Наприклад, в американському “Словнику освіти” поняття “технологія навчання” трактується як галузь застосування системи наукових принципів до програмування процесу навчання і використання їх у освітній практиці з орієнтацією на детальні та такі, що допускають оцінку цілей навчання [цит. за 9]. Технологія навчання при цьому пов'язувалась із застосуванням технічних та програмованих засобів.

Теорія та практика здійснення технологічних підходів до освіти відображена в наукових працях В.В. Гузеєва, В.П. Беспалька, І.М. Богданової, Н.В. Борисової, О.В. Долженка та В.Л. Шатуновського, М.В. Кларіна, О.М. Пехоти, П.І. Підкасистого, Г.К. Селевка, С.О. Сисоєвої, І.О. Смолюка, Н.Ф. Тализіної, Д.В. Чернилевського та О.К. Філатова, Ф. Янушкевича, І.С. Якиманської. У військовій педагогіці цю проблему досліджували А.О. Вітченко, Е.М. Коротков, М.І. Нещадим, В.І. Осьодло, В.В. Ягупов. Водночас, зазначена проблема розглядається, здебільшого, у рамках інституціональної, нормативно-детермінованої системи підготовки фахівців і не знайшла широкого висвітлення в особистісно орієнтованій освіті.

Метою статті є обґрунтування технологічних аспектів особистісно орієнтованої підготовки військових фахівців з вищою освітою.

Виклад основного матеріалу. Історична генеза еволюції поняття “технологія” показує його виникнення у зв'язку з технічним прогресом. І.М. Богданова дає визначення “технології”, як способу реалізації людьми конкретного складного процесу шляхом розділення його на систему послідовних взаємопов'язаних процедур і операцій, які виконуються більш-менш однозначно і мають за мету досягнення високої ефективності [1, с. 8-9]. З часом цей термін став вживатися в інших сферах людської діяльності та набув широкого філософського трактування. Зокрема, під такими підходами стали розуміти теорію і практику побудови навчального процесу у відповідності з визначеними цілями та задачами (Н.Ф. Тализіна, Т.А. Ільїна, В.П. Беспалько). Еволюція поняття педагогічної технології у вищій школі та його трансформація від терміну “технології в освіті” через “технологічні засоби навчання”, “технології освіти” до “педагогічної технології” здійснена І.А. Смолюком [6, с. 155-170].

У науково-педагогічній літературі термін “педагогічна технологія” вживається дуже широко. В інтегрованому виді він позначає: а) напрям

дидактики; б) технологічно розроблену навчальну систему; в) систему методів, прийомів викладача; в) методику та окремі методи навчання.

Н.Ф. Тализіна зазначає: "... будь якому випадку необхідна система знань щодо навчального процесу, зображена на технологічному рівні. Закони, яким підпорядковується цей процес, вивчаються цілим комплексом наук ... Однак, в цих законах викладач не знайде опису принципів, методів, вказівок щодо шляхів і засобів їх застосування. Між цими науками і практикою повинна бути особлива наука, котра виводить ці принципи, розробляє методи, визначає послідовність їх застосування і т. ін. Без неї не може бути науково обгрунтованого навчального процесу (технології як реального процесу навчання)" [7, с. 94].

В.П. Беспалько технологію визначає як сукупність дій, операцій, прийомів та їх послідовність, як мистецтво володіння процесом: "Будь-яка діяльність може бути або технологією, або мистецтвом. Мистецтво ґрунтується на інтуїції, а технологія – на науці. З мистецтва все починається, а технологією закінчується, щоб потім усе почалося спочатку" [2, с. 5]. Будь-яке планування, а в педагогічній діяльності обійтися без нього не можна, є початком технології. "Оскільки опис будь-якого навчально-виховного процесу являє собою опис певної педагогічної системи, то природно, що педагогічна технологія – продовжує свою думку автор – це проект визначеної педагогічної системи, який реалізується на практиці" [2, с. 6].

О.В. Долженко та В.Л. Шатуновський технологію навчання визначають як стратегічну концепцію формування фахівця як з точки зору професійної діяльності, так і в аспекті відповідних засобів спілкування. В процесі проектування технології навчання, вважають автори, реалізується система навчальної діяльності. Само по собі проектування пов'язане не з однією задачею, дисципліною або курсом, а з цілісним процесом підготовки спеціаліста [3, с. 77]. Таке розуміння технології навчання дозволяє виділити у ньому проектування моделі професійної діяльності фахівця, а також технічний, інформаційний та діяльнісний аспекти. Разом з тим, такою трактовкою не передбачається розробка технології вивчення окремих дисциплін, що характеризує обмеженість її застосування.

За визначенням фахівців ЮНЕСКО, "технологія навчання – це в загальному розумінні системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодія, що має на меті головною задачею оптимізацію форм освіти" [цит. за 9, с. 14].

М.В. Кларін на основі дослідження закордонних систем освіти дає системне, узагальнене трактування педагогічної технології як системної сукупності та порядку функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів, які використовуються для досягнення педагогічних цілей... Предметом технології навчання, вважає дослідник, є конструювання систем навчання [4].

Поширені в педагогічній літературі також процесуальні погляди на технологію навчання. Технологія навчання, за такої інтерпретації, часто ототожнюється з використанням методів, прийомів, технічних засобів навчання і визначається як "технологія – техніка навчання".

П.І. Підкасистий, А.М. Фрідман, П.І. Гарунов технологію навчання визначають як "... передбачену модель системи дій викладача та студентів, яку необхідно здійснити в ході оптимально організованого навчально-виховного процесу з метою одержання високого рівня професіоналізму" [8, с. 10]. Таке досить загальне визначення педагогічної технології ставить, мабуть, більше запитань ніж містить на них відповідей. Адже і сама розробка моделі системи дій, і оптимізація процесу підготовки фахівців потребують, як алгоритмів, так і відповідних технологій реалізації.

Наведене термінологічне розмаїття, що має місце в наукових джерелах з педагогічних і навчальних технологій, свідчить, що поняття освітня технологія, педагогічна технологія, технологія навчання вживаються настільки широко, настільки ж і невизначено.

На нашу думку, методологія дослідження та проектування педагогічної технології має базуватися на таких принципах:

- опори на наукову концепцію підготовки майбутніх військових фахівців; цілепокладання щодо навчання, розвитку особистості курсанта (слухача), діагностики якості їх підготовки;

- системності (логічність, цілісність, взаємозв'язок усіх складових); ступеневості (реалізація на різних ієрархічних рівнях підготовки курсанта (слухача): ВВНЗ, факультет, кафедра, навчальний підрозділ);

- інформативності, всебічного інформаційного забезпечення, що створює оптимальні умови для розвитку та саморозвитку особистості військового фахівця;

- ефективності (досягнення показників якості підготовки курсантів (слухачів), визначених кваліфікаційними вимогами та освітньо-професійними програмами);

- діагностичності, можливості здійснення контрольної-діагностичних, та коригувальних процедур;

- технологічності, відтворення в конкретному педагогічному середовищі для досягнення конкретних педагогічних цілей.

Аналіз психолого-педагогічної літератури та викладеного вище дозволяє визначитись із наступним трактуванням поняття "технологія навчання". Технологія навчання – це системне, цілісне конструювання (проектування) процесу підготовки майбутніх військових фахівців на основі визначених кваліфікаційних вимог, послідовності дидактичних цілей та організована науково-педагогічним складом, керівництвом ВВНЗ розгорнута в часі процедура навчання (втілення проекту в життя), за якою викладацьким складом і тими, хто навчається, реалізується весь комплекс взаємозв'язків між цілями, змістом, формами, методами, засобами навчання, системою

контролю, оцінки та коригування діяльності науково-педагогічного складу, курсантів (слухачів) та освітнього процесу в цілому.

Під технологією особистісно орієнтованого навчання будемо розуміти системне, цілісне конструювання (проектування) процесу розвитку особистості, як замкнутого циклу оволодіння нормативною діяльністю і трансформації власного досвіду на основі відповідної послідовності дидактичних цілей та науково організований, розгорнутий в часі спільний процес реалізації проекту науково-педагогічним складом та тими, хто навчається, на засадах пріоритету особистості, як суб'єкту пізнання та навчання, всебічного організаційно-методичного та матеріального забезпечення, контролю та коригування дій.

Дослідження та обґрунтування технології особистісно орієнтованого підготовки курсантів (слухачів) у вищій військовій школі на всіх ієрархічних рівнях навчання дозволить:

визначитися з пріоритетами наскрізного цілеутворення на всіх етапах підготовки майбутніх військових фахівців, як головного фактора педагогічної системи ВВНЗ;

здійснити системний, комплексний підхід до планування, організації та здійснення процесу навчання на основі освітніх стандартів, системи самонавчання, добитися оптимальної узгодженості всіх складових цього процесу та як наслідок, – підвищити його ефективність;

покращити управління освітнім процесом, самоуправління особистісним розвитком тих, хто навчається, прогнозування, проектування та діагностику педагогічного та самоосвітнього процесу;

забезпечити цільову та практичну єдність навчання, виховання, розвитку курсантів (слухачів), психологічну підготовку їх до майбутньої військової служби;

ширше застосовувати сучасні інформаційні системи на основі комп'ютерної, відео- та аудіотехніки, різноманітні технічні засоби;

підсилити мотивацію, самомотивацію навчання, особистісну відповідальність курсантів (слухачів) за результати навчальної праці, стимулювати розвиток їх творчого мислення;

сформувати індивідуальний стиль мислення, спілкування, діяльності;

набути навичок прийняття рішень у широкому спектрі військово-професійних задач та нетрадиційних ситуацій.

На основі викладеного визначимо основоположні засади технології особистісно орієнтованої підготовки курсантів (слухачів):

гуманоцентрична спрямованість на загальнолюдські світові цінності;

пріоритет індивідуальності, самобутності особистості як суб'єкту пізнання та навчання;

оптимальне поєднання соціально визначеного та індивідуального, навчання та учіння;

розвиток особистості курсанта (слухача) як замкнутий процес оволодіння, самооволодіння нормативною діяльністю та трансформації власного суб'єктного досвіду;

проектування, конструювання військово-освітнього процесу зі спрямуванням на індивідуальну навчальну діяльність курсантів (слухачів) із засвоєння визначених нормативних, варіативних програмних та особистісно визначених вимог на основі внутрішніх потреб;

реалізація у військово-освітньому процесі особистісного досвіду та можливостей курсантів (слухачів);

педагогічне співробітництво учасників військово-освітнього процесу;

адекватність матеріального-технічного забезпечення потребам ефективного навчання, самонавчання курсантів (слухачів);

діагностичність розвитку курсантів (слухачів) на всіх етапах навчання, динамічне коригування педагогічної діяльності.

Аналіз найістотніших ознак педагогічної технології, узагальнення педагогічних досліджень у галузі педагогічних технологій дають змогу запропонувати інноваційну модель структури технології особистісно орієнтованої підготовки курсантів (слухачів).

Новизна її полягає в цілісному підході до особистісно орієнтованої навчально-пізнавальної діяльності курсантів (слухачів), який включає в себе особистісну орієнтованість, цілепокладання, втілення змістових характеристик військово-освітнього процесу в організацію його динамічного функціонування, моніторинг досягнення цілей освіти, самоосвіти та відповідне коригування діяльності науково-педагогічних працівників і курсантів (слухачів). У запропонованій моделі інтегративна єдність її компонентів виражається в системі зв'язків та взаємозв'язків, що розкриваються через виділення таких основних складових технології в межах нормативного військово-освітнього процесу та особистісно орієнтованої навчально-пізнавальної діяльності курсантів (слухачів): проєктивно-планувальна, організаційно-процесуальна, контрольна-моніторингова; коригувальна

Проективно-планувальна складова технології особистісно орієнтованої навчально-пізнавальної діяльності курсантів (слухачів): включає: формування діагностичних цілей технології у параметрах очікуваного дидактичного результату (навчальних, самонавчальних; виховних, самовиховних; розвивальних, саморозвитку; психологічної підготовки до професійної діяльності); планування вивчення нормативного та особистісно визначеного змісту та структури навчання, самонавчання на основі освітньо-професійної програми, програм навчальних дисциплін, тематичних планів, розкладу занять, науково-методичного та навчально-методичного забезпечення, додаткової програми самонавчання, особистісного плану роботи як складової загального особистісного плану роботи курсанта (слухача). Формування діагностичних цілей у цьому процесі є відповідальною задачею, від якої залежить результативність дидактичного

процесу та підготовки курсанта. Під результативністю в даному випадку розуміємо ступінь досягнення цілей навчання, самонавчання, трансформованих у систему військово-професійних знань, умінь, навичок, які мають бути сформовані та розвинені у майбутніх військових фахівців.

Організаційно-процесуальна складова технології особистісно орієнтованої навчально-пізнавальної діяльності курсантів (слухачів) включає: всебічне вивчення (самовивчення) особистості курсанта (слухача); створення мотиваційної та самомотиваційної компоненти для навчально-пізнавальної діяльності; створення оптимальних умов для ефективного функціонування особистісно орієнтованої навчально-пізнавальної діяльності курсантів (слухачів), задоволення їх потреб; застосування різноманітних форм, методів самонавчання з оптимальним використанням усього комплексу заходів у процесі планових занять та особистісно орієнтованої навчально-пізнавальної діяльності курсантів (слухачів).

Контрольно-моніторингова складова, як цілеспрямована дія, в системі підготовки військових фахівців містить такі основні функціональні складові: встановлення нормативів у формі показників результативності всіх ключових компонентів військово-освітнього процесу як об'єкту управління; вимірювання фактично досягнутих результатів якості підготовки; облік результатів; порівняння фактичних показників із нормативно заданими та прийняття відповідних управлінських рішень для досягнення поставлених цілей і включає:

1. Контроль (самоконтроль) засвоєння змісту навчання:

адекватність цілям та завданням навчання – відповідність змісту та форм контролю призначенню військових фахівців, змісту та формам їх діяльності;

об'єктивність – оцінка якості знань, умінь, навичок (компетенцій), виключення при цьому суб'єктивних факторів;

індивідуальність – виявлення ступеню засвоєння змісту навчання кожним слухачем та курсантом окремо;

всебічність – спрямованість контролю на знання теоретичних положень, їх розуміння, вміння творчо застосувати знання на практиці, здатність до логічного мислення;

системність – контроль, у тому числі модульний, засвоєння всього змісту навчання, а не окремих його фрагментів.

2. Моніторинг якості підготовки військових фахівців:

здійснення моніторингової діяльності на різних ієрархічних рівнях;

науково-методичне забезпечення моніторингової діяльності;

узагальнення відзивів з військ на випускників;

аналітична діяльність.

Коригувальна складова технології особистісно орієнтованої підготовки військових фахівців передбачає коригування, самокоригування як нормативного військово-освітнього процесу, так і системи навчально-пізнавальної діяльності тих, хто навчається (зворотний зв'язок), шляхом

внесення змін до проєктивно-планувальної, організаційно-процесуальної та контрольної-моніторингової складових цієї інтегральної структури.

До основних елементів, які мають коригуватись, слід віднести такі:

- рівень та діагностичність цілепокладання у військово-освітньому процесі;

- система потреб і мотивів діяльності суб'єктів військово-освітнього процесу;

- умови функціонування військово-освітнього процесу;

- модель педагогічної та процесуальної діяльності (ефективність навчально-методичної роботи, самостійної роботи);

- уміння конструювати, планувати навчальні завдання, самостійну роботу у відповідності з інтелектуальними та психофізіологічними можливостями курсантів (слухачів);

- рівень планування самостійної навчально-пізнавальної діяльності, здійснення контролю, самоконтролю;

- співвідношення реального характеру впливу викладача на курсантів (слухачів) із загальногуманістичними та демократичними принципами взаємодії (суб'єкт-суб'єктні відносини);

- алгоритми викладацької діяльності, індивідуальна система засобів педагогічної дії, діяльності курсантів (слухачів);

- система педагогічного контролю, комплексність засобів педагогічного впливу;

- ступінь і повнота інформаційного, навчально-методичного забезпечення пізнавальної діяльності курсантів (слухачів), використання навчальної і наукової літератури;

- ефективність військово-наукової та науково-дослідної роботи;

- матеріально-технічне та дидактичне забезпечення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Технологія особистісно орієнтованої підготовки військових фахівців має відтворюватись тими, хто навчається, у межах нормативно-детермінованого та особистісно орієнтованого військово-освітнього процесу у ВВНЗ. При цьому слід урахувати, що технологія опосередковується властивостями та якостями особистості майбутнього військового фахівця. Вибір та ефективне запровадження найбільш оптимальної технології значною мірою залежить від аналітичного і водночас проєктивно-конструктивного стилю мислення курсантів (слухачів), їх досвіду, умінь самостійної організації навчально-пізнавальної діяльності, волі, наполегливості, всебічних умов військово-освітнього процесу, матеріально-технічного, фінансового та інформаційного забезпечення.

Розробка та впровадження технології особистісно орієнтованої навчально-пізнавальної діяльності курсантів (слухачів) у військово-освітньому процесі ВВНЗ має сприяти розвитку у них домінуючих мотивів творчої діяльності – досягнення результату, корисного для практики та подальшого розвитку військово-наукових досліджень, набуття нових знань та

навичок, потрібних для творчої професійної діяльності, здатності до наукової роботи, уміння керувати особовим складом, бажання самоствердитися у формуванні себе як особистості, придбання вагомого потенціалу для активної служби та оптимістичного творення власного життя. Водночас, викладене потребує внесення змін до нормативно-організаційної, змістової, процесуальної та інших складових військово-освітнього процесу, що має стати предметом подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданова І.М. Технології в освіті: теоретико-методологічний аспект: [монографія] / І.М. Богданова. – Одеса: ТЕС, 1999. – 146 с.
2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько. – М.: Педагогика, 1989. – 192 с.
3. Долженко О.В. Современные методы и технология обучения в техническом вузе: [метод. пособие] / О.В. Долженко, В.Л. Шатуновский. – М.: Высш. шк., 1990. – 191 с.
4. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе: Анализ зарубежного опыта / М.В. Кларин. – М.: Знание, 1989. – 80 с.
5. Приходько Ю.І. Особистісно-орієнтована самостійна робота як новий етап у еволюції поглядів на її природу / Ю.І. Приходько // Збірник наукових праць “Вісник Національної академії оборони України. – К.: МО України, НУОУ. – 2010. – № 5(18). – С. 77–84.
6. Смолюк І.О. Педагогічні технології: дослідження соціально-особистісного аспекту / І.О. Смолюк. – Луцьк: Вежа, 1999. – 224с.
7. Талызина Н.Ф. Технология обучения и ее место в педагогическом процессе / Н.Ф. Талызина // Советская высшая школа. – 1977. – № 1(17). – С. 94–95.
8. Технологии обучения в системе высшего и послевузовского профессионального образования: Психолого-дидактический справочник преподавателя высшей школы / Пидкасистый П.И., Фридман А.М., Гарунов П.И. – М.: Педагогическое общество России, 1999. – С. 216–268.
9. Янушкевич Ф. Технология обучения в системе высшего образования / Ф. Янушкевич / Пер. с польского О.В. Долженка. – М.: Высш. шк., 1986. – 135 с.

REFERENCES

1. Bogdanova, I.M. (1999). *Tehnologiyi v osviti: teoretiko-metodologichnij aspekt: [monografiya]* [Technologies in education: theoretical and methodological aspects]. Odesa: TES, 146 (in Ukrainian).
2. Bepalko, V.P. (1989). *Slagaemye pedagogicheskoy tehnologi* [Components of pedagogical technology]. M.: Pedagogika, 192 (in Russian).
3. Dolzhenko, O.V., Shatunovskij, V.L. (1990) *Sovremennye metody i tehnologiya obucheniya v tehničeskom vuze: [metod. posobie]* [Modern methods and technology of training at a technical college]. M.: Vyssh. shk., 191
4. Klarin, M.V. (1989). *Pedagogicheskaya tehnologiya v uchebnoy procese: Analiz zarubezhnogo opyta* [Pedagogical technology in the educational process: Analysis of foreign experience]. M.: Znanie, 80 (in Russian).
5. Prihodko, Yu.I. (2010). *Osobistisno-orijentovana samostijna robota yak novij etap u evolyuciyi poglyadiv na yiyi prirodu* [Personality-oriented independent work as a new stage in the evolution of views on its nature]. *Zbirnik naukovih prac “Visnik Nacionalnoyi akademiyi obroni Ukrayini*. K.: MO Ukrayini, NUOU, 5(18), 77–84 (in Ukrainian).

6. Smolyuk, I.O. (1999). Pedagogichni tehnologiyi: doslidzhennya socialno-osobistisnogo aspektu. [Pedagogical technologies: research of social-personal aspect]. Luck: Vezha, 224 (in Ukrainian).

7. Talyzina, N.F. (1977). Tehnologiya obucheniya i ee mesto v pedagogicheskom processe [Technology of teaching and its place in the pedagogical process]. Sovetskaya vysshaya shkola, 1(17), 94–95 (in Russian).

8. Pidkastyj, P.I., Fridman, A.M., Garunov, P.I. (1999). Tehnologii obucheniya v sisteme vysshego i poslevuzovskogo professionalnogo obrazovaniya: Psihologo-didakticheskij spravochnik prepodavatelya vysshej shkoly. [Technology of education in the system of higher and postgraduate vocational education]. M.: Pedagogicheskoe obshestvo Rossii, 216–268 (in Russian).

9. Yanushkevich, F. (1986). Tehnologiya obucheniya v sisteme vysshego obrazovaniya [Technology of education in the system of higher education] / Per. s polskogo O.V. Dolzhenka. M.: Vyssh. shk., 135 (in Russian).

РЕЗЮМЕ

Юрий Приходько,

кандидат педагогических наук, доцент
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Технологические аспекты личносно ориентированной подготовки военных специалистов с высшим образованием

В статье исследуется проблема технологии личносно ориентированной подготовки специалистов в высших военных учебных заведениях. Обосновываются актуальность исследуемой проблемы, ее сущность и основные принципы. Предложено интегративную инновационную модель личносно ориентированной подготовки военных специалистов в пределах нормативного военно-образовательного процесса и личносно ориентированной учебно-познавательной деятельности курсантов (слушателей) с такими составляющими: проективно-планирующая, организационно-процессуальная, контрольно-мониторинговая, корректирующая.

Ключевые слова: технология; подготовка военных специалистов; модель; проектирование; организация; мотивация; контроль; самоконтроль; корректирование.

SUMMARY

Yuri Pryhod'ko,

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor
National Defence University of Ukraine named
after Ivan Cherniakhovskiy

Technological aspects of personality-oriented training of military specialists with higher education

Introduction. *The humanistic approach to education involves overcoming one of the main disadvantages of the high school – its depersonalization. The basis of the implementation of this approach is the educational technologies of personality-oriented orientation which are becoming more and more important. At the same time, this problem is considered, for the most part, within the institutional, normatively-deterministic system of training specialists and did not find extensive coverage in personality-oriented education.*

Purpose. *Substantiation of technological aspects of personality-oriented training of military specialists with higher education.*

Methods. *The system of general scientific and special methods of theoretical (analysis of scientific literature on the studied problem, systematization, generalization of materials, content analysis) and empirical research (monitoring of military specialists, use of diagnostic tools, etc.).*

Results. *The importance and essence of the problem under study is shown. The definitions of pedagogical technology, teaching technology are analyzed. Author's definition of pedagogical technology and technology of personality-oriented training of military specialists with higher education is given. Principles and basic principles of personality-oriented training of military specialists, factors that will increase the effectiveness of training military experts have been substantiated. An innovative model of the technology structure of personality-oriented training of military specialists is proposed, which includes the following components: projective-planning; organizational and procedural; control-monitoring, corrective.*

Originality. *For the first time the principles are formulated and the innovative model of the technology structure of personality-oriented training of military specialists is presented. Its implementation in the Military-Educational Process of the higher military educational institutions should help increase the effectiveness of the training of military specialists.*

Conclusion *The implementation of the proposed technology involves making changes to the normative-organizational, substantive, procedural and other components of the educational process of the higher military educational institutions, which should become the subject of further research.*

Key words: *technology; training of military specialists; model; design; organization; motivation; control; self-control; adjustment.*

СУБ'ЄКТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ШКОЛИ

Стаття присвячена проблемі становлення викладача вищої військової школи, як суб'єкта педагогічної діяльності. На сьогоднішній день у контексті реформування Збройних Сил України військова освіта набуває особливого значення, а до професійності викладача вищої військової школи висуваються високі вимоги. Досягнення високого рівня професійного розвитку військового педагога залежить від особистого ставлення до професії та власного самосприйняття у ній. У статті проаналізовано філософські, педагогічні та психологічні підходи до визначення сутнісних ознак суб'єктності. Визначені особистісні характеристики суб'єктності викладача вищої військової школи. Результати дослідження дають можливість для напрацювання підходів до підготовки та підвищення кваліфікації військових викладачів, розвитку їх суб'єктності.

Ключові слова. Суб'єкт; суб'єктність; діяльність; активність; викладач; освіта; розвиток.

Постановка проблеми. Сучасне інформаційне суспільство характеризується зокрема й стрімким технічним розвитком, значним накопиченням інформації та швидким її обміном. В освітньому аспекті констатуємо швидке старіння навчального змісту, появу нових форм та технологій навчання із застосуванням нових інформаційних технологій. Зазначене вимагає від викладача вищої військової школи (далі ВВШ) постійного навчання, розвитку на професійному та особистісному рівнях.

Представлення викладача ВВШ з позиції суб'єкта педагогічної діяльності протиставляється розумінню його як пасивного учасника освітнього процесу, що відповідає на зовнішні стимули лише системою реакцій, є об'єктом освітньої системи. Останнє суперечить гуманістичним ідеям розуміння людини та актуалізує завдання з'ясування сутності суб'єктності викладача ВВШ.

Суб'єктно-діяльнісний підхід в освіті виявився досить затребуваним, оскільки дозволяє визначити характеристики особистості професіонала, які дозволяють йому розвиватися та успішно діяти за умов невизначеності, стрімких соціальних змін, інновацій у професійній діяльності.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблема суб'єктності та суб'єкта діяльності була предметом значної кількості досліджень. Її у своїх працях розглядали Б. Ананьєв, Дж. Дьюї, Е. Кант, А. Леонтьєв, Ч. Пірс, С. Рубінштейн, Ж. Сартр, Г. Сковорода, Е. Тоффлер, К. Ясперс та інші. Питанням суб'єктного підходу до розвитку особистості присвячені праці К. Абульханової-Славської, Б. Ананьєва, Г. Балла, А. Брушлинського, Г. Костюка, С. Максименка, В. Петровського та інших. Розвитку суб'єктності військових фахівців присвятили свої праці М. Кришталь, В. Король, В. Осьодло, В. Ягупов та інші.

Незважаючи на значну кількість досліджень присвячених проблемі суб'єктності, суб'єктність викладача ВВШ не була предметом окремого педагогічного дослідження.

Метою дослідження є з'ясування сутнісних характеристик суб'єктності викладача ВВШ.

Методи дослідження. Дослідження суб'єктності викладачів вищої військової школи проводилося шляхом теоретичного аналізу філософських та наукових джерел, що присвячені питанням особистісного розвитку людини та в яких розкривається сутність суб'єктно-діяльнісного підходу; узагальнення та систематизація існуючих поглядів на визначення поняття та сутнісних характеристик суб'єктності; синтез та екстраполяція наукових підходів до визначення суб'єктності на предмет діяльності викладача ВВШ.

Виклад основного матеріалу.

Сучасне розуміння суб'єктності викладача ВВШ проявляється у його здатності бути суб'єктом педагогічної діяльності. Таке розуміння вказує на те, що поняття «суб'єктність» неподільно пов'язане з поняттям «суб'єкт», а тому для з'ясування сутнісних характеристик суб'єктності викладачів ВВШ слід визначити зміст ключових понять.

Укладачі Філософського енциклопедичного словника тлумачать поняття «суб'єкт», з різних позицій, зокрема – у широкому розумінні особа, ..., що здійснює властиву їй діяльність, спрямовану на практичне перетворення предметної дійсності, теоретичне і духовно-практичне освоєння об'єктивної реальності; носій означених якостей, що уможливають виконання ним суспільно значущих функцій.

Необхідними рисами суб'єкту є: предметність, що означає бути предметним утворенням і діяти тільки предметним способом; свідомість, яка відображає реальність, зорієнтовує суб'єкта у навколишньому середовищі та визначає мету діяльності; активність, яка забезпечує провідну роль суб'єкта у взаємодії з навколишнім світом (ігнорування активності суб'єкта характерне для споглядального матеріалізму); воля, наявність якої робить предметну діяльність здійсненою і забезпечує досягнення поставленої мети. [7, с. 612-613].

Отже, провідними сутнісними характеристиками особи, як суб'єкта певної діяльності виступають: *предметність, активність та воля.*

Методологічним підґрунтям ідеї суб'єктності виступають також провідні ідеї представників екзистенціалізму. Зокрема Ж. Сартра, А. Камю, К. Ясперса, М. Гайдегера та ін. Всіх їх об'єднує переконання у тому, що існування передуює сутності і тому слід виходити від суб'єкта в обґрунтуванні сутності людини, що проявляється в її діяльності (праксісі).

Ж. Сартр стверджував, що: «Людина просто існує, і вона не тільки така, якою себе уявляє, але й така, якою хоче стати. І оскільки вона уявляє себе вже після того, як починає існувати, і проявляє волю вже після того, як починає існувати, і після цього пориву до існування, то вона є лише тим, що сама з себе робить. ... людина перш за все існує, людина – істота, яка тяжіє до

майбутнього і усвідомлює, що вона проектує себе у майбутнє. Людина – це перш за все проект, який переживається суб'єктивно...» [6, с. 612].

Схожої до екзистенціалістів позиції дотримується Е. Дюркгейм. У своїх працях він досліджує особливості індивідуального сприйняття індивідом соціальних норм, що нав'язує суспільство, де зазначає, що «кожен з нас в певній мірі створює собі власну мораль, власну релігію, власну техніку» [2, с. 405].

Ідея проектування людиною себе у майбутнє і усвідомлене втілення своїх уявлень про власну професійну діяльність у життя – має знайти свою реалізацію у підходах до професійного навчання. Зокрема, в освітньому процесі вона реалізується у педагогічному проектуванні та суб'єктно-діяльнісному підході до організації навчання.

Розуміння вчених людини, як власного проекту в майбутнє, настановує на думку, що досягнення людиною успіху в професійній діяльності (зокрема викладача ВВШ) залежить перш за все від сформованого усвідомленого образу себе у професійній діяльності. Зазначене формулює педагогічне завдання щодо підготовки викладачів ВВШ, яке полягає у моделюванні образу викладача ВВШ та процесу його досягнення.

Суб'єктне сприйняття ідеального образу викладача ВВШ, самооцінювання та співставлення «Я ідеального» та «Я реального» створює умови для самодетермінації подальшого професійного розвитку. Сприйняття та усвідомлення власних ідеалів та потреб до професійної самореалізації слугує мотиваційною основою саморозвитку.

Проблема суб'єктності також знайшла своє широке відображення й у працях психологів. Зокрема С. Рубінштейном було запропоновано концепцію людини як суб'єкта діяльності. Він зазначав, що суб'єкт як активна сторона, діяч реалізує свою активність не тільки в зовнішній діяльності, а й у внутрішній діяльності, куди слід включати *свідомість* та *самосвідомість*. Крім того, С. Рубінштейн вважав, що діяльність, яка визначає об'єкт, над яким вона проводиться, визначає тим самим і суб'єкта, який її здійснює; працюючи над об'єктом, суб'єкт визначає не тільки його, але й себе. [5, с. 437-438].

Значну увагу дослідженню суб'єкта у психології приділяв А. Брушлінський. Зокрема він зазначав, що «трактування людини як суб'єкта допомагає цілісно, системно розкрити її специфічну активність в усіх видах взаємодії зі світом (практичної, суто духовної). З віком у житті людини все вагомішими стають саморозвиток, самовиховання, самоформування і відповідно більше приділення уваги внутрішнім умовам, через які завжди тільки і діють зовнішні впливи.» [1, с. 4].

Поняття «суб'єктність», він визначає як «...системну цілісність усіх її найскладніших і суперечливих якостей суб'єкта, насамперед психічних процесів, станів і властивостей його свідомості й несвідомого. Така цілісність формується у ході історичного й індивідуального розвитку. Будучи імманентно активним, людський індивід проте не народжується, а стає

суб'єктом у процесі спілкування, діяльності й інших видів своєї активності» [1, с. 4].

Значну увагу питанням суб'єктності та суб'єкта у професійній та освітній діяльності приділив у своїх працях В. Ягупов. Зокрема, автор визначає суб'єктність як професійну важливу якість, сутність якої полягає у *позитивному самосприйнятті та самовідношенні*, а також *самодетермінації та саморегуляції* у професійній діяльності [8]. Щодо суб'єктності у навчанні – інтегральним показником цього явища, В. Ягупов визначає – повну *автономність* у навчальній діяльності [9, с. 33].

На думку В. Осьодла, до числа особистісних якостей і професійних особливостей офіцерів, які виступають у ролі внутрішніх умов і визначають розвиток суб'єктності за відповідними структурними компонентами, відносяться: а) загальна рефлексивність, прогностичність, соціальний інтелект, а також досвід самовизначення в складних ситуаціях; б) загальна професійна освіченість, досвід позитивних життєвих і професійних досягнень, творчий потенціал, емоційно-вольова стійкість; в) загальна активність, мотивація досягнення, внутрішній локус контролю, схильність /прагнення до ризику, а також характер професійної Я-концепції офіцера, що оцінюється за параметрами спрямованості, індивідуального способу професійного зростання, прийняття себе як професіонала. [4, с. 204-205].

Аналіз наукових праць дав можливість встановити низку характеристик, що розкривають сутність поняття «суб'єктність» та класифікувати їх за зовнішньою та внутрішньою активністю прояву суб'єктності, зокрема до таких віднесемо:

внутрішні характеристики (свідомість та самосвідомість, воля);

зовнішні характеристики (позитивне самосприйняття та самовідношення, самодетермінація та саморегуляція, автономність, предметність, активність).

До характеристик особистості, що визначають її суб'єктність та вказують на рівень її розвитку, відносять такі:

«активність – здатність до самоініціації діяльності, цілепокладання;

автономність і самостійність – здатність самовизначити свою активність, її смислове зумовлення і ресурсне забезпечення;

відповідальність – добровільне взяття на себе гарантій щодо забезпечення результату, умов діяльності, рівня якості, готовність відповідати за наслідки;

рефлексивність – усвідомлення джерел власної активності, її процесу, результатів і способів корекції;

цілісність – здатність до функціонування як самоорганізована система; здатність розширювати межі свого «Я» відповідно до контексту, в якому відбувається активність;

самоцінність – здатність до прийняття себе; ставлення до себе як до цінності, самодостатності;

креативність – здатність до створення нового, перетворення під час розв’язання суперечностей, розвитку соціальних відносин і саморозвитку» [3, с. 61].

В освітній діяльності для військового викладача його суб’єктність набуває вагомого значення, як для власної самореалізації так і для якісного навчання та виховання слухачів (курсантів). Викладач має прагнути використовувати і розвивати особистісні можливості для покращення педагогічної діяльності, підвищення її ефективності. Щоб військовий педагог міг використовувати основні ідеї теорії суб’єктності, а також на її засадах навчав слухачів (курсантів) як суб’єктів військово-професійної діяльності, необхідно знати характеристики суб’єкта та добирати ефективні методи для їх формування і розвитку.

До особистісних характеристик суб’єктності викладача ВВШ відносимо такі:

Адекватна самооцінка та сприйняття дійсності. Військовий педагог бачить себе таким, який він є, а не таким, яким йому хочеться себе бачити. З об’єктивним сприйняттям пов’язано й те, що такі викладачі більш толерантні до протиріч та невизначеності. Вони схильні критично мислити та не бояться проблем, які не мають однозначних рішень.

Позитивне сприйняття себе та своїх учнів. Військовий педагог має позитивно сприймати себе та своїх вихованців з усіма притаманними їм сильними та слабкими сторонами, такими якими вони є насправді, без нестримної потреби повчати та контролювати інших.

Щирість та простота. Суб’єктність військового викладача проявляється у його внутрішній потребі у педагогічній діяльності. Мотиви, емоції, почуття щодо його діяльності безпосередні, не мають умовностей. Викладач бачить у своїх вихованцях ціль, а не засіб самоствердження, самореалізації.

Зосередженість на справі. Суб’єктною характеристикою є сконцентрованість на педагогічній діяльності, улюбленій праці, відчуття обов’язку та відповідальності. Такий стан можливий коли людина і робота призначені одне для одного.

Самостійність. Викладач ВВШ прагне мати власний незалежний погляд на справу, а не покладається на думку інших. Є активною силою, що чинить опір спробам нав’язати загальноприйняту позицію, критично оцінює ситуацію, робить власні висновки.

Оригінальне бачення. Військовий педагог здатний об’єктивно та з гідністю оцінити події, які іншим видаються звичними, буденними. Бачить у звичайних речах нове, рідко скаржиться на нудну, нецікаву роботу.

Усвідомлення суспільної значущості військово-педагогічної діяльності. Військовий педагог має щире бажання допомогти своїм вихованцям стати кращими, виявляє розуміння та симпатію до них, визначає суспільний інтерес як пріоритетний у своїй діяльності.

Схильність до суб’єкт-суб’єктних відносин. Викладачу ВВШ

притаманні неупередженість у стосунках з вихованцями та повага до них.

Автономність. Педагог знаходиться у гармонії з середовищем в якому перебуває, проте зберігає внутрішню незалежність від нього. Він самостійний та впевнений у собі, тому мислення та поведінка не перебувають у залежності від соціального впливу. Здатний проявляти креативність у різних видах педагогічної діяльності.

Більшість викладачів вищої військової школи відчують потребу у самовдосконаленні, прагнуть розкрити та реалізувати власний внутрішній потенціал. Але не всі можуть досягти цієї мети. Це пов'язано передусім із неспроможністю визначити власні здібності та задатки, невмінням їх визначити, а також тим, що не знають до чого прагнути у самовдосконаленні як педагога. Не менш важливим негативним чинником є сумніви у своїх здібностях, що безумовно знижують можливості саморозвитку.

Таким чином, суб'єктність військового викладача, що ґрунтується на глибокому усвідомленні власного потенціалу та розумінні потреби професійного розвитку, є джерелом його активності в освітній діяльності на основі власного військово-професійного досвіду та максимальної реалізації творчого потенціалу. Досягнення суб'єктності це непростий шлях, що вимагає від викладачів постійної та наполегливої роботи над собою, проте забезпечує розвиток повноцінної, активної, позитивної, креативної постаті викладача вищої військової школи, ефективного організатора освітнього процесу.

Висновки. Аналіз наукових досліджень суб'єктності дозволяє зробити висновок, що спільним для всіх проаналізованих підходів є розуміння суб'єктності як складного психологічного явища, що об'єднує у собі різні рівні прояву активності людини. Сучасне розуміння суб'єктності пов'язане з розумінням її як міри становлення людини суб'єктом власного життя та професійної діяльності, а також як рівня розвитку свідомості щодо особистого самосприйняття.

Зазначені вище ознаки суб'єктності з урахуванням особливостей професійної діяльності військового педагога дають можливість визначити сутність суб'єктності викладача ВВШ як набутої у процесі навчання та педагогічної діяльності інтегральної якості, що проявляється в усвідомленій здатності до організації власної професійної діяльності, активній діяльності спрямованій на перетворення педагогічної дійсності та самого себе.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брушлинский А.В. Проблема субъекта в психологической науке / А.В. Брушлинский // Психол. журнал. — 1991. — М. 12. — №6. — С. 3-10.
2. Дюркгейм Э.О. Разделение общественного труда. Метод социологии / Э. Дюркгейм ; [под общ. ред. А. Б. Гофмана]. — М., 1991. — 468 с.
3. Осьодло В.І. Психологія професійного становлення офіцера : монографія / В.І. Осьодло. — К. : ПП «Золоті ворота», 2012. — 463 с.
4. Осьодло В.І. Суб'єктний підхід у психологічному супроводі професійного становлення офіцера // Психологія особистості / В.І. Осьодло. — К. 2013. — № 1(4). — С. 204-213. Електронний ресурс — Режим доступу: http://ps.pu.if.ua/2013_4/22Osio.pdf

5. Рубинштейн С.Л. Принцип творческой самодеятельности : Избранные философско-психологические труды / С.Л. Рубинштейн. — М., 1997. — 528 с.
6. Сартр Ж.П. Экзистенциализм – это гуманизм : Сумерки богов. — М. : Политиздат, 1989. — с. 319-344. Электронный ресурс — Режим доступа : <http://darkelly.info/work/PD/sartre.ukr.pdf>
7. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В.І. Шинкарук Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ : Київ. — Абрис. — 2002. — 750 с.
8. Ягупов В.В. Формирование и развитие профессиональной субъектности офицеров / В.В. Ягупов, Н.А. Крышталь, В.Н. Король // Известия Российской академии образования. — 2013. — №1. — С. 74-83. Электронный ресурс — Режим доступа: <http://LIBRARY.RSU.EDU.RU/BLOG/WPCONTENT/UPLOADS/2015/03/ИЗВЕСТИЯ-РОССИЙСКОЙ-АКАДЕМИИ-ОБРАЗОВАНИЯ-2013-№1.PDF>
9. Ягупов В.В. Суб'єктність як основна детермінанта неперервної професійної освіти людини / В.В. Ягупов // Проблеми освіти: [науково-метод. зб.] / кол. авт. — К. : Наук.-метод. центр вищої освіти, 2002. — Вип. 27. — С. 160-170.

REFERENCES

1. Brushlinskiy, A.V. (1991). Problema sub'ekta v psihologicheskoy nauke [The problem of the subject in psychological science]. Psihol. zhurnal, M., S. 3-10. (in Russian).
2. Dyurkgeym, E.O. (1991). Razdelenii obschestvennogo truda. Metod sotsiologii [The division of social labor. Method of sociology]. M., 468 s. (in Russian).
3. Osodlo, V.I. (2012). Psykholohiia profesiinoho stanovlennia ofitsera [Psychology of professional formation of an officer]. monohrafiia, K., PP «Zoloti vorota», 463 s. (in Ukrainian).
4. Osodlo, V.I. (2013). Subiektnyi pidkhid u psykholohichnomu suprovodi profesiinoho stanovlennia ofitsera [Subjective approach in psychological support of professional formation of an officer]. Psykholohiia osobystosti, K. (in Ukrainian).
5. Rubinshteyn, S.L. (1997.). Printsip tvorcheskoy samodeyatelnosti [Principle of creative initiative]. Izbrannyye filosofsko-psihologicheskyye trudy, M., 528 s. (in Russian).
6. Sartr, Zh.P. (1989). Ekzistentsializm – eto gumanizm : Sumerki bogov [Existentialism is humanism: Twilight of the gods]. M., Politizdat, s. 319-344. (in Russian).
7. Shynkaruk, V.I. (2002). Filosofskyyi entsyklopedychnyy slovnyk [The Philosophical Encyclopedic Dictionary]. NANU, K., Abrys, 750 s. (in Ukrainian).
8. Yahupov, V.V. (2013). Formirovaniye i razvitiye professionalnoy sub'ektnosti ofitserov [Formation and development of professional subjectivity of officers]. Izvestiya Rossiyskoy akademii obrazovaniya. S. 74-83. (in Russian).
9. Yahupov, V.V. (2002). Subiektnist yak osnovna determinanta neperervnoi profesiinoy osvity liudyny [Subjectivity as the main determinant of continuous professional education of a person]. K., Nauk.-metod. tsentr vyshchoi osvity, S. 160-170. (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Олег Рыбчук,

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Субъектность преподавателя высшей военной школы

Статья посвящена проблеме становления преподавателей высшей военной школы как субъекта педагогической деятельности. На сегодняшний день в контексте реформирования Вооруженных Сил Украины военное образование приобретает особое значение, а к профессионализму преподавателя высшей военной школы предъявляются высокие требования. Достижение высокого уровня профессионального развития

военного педагога зависит от личного отношения к профессии и собственного самовосприятия в ней. В статье проанализированы философские, педагогические и психологические подходы к определению сущностных признаков субъектности. Определенные личностные характеристики субъектности преподавателя высшей военной школы. Результаты исследования дают возможность для выработки подходов к подготовке и повышению квалификации военных преподавателей, развития их субъектности.

Ключевые слова. Субъект; субъектность; деятельность; активность; преподаватель; образование; развитие.

SUMMARY

Oleh Rybchuk,
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskiy

Subjectivity of higher military school teacher

Introduction: *The article is devoted to the problem of development of the higher military school teacher as a subject of pedagogical activity. As of now in the context of the Armed Forces of Ukraine reformation, military education is of great importance and there are high requirements for the professional lecturer of the military school. Achievement of high level of military school teacher professional development depends on the personal attitude to the profession and self-perception in the chosen profession. The article analyses philosophical, pedagogical and psychological approaches to essential subjectivity features development. Those higher military school teacher professional subjective characteristics are defined. The results of the research allows to develop the approaches to the preparation and enhancement of military teachers qualification and their subjectivity development.*

The purpose *the determination of essential characteristics of higher military school teachers' subjectivity.*

Methods: *The higher military school teacher subjectivity research was conducted using the methods of philosophical and scientific sources, devoted to the questions of personal development and those showing the essence of subjective active approach theoretical analysis; generalization and systematization of approaches to concept definition, also as subjectivity essential characteristics; synthesis and extrapolation of the scientific approaches to the definition of subjectivity to the activities the higher military school teacher.*

Results: *Subjectivity scientific researches analysis allows to conclude that understanding of subjectivity as a complex psychological phenomenon is common. This phenomenon unites different levels of human activity. Modern understanding of subjectivity is connected to understanding it as a measure of human becoming a subject of his/her own life and professional activity and as a level of consciousness development towards self-perception.*

Originality: *The originality of this research lies in the definition of the peculiarities of the higher military school teacher subjectivity manifestation.*

Conclusion: *Above mentioned subjectivity characteristics including the peculiarities of military teacher professional activity allows to determine the essence of higher military school lecturer subjectivity as an integral feature, acquired in the process of studying and pedagogical activity, which manifests in conscious ability to organize professional activity and activities, aimed at the transformation of pedagogical actuality and the self.*

Key words: *subject; subjectivity; practice; activity; teacher; education; development.*

Володимир Колесник,
кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник
ORCID ID 0000-0002-6323-7748

Руслан Серветник,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
ORCID ID 0000-0001-5624-4889
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ В АД'ЮНКТУРІ ВІЙСЬКОВОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті окреслено теоретичні основи моделювання професійної діяльності здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та можливі шляхи їх впровадження при організації підготовки ад'юнктури у вищих військових закладах вищої освіти (наукових установах).

Ключові слова: заклад вищої освіти; підготовка здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії; нормативно-правові документи; моделі освіти.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку Збройних Сил України (далі – ЗС України), висувають нові вимоги до підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, а це означає, що пріоритетом є не просте накопичення знань та предметних умінь і навичок, а підготовка висококваліфікованого військового фахівця відповідного рівня та профілю, конкурентоздатного, компетентного, який вільно володіє професією військового та орієнтується в суміжних галузях діяльності, готового до постійного професійного росту, соціальної та професійної мобільності.

Відповідно до нормативно-правової бази України, підготовка здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення [1; 2; 3].

Організацію підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, майбутніх наукових працівників і науково-педагогічних працівників (далі – НП та НПП) для ЗС України, здійснюють науково-організаційні підрозділи в ад'юнктурі військових закладів вищої освіти та/або наукових установ (далі – ВЗВО). У Національному університеті оборони України імені Івана Черняховського ці функції покладено на

науковий відділ підготовки та атестації науково-педагогічних кадрів науково-методичного центру організації наукової та науково-технічної діяльності.

Зростання ролі людського фактору у військово-професійній діяльності вимагає від підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в ад'юнктурі не тільки професійної компетентності, але й ґрунтовної підготовленості та, перш за все, здатності визначати та розв'язувати соціально значущі системні проблеми у певній галузі діяльності, які є ключовими для забезпечення стійкого розвитку та вимагають створення нових системоутворюючих знань і прогресивних технологій. [4].

Моделювання професійної діяльності здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії у ад'юнктурі ВЗВО здійснюється під час їх підготовки, де відбувається уявне розкладання реальної системи – оригіналу на елементи, які тим чи іншим чином пов'язані між собою, що зумовлюють виконання визначеної складної функції, яка і можлива лише завдяки конструкції, що складається з великої кількості взаємопов'язаних елементів, які взаємодіють один з одним. [5, с. 6].

На нашу думку, саме моделювання професійної діяльності дозволяє адекватно і цілісно відобразити в модельних уявленнях сутність, найважливіші якості і компоненти системи (в нашому випадку – підготовку здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в ад'юнктурі закладу вищої освіти), одержати інформацію про її минулий, теперішній і майбутній стан, можливості та умови побудови, функціонування і розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки Україна (2005 р.) стала учасником Болонського процесу, проблема модернізації ад'юнктури набула значної актуальності, про що свідчить поява праць з цієї тематики: в площині методологічного осмислення проблеми – А.М. Алексюка, В.П. Андрущенко, В.Г. Кременя, В.К. Майбороди, О.Я. Савченко та ін.; тенденції підготовки аспірантів в Україні в ХХ – ХІ ст. – І. Регейло; аспекти компаративного аналізу докторської освіти в зарубіжних країнах – В.І. Луговий, В.С. Лутай, Л. Лобанова, О. Поживілова, Ж.В. Таланова; розвиток наукового потенціалу – М. Бірюкова; нормативно-правове регулювання підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні – Л.В. Лисенко, Б.А. Пережняк, О.С. Попович, В.О. Чмига та ін.

Ці праці, беззаперечно, зробили вагомий внесок у розвиток військово-педагогічної науки в Україні. Але в той же час, практично відсутні праці, в яких досліджуються проблеми моделювання професійної діяльності здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії у ад'юнктурі ВЗВО.

Мета статті полягає у обґрунтуванні теоретичних основ моделювання професійної діяльності здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії у ад'юнктурі ВЗВО, розроблені методичних і практичних рекомендацій підготовки військових кадрів вищої кваліфікації.

Виклад основного матеріалу. Сутність реформи військової освіти полягає у тому, щоб одночасно з реорганізацією військової компоненти

створити відповідну їй систему підготовки офіцерських кадрів вищої кваліфікації, яка буде відповідати новій структурі і завданням ЗС України та буде спроможна забезпечувати професійне виконання завдань за призначенням. У науковій педагогічній літературі з проблем моделювання подаються різні класифікації моделей. Наприклад, пропонується диференціювати всі можливі види моделей на підставі таких важливих критеріїв: за класами задач, за класами об'єктів, за формою подання інформації [6, с. 144]. Серед виділених таким чином модельних конструкцій, поруч із класичними моделями (технологічними, кібернетичними, математичними, інформаційними), існують чимало специфічних, своєрідних, а саме: аналогові, ізоморфні, аналітичні та графоаналітичні, алгоритмічні, імітаційні, динамічні, імовірісно-статистичні, ідентифікаційні, проектні, людино-машинні, моделі процесів, систем керування та ін.

До основних видів моделей, що використовуються або можуть бути використані у професійної діяльності здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в ад'юнктурі віднесено:

Функціональні моделі, які імітують спосіб поведінки певної системи. Останнім часом з'явилося багато автоматичних пристроїв, що імітують елементи поведінки живих організмів. Наприклад, це можуть бути різноманітні спроби змоделювати за допомогою електронних засобів певні нервові та психічні функції живих організмів, процеси мислення тощо.

Уявні моделі, які широко використовуються в науково-теоретичних дослідженнях і в навчальному процесі.

Знакові моделі дають можливість подати в наочній формі складну структуру різних елементів і пояснити їхній взаємозв'язок у складних системах [7, с. 22-23]. Акцентуємо, що знак – це матеріальний предмет, процес, дія, які виконують у спілкуванні роль опонента і використовуються для отримання, зберігання, перетворення і передачі певної інформації. Вихідною знаковою системою вважається звичайна, природна мова. Серед немовних знаків виділяють знакові – копії (фотографії), знаки ознаки (озноб – симптом хвороби), знаки-сигнали (дзвоник), знаки-символи і знаки спілкування (вся сукупність природних і штучних мов). До знаків штучних систем відносять різні кодові системи (абетка Морзе, коди машинних програм), знаки формул, криві, схеми, системи сигналізації. Будь-який знак функціонує тільки в системі знаків. Наука про побудову і функціонування знакових систем називається семіотикою.

Концептуальні моделі, які передбачають розроблення і використання моделей, сформованих у результаті спостереження та у процесі функціонування об'єкта; вони дозволяють оцінювати значимість цілісності, виявляти якості системи й отримувати інформацію про її стан, зумовлений структурою.

Логічні моделі будуються за допомогою апарату математичної логіки і використовуються для їх змістовної інтерпретації.

Кібернетичні моделі формуються на основі співвідношень між вхідними і вихідними функціями для “чорного ящика”, який відображає досліджуване явище без розкриття його внутрішньої структури.

Квазіаналогові моделі та електронні моделі призначені для синтезу ланцюгів – моделей різних об’єктів. Наразі мають надзвичайно велике значення у вирішенні задач, що виникають у процесі проектування великих систем [8, с. 197].

А.О. Лігоцький виділяє три підходи до моделей, побудованих на різноманітних результатах підготовки фахівців. Перша модель передбачає його загально-психологічну підготовку, орієнтується на формування психологічної готовності до професійної діяльності. Підготовка фахівців за цією моделлю пов’язується із вивченням структури їхньої діяльності, науково-теоретичних основ професійного формування, рівня професійної кваліфікації. Зміст другої моделі становлять основні функції фахівця, оволодіння якими дає йому можливість успішно адаптуватися до професійної діяльності та виконувати різноманітні професійні дії. Третю модель побудовано на основі педагогічної майстерності фахівця та з урахуванням рівнів підготовленості тих, хто навчається, тобто того комплексу якостей особистості, який забезпечує ефективність управління процесами навчання та розвитку самореалізації особистості [9, с. 19].

У сфері освіти розробляються моделі, що використовуються з різноманітними цілями і на різних рівнях, а саме: освітні моделі і різні моделі освіти, моделі навчання і методичні моделі, а також моделі фахівця і моделі того, хто навчається. Ці моделі значною мірою визначають вимоги до моделювання процесів у військово-професійній освіті, тому коротко охарактеризуємо їх.

Освітньою моделлю називають логічно-послідовну систему відповідних елементів, які складаються із цілей освіти в широкому смислі слова, змісту освіти, моделювання навчальних планів і програм, окремих цілей керування діяльністю тих, хто навчається; моделі їх угруповання; методи контролювання і звітності; способи оцінювання діяльності НПП і тих хто навчається. Модель освіти як державно-відомчої організації розглядає освіту як самостійний напрямок народного господарства, що будується по відомчому принципу з твердим централізованим визначенням цілей, змісту, номенклатури навчальних закладів і навчальних дисциплін. В освіті використовуються її певні моделі.

Традиційна модель освіти (Ж. Мажо, Л. Кро, Ж. Крапля, Д. Равич, Ч. Фін та ін.) передбачає систематичну академічну освіту як спосіб передачі новому поколінню універсальних елементів культурної спадщини людської цивілізації, відповідно до концепції традиціоналізму, освітня система має розв’язувати проблему формування базових знань, навичок і умінь, що дозволяє індивіду як особистості перейти до їх самостійного засвоєння на більш високому рівні.

Раціоналістична модель освіти (П. Блум, Г. Ганьє, Б. Скіннер та ін.) передбачає таку її організацію, яка у першу чергу забезпечує засвоєння знань, навичок і умінь, практичну адаптацію молодого покоління до умов суспільства. Останнє визначає обрані для засвоєння знання, навички та уміння. При цьому, відсутні такі елементи як творчість, самостійність, відповідальність, індивідуальність та ін., панує дух вузького утилітаризму, нав'язування НПП механічного і негнучкого способу педагогічної діяльності.

Феноменологічна модель освіти (А. Маслоу, А. Комбс, К. Роджерс) передбачає індивідуальний характер навчання з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей тих хто навчається, уважне ставлення до їхніх інтересів і потреб, забезпечення реалізації інтелектуального й особистісного потенціалів у професійній діяльності.

Неінституційна модель освіти (П. Гудман, Ж. Гудлед, Ф. Клейн, Дж. Холт, Л. Бернар та ін.) орієнтується на організацію освіти поза соціальними інститутами: на природі, за допомогою Інтернету, в умовах відкритих шкіл, дистанційного навчання тощо [10, с. 69].

У кожній з існуючих моделей освіти реалізуються відповідні моделі навчання розглядаються як комплекс, що складається з дидактичної основи педагогічної техніки, використовуваної в навчальному процесі [11, с. 110]. Наприклад, модель розвиваючого навчання (В.В. Давидов, В.В. Фляків та ін.) передбачає організацію освіти як особливої інфраструктури через кооперацію діяльності освітніх систем різних рангів, рівнів і типів.

Самореалізація того хто навчається в освітній системі має чіткі психологічно орієнтовані методичні моделі, що базуються на розробках закордонних і вітчизняних дослідників [12]. Деякі з них розглянемо нижче.

Вільна модель припускає, що учень за допомогою вчителя сам визначає інтенсивність і тривалість у часі навчальних занять, вільно планує час, самостійно вибирає засоби, методи, прийоми і форми навчання. Тверда система педагогічних впливів відсутня, підтримується імпровізація в дітей і вчителя в доборі змісту і способів навчання. Ключовим психологічним компонентом моделі є “воля індивідуального вибору” (М. Штайнер, Ф. Кумбс, Ч. Сільберман, В. Біблер).

Особистісна модель має мету дати загальний розвиток тим, хто навчається, у тому числі пізнавальний, емоційно-вольовий, моральний і естетичний. Навчання здійснюється на високому рівні складності, при цьому створюється атмосфера довіри, варіативність навчального процесу з урахуванням індивідуальних особливостей особистості слухача. Ключовим психологічним елементом є “цілісний особистісний розвиток того, хто навчається”.

Розвиваюча модель націлена на перебудову навчальної діяльності для забезпечення теоретичного мислення, рефлексії, самостійності в рішенні різних навчальних завдань. Основна увага приділяється теоретичним знанням. Тому хто навчається пропонують нові засоби навчальної діяльності, наприклад, знакові моделі, що відтворюють загальні принципи

досліджуваних явищ. Ключовий психологічний елемент – “способи діяльності” (В.В. Давидов, С.Д. Максименко).

Для нас цікавими є підходи до визначення місця моделі у поліізоморфних системах змісту технологій навчання М.І. Лазарєва [12]. Вихідними даними для розробки поліізоморфного змісту технологій навчання є: дидактичні цілі; цілі розвитку професійно важливих якостей фахівців; опис декларативних і процедурних знань, які відображають стан розвитку відповідної діяльності.

У результаті процесу розробки мають бути сформовані поліізоморфні лінійні моделі навчальних елементів (моделі репрезентації систем знань).

Важливим є визначення змісту підготовки, основу якого складає *модель* здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії у ад’юнктурі: узагальнений перелік якостей, що передбачає наявність професіоналізму у відповідній сфері діяльності. Дана модель є еталоном, який дозволяє знайти ступінь наближення до бажаного рівня професіоналізму. Це узагальнений ідеал професіонала, досягнення якого є основною метою діяльності вищої школи і відповідає всім вимогам практики з урахуванням тих змін, що прогнозуються в недалекому майбутньому. Вона узагальнює у певну систему, характерні саме для цього виду діяльності, особистісні якості, компетентності та компетенції, що забезпечують її функціонування в будь-яких умовах.

За А.О. Лігоцьким, сама модель має визначати програму організації та розвитку процесу підготовки... [13, с. 73]. Модель здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії у ад’юнктурі виконує дуже важливі функції при встановленні структури і взаємозв’язків, необхідних видів знань і навичок, визначенні якісних і кількісних параметрів необхідної інформації, а також методів її передачі й засвоєння. Структура моделі має не тільки відображати вимоги з фаху, передбачати багатоступеневе підвищення його кваліфікації, а й забезпечувати ідейну, економічну, правову, загальнонаукову, теоретичну і професійну підготовку.

Для більш ґрунтовного опрацювання дидактичних умов необхідно деталізувати дану категорію та уточнити сутність і зміст поняття “модель здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії”. У це поняття дослідниками вкладається різний зміст. Більшість науковців (І. Хейстер, Ф. де П. Ханіка, Р. Акофф) розуміє під цією моделлю описовий аналог, що відображає основні характеристики об’єкта, яким є узагальнений образ фахівця даного профілю. Таке розуміння не суперечить філософському визначенню моделювання як “відтворення характеристик певного об’єкта... на іншому об’єкті, спеціально створеному для їх вивчення” [14, с. 381].

І.І. Сігов зазначав: “Модель фахівця представляється можливим трактувати як образ, яким він повинен бути на певний період часу, виражений певною документацією. Модель фахівця, насамперед, містить у собі його паспорт як описання об’єктивних вимог до нього, своєрідного державного стандарту...” [15, с. 56].

Інший зміст вкладає в це поняття *Ю.О. Лавріков*. На його думку, модель – це відображення навчальних планів, програм та інших документів, у яких описується і регламентується процес підготовки фахівців у вищій школі. Модель підготовки фахівців у найбільш загальному вигляді представляє собою схематичне вираження обсягу та структури соціальних, спеціально-професійних, організаційно-управлінських, морально-етичних знань, якостей і навичок, необхідних фахівцю для трудової діяльності. Якщо прийняти таке визначення, то слід вважати, що моделі фахівців існують давно, а нині мова йде тільки про їхні зміни, доповнення та вдосконалення.

Але виникає запитання: як поєднати наявну модель з реальним станом у певній сфері діяльності? Подальші роздуми *Ю.О. Лаврікова* дають ключ до розуміння цієї ситуації. Він зазначав, що: “Побудова моделі передбачає встановлення: а) функціональної сутності фахівця; б) широти його професійного профілю; в) професіологічних характеристик; г) експертних оцінок і прогнозів розвитку цієї діяльності на найближчу та віддалену перспективу; д) схеми навчальних дисциплін з урахуванням їх об’єму та співвідношення” [16, с. 74].

Аналізуючи вищезазначене, можна зробити висновок про необхідність поєднання цих двох підходів. Ми вважаємо, що, по-перше, модель виступає як існуючий навчально-виховний комплекс, який коригується і вдосконалюється на основі вимог практики; по-друге, вимоги практики знаходять своє відображення у даних щодо практичної діяльності фахівців, їхніх професійних якостей, тенденцій розвитку сфери їхньої професійної діяльності тощо.

Тлумачення моделі здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії у ад’юнктурі ЗВО, що містить одночасно і визначення моделі в описовій формі, і технологію її побудови, розглядається науковцями в різних модифікаціях. Наприклад, *І.М. Хейстер* вважав, що “оптимальний план підготовки може бути складений лише на підставі моделі знань випускника, яка повинна розроблятися з урахуванням думки підприємств”, тобто створюється “модель знань” і пропонується спосіб отримання відомостей для її конструювання – збір і аналіз “думок” [16, с. 17]. Існують також інші точки зору, прихильники яких включають у визначення моделі, крім знань, також і вміння фахівця, його особистісні якості й інші характеристики [17, с. 182-191; 18, с. 4-7; 19, с. 29-35].

На нашу думку, концепція, згідно з якою за модель приймаються безпосередньо плани підготовки, програми та інші документи, що регламентують дидактичний процес, не зовсім коректна, оскільки вона не передбачає вивчення професійної діяльності фахівця. Найбільш оптимальною і в прикладному аспекті корисною є концепція, в якій в основу моделі здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії у ад’юнктурі покладена модель їх професійної діяльності як на теперішній час, так і на перспективу. Критерієм обґрунтованості цієї концепції виступає практика з її існуючими і перспективними вимогами. Адже саме під таким кутом зору

виявляються суттєві недоліки сучасної підготовки, що також є перевагами концепції.

Моделювання професійної діяльності здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в ад'юнктурі дає можливість ширше глянути на завдання підготовки і використання НП та НПП, оцінювати якість роботи різних ланок навчального закладу, визначити основні компетенції військово-професійної діяльності, опираючись на які в ВЗВО можна організувати і планувати процес підготовки на кафедрах для досягнення оптимального результату у вигляді компетентного доктора філософії.

Передбачається, що цей процес знаковий, емпіричний, в основі його – аналіз військово-професійної діяльності відповідних фахівців і умов, які їх оточують (соціального і професійного фону), що, з одного боку, охоплює найбільш суттєві характеристики, а з другого – відповідає вимогам, які висуваються до моделей, використовуваних при аналізі соціальних процесів.

Проблему моделі професійної діяльності здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії у ад'юнктурі ВЗВО можливо розглядати в різних аспектах: конструювати з урахуванням практичних здібностей чи інтелектуальних достоїнств; розглядати цю проблему у відношенні фахівця – суспільство, чи, нарешті, з погляду функції керівника як організатора. Викладені вище теоретичні положення є концептуальною основою обґрунтування моделювання професійної діяльності здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії у ад'юнктурі.

Кінцевою метою підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктор філософії у ад'юнктурі ВЗВО, яка заснована на принципах гуманізму та гуманітаризації, повинно стати виховання не лише військового професіонала, а насамперед суспільно активної свідомої особистості. Виходячи з вищесказаного, основними шляхами її досягнення є: впровадження сучасних технологій та наукових досягнень, усунення уніфікації освіти й авторитарної педагогіки, підготовка нової генерації кадрів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, актуальною є проблема орієнтації НПП щодо моделювання процесу підготовки на усі основні сфери людської сутності: смислову та ціннісну (життєві принципи, домінуючі цінності на основі загальнолюдських, національних і військово-професійних ідеалів), інтелектуальну (розвиток інтуїції, абстрактного, практичного та логічного мислення, пам'яті, загального і професійного інтелекту тощо), емоційно-вольову (розвиток емоційної культури, вольових якостей), фізичну (загартовування). Різнобічна і фундаментальна підготовка може бути досягнута також тим, що у ряді провідних ЗВО як військових, так і цивільних – склалися наукові школи досить високого рівня. Все це буде сприяти створенню мобільної сучасної армії, в чому сьогодні відчувається нагальна потреба.

Моделювання діяльності здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії у ад'юнктурі ВЗВО в умовах посилення професіоналізації військової служби стане одним із ефективних засобів покращення підготовки

офіцерів до майбутньої військово-професійної діяльності. У педагогіці більше, ніж в інших галузях науки, потрібен діалектичний підхід: пошук нового, оновлення старого, використання кращого досвіду, відмова від того, що себе не виправдало. Саме такий підхід зможе забезпечувати вибір оптимального шляху моделювання здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії у ад'юнктурі ВЗВО, реалізацію педагогічного принципу зв'язку навчання з життям військ.

Подальшим розвитком основ моделювання професійної діяльності здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, як їх практичної складової, є розробка “Методичних рекомендацій з організації підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих військових навчальних закладах (науково установах) Міністерства оборони України”, що здійснюється на виконання рішення секції Воєнно-наукової ради Міністерства оборони України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про вищу освіту”, від 1 липня 2014 року № 1556-VII.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 “Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248945529>.
3. Наказ Міністерства оборони України від 24 лютого 2017 року № 115 “Особливості підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих військових навчальних закладах (науково-дослідних установах) Міністерства оборони України”.
4. Постанова Кабінету Міністрів України. від 23 листопада 2011 р. № 1341 “Про затвердження Національної рамки кваліфікацій”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/1341-2011-p>.
5. Саркисян С.А., Голованов Л.В. Прогнозирование развития больших систем / С. А. Саркисян., Л. В. Голованов. – М.: Просвещение, 1975. – 346 с.
6. Серветник Р.М. Гуманістична парадигма, як основа моделювання процесу підготовки військових фахівців // Військова освіта: Зб. наук. пр. – К.: Наук.-метод. центр військової освіти МО України, 2005. – № (2)16. – С. 48-57.
7. Калапуша Л.Р. Моделювання у вивченні фізики. – К.: Рад. школа, 1982. – 154 с.
8. Крутов В.И., Грушко И.М., Попов В.В. Основы научных исследований. – М.: Высшая школа, 1989. – 400 с.
9. Лігоцький А.О. Теоретичні основи проектування сучасних освітніх систем. – К., 1997 – 207 с.
10. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы. – М.: Высшая школа, 1980. – 360 с.
11. Кошманова Т. С. Развитие педагогической освіти у США (1960-1998 рр.). – Львів: Світ, 1999. – 484 с.
12. Лазарев М. І. Полісистемне моделювання змісту технологій навчання загальноінженерних дисциплін: Монографія. – Харків: Видавництво НФаУ, 2003. – 356 с.
13. Лігоцький А.О. Методологічні аспекти проектування сучасних освітніх систем. – К.: Преса України, 1995. – 107 с.
14. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалёв, В.Г. Панов. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 381 с.

15. Сигов И.И. О методике разработки модели специалиста (на примере инженерно-экономических специальностей) // Проблемы совершенствования высшего образования. – Л., 1974. – 69 с.

16. Лавриков Ю.А. О модели профессиональной подготовки экономиста. Улучшение подготовки экономистов и экономической подготовки инженеров. – Л., 1973. – 195 с.

17. Воловик П.М. Вивчення і моделювання структури успішності студентів з фізики // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1999. – № 5. – С. 182-191.

18. Зязюн І.А. Сучасні дидактичні моделі і логіка учення // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. праць. – К. – Вінниця, 2000. – С. 4-7.

19. Сисоєва С.О. Теоретична модель підготовки вчителя до педагогічної творчості // Проблеми професійної підготовки та виховання: Збірник наукових праць. – К.: ТОВ “Міжнародна фінансова агенція”, 1998. – С. 29-35.

REFERENCES

1. Law of Ukraine “On Higher Education”, dated July 1, 2014 ,n.o. 1556-VII, available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

2. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “Procedure for the training of higher education Doctor of Philosophy and Doctor of Science candidates at higher educational institutions (scientific institutions)” as of March 23, 2016, n.o. 261, available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

3. Order of the Ministry of Defense of Ukraine “Features of training of higher education Doctor of Philosophy and Doctor of Science candidates at higher military educational institutions (scientific and research institutions) of the Ministry of Defense of Ukraine” as of February, 2017, n.o. 115, available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

4. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 23, 2011 No. 1341 “On Approval of the National Qualifications Framework”. [Electronic resource]. – available at <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/1341-2011-en>.

5. Sarkysian, S. A., Golovanov, L. V. (1975). Prognozirovaniye razvitiya bolshih sistem [Prognosis of the development of large systems]. Moscow, Russia: Enlightenment, 346.

6. Servetnyk, R. M. (2005). Gumanistichna paradigma, yak osnova modelyuvannya protsesu pidgotovki vlys'kovih fahivtsiv [Humanist paradigm as a basis for modeling the training of military specialists]. Military education: collection of scientific works. Kiev, Ukraine: Scientific method. Center for Military Education of the Ministry of Defense of Ukraine, (2) 16, 48-57.

7. Kalapusha, L. R. (1982). Modelyuvannya u vivchenni fiziki [Modeling in the study of physics]. Kiev, Ukraine: Rad. school, 154.

8. Krutov, V. I., Grushko, I. M., Popov, V. V. (1989). Osnovy nauchnykh issledovaniy [Fundamentals of scientific research]. Moscow, Russia: Higher school, 400.

9. Lihotskyi, A. O. (1997). Teoretichni osnovi proektuvannya suchasniy osvithniy sistem [Theoretical Foundations of Designing Modern Educational Systems]. Kiev, Ukraine: 207.

10. Arkhanhelskyi, S. I. (1980). Uchebnyiy protsess v vyisshy shkole, ego zakonomernyye osnovyy i metody [The educational process in the higher school, its regular principles and methods]. Moscow, Russia: Higher school, 360.

11. Koshmanova, T. S. (1999). Rozvitok pedagogichnoyi osviti u SShA (1960-1998 rr.) [Development of pedagogical education in the USA (1960-1998 gg.)]. Lviv, Ukraine: World, 484.

12. Lazarev, M. I. (2003). PolIsistemne modelyuvannya zmistu tehnologiy navchannya zagal'noinzhenernih distsiplin [Polysystem modeling of content of training technologies of general engineering disciplines]. Monograph. Kharkiv, Ukraine: Publishing House of NFaU, 356.

13. Lihotskyi, A. O. (1995). Metodologichni aspekti proektuvannya suchasnih osvItnih sistem [Methodological Aspects of Designing Modern Educational Systems]. Kiev, Ukraine: Press of Ukraine, 107.

14. Pilychev, L. F., Fedoseev, P. N., Kovalev, S. M., Panov, V. G. (1983). Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Moscow, Russia: Sov. Encyclopedia, 381.

15. Sihov, I. I. (1974). O metodike razrabotki modeli spetsialista (na primere inzhenerno-ekonomicheskikh spetsialnostey) [About the methodology of developing a model of a specialist (on an example of engineering and economic specialties)]. Problems of perfection of higher education, Leningrad, Russia: 69.

16. Lavrikov, Y. A. (1973). O modeli professionalnoy podgotovki ekonomista. Uluchshenie podgotovki ekonomistov i ekonomicheskoy podgotovki inzhenerov [About the model of professional training of an economist. Improvement of preparation of economists and economic training of engineers]. Leningrad, Russia: 195.

17. Volovyk, P. M. (1999). Vivchennya i modelyuvannya strukturi uspishnosti studentiv z fiziki [Studying and modeling the structure of students progress in physics]. Pedagogy and psychology of professional education, 5, 182-191.

18. Ziaziun, I. A. (2000). Suchasni didaktichni modeli i logika uchennya [Modern didactic models and the logic of teaching]. Modern information technologies and innovative methods of training in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems: Collection of scientific works. Vinnytsya, 4-7.

19. Sysoeva, S. O. (1998). Teoretichna model pidgotovki vchitya do pedagogichnoyi tvorchosti [Theoretical model of preparation of teacher for pedagogical creativity]. Problems of professional preparation and education: Collection of scientific works. Kiev, Ukraine: LLC "International Finance Agency", 29-35.

РЕЗЮМЕ

Владимир Колесник,

кандидат технических наук, старший научный сотрудник

Руслан Серветник,

кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник,

Национальный университет обороны Украины

имени Ивана Черняховского

Теоретические основы моделирования профессиональной деятельности соискателей высшего образования степени доктора философии в адъюнктуре военного заведения высшего образования

В статье отображены теоретические основы моделирования профессиональной деятельности соискателей высшего образования степени доктора философии в адъюнктуре военного заведения высшего образования и возможные пути их решения при организации подготовки в военных заведениях высшего образования (научных учреждениях). Моделирование профессиональной деятельности соискателей высшего образования степени доктора философии в адъюнктуре военного заведения высшего образования дает возможность шире взглянуть на задачи подготовки и использования научных и научно педагогических работников, оценивая качество работы различных подразделений учебного заведения, определить основные компетенции профессиональной деятельности для достижения оптимального результата.

Ключевые слова: заведения высшего образования; подготовки соискателей высшего образования степени доктора философии; нормативно-правовые документы; модели образования.

SUMMARY

Volodymyr Kolesnyk,
Candidate of Technical Science, senior researcher,
Ruslan Servetnyk,
Candidate of Pedagogical Science, senior researcher,
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

Theoretical bases of modeling of professional activity of applicants of higher education degree of the doctor of philosophy in postgraduate of military institution of higher education

Introduction: *Modern trends in the development of the Armed Forces of Ukraine (hereinafter - AF of Ukraine), set new requirements for the training of applicants for higher education in the degree of doctor of philosophy, i.e. Ph.D. It means that simple accumulation of knowledge and skills is no longer satisfactory, but the training of a highly qualified military specialist of the corresponding of level and profile, competitive, competent, completely mastered a military profession and oriented in related fields of activity, ready for permanent professional growth, social and professional mobility is required.*

According to the normative and legacy basis of Ukraine, the training of applicants for higher education in Ph.D. degree involves gaining the theoretical knowledge, skills and other competencies sufficient for the production of new ideas, solving complex problems in the field of professional and/or research and innovation activity. It requires mastering the methodology of scientific and pedagogical activity, as well as conducting own scientific research, the results of which have a scientific novelty, theoretical and practical value.

Purpose: *is to explain the theoretical bases of modeling the professional activity of higher education Ph.D. graduates in the postgraduate study program; develop methodological and practical recommendations for the training of military personnel of higher qualification.*

Methods of research: *the method of analysis and synthesis and the method of expert evaluations are used.*

Results: *The ultimate goal of training doctors of philosophy graduates in the postgraduate study program in military institutions of higher education, based on the principles of humanism and humanization, should be education not only of a military professional, but also primarily of a socially active conscious personality. Proceeding from the foregoing, the main ways of its achievement are introduction of modern technologies and scientific achievements, elimination of unification of education and authoritarian pedagogy, preparation of a new generation of personnel.*

Originality: *Modeling the professional activity of higher education graduates of the Ph.D. degree in postgraduate programs gives an opportunity to look more broadly at the tasks of preparation and use of scientists and researchers. It important to assess the quality of work of different parts of an educational institution to determine the main competences of military-professional activity, based on which one can to organize and plan the process of preparation at the departments to achieve the optimal result in the form of a competent doctor of philosophy.*

Conclusion: *The modeling of the degree of Ph.D. in the postgraduate study program in military institutions of higher education in the context of strengthening the professionalization of military service will be one of the effective means of improving the training of officers for future military-professional activities. In pedagogy, more than in other fields of science, a dialectical approach is needed: the search for new things, the renewal of the old, the use of best practices, and the rejection of what was not justified.*

Key words: *institutions of higher education; training for applicants of higher education of the degree of Doctor of Philosophy; normative and legal documents; models of education.*

Ігор Толок,

кандидат педагогічних наук
ORCID ID 0000-0001-6309-9608

Юрій Супрунов,

кандидат історичних наук
ORCID ID 0000-0001-9569-6204

Військовий інститут Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ ТАКТИЧНОГО РІВНЯ У ВВНЗ США ТА ОКРЕМИХ КРАЇН НАТО

У статті розглянуто досвід підготовки військових фахівців тактичного рівня для збройних сил США та окремих країн НАТО в контексті його можливого використання при подальшому реформуванні військової освіти України. Розглянуті варіанти організації підготовки офіцерів тактичного рівня у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ). Проведено аналіз комплексу факторів організації та забезпечення навчально-виховного процесу у ВВНЗ. Доведено, що попри стандартизацію різних сфер воєнної діяльності країн НАТО, провідні країни альянсу зберегли основні унікальні національні особливості власних систем військової освіти. Матеріали статті є результатом продовження досліджень, які проводились за планом науково-дослідної роботи "Тенденції та перспективи інноваційного розвитку системи військової освіти" (НДР "Перспектива-ВО").

Ключові слова: збройні сили; система військової освіти; науково-педагогічна система ВВНЗ; освітньо-кваліфікаційний рівень; навчальний план; академічна програма; військова спеціалізація; досвід підготовки офіцерів.

Постановка проблеми. Система військової освіти (СВО) України з 1991 року пройшла етапи створення, становлення та розвитку, завдання та зміст яких відповідали Державним програмам будівництва (реформування, розвитку) Збройних Сил України. Цей процес через невизначеність воєнно-політичного курсу країни був не простий, часом характеризувався внутрішньою суперечливістю, що проявлялось у неодноразовій зміні підходів до структури і чисельності СВО, схем підготовки та освітньо-кваліфікаційних рівнів військових фахівців.

В той же час були збережені наукові школи вітчизняних ВВНЗ, напрацьовано досвід адаптації національної СВО до складних умов функціонування (невизначеності середньострокових перспектив, обмеження бази замовлення військових фахівців, мінімізації витрат на їхню підготовку, впровадження окремих елементів досвіду західних СВО тощо).

За поглядами фахівців західної військової школи СВО України даного періоду "перебувала у перехідному стані між Сходом і Заходом, потребувала радикальних реформ, капітальної переробки навчальних планів щодо підготовки військових фахівців для виконання завдань в умовах воєнних загроз "пост-холодної війни" (Post-Cold War) у складі багатонаціональних коаліційних сил чи операцій НАТО. Одночасне використання у СВО України

стандартів радянських часів і НАТО визначало системне напруження і продовження нераціонального витрачання ресурсів" [6].

Негативні зміни воєнно-політичної обстановки навколо України з 2014 року, вирішення Збройними Силами України завдань із захисту незалежності і територіальної цілісності держави зумовили прийняття нової редакції Воєнної доктрини України (24.09.2015), в якій визначені завдання щодо "створення умов для відновлення територіальної цілісності держави, її суверенітету і недоторканості в межах державного кордону України"; ... "реформування Збройних Сил України з метою досягнення оперативної і технічної сумісності зі збройними силами держав – членів НАТО" з відповідними завданнями їх кадрового забезпечення системою військової освіти [1]. Це визначило конкретні зміни змісту і практичної направленості навчання військових фахівців, оперативне врахування бойового досвіду та досвіду бойової підготовки військ. В той же час система підготовки військових фахівців тактичного рівня (ТР) в своїй основі (структура, освітньо-кваліфікаційні рівні, терміни навчання, основний зміст навчальних планів) залишається на рівні 2012 – 2014 років.

В контексті нормативно визначених євроатлантичних прагнень України є актуальним подальше вивчення СВО країн НАТО, у т. ч. рівня їх уніфікації / збереження унікальності національної військової школи, аналіз досвіду підготовки військових фахівців ТР в контексті функціонування науково-педагогічних систем ВВНЗ для його врахування в ході подальшого реформування СВО України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню систем військової освіти країн НАТО присвячено достатньо багато наукових праць вітчизняних та іноземних науковців. Серед них наукові праці Нещадима М.І., Приходька Ю.І., Ягупова В.В., Агапова Т.П., Бойка О.В., Челпанова О.С., Руснака І.С., Телелима В.М., Філоненка Г.П., Зельницького А.М., Прохорова О.А., Черниха Ю.О., Богунова С.О., Капосльоза Г.В., Стрелецького А., Ожгихина В., Румінова Д., Ломжева Л., Кернасовського Ю., Петерсона М.

Разом із тим, слід зазначити, що недостатню увагу приділено узагальненню сучасного досвіду західних систем військової освіти у їх порівнянні (рівню їх уніфікації), визначенню площини, в якій забезпечується досягнення сумісності випускників для збройних сил (ЗС) альянсу, узагальненню комплексу факторів організації та забезпечення навчально-виховного процесу, притаманних науково-педагогічним системам окремих ВВНЗ, що забезпечують ефективну підготовку військових фахівців, частина публікацій має здебільшого описовий характер і відноситься до попередніх періодів розвитку СВО країн НАТО.

Метою статті є проведення аналізу особливостей досвіду підготовки військових фахівців ТР у ВВНЗ ЗС США та окремих країн НАТО в контексті його можливого використання при подальшому реформуванні військової освіти України.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є принципи об'єктивності, науковості і системності, а також загальнонаукові і спеціальні методи. Аналітичний метод дозволив провести поєднання аналізу офіційної інформації та наукових праць, метод системного підходу забезпечив дослідження структури національних систем військової освіти (СВО) визначених країн у їх порівнянні. Їх поєднання дозволило комплексно підійти до дослідження систем підготовки військових фахівців ТР, синтезувати їх загальні складові та виділити характерні риси науково-педагогічних систем окремих ВВНЗ, дійти до обґрунтованих висновків.

Виклад основного матеріалу. Автори для стислої ілюстрації аналітичного матеріалу, що був використаний для формулювання висновків дослідження, обмежуються СВО США, Великої Британії, Польщі, приділяючи основну увагу підготовці офіцерів ТР у ВВНЗ ЗС визначених країн, лише окреслюючи інші форми підготовки офіцерського складу.

І. Найбільш універсальною є СВО США, яка забезпечує офіцерськими кадрами другі за чисельністю і найбільш потужні ЗС у світі, а також готує значну кількість офіцерських кадрів для інших країн НАТО та дружніх країн за програмою навчання іноземного військового персоналу IMET (International Military Education & Training).

Система підготовки офіцерів ТР для ЗС США включає три основні складові.

1. Підготовка офіцерів у ВВНЗ ЗС:

для отримання первинного офіцерського звання:

в академіях видів ЗС з подальшою спеціалізацією у школах родів військ (сил) і служб (що забезпечує 25 % усіх потреб ЗС у офіцерах ТР);

в офіцерських кандидатських школах (для військовослужбовців, що не мають офіцерських звань, але мають чи отримують вищу освіту) (13 %);

для подальшого навчання (перепідготовки):

у спеціалізованих офіцерських школах та спеціалізованих міжвузівських коледжах;

у навчальних центрах видів ЗС;

в інституті заочного навчання офіцерів Міністерства оборони США.

2. Підготовка офіцерів резерву на курсах позавійськової підготовки офіцерів резерву – ROTC (Reserve Officers Training Corps) (480 годин на протязі 4-х років) при більш як 620 цивільних університетах і коледжах (із підпорядкуванням курсів на базі цих ВНЗ видам ЗС: 300 – Армії, 200 – ВПС, 65 – ВМС, 60 – Корпусу морської піхоти) з присвоєнням первинного офіцерського звання другий лейтенант резерву (з наступним проходженням служби у військах – 2 роки та в резерві – 4 роки) чи другий лейтенант (з наступним проходженням служби у військах – 3 роки та в резерві – 3 роки) (48 % потреб ЗС).

3. Прямий прийом на військову службу (на офіцерські посади) цивільних фахівців (лікарів, юристів, наукових співробітників, капеланів тощо з подальшою підготовкою в навчальних центрах (12 % потреб ЗС).

Також має місце відбір офіцерів з національної гвардії та резерву (2 % потреб ЗС) [4, 23-24].

Основну роль у підготовці офіцерів ТР відіграють чотири академії видів ЗС: Армії США (US Military Academy); Військово-повітряних сил (US Air Force Academy); Військово-морських сил (US Naval Academy), яка готує також офіцерів Корпусу морської піхоти; Берегової охорони (US Coast Guard Academy). До цих академій за умовами навчання та повсякденної діяльності можна віднести також Американську торгову морську академію (академію федеральної служби – US Merchant Marine Academy), що випускає офіцерів, які забезпечують морські перевезення військовим транспортом.

Хоча перші чотири ВВНЗ готують лише 25 відсотків офіцерів ТР (з диференціацією по видам ЗС), але саме їх випускники мають беззаперечний пріоритет у службовій кар'єрі, стають елітою як ЗС США та інших країн, так і видатними державними діячами. В той же час підготовка кадетів (її академічна програма без військової спеціалізації) саме в цих ВВНЗ має найбільше спільних рис з підготовкою курсантів у ВВНЗ ЗС України і тому являє найбільший інтерес.

Проведений аналіз підготовки офіцерських кадрів у видових академіях ЗС США дозволив виділити її основні особливості.

1. У видових академіях проводиться лише базова підготовка офіцерів ТР виключно до освітньо-кваліфікаційного рівня (ОКР) бакалавра за чисельними бакалаврськими програмами загальнодержавного (федерального) переліку цивільних спеціальностей з присвоєнням первинного офіцерського звання "другий лейтенант" (в ВМС – ен-сайд, категорія 0-1) наказами міністрів видів ЗС США. Термін навчання – 4 роки (47 місяців).

2. Професійний відбір вступників, з урахуванням високої престижності ВВНЗ, є багатоступеневим, розпочинається за рік до вступу, передбачає участь в системі відбору державних діячів різних гілок влади, забезпечує конкурс вступників до 10 – 14 чол. на місце. Результати тестів і вступних екзаменів у ВВНЗ дають лише додаткову інформацію про кандидата. Найважливішим показником є успішність у середній школі (на підготовчих курсах – для військовослужбовців). Довідки про вивчені предмети та отримані оцінки, а також характеристики висилаються в академію безпосередньо школою. Така практика знижує суб'єктивність при зарахуванні кандидата.

3. Обсяг набору кадетів до конкретного ВВНЗ перевищує плановий випуск офіцерів в середньому на 20 відсотків, що визначає значний відсів кадетів впродовж навчання (переважно на молодших курсах) і відповідну жорстку конкуренцію. На протязі тривалого часу в основних видових академіях підтримується відносно постійна чисельність кадетів (4000 – 4400 чол.), зміни у поточних потребах видів ЗС США в офіцерах ТР регулюються за рахунок можливостей інших форм підготовки офіцерів тактичного рівня, які були розглянуті вище. Так, чисельність кадетів US Military Academy на

початок 2017 / 2018 навчального року складала 4120 осіб (3423 юнака / 83%, 697 дівчат / 17%) [8].

4. Навчальний план кадета – це сукупність основних програм, які інтегровано реалізуються на протязі 4 років навчання через обов'язкові та вибіркові курси, поза навчальні та інші заходи:

академічної (загальноосвітньої, The Academic Program);

військової (The Military Program) та деяких інших (залежно від виду збройних сил, наприклад в академії ВПС – початкової льотної підготовки);

фізичного розвитку (The Physical Program);

програми розвитку характеру.

Обсяг військових дисциплін не перевищує 15 % навчального часу (переважно практичне і самостійне навчання), програма військової підготовки (крім курсу військового лідерства) реалізується поза межами семестрів (академічної програми), переважно влітку в навчальних центрах.

5. В академічному штаті (науково-педагогічний склад кафедр) близько 75 % складають офіцери, до 80 % яких після 3 – 4 років служби у ВВНЗ проходять ротацію у війська. Старший науково-педагогічний склад кафедр є поєднанням військових і цивільних осіб, які досягли академічного звання професора (професора академії) або асоційованого професора (доцента) в своїх відповідних дисциплінах, пропонують академічний досвід і забезпечують безперервність і наступність навчальних програм (традицій науково-педагогічної школи) через їх довгострокові призначення.

6. Аналіз проходження служби керівного складу усіх без винятку видових академій свідчить про його ретельний відбір з найбільш досвідчених офіцерів певного виду збройних сил з багатим досвідом участі у військових кампаніях по усьому світі.

7. Навчально-матеріальна база видових академій є унікальною навіть у порівнянні з кращими університетами країни, займає значні площі (академія Армії США Вест-Пойнт – 6507 га; академія ВПС в Колорадо-Спрингс – більше 7 тис. га і т.д.). Спортивна база академій включає об'єкти олімпійського класу. Потужні медичні центри академій забезпечують найвищий рівень медичного обслуговування постійного і змінного складу та надають послуги населенню регіонів. Обсяги фінансування окремого ВВНЗ складають сотні млн. доларів на рік, наприклад для US Air Force Academy – 250 млн. доларів у 2017 р. (не враховуючи фінансування 10 окремої авіаційної бази). Окремі об'єкти є визначними пам'ятками історії і культури США, об'єктами національного і міжнародного туризму [8; 9].

8. Навчальний процес в академіях органічно пов'язаний з участю кадетів у науковій роботі, що забезпечується функціонуванням у видових академіях десятків потужних наукових центрів відомчого та федерального рівнів (наприклад в US Military Academy 20 навчально-дослідницьких центрів та 10 центрів підвищення кваліфікації і реалізації програм) [8].

9. Організація навчально-виховного процесу у ВВНЗ передбачає напружений режим навчання та повсякденної діяльності. Важливу роль в

його підтримці відіграють командири батальйонів та рот кадетів – батальйонні та ротні тактичні офіцери спільно з сержантами (більшість з них мають бойовий досвід), які є прямими і безпосередніми командирами змінного складу, відповідають за створення та підтримку командного клімату, що сприяє індивідуальному та колективному розвитку досконалості у всіх програмних областях, контролюють індивідуальний розвиток кожного кадета в академічних, військових, фізичних та морально-етичних вимірах. Майбутні офіцери в повсякденній діяльності керуються "Кодексами честі", які були розроблені при створенні ВВНЗ і жорстко регламентують їх поведінку з можливістю оцінки і покарання за участі комітету честі навчальної бригади кадетів (навчального крила тощо).

10. Випускники видових академій отримують вищу цивільну освіту за ОКР бакалавра та певну кваліфікацію: інженер у галузі комп'ютерних технологій, інженер-механік тощо. Акредитацію бакалаврських програм в кожному ВВНЗ забезпечують 5 – 6 організацій: від регіональних (за групами штатів) до федеральної комісії з акредитації інженерних спеціальностей (АВЕТ), Хімічного товариства США (ACS) тощо [8; 9].

11. Контракт випускників академій передбачає 5 років служби в збройних силах та 3 роки в резерві. Перед призначенням на посаду вони обов'язково проходять курс спеціалізації в школах родів військ (сил) і служб відповідного виду збройних сил залежно від обраного військового фаху. Наприклад для Армії США – це Центр родів військ Армії США (USACAC) у складі 17 воєнних шкіл і центрів, серед яких: центр і школа військ протиповітряної оборони, центр і школа бронетанкових військ, центр і школа армійської авіації, школа хімічної служби, центр і школа польової артилерії, піхотний центр і школа, центр і школа військової розвідки, центр і школа військ зв'язку тощо.

Після засвоєння відповідного курсу спеціалізації (16 – 19 тижнів, з окремих спеціальностей до 6 – 8 місяців, льотний склад – до року) вчорашні кадети – другі лейтенанти отримують базову підготовку офіцера ТР (Basic Officer Leadership Course, BOLC) за визначеним для них профілем у відповідній ланці "взвод — рота — батальйон": "офіцер піхоти" (Infantry Officer); "офіцер бронетанкових військ" (Armor Officer); "офіцер зенітної артилерії" (Air Defense Artillery Officer) і т. д [4, 23–24].

12. Подальша професійна підготовка офіцерів жорстко пов'язана з порядком проходження військової служби, наявністю певного військового звання, посади, з якістю атестації та з урахуванням перспективності офіцера. Протягом перших 10 років служби у молодших офіцерів у званні до капітана включно є можливість пройти курси підвищення кваліфікації (12 – 38 тижнів) в школах родів військ та спеціалізованих офіцерських школах.

13. Командування ЗС США також заохочує офіцерів удосконалювати рівень цивільної освіти. Так, офіцери, які мають вислугу понад двох років, можуть заочно навчатися в цивільних вузах з метою отримання (підвищення) наукового ступеня, а офіцери з вислугою більше 10 років — на стаціонарі.

Аналіз біографій офіцерів видових академій свідчить про те, що більшість з них отримала 1 – 2 наукових ступеня магістра саме в цивільних університетах впродовж служби.

14. Система підготовки офіцерів ТР для ЗС США має і свої недоліки, серед яких власним командуванням і науковцями визначаються:

недостатня мотивація до продовження служби понад перший контракт, особливо з активізацією військових операцій ЗС США в Афганістані, Іраку, країнах Африки. Так, з 2004 року виник і став збільшуватися дефіцит бойових льотчиків. Генерал Девід Гольдфейн, керівник кадрової служби ВПС США, визнав, що "швидкість звільнення пілотів бойової авіації його просто бентежить і, безумовно, загрожує національній безпеці Сполучених Штатів. Станом на початок 2018 р. з 3495 штатних посад льотчиків вакантними залишались 723 посади. Офіцери, відслуживши 5–10 років, відмовляються продовжувати контракт і йдуть в цивільні авіакомпанії". В Армії США вакантними були 30 % офіцерських посад ТР, укомплектованість офіцерів резерву (категорії лейтенант – капітан) склала 5,5 тис. чол. при потребі у 18,5 тис. чол. [3, 10-11];

надмірна елітарність виховання випускників видових академій, особливо US Military Academy, мотивація на досягнення переваги в кожному завданні на протязі навчання, що обумовлює певні проблеми організації роботи в команді у віддаленій перспективі [11];

неповна вирішеність проблеми забезпечення військової дисципліни у ВВНЗ. Так в US Military Academy (за умови "відсіву" 15-20 % кадетів за час навчання) правопорушення є навіть у сфері статевих відносин, причому їх кількість в 2016/2017 навчальному році склала 50 у порівнянні з 2015/2016 – 26. Про це 07.02.18 повідомила агенція Associated Press з посиланням на ще не опубліковану щорічну доповідь про стан військової дисципліни у трьох видових академіях США.

II. Система підготовки офіцерів ТР для ЗС Великої Британії.

Структура СВО Великої Британії значною мірою визначається історичними традиціями кожного з видів ЗС. Підготовка офіцерів в теперішній час поділяється на кадрових офіцерів та офіцерів короткотермінової служби. Основним джерелом комплектування ЗС кадровим офіцерським складом є видів ВВНЗ. Частину кадрових офіцерів набирають із числа випускників цивільних ВНЗ, які закінчили курси у відповідних військових училищах або школах родів військ та служб. Офіцери короткотермінової служби укладають контракти на термін до трьох років з можливістю продовжити його до восьми років.

Основним середнім ВВНЗ сухопутних військ є Сандхерстське військове училище (випускає 1200 офіцерів кадрової та короткотермінової служби – 70 % потреб ЗС), яке здійснює початкову військово-професійну підготовку офіцерів і не дає вищої освіти. В училищі навчаються:

юнаки та дівчата із середньою освітою віком від 17,5 до 20 років, які уклали контракти за два роки до закінчення середнього навчального закладу і займались в системі позавійськової підготовки молоді;

військовослужбовці віком до 25 років;

випускники цивільних ВНЗ віком до 25 років, які пройшли двомісячну підготовку у військовому училищі в період навчання в університеті (за два роки до його закінчення), отримали тимчасове військове звання "лейтенант" та повернулись до військового училища офіцерами-слухачами для проходження військово-професійної підготовки [7].

Навчання у військовому училищі розділено на два етапи: базовий терміном до 44 тижнів; додаткові курси різної тривалості залежно від обраної спеціальності. Навчальна програма містить переважно загальновійськову та гуманітарну складові. Випускники у первинному офіцерському званні другий лейтенант розподіляються на курси спеціалізації в навчальні центри (школи) родів військ та служб тривалістю від кількох тижнів до кількох місяців. Деякі офіцери технічних спеціальностей, які не мають вищої освіти, направляються до цивільних ВНЗ або до Шрівенгемського військово-наукового коледжу.

Навчальні заклади ВПС комплектуються в основному кандидатами, які пройшли первинну льотну підготовку в авіаційному кадетському корпусі – добровільну організацію, призначену для навчання кадетів віком від 13 до 20 років теоретичним основам авіації, а також початковій льотній підготовці. Відібраних кандидатів направляють до навчального центру загальновійськової та спеціальної підготовки авіаційного коледжу в м. Крануелл, який є основним навчальним закладом, що забезпечує ВПС льотним та інженерним складом. Ті кандидати, яких відібрали для здобуття вищої освіти, зараховуються до відповідних цивільних ВНЗ за замовленням міністерства оборони.

Підготовка кадрових офіцерів ТР ВМС з усіх спеціальностей починається в Королівському військово-морському коледжі (м. Дартмут). Чисельність змінного складу – 450 курсантів. Перший рік навчання – загальна морська підготовка. Другий – стажування на бойових кораблях на офіцерських посадах зі складанням екзамену і присвоєнням тимчасового звання "молодший лейтенант". Третій (для молодших лейтенантів стройової та адміністративної служб) – загальноосвітня підготовка у Королівському військово-морському коледжі. Четвертий заключний рік – підготовка в навчальних центрах ВМС з присвоєнням постійного військового звання "молодший лейтенант". Третій і четвертий рік (для молодших лейтенантів технічних служб) – загальноосвітня і технічна підготовка у Військово-морському інженерному коледжі (м. Плімут) за ОКР бакалавра з присвоєнням військового звання "лейтенант" [2, 36–46].

III. Система підготовки офіцерів ТР для ЗС Польщі, яка об'єктивно має найбільше спільних рис з СВО України, включає три основні складові.

1. Підготовка військових фахівців у ВВНЗ:

за військовими напрямками (спеціальностями) за ОКР бакалавра (переважно командного складу ТР);

за військовими напрямками (спеціальностями) за ОКР магістра (переважно для підготовки офіцерів з технічних напрямів);

за цивільними напрямками (військовими спеціальностями) за ОКР магістра (переважно для підготовки офіцерів з окремих технічних напрямів).

2. Послідовна підготовка військових фахівців спочатку у цивільному ВНЗ за ОКР бакалавра з подальшою підготовкою у ВВНЗ за військовими спеціальностями ОКР магістра для підготовки офіцерів, на посади, які вимагають наявності відповідного ОКР (аналог схеми підготовки офіцерів "4 роки студент, 1 рік курсант" в Україні). В основному, застосовується для підготовки офіцерів логістики, озброєння і військової техніки тощо).

3. Підготовка майбутніх військових фахівців у цивільних ВНЗ:

за цивільними напрямками (спеціальностями) за ОКР бакалавра з проходженням навчальних курсів у офіцерських школах (центрах);

за цивільними напрямками (спеціальностями) за ОКР магістра (переважно для підготовки офіцерів з технічних напрямів) з подальшим проходженням офіцерських курсів у ВВНЗ (стосується вузької групи спеціальностей – право, військові лікарі, фармакологія, теологія тощо).

З чотирьох ВВНЗ ЗС Польщі, які готують офіцерів ТР, найбільший інтерес викликає досвід Військової технічної академії імені Ярослава Домбровського (ВТА) – потужного міжвидового ВВНЗ, на який припадає практично половина державного замовлення ЗС (решта – на три видових ВВНЗ), яке не є дуже значним (понад 280 з 520 у 2015 р., 280 з 534 у 2016 р.) [5, 203–205]. У СВО ЗС Польщі для забезпечення потужного науково-педагогічного потенціалу академії (90 професорів, 90 докторів і 420 кандидатів наук) та необхідної сучасної навчально-матеріальної бази не стали створювати військовий навчальний підрозділ у складі потужного цивільного університету, а навпаки, створили потужну військову академію (військово-цивільний технічний університет) для підготовки як військових (20 %), так і цивільних (80 %) фахівців. В академії на семи факультетах та в інституті оптоелектроніки курсанти навчаються за 11, а студенти за 22 напрямками, що забезпечує цивільними кадрами не тільки інженерний корпус країни, але й державну службу, переважно у таких напрямках, як національна безпека, інженерія безпеки, криптологія і кібербезпека, авіація і космонавтика тощо, чому сприяє науково-педагогічна система і загальний порядок саме ВВНЗ [10].

Висновки. Проведений аналіз свідчить про достатньо високий рівень підготовки офіцерських кадрів ТР у ВВНЗ ЗС США і, до певної міри, у ВВНЗ окремих країн НАТО. На його основі необхідно зазначити, що попри стандартизацію різних сфер воєнної діяльності країн НАТО, провідні країни альянсу зберегли основні унікальні національні особливості власних систем військової освіти. Це, в першу чергу, стосується США, ФРН, Великої Британії, Франції, Польщі тощо. Підготовка офіцерів має цілісний,

безперервний і прагматичний характер. В її основі лежить принцип "вчити тому, що офіцеру потрібно на наступній посаді".

Основними площинами, в яких забезпечується досягнення сумісності випускників збройних сил країн НАТО є:

реалізація програм міжнародного співробітництва у галузі військової освіти, обмін науково-педагогічними працівниками, а також курсантами (кадетами, слухачами) під час їх навчання між ВВНЗ країн НАТО;

використання в навчальному процесі нормативних документів альянсу (штабних процедур), спільних зразків озброєння і військової техніки тощо;

навчання офіцерів у коаліційних ВВНЗ та навчальних центрах Командування з трансформації об'єднаних збройних сил НАТО;

реалізація системи заходів бойової підготовки ЗС країн НАТО.

В контексті запозичення досвіду зарубіжних СВО необхідно визначити, що позитивні фактори організації освітнього процесу найбільш повно спрацьовують тільки в комплексі різних факторів, серед яких:

система підготовки офіцерських кадрів ТР в кожній з визначених країн є цілісною в комплексі усіх її складових;

належна ефективність підготовки фахівців забезпечується значними обсягами фінансування та матеріально-технічного забезпечення;

основні показники СВО, досвід якої доцільно брати до уваги, повинні відповідати завданням, чисельності, технологічному рівню Збройних Сил України, які на даний час є одними з найбільших в Європі;

при проведенні заходів реформування є необхідним збереження спадкоємності, історичних традицій національної СВО і взагалі вищої освіти кожної з країн, врахування ментальності населення тощо.

Важливе значення має геополітичне положення країни, її участь в певному воєнно-політичному альянсі. Так, з урахуванням геополітичного положення США (територія яких знаходиться у віддаленому воєнно-географічному районі відносно традиційних театрів воєнних дій), ступенева підготовка офіцерських кадрів ТР виключно на визначені первинні посади є достатньою для кадрового забезпечення для умов як мирного, так, напевно, і воєнного часу. Для багатьох країн в умовах мобілізаційного розгортання / воєнного часу ступенева система підготовки офіцерських кадрів, яка не передбачає підготовку до певного спектру первинних і наступних посад тактичного рівня, в умовах їх прискореної "ротації" може ускладнити кадрове забезпечення збройних сил.

ЛІТЕРАТУРА

1. Указ Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 02.09.2015 "Про нову редакцію Воєнної доктрини України" № 555/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>.

2. Богунов С. О. Основи організації та функціонування системи військової освіти Великобританії: аналітичний огляд / С.О. Богунов, О.Б. Черних, Ю.О. Черних // Військова освіта : зб. наук. праць. – 2017. – № 2 (36). – С. 35–48.

3. Ломжев Л. Проблемы комплектования ВС США и усилия руководства Пентагона по их преодолению / Л. Ломжев // Зарубежное военное обозрение. – 2005. - №5. С. 9–14.
4. Стрелецкий А. Система подготовки офицерских кадров в США / А. Стрелецкий // Зарубежное военное обозрение. – 2006. - №11. С. 20–27.
5. Черних Ю. О. Аналіз сучасного стану системи військової освіти Республіки Польща: досвід для України / О.Б. Черних, О.О. Мітягін, Ю.О. Черних // Військова освіта : зб. наук. праць. – 2017. – № 1 (35). – С. 200–208.
6. Marybeth Peterson Ulrich. Ukraine's Military between East and West. The U.S. and Russia: Regional Security Issues and Interests. GlobalSecurity.org, June 2007 [Electronic Resource]. – Mode of Access: http://www.globalsecurity.org/military/library/report/2007/ssi_ulrich.htm.
7. Royal Military College Sandhurst [Electronic Resource]. – Mode of Access: https://en.wikipedia.org/wiki/Royal_Military_College,_Sandhurst.
8. United States Military Academy [Electronic Resource]. – Mode of Access: <https://www.usma.edu/SitePages/Home.aspx/>.
9. United States Air Force Academy [Electronic Resource]. – Mode of Access: <http://www.usafa.af.mil>.
10. Wojskowa Akademia Techniczna (Military University of Technology, WAT). [Electronic Resource]. – Mode of Access: <http://www.wat.edu.pl/>.
11. William J. Astore. How America's Broken Service Academies Create a Broken Military, August 18, 2015 [Electronic Resource]. – Mode of Access: <https://www.thenation.com/article/how-americas-broken-service-academies-create-a-broken-military/>.

REFERENCES

1. Ukaz Prezydenta Ukrainy "Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 02.09.2015 "Pro novu redaktsiiu Voiennoi doktryny Ukrainy" № 555/2015 [Decree of the President of Ukraine "On Decision of the National Security and Defence Council of Ukraine on September 2, 2015: "On a New Version of the Military Doctrine of Ukraine"] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>. (in Ukrainian).
2. Bohunov, S. O. (2017). Osnovy orhanizatsii ta funktsionuvannia systemy viiskovoi osvity Velykobrytanii: analitychnyi ohliad [Basis of organization and functioning of military educational system in Great Britain: analytical overview]. Viiskova osvita : zb. nauk. prats., № 2 (36), S. 35–48. (in Ukrainian).
3. Lomzhev, L. (2005). Problemyi komplektovaniya VS SShA i usiliya rukovodstva Pentagona po ih preodoleniyu [Recruitment problems in Armed Forces of USA and the efforts of the Pentagon authorities on their overcoming]/Zarubezhnoe voennoe obozrenie, #5, S. 9–14. (in Russian).
4. Streletskiy, A. (2006). Sistema podgotovki ofitserskih kadrov v SShA [Officers educational system in USA]. Zarubezhnoe voennoe obozrenie, #11. S. 20–27. (in Russian).
5. Chernykh, Yu. O. (2017). Analiz suchasnoho stanu systemy viiskovoi osvity Respubliky Polshcha: dosvid dlia Ukrainy [Analysis of current status of military educational system in Poland: experience for Ukraine]. Viiskova osvita : zb. nauk. prats, № 1 (35),– S. 200–208. (in Ukrainian).
6. Marybeth Peterson Ulrich. Ukraine's Military between East and West. The U.S. and Russia: Regional Security Issues and Interests. GlobalSecurity.org, June 2007 [Electronic Resource]. – Node of Access: http://www.globalsecurity.org/military/library/report/2007/ssi_ulrich.htm.
7. United States Military Academy [Electronic Resource]. – Mode of Access: <https://www.usma.edu/SitePages/Home.aspx/>.

8. United States Air Force Academy [Electronic Resource]. – Mode of Access: <http://www.usafa.af.mil>.
9. Royal Military College Sandhurst [Electronic Resource]. – Mode of Access: https://en.wikipedia.org/wiki/Royal_Military_College,_Sandhurst.
10. The General Tadeusz Kosciuszko Military Academy of Land Forces Wrocław – Poland. [Electronic Resource]. – Mode of Access: http://www.armya-cademy.ro/iMAF/Sites/doc/Institution_WROCLAW.pdf.
11. Wojskowa Akademia Techniczna (Military University of Technology, WAT). – [Electronic Resource]. – Mode of Access: <http://www.wat.edu.pl/>.

РЕЗЮМЕ

Игорь Толлок,
кандидат педагогических наук
Юрий Супрунов,
кандидат исторических наук
Военный институт Киевского национального
университета имени Тараса Шевченко

Особенности подготовки военных специалистов тактического уровня в ВВУЗах США и отдельных стран НАТО

В статье рассмотрен опыт подготовки военных специалистов тактического уровня для вооруженных сил США и отдельных стран НАТО в контексте его возможного использования в ходе дальнейшего реформирования военного образования Украины. Рассмотрены варианты организации подготовки офицеров тактического уровня в высших военных учебных заведениях (ВВУЗах). Проведен анализ комплекса факторов организации и обеспечения учебно-воспитательного процесса ВВУЗа. Доказано, что несмотря на стандартизацию различных сфер военной деятельности НАТО, ведущие страны альянса сохранили основные уникальные национальные особенности собственных систем военного образования. Материалы статьи являются результатом продолжения исследований, которые проводились по плану научно-исследовательской работы "Тенденции и перспективы инновационного развития системы военного образования" (НИР "Перспектива-ВО»).

Ключевые слова: вооруженные силы; система военного образования; научно-педагогическая система ВВУЗа; образовательно-квалификационный уровень; учебный план; академическая программа; военная специализация; опыт подготовки офицеров.

SUMMARY

Ihor Tolok,
PhD (pedagogical sciences),
Yuriy Suprunov,
PhD (historical sciences),
Military institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv

Peculiarities of the training process of military specialists of a tactical level for the US Armed Forces and the Armed Forces of separate NATO-countries

Introduction. *The article addresses the experience obtained in the training process of military specialists of a tactical level for the US Armed Forces and the Armed Forces of separate NATO-countries in the context of its assumable implementation for further reforms of military education in Ukraine. Possible ways of organizing the training of officers of a tactical level have*

been addressed in this article with the presentation of further details of the training process within the framework of a higher military educational establishment (HMEE).

Purpose. *The analyses of various factors in the process of organizing and providing the educational-training process within the framework of HMEE that assure the necessary effectiveness of the training process of military specialists, including the presentation of the educational plans of their training.*

Methods of research. *The method of analysis and synthesis and the method of expert evaluations are used.*

Results *It has been proven that despite the standardization process in the various fields of military activity of NATO-countries, the prominent members of the Alliance have managed to maintain their unique national peculiarities within their systems of military education. In this context countries like the USA, Germany, Great Britain, France, Poland etc., should be mentioned in the first place.*

Conclusion. *The basic fields of activity that provide the achievement of cohesiveness by the graduates from the Armed Forces of NATO-countries are the following:*

The implementation of the programs of international cooperation in the field of military education, the exchange scientific and pedagogical employees, with the inclusion of cadets (attendees) in the course of their studying at the higher military educational establishments of the NATO-countries

The active usage of the normative documents (staff procedures) of the Alliance, the usage of common examples of military hardware and equipment in the process of studying;

The education of officers at the higher military educational establishments of the coalition and at the training centers of the Allied Command Transformations;

The implementation of the system of measures of combat training used by the NATO Armed Forces.

In the context of obtaining experience concerning the foreign systems of military education it has been determined that the positive factors of organizing the educational process turned out to be most effective and efficient only when implemented as a complex of various factors, among which are the following:

The training system of officers of a tactical level in every of the mentioned countries is cohesive and whole in terms of all of its components;

The appropriate effectiveness of training of specialists is assured by means of significant financing and the material-technical assurance of the educational process;

In the course of implementing the reforms, it is both important and necessary to maintain the continuity of historical traditions of the national military education system, as well as to pay attention to the mentality of the population etc.

Key words: *armed forces; military education system; scientific-pedagogical system of a higher military educational establishment; educational-qualification level; studying plan; academic program; military specialization; officers' training experience.*

Сергій Богунов

кандидат технічних наук,
ORCID ID 0000-0002-4946-1604

Ольга Черних,

Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0001-9865-5598

Юрій Черних,

кандидат технічних наук, доцент,
Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID ID 0000-0002-0780-6627

ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ДЛЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ РЕСПУБЛІКИ ЛИТВА

У статті розглянуто досвід підготовки офіцерів для збройних сил республіки Литва. Проаналізовано модель побудови кар'єри офіцера, починаючи з присвоєння первинного офіцерського звання до присвоєння військового звання вищого офіцерського складу. Наведено відомості щодо існуючої мережі військових навчальних закладів для підготовки офіцерів тактичної, оперативної та стратегічної ланок військового управління сухопутних військ, військово-повітряних сил та військово-морських сил. Приведено вимоги для вступників до військових навчальних закладів різних ступенів підготовки. Означені варіанти організації підготовки офіцерів на первинні посади призначення. Проведено аналіз змісту підготовки офіцерських кадрів для різних видів збройних сил та певних рівнів військового управління.

***Ключеві слова:** система військової освіти; збройні сили Литви; мережа військових навчальних закладів; досвід підготовки офіцерів.*

Постановка проблеми. Проводячи дослідження закордонного досвіду будівництва та реформування збройних сил інших країн, у тому числі їхньої складової - системи військової освіти, бачимо, що в кожній країні він має специфічне національне підґрунтя. Тому зрозуміло - не треба сліпо копіювати будь яку систему підготовки офіцерських кадрів, що існує у збройних силах (ЗС) США, або Франції, або Великобританії, які мають вікові традиції з навчання військових фахівців. Водночас у військовій педагогічній практиці різних країн світу існують загальні методичні підходи, які доцільно враховувати і використовувати. На наш погляд, цікаво дослідити шлях сучасної трансформації систем військової освіти (СВО) збройних сил країн, що входили до складу колишньої організації Варшавського договору, зокрема у збройних силах республіки Литви (РЛ), як складової СВО колишнього Радянського Союзу.

У статті наведено аналіз досвіду підготовки офіцерів у збройних силах РЛ, що виконаний під час проведення дослідження у рамках науково-дослідної роботи «Рекомендації щодо подальшого реформування системи військової освіти Збройних Сил України на основі вивчення досвіду трансформації систем військової освіти у країнах – колишніх членів організації Варшавського договору до сучасних моделей підготовки

військових фахівців, прийнятих у країнах - членах НАТО» (шифр - Підготовка-Т).

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню питань, що пов'язані з аналізом систем підготовки військових фахівців інших країн, присвячено низку наукових праць вітчизняних науковців. Зокрема, підготовку офіцерських кадрів у США досліджено у працях С. Владимірова, Н. Дрожина, В. Іващенко, П. Лебеда, В. Кружиліна, К. Колчіна, Р. Равлика, В. Ожгихіна, О. Панова, І. Попова, А. Стрелецького; у Франції — в працях В. Владимірського, В. Захарова, О. Мітіна, О. Коп'єва, М. Сімакова, П. Колесова; у Німеччині — в працях К. Колчіна, В. Лазукина, Ю. Федосєєва, В. Чернова; у Великобританії — в працях В. Бровкіна; порівняльний аналіз систем підготовки військових фахівців у зарубіжних збройних силах здійснено у наукових дослідженнях О. Барабанщикова, М. Гацька, М. Нещадима, Б. Олексєєнка, Ю. Приходька, В. Телеліма, С. Печєрова, О. Челпанова, В. Ягупова. Разом з тим, слід зазначити, що незважаючи на різноманітність публікацій щодо систем військової освіти в інших країнах, у першу чергу, провідних країн-членів НАТО, дослідження сучасного стану підготовки офіцерських кадрів у ЗС РЛ наражаються на такі проблеми: неповнота та недостатня аналітичність джерельної бази; нехтування необхідністю ґрунтовного вивчення досвіду підготовки військових фахівців у невеликих країнах, що мають малочисельні ЗС тощо.

Метою статті є проведення аналізу сучасного стану СВО республіки Литва для врахування досвіду з підготовки офіцерських кадрів під час подальшої реформи національної системи військової освіти.

Методи досліджень. Для розв'язання поставлених дослідницьких завдань використана система загальнонаукових і спеціальних методів теоретичного та емпіричного дослідження, а саме теоретико-методологічний аналіз проблеми, аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, систематизація та узагальнення наукової інформації, що стосується сутності й змісту визначених завдань, моніторинг існуючій системи підготовки військових фахівців у ЗС РЛ, наукове узагальнення, загальнонаукові методи логічного та порівняльного аналізу, системного підходу, експертна оцінка, аналіз та інтерпретація отриманих теоретичних та емпіричних даних.

Виклад основного матеріалу. Протягом всієї своєї історії у СВО РЛ відбувалися постійні зміни, які були зроблені за моделями різних країн, що враховували існуючі ресурси, політику влади, політику міжнародного співробітництва тощо. В даний час СВО та система підготовки збройних сил Литви заснована на тренувальній моделі ЗС США. При цьому провідне місце у СВО належить системі підготовки офіцерських кадрів. Загальна модель організації підготовки військових фахівців нами розглянута у роботі [1]. Зокрема у статті визначена модель системи підготовки литовських офіцерів, що приведена на рис. 1.

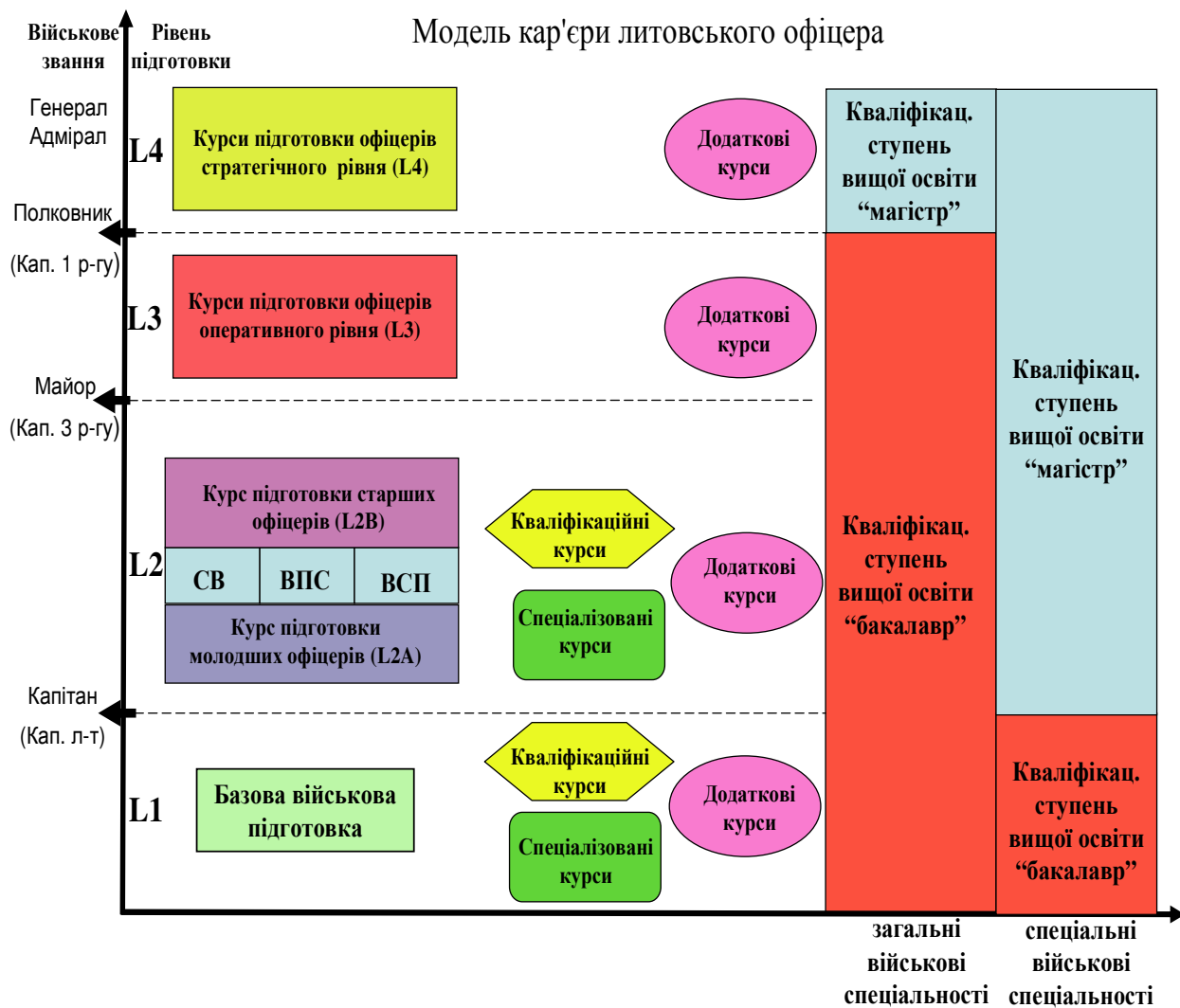

Рис. 1 – Модель системи підготовки литовських офіцерів

Правовою основою організації підготовки офіцерських кадрів є Конституція Литовської Республіки [2], закони Литовської Республіки «Про науку та дослідження» [3], «Про організацію системи національної оборони Литовської Республіки і про військову службу» [4], постанова уряду Литви «Про затвердження статуту військової академії» [5], накази міністра освіти і науки [6, 7], накази міністра оборони [8 - 10] та інші нормативно-правові акти.

Підготовка осіб на посади офіцерського складу здійснюється на основі повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної) чи вищої освіти, для здобуття відповідних ступенів вищої освіти та рівнів військової освіти (тактичний, оперативний або стратегічний).

Перший (базовий) рівень підготовки офіцера (L1). Ціль навчання на цьому рівні полягає в тому, щоб розвинути лідерські навички і надати майбутнім офіцерам знання і навички, необхідні для командування взводом сухопутних військ (ВПС, сил спеціальних операцій) або для виконання інших рівних посадових обов'язків. Офіцери, які завершили навчання на цьому рівні, повинні бути спроможними керувати взводом, організовувати і

проводити тренування та інші заняття з підлеглим особовим складом, знати можливості взводу, роти, а також інших рівних підрозділів ВПС і сил спеціальних операцій, щоб розуміти основи тактики, бойової підтримки та ведення бойових дій. Офіцери, які отримали базову військову підготовку, можуть бути спрямовані на курси підвищення кваліфікації та інші курси в залежності від потреб литовських збройних сил для комплектування відповідних посад.

Прийом до військового навчального закладу здійснюється в три етапи:

Перший етап - це професійний тест на профпридатність. Цей тест визначає і оцінює придатність окремих осіб для проходження військової служби. Оцінюються особисті якості майбутніх офіцерів, пізнавальні здібності, загальна освіта, вміння вирішувати проблеми та їх фізична форма. Кандидати в офіцери литовських ВПС повинні пройти додатковий тест на профпридатність відповідно до вимог Авіаційного інституту Вільнюського технічного університету імені Гедімінаса (АІВТУ).

Другий етап - медичне обстеження в комісії військової медичної служби з військово-медичного огляду. Кандидати в офіцери ВПС проходять додаткове медичне обстеження відповідно до вимог АІВТУ.

Третій етап - подача заявки на навчання до Литовської військової академії (ЛВА). Заяви обробляються тільки після того, як кандидати завершили перші два етапи. Залежно від зібраних балів складається рейтинг кандидатів на навчання.

В ході подальшого навчання продовжується вивчення найважливіших якостей та здібностей майбутніх командирів і відбір триває: курсанти, в залежності від академічної заборгованості, особистих якостей, професійних схильностей або інших важливих причин, пов'язаних з проходженням військової служби, можуть бути відрахованими від проходження навчання;

Випускникам ЛВА присвоюється первинне офіцерське звання і, з огляду на потреби литовських збройних сил і успішності під час навчання, офіцери укладають професійні контракти та приймаються на кадрову військову службу.

Базова підготовка офіцерів сухопутних військ. Майбутні офіцери проходять підготовку в галузі військової освіти в поєднанні з послідовними університетськими навчальними програмами (у галузях: управління оборонними технологіями, міжнародних відносин, національної безпеки і оборони). Навчання у ЛВА складається з двох навчальних програм: базової програми підготовки офіцерів та програми університетського навчання. Залежно від майбутньої посади офіцери, при необхідності, проходять також відповідні курси спеціалізації. Серед вступників 2018 року (57 чоловіків та 7 жінок) 19 осіб вступили на навчання за програмою «Національна безпека і оборона», 27 осіб за програмою «Міжнародні відносини» та 18 осіб за програмою «Управління сучасними оборонними технологіями» [11].

Для того, щоб отримати базову військову підготовку, всі курсанти першого курсу ЛВА спочатку направляються на первинну (початкову) військову підготовку, яка проходить в рамках базової військової програми

навчання. З метою поліпшення початкової військової підготовки на цьому етапі курсанти направляються на різні практики та стажування до військових частин. Військова підготовка здійснюється відповідно до навчальної програми, затвердженої командувачем литовськими ЗС, підготовленої відповідно до кваліфікаційних вимог, затверджених міністром національної оборони. Ця програма включає теоретичні та практичні заняття, польові вправи і стажування у військових частинах. Військова підготовка фокусується на вишколі та розвитку лідерських якостей майбутніх офіцерів. Після проходження цієї підготовки випускники набувають відповідні командні знання і навички, на підставі яких їм присвоєно кваліфікацію офіцера-командира.

Університетське навчання проводиться відповідно до навчальних програм ЛВА, включених до Реєстру навчальних програм і навчальних планів. Випускникам військової академії видається диплом бакалавра у відповідній галузі знань. З метою забезпечення належної підготовки офіцерів періодично уточнюються кваліфікаційні вимоги для випускників ЛВА і відбувається коригування навчальних програм.

З урахуванням потреб литовських ЗС, угод із зарубіжними країнами і фінансових можливостей, частина майбутніх офіцерів сухопутних військ, відібраних за конкурсом, навчаються в інших іноземних військових навчальних закладах. Офіцери, які закінчили іноземні військові навчальні заклади, що не забезпечують отримання вищої освіти, продовжують навчання у ЛВА. Так, з числа випускників 2017 року 16 осіб покращили свої знання за програмою обміну студентами «Erasmus» у ВНЗ Польщі, Болгарії, Франції, Чехії та Австрії, 2 курсанти навчалися у Військовому інституті у США, штат Вірджинія [11].

Базова підготовка офіцерів резерву. Офіцери резерву проходять підготовку на курсах підготовки командирів резерву (КПКР) з числа осіб, які мають вищу освіту. Програма навчального курсу командира резерву підготовлена відповідно до кваліфікаційних вимог, затверджених міністром національної оборони. При підготовці офіцерів, використовується комбіноване дистанційне навчання, яке включає в себе вивчення теоретичного матеріалу і навчання у ЛВА, що спрямовано на надання спеціальних військових знань та навичок. Мета цих курсів - надати особі достатні теоретичні знання і практичні навички для успішного виконання службових обов'язків в резервних підрозділах. Наприклад, ці курси призначені для підготовки військових юристів, які навчаються або закінчили литовські вищі навчальні заклади.

Базова підготовка офіцерів ВПС. Мета навчання майбутніх офіцерів ВПС полягає в розвитку лідерських якостей офіцера, підготовці для отримання достатніх теоретичних знань і практичних навичок для виконання завдань, покладених на авіаційних фахівців. Для того, щоб отримати базову військову підготовку, курсанти першого курсу ЛВА спочатку направляються на первинну (початкову) військову підготовку, яка проходить в рамках

базової військової програми навчання. З метою поліпшення початкової військової підготовки на цьому етапі курсанти направляються на різні практики та стажування до військових частин.

Базова підготовка офіцерів ВПС проводиться у ЛВА та в інших вищих навчальних закладах відповідно до затверджених навчальних планів та індивідуальних програм підготовки: пілотів повітряних суден; фахівців з управління повітряним рухом; авіаційної механіки; автоматизації та управління (авіаційне електрообладнання, електронна техніка тощо).

Майбутні офіцери ВПС здобувають вищу освіту в певних вищих навчальних закладах, після чого їм видається диплом бакалавра у відповідній галузі знань, а військову освіту вони отримують у ЛВА. Навчальна програма для майбутніх офіцерів складена відповідно до кваліфікаційних вимог, затверджених міністром національної оборони. Військова частина навчальної програми офіцера ВПС включає теоретичні, практичні заняття, польові вправи і стажування у військових частинах.

Беручи до уваги потреби литовської армії та угоди із зарубіжними країнами, частина офіцерів ВПС навчається в іноземних військових навчальних закладах.

Базова підготовка офіцерів ВМС. Мета навчання майбутніх офіцерів ВМС полягає в розвитку лідерських якостей офіцера, підготовці для отримання достатніх теоретичних знань і практичних навичок для експлуатації бойової частини корабля. Для того, щоб отримати базову військову підготовку, курсанти першого курсу ЛВА спочатку направляються на первинну (початкову) військову підготовку, яка проходить в рамках базової військової програми навчання. З метою поліпшення початкової військової підготовки на цьому етапі курсанти направляються на різні практики та стажування до військових частин.

Базова підготовка офіцерів ВМС проводиться у ЛВА та інших вищих навчальних закладах Литви відповідно до затверджених навчальних програм для вивчення штурманської справи або правил експлуатації судового енергетичного устаткування у відповідності до вимог, затверджених міністром національної оборони, та вимог Міжнародної конвенції про стандарти навчання, сертифікації та несення вахти для моряків. Навчальні заклади, в яких навчаються майбутні офіцери ВМС, повинні бути сертифіковані та відповідати вимогам для підготовки і кваліфікації моряків відповідно до Міжнародної конвенції про стандарти навчання, сертифікації та несення вахти для моряків.

Майбутні офіцери ВМС отримують вищу освіту в певних вищих навчальних закладах, після чого їм видається диплом бакалавра у відповідній галузі знань, а військову освіту вони отримують у ЛВА. Навчальна програма для майбутніх офіцерів складена відповідно до кваліфікаційних вимог, затверджених міністром національної оборони. Військова частина навчальної програми офіцера ВМС включає теоретичні, практичні заняття, польові вправи і стажування на кораблях.

Базовий курс для підготовки офіцерів у ЛВА. Мета – підготовка тактично і технічно грамотних офіцерів ЗС Литви, здатних до ефективного використання здобутих знань та практичних навичок під час проходження військової служби. Загальна тривалість базового курсу офіцера складає 4 роки, у тому числі: 3,5 роки (бакалаврська підготовка у певної цивільної галузі знань + військова підготовка) + 0,5 роки – військова підготовка.

Курс ділиться на окремі періоди за навчальним роком і семестрами:

перший рік (1-й і 2-й семестри): проводиться базова (індивідуальна) військова підготовка курсанта. За перший рік курсант набуває початкову військову підготовку на рівні солдата;

другий рік (3-й і 4-й семестри): вивчення питань щодо застосування тактичних процедур управління під час ведення взводом бойових дій в оборонній та наступальній операціях;

третій рік (5-й і 6-й семестри): вивчення питань щодо застосування тактичних процедур управління під час ведення взводом бойових дій у місті; управління кризовими ситуаціями; застосування відомчих процедур управління на рівні роти в оборонних і наступальних операціях; концепція територіальної оборони і принципи роботи командира;

четвертий рік (7-й і 8-й семестри): формування загальних компетентностей відповідно до посадових обов'язків офіцера (професійна англійська мова, організація навчальних занять з підлеглим особовим складом, охорона навколишнього середовища тощо). В цілому курси проходять за напрямом певної військової спеціалізації (командир мотопіхотного взводу; артилерійської (гаубичної, мінометної) батареї, саперного взводу тощо)

Після успішного проходження базового курсу підготовки офіцера та завершення бакалаврської підготовки курсанту присвоюється військове звання лейтенанта і він призначається в одну з військових частин ЗС Литви. У 2017 році в ЛВА завершили підготовку 53 випускники (45 чоловіків та 8 жінок), з яких продовжили військову службу в сухопутних військах – 46 осіб, ВПС – 4 особи та ВМС – 3 особи [12].

Другий (тактичний) рівень підготовки офіцерів (L2). Мета навчання полягає в продовженні професійного розвитку офіцера і розвитку його особистих здібностей, отриманні додаткових знань і навичок, необхідних для виконання обов'язків молодших офіцерів на відповідних посадах в штабі батальйону або підрозділі рівному військової частині, а після проходження додаткової підготовки для виконання обов'язків старших офіцерів під час планування і проведення спільних бойових дій (операцій). Офіцери, які завершили навчання на цьому рівні, повинні вміти планувати операції на батальйонному і бригадному рівнях, знати організаційну структуру військових частин, їх бойові можливості, характеристики озброєння і військової техніки, мати знання в галузі міжнародної та національної безпеки, управління проектами, керівництва, військової етики, права, бойової підготовки та військового управління.

На другому рівні підготовки офіцери направляються на командно-штабні курси молодших офіцерів (тактичний рівень), а також на спеціальні, кваліфікаційні та інші курси в залежності від потреб литовських збройних сил і можливостей кар'єрного росту офіцер.

Підготовка офіцерів сухопутних військ тактичного рівня складається з двох етапів: курс підготовки молодших офіцерів (L2A); курс підготовки старших офіцерів (L2B).

Метою курсів підготовки молодших офіцерів є підготовка посадових осіб, здатних виконувати обов'язки молодших офіцерів у штабі батальйону або військової частини, еквівалентної йому. Курси розвивають лідерські якості, теоретичні знання і практичні навички офіцера, необхідні для професійного виконання обов'язків молодших офіцерів у штабі батальйону. Молодші офіцери проходять підготовку в ЛВА, але відповідно до потреб литовських збройних сил і фінансових можливостей, частина офіцерів, відібраних за конкурсом, також проходять підготовку в іноземних військових навчальних закладах.

Метою курсу підготовки старших офіцерів сухопутних військ є підготовка старших посадових осіб штабів сухопутних військ, здатних грамотно планувати і керувати бойовими діями (одиначними операціями) і вирішувати інші завдання. Курси проводяться на базі ЛВА.

Метою курсу підготовки старших офіцерів ВПС є підготовка начальників штабів для планування і здійснення операцій на цьому рівні. Курс фокусується на аналізі, плануванні, логістики і аспектах безпеки проведення повітряних операцій, а також на питаннях в галузі політології, управління проектами та лідерства. Беручи до уваги невелику потребу в цих курсах, курси організовуються спільно з іншими зарубіжними країнами. З урахуванням потреб і фінансових можливостей литовських збройних сил, частина офіцерів, відібраних на основі конкурсу, навчаються в інших зарубіжних військових навчальних закладах.

Метою курсу підготовки старших офіцерів ВМС є підготовка посадових осіб для планування і керівництва ВМС на рівні операцій. Беручи до уваги невелику потребу в цих курсах, курси організовуються спільно з іншими зарубіжними країнами. З урахуванням потреб і фінансових можливостей литовських збройних сил, частина офіцерів, відібраних на основі конкурсу, навчаються в інших зарубіжних військових навчальних закладах.

Третій (оперативний) рівень підготовки офіцерів (L3). Мета навчання є підготовка командирів батальйону або відповідних їм військових підрозділів, начальника штабу бригади. Ці курси покращують командні навички офіцерів з керівництва підлеглими військовими частинами для забезпечення проведення спільних операцій, міжнародної безпеки, а також при плануванні оборони країни і управлінні ресурсами. Термін навчання 4-5 місяців.

Вимоги до кандидатів для навчання на курсах. До навчання залучаються офіцери з військовим званням капітана (капітан-лейтенанта), які завершили навчання у ЛВА принаймні 6 років тому та до звільнення з військової служби

у запас яких залишилося не менше 4-х років. Офіцери повинні мати сертифікати захисту національних секретів (бажано також мати сертифікат НАТО). Рівень знання англійської мови за стандартом НАТО STAAAG 6001 повинен оцінюватися щонайменше на рівні 2222. Перевагою у виборі кандидатів на курси є проходження військової служби на посаді командира роти, або батальйону, або офіцера штабу бригади.

На оперативному рівні курс проводиться в Балтійському військовому коледжі. Беручи до уваги потреби і фінансові можливості литовських збройних сил, частина офіцерів, відібраних за конкурсом, навчається в командно-штабних коледжах Сполученого Королівства, Данії, США, Франції, Швеції, Німеччини та інших зарубіжних країн.

Четвертий (стратегічний) рівень підготовки офіцерів (L4). Мета навчання полягає в тому, щоб підготувати офіцерів до виконання посадових обов'язків на стратегічному рівні, дати можливість удосконалювати свої знання і навички, необхідні для вирішення складних питань і складних проблем. Підготовка осіб офіцерського складу стратегічного рівня на посади, що належать до переліку загальних військових посад, здійснюється у ЛВА шляхом навчання за магістерськими програмами або на стратегічному курсі у Балтійському військовому коледжі. Для навчання на магістерському рівні приймаються офіцери, які отримали дозвіл міністра національної оборони Литви та державні службовці інших державних установ за згодою з міністерством національної оборони.

Курси забезпечують отримання знань в області прийняття рішень на вищому рівні, стратегії, розробці військової політики, міжнародного співробітництва, кризового управління, а також геополітичні і стратегічні знання, необхідні для виконання обов'язків вищих воєначальників.

Курси військової кар'єри стратегічного рівня проводяться в Балтійському військовому коледжі (Естонія), Коледжі оборони НАТО в Римі (Італія), військових коледжах США, Королівському британському оборонному коледжі та інших іноземних військових коледжах.

На четвертому рівні навчання офіцери відправляються на курси військового коледжу, а також на інші курси в залежності від потреб литовських збройних сил і можливостей кар'єрного росту для офіцера.

Залежно від типу курсів складаються такі *каталоги офіцерських курсів*:

- каталог курсів кар'єри офіцерів, затверджений міністром національної оборони;
- каталог навчальних курсів, затверджених командувачем збройними силами Литви.

Офіцери направляються на кваліфікаційні курси відповідно до вимог, встановлених в документах, що регламентують отримання та продовження відповідних ліцензій, дозволів і кваліфікаційних сертифікатів. Якщо необхідно, офіцери можуть бути відправлені на інші курси. Каталоги курсів посадових осіб уточнюються, якщо необхідно, але не рідше одного разу на рік.

Організація навчання офіцерів. Навчання офіцерів складається з наступних основних етапів: визначення потреб у навчанні; планування навчання; відбір кандидатів; організація навчання; оцінка навчання.

Потреби в навчанні визначаються шляхом аналізу стратегічних цілей, розробки доктрин, завдань для ЗС Литви, розвитку оборонного потенціалу, міжнародних зобов'язань та індивідуальних планів кар'єри для офіцерів. Оцінка потреб включає до себе: підготовку персоналу, необхідного для виконання поставлених завдань, аналіз існуючого і необхідного військового персоналу, а також кваліфікаційних вимог до них; аналіз відповідності існуючого персоналу цим вимогам; кар'єрні перспективи офіцерів, штатні зміни персоналу та інші критерії та фактори .

Навчання офіцерських кадрів організується відповідно до потреб і шляхом вибору відповідних методів навчання та форм навчання (очна, дистанційна або заочна). Вибір методів і форм навчання визначає цілі навчання, очікувані результати, оцінює фінансову раціональність, кількість викладачів та інструкторів, необхідних для навчання, необхідні кошти для навчання та інфраструктуру. Залежно від цих оцінок вибирається найбільш ефективна і раціональна форма навчання і підготовки офіцерів.

Списки кандидатів для направлення на навчання складаються з урахуванням потреб литовських ЗС та індивідуальних планів кар'єри офіцерів, наявності військової освіти, військової підготовки, досвіду, рівня володіння іноземною мовою, віку, доступу до секретної інформації.

Офіцер повинен також відповідати наступним критеріям для направлення на кар'єрні курси:

завершити кар'єрний курс нижчого рівня (за винятком відправки на курси рівня L1);

має пройти більше половини терміну, знаходження у відповідному військовому званні (за винятком відбору курсів молодших офіцерів);

повинен залишатися на військовій службі не менше трьох років до звільнення з військової служби відповідно до його військовим званням;

не мати незнятих дисциплінарних стягнень.

Військово-професійна підготовка студентів на посади молодшого офіцерського складу (резерву).

Міністерство оборони проводить підготовку (тренінги) молодших офіцерів (резерву) з числа студентів вищих навчальних закладів та щороку пропонує ним подати заявки на участь у відборі на ці тренінги. Відібрані кандидати проходять військову підготовку, починаючи з 1 вересня, у м. Вільнюс, м. Каунас і м. Клайпеда. Навчання триває три роки. Студенти навчаються 1 раз на тиждень (у вихідні дні) з питань теорії військової справи, а також отримують практичні навички під час проведення польових вправ, які тривають, у середньому, два тижні щороку під час літніх канікул.

Під час навчання студентам, які проходять військову підготовку, надається військовий одяг і боєприпаси, виплачується грошова компенсація на харчування (5,4 євро в день або вони забезпечуються харчуванням) і

фіксована сума коштів на особисті нужди. У разі, якщо студенти навчаються за спеціальностями: льотна експлуатація літаків (вертольотів), управління польотами літаків, авіаційне машинобудування, електроніка, судоводіння, експлуатація суднового енергетичного обладнання, то вони отримують додаткову фінансову підтримку для навчання.

На навчання за програмами військової підготовки приймаються як хлопці, так і для дівчата, які відповідають наступним вимогам: є студентами ВНЗ віком від 18 до 32 років включно, які не вчинили умисних злочинів та придатні для проходження військової служби за медичними показниками.

Основні навчальні заняття за програмами підготовки молодших офіцерів (резерва) проводяться: у м. Вільнюс - Військова академія Литви генерала Йонаса Жемайтіса; у м. Каунас - Школа підготовки сержантів імені дивізійного генерала Стасіса Раштікиса; у м. Клайпеда - Драгунський механізований батальйон литовського великого князя Бутейджідіса.

Навчальна програма у перший рік військової підготовки розрахована на набуття знань, практичних навичок та компетенцій необхідних для виконання посадових обов'язків професійного солдата, на другий рік військової підготовки - набуття знань, практичних навичок та компетенцій необхідних для виконання посадових обов'язків командира відділення (сержанта) та їм рівні, а на третій рік – командира взводу (молодшого офіцера) та їм рівні.

Під час навчання основа увага приділяється наступним питанням: тактика; військові статuti та основи військового законодавства; надання першої медичної допомоги; застосування зброї та використання військової техніки; військова топографія; фізичне виховання; військова психологія і педагогіка; лідерство; робота в команді та керувати нею; організація зв'язку, історія військового мистецтва та інші військові дисципліни. Після завершення військової підготовки, проходження табірному збору, успішного складання іспиту, позитивної атестації, складання військової присяги випускнику ВНЗ присвоюється первинне офіцерське звання молодшого лейтенанта. Офіцер має можливість проходити військову службу в резерві або вступити на контрактну військову службу кадрового офіцера.

Висновки: Існуюча СВО Литви успішно пройшла період трансформації збройних сил до вимог НАТО, використовує досвід підготовки військових фахівців у розвинутих країнах-членах альянсу з урахуванням особливостей національної системи освіти. Вона забезпечує підготовку офіцерських кадрів за необхідними військовими спеціальностями. Підготовка офіцерських кадрів здійснюється у єдиному військовому навчальному закладі - Військовій академії імені генерала Йонаса Жемайтіса, яка самостійно проводить підготовку офіцерів тактичного рівня для сухопутних військ, а також сумісно з Вільнюським технічним університетом - офіцерів ВПС, а з Вищою школою морських наук м. Клайпеда - офіцерів ВМС. Підготовка офіцерів оперативного та стратегічного рівнів здійснюється на відповідних курсах у військової академії, а також у Балтійському військовому коледжі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Черних Ю.О. Аналіз процесу трансформації системи підготовки військових фахівців у військових навчальних закладах збройних сил республіки Литва/ Черних Ю.О., Черних .О.Б.– Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка - К.: ВІКНУ, вип. № 61, 2018, у друці.
2. Конституція Литовської Республіки.- [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija_RU.htm.
3. Lietuvos respublikos mokslo ir studijų įstatymas.- [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.343430>.
4. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas.- [Електронний ресурс].– Режим доступу:<https://www.etar.lt/portal/lt/legal-ActEditions/TAR.15C705E93776>.
5. Nutarimas dėl generolo jono žemaičio lietuvos karo akademijos statuto patvirtinimo. - [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.85019/DYUqpfFpSZ>.
6. Dėl asmenų, pretenduojančių į valstybės finansuojamas pirmosios pakopos ir vientisųjų studijų vietas, mokymosi rezultatų minimalių rodiklių nustatymo.- [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://www.smm.lt/teisesaktai/-banners/click/>.
7. Dėl švietimo ir mokslo ministro 2012 m. rugpjūčio 14 d. įsakymo nr. v-1200 dėl valstybės (strateginių) švietimo stebėsenos rodiklių patvirtinimo pakeitimo.- [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://www.smm.lt/teisesaktai/-banners/click/>.
8. Guidelines of the Minister of National Defence.- [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://kam.lt/en/defence_policy_1053/important_documents/planning_document_guidelines_of_the_minister_of_national_defence_2012-2017.html
9. Krašto apsaugos ministro įsakymai military strategy of the Republic of Lithuania.- [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://kam.lt/en/-defence_policy_1053/important_documents/strategical_documents.html.
10. Krašto apsaugos ministro įsakymai. - Įsakymas dėl krašto apsaugos sistemai reikalingų specialybių, įgyjamų suteikiant aukštojo mokslo kvalifikaciją kitose lietuvos aukštosiose mokyklose, nustatymo.- [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://kam.lt/lt/teisine_informacija_568/teises_aktai_569/teises_aktai_reguliuojantys_generolo_jono_zemaicio_lietuvos_karo_akademijos_veikla.html.
11. Karo akademijoje karinis rengimas derinamas su universitetinėmis studijomis.- [Електронний ресурс].– Режим доступу:<http://www.lka.lt/lt/apie-mus/naujienos/naujienu-archyvas-2017/karinis-rengimas-derinamas-dmgr.html>.
12. Lietuvos karo akademijos absolventai tapo karininkais.- [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.lka.lt/lt/apie-mus/naujienos/naujienu-archyvas-2017/lietuvos-karo-akademijos-mugh.html>.

REFERENCES

1. Chernih, Yu.O., Chernih, O.B. (2018). Analiz protsesu transformatsiyi sistemi pidgotovki viyskovih fahivtsiv u viyskovih navchalnih zakladah zbroynih sil respubliki Litva [Analysis of the process of transformation of the system of officers' training in the military educational establishments of the republic of Lithuania].– Military institute of Taras Shevchenko National University of Kiev, vip. № 61, (in Ukrainian).
2. Konstitutsiya litovskoyi respubliki.- [Constitution of the republic of Lithuania] Available at : http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija_RU.htm (in Ukrainian).
3. Lietuvos respublikos mokslo ir studijų įstatymas.- Available at : <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.343430> (in Lithuanian).
4. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas.- Available at :<https://www.etar.lt/portal/lt/legal-ActEditions/TAR.15C705E93776> (in Lithuanian).

5. Nutarimas dėl generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos statuto patvirtinimo. - Available at : <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/-TAIS.85019/DYUqpfFpSZ> (in Lithuanian).

6. Dėl asmenų, pretenduojančių į valstybės finansuojamas pirmosios pakopos ir vientisųjų studijų vietas, mokymosi rezultatų minimalių rodiklių nustatymo.- Available at: <https://www.smm.lt/teisesaktai/-banners/click/> (in Lithuanian).

7. Dėl švietimo ir mokslo ministro 2012 m. rugpjūčio 14 d. įsakymo nr. v-1200 dėl valstybės (strateginių) švietimo stebėsenos rodiklių patvirtinimo pakeitimo.- Available at: <https://www.smm.lt/teisesaktai/-banners/click/> (in Lithuanian).

8. Guidelines of the Minister of National Defence Available at : http://kam.lt/en/defence_policy_1053/important_documents/planning_document_guidelines_of_the_minister_of_national_defence_2012-2017.html (in Lithuanian).

9. Krašto apsaugos ministro įsakymai military strategy of the Republic of Lithuania.- Available at : http://kam.lt/en/-defence_policy_1053/important_documents/strategical_documents.html. (in Lithuanian).

10. Krašto apsaugos ministro įsakymai. - Įsakymas dėl krašto apsaugos sistemai reikalingų specialybių, įgyjamų suteikiant aukštojo mokslo kvalifikaciją kitose Lietuvos aukštosiose mokyklose, nustatymo.- Available at : http://kam.lt/lt/teisine_informacija_568/teises_aktai_569/-teises_aktai_reguliuojantys_generolo_jono_zemaicio_lietuvos_karo_akademijos_veikla.html (in Lithuanian).

11. Karo akademijoje karinis rengimas derinamas su universitetinėmis studijomis.- Available at : <http://www.lka.lt/lt/apie-mus/naujienos/naujienu-archyvas-2017/karinis-rengimas-derinamas-dmgr.html> (in Lithuanian).

12. Lietuvos karo akademijos absolventai tapo karininkais.- Available at : <http://www.lka.lt/lt/apie-mus/naujienos/naujienu-archyvas-2017/lietuvoskaroakademijos-mugh.html> (in Lithuanian).

РЕЗЮМЕ

Сергій Богунов,

кандидат технических наук,

Ольга Черных,

Национальный университет обороны Украины

имени Ивана Черняховского

Юрий Черных,

кандидат технических наук, доцент

Военный институт Киевского национального университета

имени Тараса Шевченко

Организация подготовки офицеров для вооруженных сил республики Литва

В статье рассмотрен опыт подготовки офицеров для вооруженных сил республики Литва. Проанализирована модель построения карьеры офицера, начиная с присвоения ему первичного офицерского звания до присвоения воинского звания высшего офицерского состава. Приведены сведения о существующей сети военных учебных заведений для подготовки офицеров тактического, оперативного и стратегического уровней военного управления сухопутных войск, военно-воздушных сил и военно-морских сил. Приведены требования для поступающих в военные учебные заведения различных ступеней подготовки. Указаны варианты организации подготовки офицеров на первичные должности. Проведен анализ содержания подготовки офицерских кадров для различных видов вооруженных сил и соответствующих уровней военного управления.

Ключевые слова: система военного образования; вооруженные силы Литвы; сеть военных учебных заведений; опыт подготовки.

SUMMARY

Serhii Bohunov,
PhD (technical sciences),
Olga Chernykh,
National Defense University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy
Yuri Chernykh,
PhD (technical sciences), Associate Professor,
Military institute of Taras Shevchenko National University of Kiev

Organisation of officer training for the armed forces of the republic of Lithuania

Introduction. *Analysis of the foreign experience of the organisation and reformation of the armed forces in other countries, with the respective systems of military education being an integral part, reveals the specific national aspect of such activities in each country. In the meantime, there are some general methodological approaches used in military pedagogic practice across different countries of the world to be practicably considered and applied.*

Purpose. *To carry out the analysis of the current state of the military education system of the republic of Lithuania for integrating the experience of officer training in the course of further reformation of the national military education system.*

Methods. *The system of the general scientific methods of theoretical and empirical research, in particular, the theoretical-methodological analysis of the problem and the relevant scholarly resources, systematization and generalization of the scientific information pertaining to the essence and content of the set objectives, monitoring of the existing system of military specialists training in the Armed Forces of the republic of Lithuania, scientific generalisation, the general scientific methods of logical and comparative analysis, systems approach, peer review, analysis and interpretation of the obtained theoretical and empirical data.*

Results. *The experience of officer training for the Armed Forces of the republic of Lithuania was considered. The options to provide training of officers for the primary positions as well as the “trajectories” of the latter’s enrolment were outlined. The process of officer training for different armed services was analyzed. The information about the existing network of the military education institutions providing training for the tactical and operational-tactical grade officers for the Army Military Command, the Air Forces, and the Navy was represented. The terms and officer training trades on the tactical and operational levels were specified.*

Originality. *The article was the first to comprehensively analyse the transformation of the officer training system for the armed forces of Lithuania to the current models of military specialists training adopted in NATO member states.*

Conclusion. *The existing military education system in Lithuania has successfully underwent the period of transformation of the armed forces towards meeting NATO standards, building on the experience of military specialists training in the developed member states of the alliance and considering the peculiarities of the national educational system. It provides officer training in the required military trades in the unique military education institution – The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania, which autonomously provides tactical grade officers training for the Land Force, also training Air Force officers jointly with Vilnius Gediminas Technical University and navy officers in collaboration with Clapeida Graduate School of Marine Sciences (Klaipeda). The training of operative and strategic grade officers is provided on the respective courses at the Military Academy as well as the Baltic Military College.*

Key words. *Military education system; the armed forces of Lithuania; officer training experience.*

НОВІ СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ТА СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Метою статті є дослідження сутності, генези та можливостей нових соціальних медіа та соціальних мереж в сучасному освітньому процесі. Для цього застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. З'ясовано, що освітні соціальні мережі поєднують слухачів, курсантів, студентів і орієнтовані на взаємодію з метою надання допомоги в реалізації академічних проєктів, проведення наукових досліджень або взаємодії з науково-педагогічними працівниками. У статті уточнено зміст окремих понять, набули подальшого розвитку погляди щодо їхнього застосування в освітньому процесі. Сучасні війни та прагнення України вступити до НАТО висувають нові вимоги до освітнього процесу в Збройних Силах України. Зазначене потребує подальших наукових досліджень нових Інтернет-технологій, з метою модернізації військової освіти, наближення українського війська до стандартів Північноатлантичного альянсу.

Ключові слова: *нові соціальні медіа; соціальні мережі; військова освіта; комунікативний процес; Інтернет; національна безпека; НАТО.*

Постановка проблеми. Сучасне інтерактивне суспільство характеризується постійним збільшенням та глобалізацією комунікацій, кількість та якість яких безперервно зростають. Збільшення комунікацій відкриває нові можливості, які звільняють людей від певних обмежень, систем соціального контролю та примусу, створюють нові засади особистої репрезентації. Під час зазначеного процесу особливої популярності набувають нові соціальні медіа і, зокрема, соціальні мережі. Проникнення соціальних медіа та соціальних мереж до сучасного соціуму відбувається настільки швидкими темпами, що практика та наслідки використання нових засобів комунікації залишаються недостатньо вивченими [1]. Не минули зазначені процеси й військової освіти. Зокрема в Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського активно впроваджуються інноваційні форми освіти – дистанційне навчання, проведення КШН з використанням автоматизованих систем управління тощо. Як відомо, дистанційне навчання – це сукупність сучасних технологій, що забезпечують доставку інформації в інтерактивному режимі за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій. Основними принципами дистанційного навчання є інтерактивна взаємодія під час роботи, надання слухачам можливості самостійного освоєння навчального матеріалу, а також консультативний супровід під час дослідницької діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки зазначена проблема виникла фактично в останнє десятиліття поточного століття, її дослідження ще тільки розпочинається. Хоча, заради справедливості, необхідно

відзначити, що, на сьогодні, з'явилося чимало публікацій, які розкривають сутність, генезу і можливості нових соціальних медіа та соціальних мереж [1–9]. Проте, як свідчить проведений аналіз, серед науковців і практиків бракує розуміння глибинної сутності зазначених соціальних явищ, тому нерідко спостерігається підміна засадничих понять. Водночас, активізація спілкування за допомогою електронних інформаційних технологій у сучасному суспільстві набуває такої щільності та інтенсивності, що дослідники не встигають за практикою впровадження нових комунікативних технологій. Відтак, зміст поняття «соціальна мережа» має декілька значень, які потребують подальшого уточнення.

Зважаючи на вищезазначене **метою статті** є дослідження сутності, генези та можливостей нових соціальних медіа в сучасному освітньому процесі і, зокрема, в модернізації військової освіти України.

Методи дослідження. Застосування загальнонаукових та спеціальних методів при вивченні нових соціальних медіа та соціальних мереж зумовлене специфікою цього складного соціального явища, функціонування та генеза якого детерміновані різноманітними суспільними умовами.

Виклад основного матеріалу. Поняття «нових соціальних медіа» з'явилося порівняно недавно у зв'язку з виникненням низки нових технологій (RSS, блоги) та інтернет-ресурсів (онлайн соціальні мережі, відеохостинги). Коло цих явищ поєднує те, що усі вони, порівняно з технологіями попереднього покоління, коли Інтернет складався переважно зі статичних сторінок, полегшують обмін інформацією між користувачами.

Для визначення хронологічних меж, у яких актуалізувалося поняття «нові соціальні медіа», необхідно окреслити ключові дати в історії їхнього створення. Як відомо, 90-і рр. ХХ ст. характеризувалися пануванням культури статичних веб-сторінок. У ці роки з'явилися форуми, на яких користувачі могли створювати свої теми і відповідати на дописи інших людей, а також перші блоги.

Виникнення блогів Й. Бенклер пов'язує з появою програмного забезпечення, яке дало можливість змінювати веб-сторінки за допомогою простого та доступного інтерфейсу: «Технічно блоги є частиною ширшої категорії інновацій, які зробили мережу «придатною для листування» ('writable' Web)» [2]. У 1998 р. відбувся запуск сервісу онлайн-щоденників (блогів) Open Diary. У цій ранній формі онлайн соціальної мережі була створена можливість коментувати записи (пости). У 1999 р. виник блог-сервіс LiveJournal. У 2001 р. відбувся запуск багатомовного довідкового ресурсу Wikipedia, який дав змогу користувачам писати та редагувати статті. У 2003 р. була запущена онлайн соціальна мережа MySpace, на якій існує можливість створення співтовариств за інтересами, персональних профілів, ведення блогів, розміщення фото-, відео- та музичного контенту. У 2004 р. користувачів почала обслуговувати онлайн соціальна мережа Facebook, яка нині нараховує понад 400 млн абонентів в усьому світі [2]. У 2005 р. був запущений відеохостинг YouTube, який дав змогу користувачам

завантажувати та дивитися відео безпосередньо зі свого сайту або вставляти відео безпосередньо в тіло веб-сторінки. У 2006 р. відбулося заснування сервісу мікроблогінгу Twitter. Його характерною рисою є обмеження розміру запису 140 символами – формат, що зробив Twitter популярним серед користувачів і зручним для моніторингу та аналізу.

Такий бурхливий розвиток нових засобів комунікації не міг залишитися осторонь теоретиків та практиків. Зокрема, П. Гіллен у своїй праці «Нові агенти впливу» визначає соціальні медіа як багатозначний термін, що поєднує різні онлайн технології в Інтернеті, які надають можливість користувачам спілкуватися та взаємодіяти між собою. Характерною рисою усіх соціальних медіа, на його думку, є те, що в ролі творців контенту задіяні самі користувачі [3].

Американський журналіст П. Дойль пропонує таке визначення соціальних медіа: це різноманітні онлайн технології, які дають можливість користувачам легко спілкуватися за допомогою Інтернету, ділитися інформацією та ресурсами тощо. Англійський PR-фахівець С. Блек характеризує соціальні медіа як сукупність онлайн технологій та практик, які дають можливість користувачам обмінюватися своїми думками, враженнями та перспективними поглядами. Він стверджує, що соціальні медіа забезпечують комунікацію зацікавлених осіб, що сприяє зміцненню відносин між усіма учасниками процесу [2].

Отже, узагальнення вищенаведених та існуючих у науковій думці та практиці сучасних масових комунікацій уявлень, підходів, поглядів і концепцій дає змогу запропонувати таке визначення зазначеного феномену: нові соціальні медіа – це інтерактивні цифрові способи доставки інформації (повідомлень), засоби комунікації, у яких головним комунікативним джерелом є Інтернет.

Виходячи з наведеної дефініції, до нових соціальних медіа з повним правом можна віднести: соціальні мережі, блоги, подкасти, web-сайти, інтернет-форуми, Wiki, відеохостинги, онлайніві та мобільні продукти. Крім того, до них належать ще й такі інтерактивні майданчики для спілкування і обміну контентом між користувачами, як форуми, фотохостинги та інші творчі платформи [4].

Що ж до самого поняття «соціальні медіа» (англ. Social media), то на сьогодні його усталеної дефініції теж не існує. Переважно воно вживається в середовищі Інтернет-професіоналів. Найчастіше поняття «соціальні медіа» визначають і як технології, і як різновид Інтернет-сайтів. На практиці технології тісно пов'язані з віртуальними просторами, які функціонують з їхньою допомогою. Найпопулярніші сайти, які зазвичай належать до категорії соціальних медіа (Facebook, Twitter, LiveJournal, Wikipedia, YouTube та ін.), мають свій інтерфейс та працюють на засадах певного набору технологій, які роблять цей сайт унікальним засобом комунікації.

В Україні як вид мас-медіа соціальні медіа визначають як низку онлайн-нових технологій на принципах Web 2.0, завдяки яким споживачі контенту

через свої дописи стають його співавторами і можуть взаємодіяти, співпрацювати, спілкуватися, ділитися інформацією або брати участь у будь-якій іншій соціальній активності практично з усіма користувачами певного сервісу. Як вважає Ю. Половинчак, соціальні медіа охоплюють різні сервіси: соціальні мережі, призначені для забезпечення горизонтального спілкування зацікавлених у ньому користувачів, на зразок Facebook; блогосферу як сукупність блогів – веб-сторінок із датованими записами, що періодично оновлюються і спільноту блогерів, які читають та коментують, посилаються один на одного, що приводить до створення нової субкультури; мікроблогінг як засіб оперативного спілкування, гібридну форму медіа, що поєднує властивості служби миттєвих повідомлень, блогів, електронної пошти та соціальних мереж; відеохостинги, користувачі яких можуть додавати, проглядати та коментувати відеозаписи та інші сервіси мережі [5].

Як свідчить історична практика, коло явищ, охоплених поняттям «соціальні медіа», перетинається з іншими поняттями, в тому числі й з поняттям «соціальні мережі». Відтак, існує необхідність чіткого розмежування їхнього значення. Так, «соціальні медіа» не є синонімом поняття «нові медіа» або «соціальні мережі». Термін «нові медіа» з'явився для опису засобів масової комунікації, які виникли під впливом поширення цифрових комп'ютерних технологій у 80-ті рр. ХХ ст. Вони, зокрема, охоплюють Інтернет, комп'ютерні ігри, супутникове телебачення. Нові технології значно вплинули й на традиційні мас-медіа (наприклад, використання фото- і текстових редакторів під час підготовки матеріалу до газет). Соціальні медіа є частиною «нових медіа» і складають особливий сегмент Інтернету, наділений перерахованими вище властивостями.

Сучасні комунікаційні технології дають змогу створювати соціальні спільноти (Інтернет-ком'юніті) з практично будь-якими заданими характеристиками – освітніми, професійними, віковими. Вони формуються на тлі акселерації соціального часу та посилення динаміки комунікаційних форм під час суспільного відтворення. При цьому стійкі відносини поступаються місцем постійним змінам, а суспільство стає схожим на рефлексивні та комунікативні спільноти.

На сучасному етапі активізація спілкування у суспільстві за допомогою електронних інформаційних технологій набуває такої щільності та інтенсивності, що дослідники не встигають за практикою впровадження нових комунікативних технологій. Відтак, зміст поняття «соціальна мережа» має декілька значень, які потребують подальшого уточнення. У широкому значенні соціальну мережу розглядають як структуру, що складається з вузлових елементів та зв'язків між ними, так званої соціальної павутини. З технологічного погляду соціальна мережа – це інтерактивний веб-сайт з великою кількістю користувачів, контент якого наповнюється самими учасниками.

Сайт є автоматизованим соціальним середовищем, яке дає змогу спілкуватися групі користувачів, об'єднаних загальним інтересом.

Теоретично соціальною мережею можна вважати будь-яку онлайн-спільноту. Соціальна мережа утворюється користувачами тематичного співтовариства, створеного на будь-якому сервісі блогів. Багато професійних співтовариств перетворилися на інструмент пошуку людей та пошуку роботи.

Отже, головною функцією соціальних мереж є об'єднання людей з подібними інтересами в одне співтовариство або групу. Появі різноманітних соціальних сервісів, а саме форумів, блогів, соціальних мереж сприяв розвиток Інтернет-технологій Web 2.0 [6].

До обігу термін Web 2.0 запровадило видавництво O'Reilly Media, яке спеціалізується на інформаційних технологіях. Це сталося у 2004 р. З того часу сфера Web 2.0 розширилася, витісняючи традиційні Web-сервіси, які отримали назву Web 1.0. Web 2.0 – це комплексний підхід до організації, реалізації та підтримання Web-ресурсів. У Web 2.0 існують беззаперечні переваги. У мережевих сервісах Web 1.0 користувач був пасивним споживачем послуг. Підхід, побудований на засадах концепції Web 2.0, акцентує увагу на активнішій діяльності користувачів, орієнтованій на участь у створенні контенту ресурсу. Під час розвитку сервісу враховуються досвід та думки користувачів зазначеного сервісу. Це робить Web 2.0 ресурси більш інтерактивними, даючи користувачам свободу самовираження.

Перші соціальні мережі з'явилися в середині 90-х рр. ХХ ст. і надавали користувачам початкові можливості для спілкування (eGroups/OneList, ICQ, Evite). Такі мережеві сервіси, зазвичай, не розглядаються як соціальні мережі, але вони є тими підвалинами, на яких надалі розвивалися онлайн-можливості спілкування та взаємодії користувачів. Сервіси, подібні до Friendster, Tribe, Orkut, LinkedIn, Spoke, дали змогу створювати соціальні мережі для відпочинку та роботи. Іншими словами, тогочасні творці соціальних мереж працювали скоріше заради самих мереж та їхнього розвитку, аніж заради використання можливостей, які надають ці мережі.

Офіційним початком буму соціальних мереж вважаються 2003–2004 рр., коли були запущені MySpace та Facebook, найпопулярнішим з яких став останній. Не менш широковідомим є сервіс мікроблогів Twitter. У 2007 р. американські дослідники сформулювали основні риси справжньої соціальної мережі, які зводяться до того, що користувачі можуть конструювати публічний або напівпублічний профіль, зазначивши список користувачів, з якими хочуть налагодити зв'язок та переглядати і передавати свій список контактів та списки інших користувачів системи.

Прагматичний американський підхід щодо розвитку соціальних мереж ґрунтувався виключно на задоволенні актуальних соціальних потреб. Серед цих потреб здебільшого актуалізувалася потреба керівництва контактами, кількість яких зростала з розширенням кількості користувачів Інтернету. Саме тому американська Інтернет-компанія Ріахо на початку ХХІ ст. розробила сервіс керівництва контактами, який пізніше гармонійно увійшов і до Facebook.

Реалізація ще одного важливого суспільного запиту у Сполучених Штатах була пов'язана зі сферою бізнесу. У 2003 р. з'явився LinkedIn – перша соціальна мережа для ділових людей. Розвиток технологій керівництва контактами призвів до розробки технологій, за допомогою яких користувачі могли об'єднуватися у співтовариства довкола спільного інтересу. Відтак, компанія Tribe запатентувала соціальну мережу, яка оперує базою даних, що дає можливість створювати особистий акаунт і запрошує інших до реєстрації за допомогою електронних листів. Якщо інша особа приймає запрошення і підтверджує дружбу, сервіс створює двосторонній комунікаційний ланцюг.

Виділяють різні види соціальних мереж. Наприклад, публічні (з відкритим доступом для усіх бажаючих) або закриті, лише для співробітників певної компанії, корпорації, де працівники обговорюють власні проекти та розміщують конфіденційну інформацію. Однією з характерних рис соціальних мереж є система «друзів» та «груп». Соціальні мережі також поділяють за спрямованістю: для розваг та відпочинку (загального характеру), для пошуку роботи, професійного зростання, наукового спрямування тощо. Соціальні мережі вивчаються за різними аспектами, наприклад, деякі дослідження розглядають використання соціальних мереж з урахуванням таких чинників, як частота відвідування тощо.

Таким чином, соціальні мережі спрямовані на побудову в Інтернеті співтовариств осіб зі схожими інтересами або напрямом діяльності. Зв'язок здійснюється за допомогою внутрішньої пошти або миттєвого обміну повідомленнями. Також існують соціальні мережі для пошуку не тільки людей за інтересами, а й самих об'єктів цих інтересів: сайтів, музики, фільмів тощо. На сайті мережі можна відобразити інформацію про себе (дату народження, рівень освіти, улюблені заняття тощо), за якою акаунт користувача зможуть знайти інші учасники.

Соціальні мережі можна класифікувати за різними категоріями, вони поєднують людей за певними ознаками і відрізняються за внутрішніми правилами співтовариства. Серед ознак соціальних мереж виділяють такі: членські внески, географічні фільтри, використання загальної інформаційної бази, демографічні ознаки, послуги (продукти), які пропонуються в межах співтовариства, загальна маркетингова мета тощо.

Важливою особливістю соціальних мереж є те, що це певне закрите середовище, інформацію в якому можуть отримувати лише його учасники і лише з дозволу її власника. Уся інформація, що міститься в соціальних мережах, не проіндексована пошуковими системами, тому соціальні мережі швидше за все є своєрідним Інтернет-сервісом з відповідним інтерфейсом, і при цьому вони не є частиною World Wide Web. Вочевидь основним об'єктом у соціальній мережі є все-таки людина, аніж розміщена там інформація.

Універсальні соціальні мережі не зосереджуються на одній темі або ніші. Головною темою для них є інструмент для пошуку нових контактів, а також для того, щоб залишатися на зв'язку з друзями, колегами та

партнерами. Універсальні соціальні мережі надають можливість користувачам об'єднуватися в групи, які мають спільні інтереси [6].

Інформаційні соціальні мережі – це співтовариство осіб, які шукають вирішення повсякденних проблем. Це ключовий сегмент для маркетологів. Такі ресурси нерідко бувають пов'язані з конкретними підприємствами та компаніями, які зацікавлені в нових каналах просування своїх товарів і послуг. Крім того, в соціальних мережах подається багато інформації у вигляді порад, написаних професіоналами та експертами.

Освітні соціальні мережі поєднують слухачів, курсантів, студентів і орієнтовані на взаємодію з метою надання допомоги в реалізації академічних проектів, проведення наукових досліджень або взаємодії з науково-педагогічними працівниками.

Дослідницькі соціальні мережі орієнтуються на академічну аудиторію (наукових працівників, докторантів, ад'юнктів, аспірантів). Такі мережі дають змогу академічним дослідникам займатися спільними науковими розробками.

Соціальні мережі, які спеціалізуються на хобі, є неофіційними і мають змішані групи користувачів. Єдина мета цих груп – обмін інформацією та враженнями за спільними інтересами.

Соціальні мережі для аматорів новин поєднують користувачів, які прагнуть генерувати цікавий контент у вигляді новин, коментарів та обговорень.

Соціальні мережі для аматорів кіно та музики спрямовані на об'єднання людей, які мають подібні інтереси в галузі мистецтва: кіно, музика, живопис, скульптура тощо. Завдяки спеціалізації вони мають набагато більше інформації про кіно, виставу чи про актора, який сподобався, і дають можливість відкривати дані одним кліком (натисканням на важіль маніпулятора – «мишки») та спілкуватися з однодумцями без участі сторонніх осіб [6].

Мобільні користувачі Інтернету складають одну з найдинамічніших груп на Інтернет-ринку, тому з'явилася низка соціальних мереж, призначених саме для мобільних користувачів. Ці мережі дають можливість ефективніше організувати спілкування мобільних користувачів з урахуванням специфіки цієї групи. Зазначені соціальні мережі можуть бути не надто зручними для ділового спілкування, проте влаштовують осіб, які постійно перебувають у русі.

Незважаючи на певну кількість спільних рис, засоби Інтернет-комунікації, що належать до соціальних медіа, можуть значно різнитися за функціями та можливостями, які вони надають користувачам, а також принципами і нормами, що діють на «терені» кожного конкретного сайту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як свідчить проведений аналіз, нові соціальні медіа та соціальні мережі поступово набувають ознак повноцінного соціального інституту сучасного суспільства. Їхніми головними перевагами є доступні інтерактивні комунікації, особиста

участь користувачів у генерації та ретрансляції медійного контенту, високий ступінь залучення користувачів до процесу інтерактивної комунікації, максимальна швидкість зворотного зв'язку між користувачами, персоналізація користувачів тощо.

Соціальні мережі є складовою частиною соціальних медіа, оскільки всі вони вибудовують основні мережі Інтернет та ставлять за мету забезпечити комунікативні зв'язки користувачів. При цьому соціальні мережі мають власні, притаманні їм функції, які не завжди властиві класичному поняттю медіа.

Нині людство вступило до третьої епохи соціальних мереж. Після ейфорії «участі заради участі» сучасні мережі стають необхідним робочим інструментом для практичної діяльності, чи то військова справа, політика чи творчість. Зазначене потребує подальших наукових досліджень з метою впровадження інноваційних технологій, пов'язаних модернізацією освітнього процесу і, зокрема військової освіти [7, с. 295–307].

ЛІТЕРАТУРА

1. Білан Н. І. Соціальні комунікації в інформаційному суспільстві / Білан Н. І. // Наукові записки Інституту журналістики. – 2014. – Т. 56. – С. 171–175.
2. Демкович А. Нові соціальні медіа та соціальні мережі: взаємозв'язок та особливості / Анастасія Демкович // Наукові дослідження українського медійного контенту: соціальний вимір. – К. : Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. – № 2. – 2015. – 102 с. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.journ.univ.kiev.ua/ndumk/>. – С. 12–18.
3. Гиллен П. Новые агенты влияния. USA / Пол Гиллен. – Society for New Communications Research, 2009. – 80 с.
4. Шестерёнкина Л. П. Основные характеристики новых социальных медиа / Л. П. Шестерёнкина, И. Д. Борченко. // Учёные записки ЗабГУ. Философия, история, востоковедение. – 2014. – № 2. – С. 107–111.
5. Половинчак Ю. Мобілізаційний та маніпулятивний потенціал дискурсу соціальних медіа в умовах перехідного суспільства [Електронний ресурс] / Половинчак Ю. // Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу : http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=446:sotsialni-media&catid=8&Itemid=350. – Назва з екрану.
6. Готько О. Соціальні Інтернет-мережі та віртуалізація суспільного життя / О. Готько, О. Чайковська, Н. Наливайко. // Молодь і ринок. – 2016. – № 2. – С. 94–98.
7. Суспільно-комунікативні процеси у Збройних Силах України : підручник / [В. І. Алещенко, Т. В. Андрущенко, В. В. Стасюк та ін.] ; за заг. ред. В.С. Чорного. – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2017. – 372 с.
8. Бакулев Г. П. Массовая коммуникация. Западные теории и концепции : учеб. пособие для студентов вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. / Геннадий Петрович Бакулев. – М. : Аспект Пресс, 2010. – 192 с.
9. Чорна І. В. Дигіталізація як одна з тенденцій розвитку медіа галузі / Інна Віталіївна Чорна // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – № 1. – 2014. – С. 76–81.
10. Чорний В. С. Військова організація України : становлення та перспективи розвитку: монографія / Чорний В. С. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2009. – 368 с.

REFERENCES

1. Bilan, N.I. (2014). Sotsialni komunikatsii v informatsiinomu suspilstvi [Social communications in the information society]. Scientific notes of the Institute of Journalism, 56, 171–175. (in Ukrainian).
2. Demkovich, A. (2015). Novi sotsialni media ta sotsialni merezhi: vzaiemozv'iazok ta osoblyvosti [New social media and social networks: interconnection and features]. Scientific research of Ukrainian media content: social dimension, The Institute of Journalism of Taras Shevchenko National University of Kyiv, 12–18. Retrieved from <http://www.journ.univ.kiev.ua/ndumk/>. (in Ukrainian).
3. Gillen, P. (2009). Novyye agentyi vliyaniya. USA [New agents of influence. USA]. Society for New Communications Research, 80. (in Russian).
4. Shesteryonkina, L. P. (2014). Osnovnyie harakteristiki novyih sotsialnyih media [The main characteristics of the new social media]. Scientific notes of Transbaikal State University. Philosophy, history, oriental studies, 2, 107–111. (in Russian).
5. Polovynchak, Y. Mobilizatsiyni ta manipulyativnyi potentsial dyskursu sotsialnykh media v umovakh perekhidnoho suspilstva [Mobilization and manipulative potential of the social media discourse in a transitional society]. Retrieved from http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=446:sotsialni-media&catid=8&Itemid=350. (in Ukrainian).
6. Hotko, O. (2016). Sotsialni Internet-merezhi ta virtualizatsiia suspilnoho zhyttia [Social Internet Networks and Virtualization of Public Life] Youth and the market, 2, 94–98. (in Ukrainian).
7. Suspilno-komunikatyvni protsesy u Zbroinykh Sylakh Ukrainy: pidruchnyk [Social-communicative processes in the Armed Forces of Ukraine: a textbook]. (2017). NDU Ukraine named after Ivan Chernyakhovskiy, DC Aleshchenko V. I., Andrushchenko T. V., Stasiuk V. V., under the general editorship of Chornyi V. S., 372. (in Ukrainian).
8. Bakulev, G. P. (2010). Massovaya kommunikatsiya. Zapadnyie teorii i kontseptsii : ucheb. posobie dlya studentov vuzov [Mass communication. Western theories and concepts: a textbook for university students (2nd ed.). Aspekt Press, 192. (in Russian).
9. Chorna, I. V. (2014). Dyhitalizatsiia yak odna z tendentsii rozvytku media haluzi [Digitization as one of the trends in the media industry]. Library Science. Documentation. Informology, 1, 76–81. (in Ukrainian).
10. Chornyi, V. S. (2009). Viiskova orhanizatsiia Ukrainy : stanovlennia ta perspektyvy rozvytku: monohrafiia [Military organization of Ukraine: formation and prospects of development: Monograph]. Nizhyn: Publishing House Aspekt-Polihrif, 368. (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Віталій Чёрный,
доктор философских наук, профессор,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Новые социальные медиа и социальные сети в образовательном процессе

Целью статьи является исследование сущности, генезиса и возможностей новых социальных медиа и социальных сетей в современном образовательном процессе. Для этого использовались общенаучные и специальные методы исследования. В процессе исследования выявлено, что образовательные социальные сети объединяют слушателей, курсантов, студентов и ориентированы на взаимодействие с целью оказания помощи в реализации академических проектов, проведения научных исследований или взаимодействия с научно-педагогическими работниками. В статье было уточнено содержание отдельных понятий, получили дальнейшее развитие взгляды относительно

их применения в образовательном процессе. Современная война и стремление Украины вступить в НАТО выдвигают новые требования к образовательному процессу в Вооруженных Силах Украины. Всё это требует дальнейших научных исследований новых Интернет-технологий с целью модернизации военного образования, приближение украинской армии к стандартам Североатлантического альянса.

Ключевые слова: новые социальные медиа; социальные сети; военное образование; коммуникативный процесс; Интернет; национальная безопасность; НАТО.

SUMMARY

Vitaliy Chorny,
Doctor of Philosophy, Professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskyi

New social media and social networks in the educational process

Introduction. Modern interactive society is characterized by a constant increase and globalization of communications, the quantity and quality of which constantly grows.

Purpose. The purpose of the article is to study the essence, genesis and possibilities of new social media and social networks in the modern educational process.

Methods. To achieve this, general scientific and special research methods were applied. It was found that social media is both a technology and a kind of Internet sites.

Results. From a technological point of view, the social network is an interactive website with a large number of users whose content is filled by the participants themselves. Consequently, the main function of social networks is the association of people with similar interests in one community or group. It was found that educational social networks connect students and cadets. These services are focused on interaction in order to realize academic projects, research or connect scientific and pedagogical staff. Research social networks target the academic audience (researchers, doctoral students, adjuncts, graduate students). Such networks allow academic researchers to engage in collaborative research.

Originality. Therefore, the article clarifies the content of such concepts as «new social media», «social network» and develops the views on their application in the educational process.

Conclusion. Modern wars and Ukraine's aspirations for membership in NATO put forward new requirements for the educational process in the Armed Forces of Ukraine. These are team-based training using a variety of automated control systems, innovative forms of training, and, in particular, distance learning. This requires further research of Internet technologies, with an aim to modernize military education, bring the Ukrainian army closer to the North Atlantic Alliance standards.

Key words: new social media; social networks; military education; communicative process; Internet; national security; NATO.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИДІЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ВІДПОВІДНОГО РІВНЯ ВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ ЗА СТАНДАРТОМ НАТО STANAG 6001

У статті досліджується вітчизняний та зарубіжний досвід розподілу навчального часу для вивчення іноземних мов. Розглядається стан та ефективність мовної підготовки особового складу Збройних Сил України на інтенсивних курсах іноземних мов у Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського. За результатами дослідження розроблено та обґрунтовано рекомендації щодо виділення навчального часу, необхідного для досягнення відповідного рівня володіння іноземною мовою військовими фахівцями Збройних Сил України за стандартом НАТО STANAG 6001.

Ключові слова: іноземна мова; навчальний час; мовна підготовка; стандарт НАТО STANAG 6001; стандартизований мовленнєвий рівень.

Постановка проблеми. Забезпечення якісної професійної підготовки офіцерів Збройних Сил України (далі – ЗСУ) до роботи у багатонаціональних штабах, військово-дипломатичної діяльності, участі у міжнародних миротворчих операціях, спільних військових навчаннях та інших міжнародних заходах передбачає зорієнтованість сучасної військової освіти на підготовку освічених, професійно мобільних військових фахівців, готових до адекватної взаємодії з представниками інших культурних співтовариств в умовах іншомовного середовища. Тому нині зростає потреба у військових фахівцях з високим рівнем володіння іноземною мовою (далі – ІМ), що є одним із найважливіших компонентів їхньої загальної комунікативної компетентності. Комунікативна компетентність військових фахівців є однією з найважливіших характеристик їх загальної професійної компетентності, тому що, по-перше, є ключовою компетентністю, по-друге, опосередковує їх специфічну діяльність, яка передбачає постійні контакти, співпрацю, взаємодію у чітко регламентованих або особливо важких умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками зросла актуальність дослідження комунікативної складової професійної компетентності військовослужбовців. Так, різні аспекти мовної підготовки військових фахівців досліджували О. Волобуєва, В. Гора, О. Єфімова, С. Жицька, А. Кравченко, О. Лагодинський, В. Лазарева, П. Лозинський, О. Мамонова, Л. Маслак, В. Назаренко, А. Радванський, С. Тарасенко, А. Чирва, О. Шумський. Проте досі залишається багато невивчених проблемних аспектів підготовки фахівців військової галузі, а саме визначення науково-теоретичних засад та практичних шляхів удосконалення системи мовної підготовки офіцерів ЗСУ. Зокрема, особливої уваги потребує

розроблення рекомендацій стосовно виділення навчального аудиторного часу, необхідного для досягнення відповідного рівня володіння ІМ, що й обумовлює **актуальність нашого дослідження**.

Мета статті – обґрунтувати рекомендації щодо виділення навчального часу, необхідного для досягнення відповідного стандартизованого мовленнєвого рівня (далі – СМР) володіння ІМ за мовним стандартом НАТО STANAG 6001.

Методи дослідження: аналіз наукової літератури та керівних документів з проблематики дослідження; аналіз стану системи мовної підготовки на інтенсивних курсах іноземних мов у Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського; узагальнення, систематизація, аналіз та інтерпретація отриманих теоретичних й емпіричних даних.

Виклад основного матеріалу. Основним документом, що визначає національні параметри викладання і вивчення ІМ відповідно до міжнародно визнаних стандартів, є Загальноєвропейські рекомендації (ЗР) з мовної освіти (*Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*) (далі – CEFR). Так, відповідно до ЗР з мовної освіти існує шість рівнів володіння мовою, які були розроблені Асоціацією мовних експертів ALTE (The Association of Language Testers in Europe): інтродуктивний (Breakthrough або A1), середній (Waystage або A2), рубіжний (Threshold або B1), просунутий (Vantage або B2), автономний (Effective Operational Proficiency або C1) і компетентний (Mastery або C2). Вони охоплюють проміжок від базового до практично бездоганного рівня володіння мовою [2].

У ЗР з мовної освіти зазначається, що на вивчення ІМ рекомендовано виділяти 200 навчальних годин для досягнення одного з цільових рівнів. Проте існує низка факторів, які можуть вплинути на тривалість вивчення ІМ, зокрема:

- приналежність мови до певної групи відповідно до категорії складності; цілі та завдання вивчення ІМ;
- інтенсивність навчального процесу;
- умови навчання;
- попередня мовна підготовка навчальної аудиторії;
- індивідуальні особливості навчальної аудиторії (вік, професійне середовище тощо).

Дані, наведені нижче у таблиці, відображають (табл.1) скільки годин необхідно для досягнення кожного з рівнів CEFR відповідно до рекомендацій одного з провідних центрів вивчення англійської мови – підрозділу Кембріджського університету (*Cambridge ESOL – English for speakers of other languages*) [4]:

Таблиця 1

CEFR рівень	Кількість годин (приблизно)
C2	1000—1200
C1	700—800
B2	500—600
B1	350—400
A2	180—200

Фахівці «Німецької хвилі» (нім. *Deutsche Welle*; німецька державна радіостанція та телеканал, що надають послуги у сфері вивчення німецької мови) вважають, що рівень A1 досягається після 75 годин вивчення німецької мови, A2.1 – за 150 годин, A2.2 за 225 годин. B 1.1 – 300 годин. У 1.2 – понад 400 годин [5].

У контексті нашого дослідження, вважаємо за необхідне проаналізувати рекомендації щодо розподілу навчального часу під час вивчення ІМ майбутніми фахівцями різних професійних галузей.

На даний час закладам вищої освіти (далі – ЗВО) надана відносна самостійність у розробленні навчальних програм та розподілі навчального часу для вивчення дисциплін, пов'язаних з вивченням ІМ, тому більшість кафедр ІМ спирається на Програму англійської мови для професійного спілкування (далі – ПАМПС) [3]. Програма призначена для ЗВО, які здійснюють підготовку фахівців з різних спеціальностей. Укладачами програми враховані ЗР з мовної освіти щодо рівнів володіння мовою, компетенцій користувача, можливих контекстів користування мовою, процедур складання програм та контролю результатів навчання. Програма є узагальненою і може використовуватись для підготовки студентів різних спеціальностей та спеціалізацій.

Відповідно до ПАМПС кількість аудиторних годин, яка виділяється для досягнення певного рівня володіння ІМ, визначається з урахуванням даних, які наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Цільовий рівень Вступний рівень	A2	B1	B2	C1
A1	200	400	600	850
A2	–	200	400	650
B1	–	–	200	450
B2	–	–	–	250

Таким чином, перехід з одного рівня на наступний потребує не менше 200 годин аудиторних занять. Відповідно слухачам з рівнем А2 буде потрібно 400 годин для досягнення рівня В2, а з рівнем А1 – всі 600.

На сьогодні система мовної підготовки особового складу (далі – ОС) ЗСУ регламентується Концепцією мовної підготовки особового складу ЗСУ (далі – КМП ОС ЗСУ), затвердженою наказом Міністерства оборони України від 01.06.2009 р. № 267, у якій визначаються принципи мовної підготовки офіцерів, основні завдання щодо її вдосконалення, етапи та шляхи реалізації поставлених завдань.

Як зазначається у КМП ОС ЗСУ, мовна підготовка ОС ЗСУ покликана забезпечити формування іншомовної комунікативної компетентності ОС в чотирьох видах мовленнєвої діяльності – аудіюванні, мовленні (говорінні), читанні та письмі. Рівень володіння відповідними мовними та мовленнєвими знаннями, вміннями та навичками оцінюється за шкалою стандартизованих мовленнєвих рівнів (СМР), які відповідають рівням мовленнєвої компетенції за мовним стандартом НАТО “STANAG 6001” (*NATO Standardization Agreement*) – СМР 0 (відсутність практичного вміння), СМР 1 (виживання), СМР 2 (функціональний), СМР 3 (професійний), СМР 4 (експертний), СМР 5 (досконалий).

У КМП ОС ЗСУ опрацьовані загальні рекомендації щодо виділення навчального часу на досягнення відповідного СМР. Так, кількість аудиторних годин, яка виділяється на загальну мовну підготовку з мов, які належать до романо-германської або слов'янської групи мов, визначається з урахуванням даних, які наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Цільовий рівень Вступний рівень	до СМР 1	до СМР 2	до СМР 3
від СМР 0	350	850	1350
від СМР 1	–	500	1000
від СМР 2	–	–	500

Отже, можемо зробити висновок, що для досягнення кожного наступного рівня, починаючи від СМР 1, на вивчення ІМ рекомендовано виділяти близько 500 аудиторних годин. На початковому етапі (СМР 0 – СМР 1) рекомендовано 350 аудиторних годин. Однак слід пам'ятати, що ці цифри мають рекомендаційний характер і обумовлені низкою чинників.

Співвідношення рівнів володіння іноземною мовою за мовним стандартом НАТО 6001, ЗР з мовної освіти та Асоціацією мовних експертів у Європі наведено в таблиці 4:

Таблиця 4

STANAG 6001 (NATO & BILC)	Common European Framework (Council of Europe)	ALTE Scale (Association of Language Testers in Europe)
2222: Limited Working	B1+: Threshold+	2: Threshold User
	B1: Threshold	Lower Intermediate
	A2+: Waystage+	1: Waystage User Elementary
1111: Elementary	A2: Waystage	0: Breakthrough
	A1: Breakthrough	

У контексті аналізу проблеми розподілу навчального часу для мовної підготовки ОС доцільно ознайомитися із зарубіжним досвідом у цій царині. Так, в Угорщині існують два основних мовних військових навчальних заклади – Інститут іноземних мов і Військовий центр іноземних мов за програмою «Партнерство заради миру», які є структурними підрозділами Університету національної оборони ім. Міклоша Зріні. Головне завдання підрозділів – забезпечення мовної підготовки слухачів серед осіб офіцерського та сержантського складу, а також цивільних керівників і службовців, які працюють у ЗС на договірній основі. Крім того, в місцях дислокації частин ЗС Угорщини функціонує мережа регіональних центрів ІМ.

В Інституті іноземних мов впроваджені різні форми навчання: повний курс, на якому слухачі вивчають ІМ таким же чином, як в інших цивільних профільних вузах;

10-місячний курс інтенсивного вивчення ІМ;

курс ІМ, розрахований на 300 занять, дає змогу скласти іспит на отримання СМР 2 та СМР 3 за стандартом НАТО STANAG 6001;

курс без відриву від служби (вісім занять на тиждень) для вивчення англійської, французької, німецької, російської, італійської, іспанської, а також мов сусідніх держав, наприклад української та хорватської.

У регіональних центрах військовослужбовці вивчають англійську мову в групах з 7-12 осіб по 24 години на тиждень. Зазвичай тривалість навчання становить 10 місяців, протягом яких слухачі, які не вивчали цю мову раніше, отримують проміжний (intermediate) рівень знань. Тобто тільки для досягнення СМР 2 слухачам відводиться 1000-1100 годин навчального часу. За умови успішного складання фінальних іспитів вони можуть продовжити навчання у Військовому центрі іноземних мов [1].

У США провідним навчальним закладом, у якому здійснюється мовна підготовка військовослужбовців, є Військовий інститут іноземних мов, розташований у місті Монтерей (штат Каліфорнія). Його завдання – організація навчання ІМ в інтересах забезпечення національної безпеки як на

території США, так і за кордоном; проведення науково-дослідних робіт у галузі військової мовної освіти з метою вдосконалення процесу навчання; розроблення стандартів тестування і оцінки рівня знань. Філії інституту є у Вашингтоні та Сан-Антоніо. Навчання здійснюється на наступних курсах: базовому, просунутому і спеціальному. В інституті викладають близько 30 мов. Тривалість навчання становить від 2 (для просунутого і спеціального курсів) до 63 (для базового курсу) тижнів. Залежно від їх складності мови розділені на чотири категорії. Найскладніші належать до 4-ї категорії (арабська, корейська, китайська, японська та низка інших східних мов). До 3-ї категорії – російська, фарсі, сербо-хорватська, пушту, даруй та інші, до 2-ї – німецька, а до 1-ї – романські мови. Передбачено періодичне проведення контрольного заняття з оцінкою рівня засвоєння програм навчання. Як свідчить багаторічна практика, до 15 відсотків слухачів не витримують такого навантаження і відраховуються на різних етапах навчання.

У США більшість військовослужбовців попередньо не вивчали цільову мову, тому їм доводиться вивчати мови з початкового рівня. Для досягнення необхідного рівня володіння мовою американцям необхідна наступна кількість навчального часу (табл. 5):

Таблиця 5

Мови за категоріями складності		I	II	III	IV
Приклади		Французька, Іспанська, Данська	Німецька, Румунська, Індонезійська	Російська, Турецька, Перська	Арабська, Корейська, Китайська
Необхідно тижнів від	0 до 2	25	34	47	63
	2 до 2+	18	26	36	47
	2+ до 3	18	26	36	47

Навчання передбачає 30 годин навчальних занять на тиждень під керівництвом викладача, а також 3 години самостійної підготовки щоденно. Наприклад, для досягнення володіння французькою мовою на рівні СМР 2 необхідно 750 годин під керівництвом викладача і 375 годин самостійної підготовки.

Крім того, фахівці з мовної підготовки США вважають, що неможливо студенту, навчаючись самостійно, досягти рівня СМР 3. Необхідно мати додатково досвід використання мови у роботі та/або відповідному мовному середовищі.

Європейський досвід може значно відрізнятись від американського, тому що вивченню мов приділяється значна увага у загальноосвітніх

національних програмах, а також існує більше можливостей спілкуватись з носіями мов. Для прикладу, у порівняльній таблиці наведено кількість годин, яка вважається необхідною для досягнення цільового рівня СМР 2 (B1+) в різних країнах світу (табл. 6):

Таблиця 6

Міжнародний досвід Рівень	CEFR	США	Угорщина	Україна
СМР 2 (B1+)	500	750 (+375 самостійної підготовки)	1000	850 (+150 самостійної підготовки)

Досвід мовної підготовки на інтенсивних курсах ІМ для ОС ЗСУ на базі Навчально-наукового центру іноземних мов Національного університету оборони України імені І. Черняхівського свідчить про наявність очевидних позитивних результатів навчання в межах навчальних годин, рекомендованих КМП ОС ЗСУ для досягнення певного цільового рівня. Так, коефіцієнт ефективності підготовки на інтенсивних курсах ІМ у період з 2009 по 2017 рік варіювався у межах 55-85 відсотків, що дає підстави оцінювати курси як ефективні або високоефективні.

Водночас існують певні недоліки з огляду на обсяг виділеного навчального аудиторного часу та систему організації навчання на курсах для досягнення відповідного цільового рівня.

Так, однією із найважливіших проблем є перерване навчання між курсами з цільовими рівнями СМР 1 та СМР 2, що значно уповільнює процес оволодіння ІМ ОС ЗСУ та досягнення мінімально-необхідного “функціонального” рівня СМР 2. В першу чергу це пов’язано із неможливістю бути відірваним від служби для проходження курсів ІМ. За таких умов СМР 3 та СМР 4 є практично недосяжними для ОС ЗСУ.

Зважаючи на це, ми рекомендуємо запровадити дворівневі інтенсивні курси ІМ з цільовим рівнем СМР 2 для ОС зі вступним рівнем СМР 0, що становить 850 годин (350 годин – СМР 0-СМР 1, 500 годин – СМР 1-СМР 2); з цільовим рівнем СМР 3 для ОС зі вступним рівнем СМР 1 – 1000 годин (500 годин – СМР 1-СМР 2, 500 годин – СМР 2-СМР 3).

Варто також наголосити на необхідності створення сприятливих умов для вивчення ІМ у процесі проходження служби на посадах у військах, а саме:

організація практичних занять ІМ для ОС;

забезпечення ОС інформаційними ресурсами та навчально-методичними матеріалами для самостійної мовної підготовки з метою підтримання раніше отриманих мовних знань і подальшого розвитку практичних умінь та навичок володіння ІМ.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Проблема розподілу навчального аудиторного часу для вивчення іноземної мови з метою досягнення певного стандартизованого мовленнєвого рівня відповідно до мовного стандарту НАТО STANAG 6001 у полі зору багатьох

вітчизняних і зарубіжних науковців та викладачів-практиків. На тривалість вивчення іноземної мови впливає низка чинників: приналежність мови до певної групи відповідно до категорії складності; цілі та завдання вивчення іноземної мови; інтенсивність навчального процесу; умови навчання; попередня мовна підготовка та індивідуальні особливості навчальної аудиторії. Водночас кількість навчальних годин для досягнення певного стандартизованого мовленнєвого рівня обумовлена особливостями системи мовної підготовки у Збройних Силах та офіційними керівними документами у галузі військової мовної освіти. Дослідження тематики та обсягу мовного матеріалу, необхідного для вивчення в межах кожного стандартизованого мовленнєвого рівня, є перспективою наших подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікторова Л. В. Модернізація іншомовної підготовки співробітників сектора безпеки у контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів [Електронний ресурс]/ Л. В. Вікторова// Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки. – 2014. – №2. – С. 62-67. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2014_2_13
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання д. пед. н., проф. С. Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Програма з англійської мови для професійного спілкування / кол. авт.: Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок та ін. – К.: Ленвіт, 2005. – 119 с.
4. CEFR and ALTE Can Do statements / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cambridgeenglish.org/exams-and-tests/cefr/>
5. Deutsche Welle. Deutschkurse.dw-world.de. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://deutschkurse.dw-world.de/dw_static_content/langerklaerung_en.html

REFERENCES

1. Viktorova, L. V. (2014). Modernizatsiia inshomovnoi pidhotovky spivrobotnykiv sektora bezpeky u konteksti zahalnoievropeiskykh intehratsiinykh protsesiv [Elektronnyi resurs] [Modernization of Foreign Language Training of Security Sector Employees in the Context of Pan-European Integration Processes [Electronic resource]]. Naukovi zapysky [Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia], 2, 62-67, Mode of access: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2014_2_13 (in Ukrainian).
2. Nikolaieva, S. Yu. (Ed.). (2003). Zagalnoievropeiski rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia [Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment]. K.: Lenvit. (in Ukrainian).
3. Bakaieva, G. Ie., Borysenko, O. A., Zuienok, I. I. (2005). Programa z angliyskoi movy dlia profesiynogo spilkuvannia [English language academic program for professional communication]. K.: Lenvit. (in Ukrainian).
4. CEFR and ALTE Can Do statements / [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.cambridgeenglish.org/exams-and-tests/cefr/>. (in English).
5. Deutsche Welle. Deutschkurse.dw-world.de. / [Electronic resource]. – Mode of access: http://deutschkurse.dw-world.de/dw_static_content/langerklaerung_en.html. (in German).

РЕЗЮМЕ

**Наталья Шалыгина,
Сергей Голивец**

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Рекомендации по выделению учебного времени для достижения соответствующего уровня владения иностранным языком по стандарту НАТО STANAG 6001

В статье исследуется отечественный и зарубежный опыт распределения учебного времени для изучения иностранных языков. Рассматривается состояние и эффективность языковой подготовки личного состава Вооруженных Сил Украины на интенсивных курсах иностранных языков в Национальном университете обороны Украины имени Ивана Черняховского. По результатам исследования разработаны и обоснованы рекомендации по выделению учебного времени, необходимого для достижения соответствующего уровня владения иностранным языком военными специалистами Вооруженных Сил Украины по стандарту НАТО STANAG 6001.

Ключевые слова: иностранный язык; учебное время; языковая подготовка; стандарт НАТО STANAG 6001; стандартизированный речевой уровень.

SUMMARY

**Natalia Shalyhina,
Serhii Holivets**

National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Recommendations on the allocation of academic hours for attaining an appropriate level of foreign language proficiency in accordance with the NATO standard STANAG 6001

Introduction. *The communicative competence of military specialists is one of the most important characteristics of their general professional competence. However, there are still many unresearched aspects of this problem, namely the scientific and theoretical foundations and practical ways of improving the system of language training of officers of the Armed Forces of Ukraine. In particular, the development of recommendations for the allocation of academic hours for attaining an appropriate level of foreign language proficiency requires special attention.*

Purpose. *Development and substantiation of recommendations for the allocation of the training time required to achieve the appropriate level of foreign language proficiency.*

Methods. *The system of general scientific and special methods of theoretical and empirical research was used, namely: analysis of scientific literature on the problem of research, systematization and generalization of scientific information, monitoring of the existing system of training of military specialists in different countries, analysis and interpretation of the obtained theoretical and empirical data.*

Results. *The article examines the domestic and foreign experience in the problem of the distribution of academic hours for the study of foreign languages. According to the results of the study, recommendations for the allocation of the training time required to reach the appropriate level of foreign language proficiency by military experts of the Armed Forces of Ukraine according to the NATO Standard STANAG 6001 have been developed and substantiated.*

Originality. *The current state and efficiency of language training of military specialists of the Armed Forces of Ukraine at intensive courses of foreign languages at the National Defense University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovskyi have been considered.*

Conclusion. *The study of the topics and amount of linguistic material required to study within each standardized language proficiency level is a prospect for further scientific research in this direction.*

Key words: foreign language; academic hours; language training; NATO standard STANAG 6001; standardized language proficiency level.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ МЕТОДИКИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИХ ШТАБІВ

Статтю присвячено теоретичному обґрунтуванню методики розвитку комунікативної компетентності офіцерів багатонаціональних штабів під час військово-професійної підготовки до участі у міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки. З'ясовано, що методика розвитку комунікативної компетентності офіцерів багатонаціональних штабів може бути успішно реалізована за умови впровадження спецкурсу «Основи службово-ділового спілкування». Встановлено, що поетапне вивчення тем спецкурсу під час навчально-аудиторної діяльності та застосування навчально-методичного комплексу, що ґрунтується на інноваційних технологіях інтерактивного навчання, є важливими педагогічними умовами ефективності розробленої методики.

Ключові слова: методика; розвиток; комунікативна компетентність; офіцер багатонаціонального штабу; етапи; форми; методи; навчальні прийоми; засоби навчання.

Постановка проблеми. Професійна діяльність офіцерів багатонаціональних штабів (далі – ОБНШ) передбачає постійні контакти, співробітництво, спільну діяльність та взаємодію у чітко регламентованих чи особливо важких умовах в іншомовному полікультурному середовищі. З огляду на це, зростає потреба у військових фахівцях з високим рівнем комунікативної компетентності, яка є однією з найважливіших характеристик їхньої загальної професійної компетентності. Ефективність розвитку комунікативної компетентності майбутніх ОБНШ під час військово-професійної підготовки до участі у міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки (далі – МОПМБ) залежить від правильно підбраного педагогічного інструментарію, тобто методики розвитку комунікативної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки проблема дослідження саме комунікативної складової професійної компетентності військовослужбовців набула особливої актуальності. Так, різні напрями та аспекти комунікативної підготовки військових фахівців висвітлюються у роботах О. Волобуєвої, В. Гори, О. Єфімової, О. Лагодинського, В. Лазарева, О. Мамонової, В. Назаренка, А. Радванського, С. Тарасенка, О. Шумського. Однак, поза увагою вчених у галузі вищої військової освіти залишилася проблема методики розвитку комунікативної компетентності майбутніх ОБНШ, що й обумовлює **актуальність нашого дослідження.**

Мета статті – теоретично обґрунтувати методику розвитку комунікативної компетентності ОБНШ під час військово-професійної

підготовки до участі у МОПМБ.

Методи дослідження: аналіз наукової літератури з проблеми дослідження; аналіз стану системи комунікативної підготовки майбутніх ОБНШ; узагальнення, систематизація, аналіз та інтерпретація отриманих теоретичних й емпіричних даних.

Виклад основного матеріалу. Методика розвитку комунікативної компетентності ОБНШ – це навчальна система, яка включає цілі, принципи, основні етапи, а також комплекс оптимально скомпонованих форм, методів та прийомів розвитку комунікативної компетентності ОБНШ під час військово-професійної підготовки до участі в МОПМБ. Водночас вона має задовольняти такі вимоги: системності, концептуальності й науковості, структурованості, керованості, відтворюваності, алгоритмічності, оптимальності витрат, можливості тиражування та перенесення в нові умови [12].

Ключовим компонентом реалізації методики розвитку комунікативної компетентності є методи навчання. Методи (від гр. *methodos* – спосіб пізнання, шлях дослідження) – це сукупність прийомів і способів психолого-педагогічного впливу на студентів, що спрямовані на розвиток у них творчого самостійного мислення, активізацію пізнавальної діяльності, формування творчих навичок і вмінь нестандартного розв'язання певних професійних проблем і вдосконалення навичок професійного спілкування [13].

Розробляючи методику розвитку комунікативної компетентності ОБНШ, ми взяли за основу найпоширенішу у дидактиці останніх десятиліть ХХ сторіччя класифікацію методів навчання, запропоновану Ю. Бабанським, та інтерактивні методи навчання.

Класифікація методів навчання за Ю. Бабанським вирізняється комплексним діяльнісно-процесуальним підходом, який враховує основні компоненти діяльності: мотиви, операції, дії, контроль та аналіз результатів. Учений виділяє три великі групи методів [6]: *методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності* (словесні, наочні, проблемно-пошукові, індуктивно-дедуктивні); *методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності* (пізнавальні ігри, навчальні дискусії, емоційний вплив педагогів, заохочення навчальної діяльності, покарання); *методи контролю і самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності* (опитування, письмові роботи, тестування, контрольні лабораторні роботи, контрольні практичні роботи, машинний контроль, самоконтроль).

У перебігу педагогічного експерименту було з'ясовано, що для досягнення основних цілей розробленої методики необхідно також використовувати інтерактивні технології навчання. Термін «інтерактивний» (від англ. *inter* – взаємний, *act* – діяти) означає здатність до взаємодії.

Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх його

учасників. Методи інтерактивного навчання передбачають моделювання професійних ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення навчально-професійних ситуацій і проблем на основі аналізу та оцінки.

На думку О. Сіроштан, методи інтерактивного навчання у вищих навчальних закладах – це способи цілеспрямованої взаємодії викладача і студентів, що мають за мету вирішення навчально-виховних завдань фахової підготовки майбутніх фахівців [8].

За С. Сисоєвою інтерактивне навчання [7]:

- інтенсифікує процес розуміння, засвоєння й творчого застосування знань при вирішенні практичних завдань;

- підвищує мотивацію й залученість дорослих учнів до вирішення навчальних проблем, що дає емоційний поштовх до наступної пошукової активності суб'єктів навчання;

- дає досвід встановлення контакту, взаємозалежних ціннісно-змістовних відносин зі світом (культурою, природою), людьми й самим собою – досвід діалогічної навчальної діяльності;

- забезпечує не тільки приріст знань, умінь, навичок, способів діяльності й комунікації, але й є необхідною умовою для становлення й удосконалювання професійної компетентності через включення учасників освітнього процесу в осмислене переживання діяльності.

Вагомий внесок у дослідження технологій інтерактивного навчання здійснила О. Пометун. Науковець виділяє інтерактивні технології кооперативного навчання (робота в парах, трійках, малих групах; «Карусель», «Акваріум»); інтерактивні технології колективно-групового навчання («Мікрофон», «Незакінчені речення», «Мозковий штурм», «Ажурна пилка», «Кейс-метод», «Дерево рішень» тощо); інтерактивні технології ситуативного моделювання (симуляції, імітаційні та ділові ігри); інтерактивні технології опрацювання дискусійних питань (метод «ПРЕС», дискусія, дебати тощо) [10].

Отже, використання інтерактивних методів навчання у процесі розвитку комунікативної компетентності ОБНШ забезпечує поступовий перехід від набуття теоретичних знань з основ службово-ділового спілкування та розширення діапазону службово-ділової лексики до розвитку умінь та навичок професійного спілкування в умовах роботи у багатонаціональному штабі. Також інтерактивне навчання стимулює когнітивні процеси, сприяє активізації навчально-пізнавального процесу, формуванню глибокої внутрішньої мотивації, надає можливості для інтелектуального та творчого розвитку, вияву ініціативи, розвиває професійні та комунікативні вміння майбутніх ОБНШ.

У ході педагогічного експерименту було з'ясовано, що методика розвитку комунікативної компетентності ОБНШ може бути успішно реалізована за умови запровадження спецкурсу «Основи службово-ділового спілкування». Основними завданнями спецкурсу є ознайомлення слухачів із теоретичними знаннями про основні закони, принципи та засоби службово-

ділового спілкування, а також практичне оволодіння офіцерами уміннями і навичками проведення таких основних видів службово-ділової взаємодії, як брифінги, військові переговори, ділові зустрічі, ділові бесіди, телефонні розмови та радіообмін.

Ми пропонуємо включити до спецкурсу «Основи службово-ділового спілкування» такі теми: 1. Вступне заняття – діагностичний тренінг. 2. «Загальні основи службово-ділового спілкування». 3. «Ділові зустрічі». 4. «Військові брифінги». 5. «Військові переговори». 6. «Телефонні розмови. Радіо-обмін».

Спецкурс починається вступним заняттям, що має мотиваційно-діагностичний характер. Основна мета – стимулювання інтересу слухачів до розвитку їхньої комунікативної компетентності та активізація навчально-пізнавальної діяльності. Слухачам пропонується добірка діагностичних тестів, спрямованих на дослідження їхніх особистісних комунікативних характеристик. З метою визначення рівня сформованості когнітивного та поведінково-діяльнісного компонента комунікативної компетентності слухачі виконують узагальнений навчальний тест на виявлення рівня знань про сутність, функції та основні закони спілкування взагалі та професійного зокрема, особливості та основні види службово-ділового спілкування; тести на визначення стилю ділового спілкування під час проведення переговорів та виявлення лінії поведінки на брифінгах (переговорах, нарадах тощо).

На нашу думку, найбільш ефективними формами організації навчально-аудиторної діяльності під час вивчення спецкурсу «Основи службово-ділового спілкування» є семінарські та практичні заняття. Ми пропонуємо здійснювати вивчення кожної теми у три етапи: *теоретичний, практичний та творчо-продуктивний*. Тривалість та методика навчання на різних етапах під час вивчення різних тем різняться в залежності від змістового компонента та особливостей вивчення теми.

Мета *теоретичного блоку* – розширити та поглибити теоретичні знання майбутніх ОБНШ про комунікацію, основи професійного спілкування, основні види службово-ділового спілкування та особливості їх проведення.

Основною формою організації навчального процесу є семінарське аудиторне заняття. Семінарські заняття – це вид навчальних практичних занять у вищих навчальних закладах, який передбачає самостійне вивчення студентами окремих питань чи тем дисципліни з подальшим відповідним оформленням матеріалу у вигляді реферату, доповіді чи у якийсь інший спосіб презентації вивченої теми.

Відповідно до завдань і змісту, в сучасній вищій школі виділяють семінарські заняття таких типів: просемінар, власне семінар, спеціальний семінар, семінар-практикум. Найпоширенішими серед власне семінарських занять вважаються такі види: семінар-диспут (дискусія), семінар-розгорнута бесіда, семінар-повідь (повідомлення), семінар-«круглий стіл», семінар-«мозковий штурм», семінар-конференція, семінар-прес-конференція, коментоване читання, обговорення рефератів і творчих письмових робіт,

семінар-розв'язування задачі [11].

Ми вважаємо, що під час вивчення тем «Загальні основи службово-ділового спілкування», «Ділові зустрічі», «Військові брифінги», «Військові переговори» найбільш результативними є семінар-прес-конференція та підсумкове семінарське заняття у вигляді «Брейн-рингу» з подальшим виконанням контрольного тесту на підсумковому етапі. Тема «Телефонні розмови. Радіообмін» не потребує глибокого теоретичного опрацювання, тому на цьому етапі ми рекомендуємо семінар-розгорнуту бесіду.

Ми рекомендуємо проводити семінар-прес-конференцію у вигляді змагання. Слухачі заздалегідь малими групами готують доповіді та презентації PowerPoint з питань, передбачених планом семінару. Кожна група за підсумками всього заняття отримує певну кількість балів. За спеціально розробленими заздалегідь критеріями оцінюється зміст доповідей, якість презентацій, манера виступу. Після виступів доповідачам з кожної групи ставляться запитання, як це має місце на прес-конференціях. У кінці заняття проводиться підсумкова групова дискусія щодо найбільш проблемних дискусійних питань за темою.

Друге семінарське заняття складається з двох частин. Перша частина проводиться за методикою «Брейн-рингу» у вигляді інтелектуальної розминки. Для більш детального розгляду теоретичного матеріалу навчальні питання розбиваються на більш прості. Слухачі перед семінаром поділяються на дві групи. Командам по черзі задаються запитання і надається час на підготовку відповіді до 10 секунд. У кожній групі призначається «капітан команди», який визначає готовність слухачів відповісти на поставлене питання, встановлює черговість доповідачів та оповіщає керівника заняття про готовність визначеного слухача до відповіді. Для оцінки відповідей із кола найбільш підготовлених слухачів призначається декілька експертів, які під керівництвом викладача визначають правильність та повноту відповіді. Друга частина цього семінарського заняття є підсумковим етапом теоретичного блоку і закінчується виконанням контрольного тесту на визначення рівня засвоєння теоретичного матеріалу за темою заняття.

Отже, основними методами навчання на теоретичному етапі є самостійна робота слухачів з навчально-методичними матеріалами, пізнавальні ігри – «Прес-конференція», «Брейн-ринг», навчальна бесіда, навчальна дискусія, метод усного контролю та самоконтролю, метод письмового контролю – виконання перевірочних тестів на визначення рівня засвоєння слухачами теоретичного матеріалу.

Практичний етап спрямований на підготовку слухачів до безпосереднього проведення різних видів службово-ділової взаємодії: розвиток умінь успішно проводити різні їх структурні частини (вступ, основна частина, заключна частина тощо); засвоєння типових мовленнєвих фраз (Signpost language), що сигналізують про початок та закінчення різних структурних елементів та дають можливість зробити мовлення доповідача точним, лаконічним та зрозумілим; засвоєння знань щодо вдалого

використання наочних та технічних засобів презентації матеріалу; оволодіння знаннями та вміннями культури ділового мовлення.

Основною формою навчання на практичному етапі є практичне заняття. Практичне заняття (від лат. *practicos* – діяльний) – форма навчального заняття, в ході якої викладач організовує розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентами відповідно сформульованих завдань [3]. Поряд із лекційним і семінарським, практичне заняття є однією з основних організаційних форм навчання у вищих навчальних закладах.

Спецкурс «Основи службово-ділового спілкування» має певні особливості, а саме:

- 1) навчання здійснюється англійською мовою;
- 2) основними завданнями спецкурсу є:
  - оволодіння теоретичним матеріалом;
  - розвиток загальних та специфічних комунікативних умінь та навичок професійного спілкування;
  - розвиток умінь та навичок іншомовного службово-ділового мовлення.

Тому з огляду на специфіку навчального матеріалу та цілі навчання, практичні заняття під час вивчення спецкурсу «Основи службово-ділового спілкування» поєднують у собі елементи традиційних практичних занять дисциплін гуманітарного циклу та практичних занять вивчення іноземної мови.

Слід розрізнити поаспектні і комбіновані практичні заняття іноземної мови. До поаспектних належать такі методичні варіанти практичних занять, у яких має місце повне домінування якогось одного виду мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо) чи мовного матеріалу (лексика, граматики, фонетика). На комбінованому практичному занятті має місце поєднання одразу кількох аспектів. Поаспектний поділ практичних занять переважає в мовних вищих навчальних закладах, комбіновані практичні заняття переважають у немовних вищих навчальних закладах.

Враховуючи специфіку спецкурсу «Основи службово-ділового спілкування», основною формою організації навчання на практичному етапі засвоєння кожної теми є комбіновані практичні заняття з розвитку усного службово-ділового мовлення з основним спрямуванням на засвоєння знань про особливості основних видів службово-ділової взаємодії, на активне засвоєння службово-ділової лексики та розвиток умінь і навичок проведення основних видів службово-ділового спілкування (військові брифінги, військові переговори, ділові зустрічі, телефонні розмови).

Методика розвитку комунікативної компетентності ОБНШ на практичних заняттях спецкурсу ґрунтується на навчальних прийомах комунікативної методики вивчення іноземних мов (О. Леонт'єв, І. Зимня, Ю. Пассов, С. Шатілов, Г. Рогова), що зосереджує основну увагу на практиці спілкування, зокрема навчання мовлення і сприймання мови на слух.

Найбільш ефективним методом реалізації цілей навчання під час практичного блоку ми вважаємо метод вправ. Вправа – це спеціально організоване в навчальних умовах багаторазове виконання окремих операцій, дій чи діяльності з метою оволодіння ними або їх удосконалення [4]. Система вправ є основним чинником, який забезпечує засвоєння мовних та мовленнєвих знань, розвиток відповідних умінь та навичок. Н. Гез трактує систему вправ як організацію взаємопов'язаних навчальних дій, розміщених у порядку наростання мовленнєвих або операційних труднощів з урахуванням послідовності становлення мовленнєвих умінь, навичок і характеру існуючих актів мовлення [1, с. 31].

Виходячи з вищезазначеного, під системою вправ для опрацювання навчального матеріалу на практичному етапі вивчення тем спецкурсу «Основи службово-ділового спілкування» розуміємо сукупність необхідних типів і видів вправ, які виконуються у певній послідовності з метою розвитку умінь та формування навичок проведення різних видів службово-ділової взаємодії ОБНШ.

У сучасній методиці викладання іноземних мов не існує єдиної загальної класифікації вправ. У дослідженні ми спиралися на критерії класифікації вправ, запропонованих С. Ніколаєвою і Н. Скляренко [9], а саме: 1) за спрямованістю вправи на прийом чи видачу інформації (рецептивні, репродуктивні, рецептивно-репродуктивні, рецептивно-продуктивні та продуктивні); 2) за ступенем комунікативності (комунікативні (мовленнєві), умовно-комунікативні (умовно-мовленнєві) та некомунікативні (мовні)); 3) за характером виконання (усні, письмові); 4) за участю рідної та іноземної мови; 5) за функцією у навчальному процесі (тренувальні, контрольні).

На практичному етапі вивчення тем спецкурсу «Основи службово-ділового спілкування» переважають рецептивно-репродуктивні вправи некомунікативного та умовно-комунікативного характеру.

Рецептивні вправи направлені на сприймання та розуміння висловлювань. У репродуктивних вправах учень відтворює повністю або із змінами сприйнятий ним матеріал. Всі репродуктивні вправи, в основному, є рецептивно-репродуктивними, так як спочатку слухач сприймає інформацію, а вже потім репродукує.

Некомунікативні вправи є підготовчими та спрямовані на засвоєння мовленнєвих фраз, характерних для різних видів службово-ділової взаємодії (Signpost Language); лексичних засобів для логічної презентації інформації, зображеної на слайдах; особливостей вимови різних розрядів числівників, що є необхідним під час презентації інформації; особливостей аналізу та опису діаграм тощо. Некомунікативні вправи прийнято називати мовними, оскільки слухачі виконують дії з мовним матеріалом поза ситуацією мовлення, приділяючи значну увагу формі. Умовно-комунікативні вправи характеризуються наявністю мовленнєвого завдання і ситуативністю. Вони спрямовані на розвиток навичок – дають можливість тренувати мовний матеріал в умовній комунікації. Відсоток вправ умовно-комунікативного

характеру на практичному етапі – незначний. Це вправи такого формату – відповіді на запитання, обговорення текстів, обговорення певної ситуації за темою.

За характером виконання до нашої системи входять як усні, так і письмові вправи. За участю рідної та іноземної мови представлені лише вправи іноземною мовою; за функцією у навчальному процесі – тренувальні вправи, оскільки ми розглядаємо практичний блок як підготовчий, що має на меті формування та розвиток відповідних комунікативних умінь та навичок проводити різні види службово-ділової взаємодії.

Творчо-продуктивний етап спрямований на закріплення знань щодо особливостей військових брифінгів, переговорів, робочих зустрічей, телефонних розмов та радіообміну, розвиток умінь та навичок їх безпосереднього проведення. Цей етап поєднує навчальну та контрольну-оціночну функції навчання, оскільки є тренувальним і водночас підсумковим етапом у системі розвитку умінь проведення основних видів службово-ділової взаємодії ОБНШ.

Основною формою організації навчально-аудиторної діяльності є практичні заняття, на яких переважають вправи комунікативного характеру, що спрямовані на розвиток вмінь і є спеціально організованою формою спілкування, де учень реалізує акт мовленнєвої діяльності англійською мовою. Основними методами навчання є метод «Мозковий штурм», ділова гра (далі – ДГ), метод «Круглий стіл», метод контролю та самоконтролю.

Провідним методом навчання під час творчо-продуктивного блоку є ДГ. На думку науковців Н. Костриці, В. Свистун, В. Ягупова, сутність ДГ полягає у відтворенні предметного і соціального змісту конкретної професійної діяльності, моделюванні основних умов і системи відносин, які є характерними для цієї діяльності [2, с. 15].

ДГ із використанням іноземної мови – це навчальний прийом, що охоплює практичне заняття чи цикл практичних занять та моделює різні аспекти професійної діяльності слухачів і забезпечує умови комплексного використання набутих ними знань з предмета професійної діяльності, вдосконалення загальних та професійних компетентностей, а також більш повне оволодіння іноземною мовою як засобом професійного спілкування [5].

В. Свистун серед інших функцій ДГ (навчальна, розвивальна, психотехнічна, релаксаційна, дозвільна) виділяє *комунікативну*, що сприяє формуванню та розвитку основних навичок та вмінь спілкування, взаємодії, висловлювання думок тощо. На думку дослідниці, методика проведення ДГ має різнобічний і динамічний характер і проводиться за певною моделлю: підготовка учасників гри, вивчення ситуації, проведення інструктажу, проведення гри, аналіз, обговорення та оцінювання гри [2].

Ми розробили детальну організаційну структуру підготовки та проведення ДГ під час вивчення тем спецкурсу. Методика та структура ДГ «Військовий брифінг», «Військові переговори», «Робоча зустріч»,

«Телефонна розмова», «Радіообмін» різняться, що обумовлено специфічними особливостями різних видів службово-ділової взаємодії.

Для прикладу опишемо методику проведення ДГ «Брифінг» (табл. 1). ДГ проводиться у три етапи (підготовчий, виконавчий та аналітико-підсумковий) і має чотири блоки. В свою чергу підготовчий етап складається з організаційно-методичного блоку (передбачає власне позааудиторну підготовчу роботу викладача до проведення практичного заняття) та доігрового блоку (передбачає аудиторну навчальну роботу викладача та слухачів по підготовці до проведення брифінгу та триває 90 хвилин). Етап проведення (ігровий блок) охоплює власне сам процес ДГ та передбачає безпосереднє проведення певного виду службово-ділової взаємодії чи його структурного елементу. На етапі аналізу та підведення підсумків (пост-ігровий блок) має місце оцінювання, самооцінювання, формулювання рекомендацій. Два останніх етапи відбуваються на останньому практичному занятті тривалістю 90 хвилин.

Власне процес ДГ «Брифінг» у межах аудиторного навчального часу триває у два етапи – етап підготовки (90 хвилин) і етап проведення та аналізу (90 хвилин). Тому, з огляду на специфіку брифінгу як виду службово-ділової взаємодії та особливості методики проведення практичних занять на творчо-продуктивному етапі, у нашій авторській методиці ми характеризуємо підготовку та проведення брифінгу як двоетапну імітаційну ДГ із залученням одного провідного та декількох другорядних гравців. За своїми цілями – це дидактична ДГ-співробітництво із використанням опори (слайди за темою брифінгу).

Таблиця 1

Етапи організації та проведення ДГ «Брифінг»

І. ЕТАП ПІДГОТОВКИ	
ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ БЛОК	<p>1) Аналіз основних організаційних елементів ДГ-брифінгу:</p> <ul style="list-style-type: none"> - визначення теми, загальної навчальної мети, конкретних цілей та завдань ДГ; - визначення етапів ДГ, регламентація часу; - визначення можливостей групи; - визначення необхідного технічного та методичного забезпечення ДГ; - визначення критеріїв оцінювання. <p>2) Розробка сценарію ДГ-брифінгу:</p> <ul style="list-style-type: none"> - визначення складу, завдань гравців, типу їх взаємодії; - визначення послідовності дій; - визначення правил гри. <p>3) Складання плану ДГ-брифінгу.</p> <p>4) Складання загального опису ДГ-брифінгу.</p> <p>5) Підготовка та складання інструкцій.</p> <p>6) Підготовка матеріального забезпечення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - технічного: комп'ютер, інтерактивна дошка тощо; - методичного: посібники, засоби наочності, матеріали-опори тощо.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ розробка ДГ ➤ позааудиторна методична робота викладача 	
ДО-ІГРОВИЙ	1) Організаційний момент (вступне слово викладача та

<p style="text-align: center;">БЛОК</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ підготовка до ДГ-брифінгу ➤ аудиторна навчальна робота викладача та слухачів ➤ час – 90 хв. 	<p>організаційні вказівки).</p> <ol style="list-style-type: none"> 2) Повідомлення теми, мети та основних навчальних пунктів заняття. 3) Проведення інструктажу щодо підготовки до ДГ-брифінгу. 5) Уточнення вимог до ДГ-брифінгу, її регламенту. 6) Розподіл слухачів на міні-групи (4-5 осіб). 7) Видача учасникам гри пакету матеріалів необхідних для вирішення дидактичної проблеми (завдання, критерії оцінювання; інше необхідне обладнання). 9) Вивчення дидактичної ситуації міні-групами із застосуванням методу «Мозковий штурм»: <ul style="list-style-type: none"> - групове обговорення та аналіз проблемної ситуації; - визначення переваг та недоліків різних варіантів вирішення проблеми; - збирання додаткової інформації, опрацювання необхідних матеріалів та підготовка навчально-методичної бази; 10) Розподілення ролей всередині групи – командир, доповідач та учасники брифінгу. 11) Складання плану та тексту брифінгу. 12) Підготовка презентації PowerPoint за матеріалами брифінгу. 13) Підготовка переліку питань за тематикою брифінгу.
	<p>II. ЕТАП ПРОВЕДЕННЯ (виконавчий)</p>
<p style="text-align: center;">ІГРОВИЙ БЛОК</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ власне ДГ ➤ аудиторна навчальна робота викладача та слухачів ➤ час – 90 хв. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Організаційний момент (вступне слово викладача та організаційні вказівки). 2) Повідомлення теми, мети та основних навчальних пунктів заняття. 3) Проведення інструктажу щодо ходу ДГ-брифінгу та послідовності виступів. 5) Уточнення правил ДГ-брифінгу, її регламенту. 6) Забезпечення учасників всіма необхідними матеріалами та бланками-критеріями оцінювання. 7) Процес гри (керівництво командира, виступ доповідача, запитання). 8) Контроль викладача за процедурою гри. 9) Аналіз виступів міні-групами, оцінювання, самооцінювання (занесення інформації у бланки оцінювання). 10) Міні-дискусія у вигляді «круглого столу» по міні-групам на визначення оптимального вирішення проблеми, що доповідалась.
	<p>III. ЕТАП АНАЛІЗУ Й ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ</p>
<p style="text-align: center;">ПОСТ-ІГРОВИЙ БЛОК</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Підведення підсумків: <ul style="list-style-type: none"> - підбиття балів за результатами оцінювання (аналіз бланків оцінювання); 2) Саморефлексія, аналіз: <ul style="list-style-type: none"> - самооцінювання кожною з міні-груп власної діяльності під час ДГ-брифінгу (що вдалося, що не вдалося); 3) Процедурний та мовний аналіз діяльності слухачів викладачем (загалом по групі).

Головними засобами навчання розробленої методики розвитку комунікативної компетентності ОБНШ є навчальний посібник «Брифінг як основний вид службово-ділової взаємодії офіцерів багатонаціональних штабів», навчально-методичні матеріали за темами спецкурсу, технічні засоби навчання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підвищення рівня розвитку комунікативної компетентності майбутніх ОБНШ є надзвичайно актуальною педагогічною проблемою сучасної військової освіти та вимагає застосування спеціально розробленої методики навчання. На нашу думку, розроблена методика розвитку комунікативної компетентності ОБНШ може бути ефективно реалізована під час вивчення спецкурсу «Основи службово-ділового спілкування». Основними формами навчання під час вивчення спецкурсу є семінарські та практичні заняття. Для досягнення основних цілей та завдань методики розвитку комунікативної компетентності ОБНШ рекомендовано застосування таких основних методів та прийомів навчання, як самостійна робота слухачів з навчально-методичними матеріалами, пізнавальні ігри – «Прес-конференція», «Брейн-ринг», метод «Мозковий штурм», метод «Круглий стіл», навчальна бесіда, навчальна дискусія, метод усного контролю та самоконтролю, метод письмового контролю. Поетапне вивчення тем спецкурсу під час навчально-аудиторної діяльності та використання навчально-методичного комплексу, що ґрунтується на інноваційних технологіях інтерактивного навчання, є важливими педагогічними умовами ефективності розробленої методики розвитку комунікативної компетентності ОБНШ.

Дослідження рівнів та критеріїв оцінювання розвиненості комунікативної компетентності майбутніх ОБНШ під час військово-професійної підготовки до участі у МОПМБ є перспективою наших подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гез Н. И. Система упражнений и последовательность развития речевых умений и навыков / Н. И. Гез // Иностранные языки в школе. – 1969. – № 6. – С. 29–40.
2. Костриця Н. М. Ділові ігри в підготовці фахівців до управлінської діяльності: навч.-метод. посіб. / Н. М. Костриця, В. І. Свистун, В. В. Ягупов. – К.: Наук. метод. центр аграрної освіти, 2005. – 53 с.
3. Кузмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / А. І. Кузмінський. – К.: Знання, 2005. – 302 с.
4. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколасової. – 2-е вид., випр. і перероб. – К.: Ленвіт, 2002. – 328 с.
5. Методичні рекомендації до організації та проведення ділових ігор на заняттях з іноземної мови у технічних університетах [Електронний ресурс]: / Уклад.: Ю. О. Гайденко. – К.: НТУУ «КПІ», 2016. – 86 с.
6. Педагогіка: учеб. пособ. для педагогических институтов / под ред. Ю. К. Бабанского. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Просвещение, 1988. – 479 с.

7. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навч.-метод. посіб. / Сисоєва С. О.; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. – К.: ВД «ЕКМО», 2011. – 320 с.
8. Сіроштан О. В. Інтерактивні методи навчання в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників / О. В. Сіроштан // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2012. – № 1. – С. 85-90.
9. Склярєнко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмій / Н. К. Склярєнко // Іноземні мови. – 1999. – № 3. – С. 3–8.
10. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пирожєнко; за ред. О. І. Пометун. – К.: Видавництво. А. С. К., 2004. – 192 с.
11. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / М. М. Фіцула. – К.: «Академвидав», 2006. – 352 с.
12. Шалигіна Н. П. Науково-теоретичні засади методики розвитку комунікативної компетентності офіцерів багатонаціональних штабів / Н. П. Шалигіна. // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2017. – №1 (13). – С. 314–326.
13. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посіб. / В. В. Ягупов. – К.: Либідь, 2003. – 560 с.

REFERENCES

1. Gez, N. I. (1969). Sistema uprazhnenij i posledovatel'nost' razvitija rechevyh umenij i navykov [The system of exercises and the sequence of development of speech skills]. *Inostrannye jazyki v shkole*, 6, 29–40 (in Russian).
2. Kostytsia, N. M. (2005). Dilovi ihry v pidhotovtsi fakhivtsiv do upravlinskoj diialnosti: navch.-metod. posib. [Business games in preparation of specialists for management activity: teaching method. manual]. K.: Nauk. metod. tsentr ahrarnoi osvity (in Ukrainian).
3. Kuzminskyi, A. I. (2005). Pedahohika vyshchoi shkoly: navch. posib. [Pedagogy of higher education: teaching manual]. K.: Znannia (in Ukrainian).
4. Nikolaieva, S. Yu. (Ed.). (2002). Metodyka vykladannia inozemnykh mov u serednikh navchalnykh zakladakh: pidruchnyk [Methods of teaching foreign languages in secondary schools: textbook]. K.: Lenvit (in Ukrainian).
5. Haidenko, Yu. O. (2016). Metodychni rekomendatsii do orhanizatsii ta provedennia dilovykh ihor na zaniattiakh z inozemnoi movy u tekhnichnykh universytetakh [Elektronnyi resurs] [Methodical recommendations for organizing and conducting business games in foreign language classes at technical universities [Electronic resource]]. K.: NTUU «KPI» (in Ukrainian).
6. Babanskij Ju. K. (Ed.). (1988). Pedagogika: ucheb. posob. dlja pedagogicheskikh institutov [Pedagogy: learning guide for pedagogical institutes]. M.: Prosveshhenie (in Russian).
7. Sysoieva, S. O. (2011). Interaktyvni tekhnolohii navchannia doroslykh: navch.-metod. posib. [Interactive learning technologies for adults: teaching method. manual]. NAPN Ukrainy, In-t pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh – National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Pedagogical Education and Adult Education. – K.: VD «ЕКМО» (in Ukrainian).
8. Siroshatan, O. V. (2012). Interaktyvni metody navchannia v protsesi profesiinoi pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv [Interactive teaching methods in the process of training future social workers]. *Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka*, 1, 85-90 (in Ukrainian).
9. Skliarenko, N. K. (1999). Suchasni vymohy do vprav dlia formuvannia inshomovnykh movlennievnykh navychok i vmin [Modern requirements for exercises for the formation of foreign language skills and abilities]. *Inozemni movy*, 3, 3–8 (in Ukrainian).
10. Pometun, O. I. (Ed.). (2004). Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia: nauk.-metod. posib. [Modern lesson. Interactive Learning Technologies: scientific and method. manual]. K.: Vydavnytstvo. A. S. K. (in Ukrainian).
11. Fitsula, M. M. (2006). Pedahohika vyshchoi shkoly: navch. posib. [Pedagogy of higher

education: teaching. manual]. К.: «Akademvydav» (in Ukrainian).

12. Shalyhina, N. P. (2017). Naukovo-teoretychni zasady metodyky rozvytku komunikatyvnoi kompetentnosti ofitseriv bahatonatsionalnykh shtabiv [Scientific and theoretical framework of the methodology for the development of multinational staff officers' communicative competence]. Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy, 1 (13), 314–326 (in Ukrainian).

13. Yahupov, V. V. (2003). Pedahohika: navch. posib.[Pedagogy: teaching manual]. К.: Lybid (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Наталья Шалыгина,

Учебно-научный центр иностранных языков
Национального университета обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Практические аспекты методики развития коммуникативной компетентности офицеров многонациональных штабов

Статья посвящена теоретическому обоснованию методики развития коммуникативной компетентности офицеров многонациональных штабов во время военно-профессиональной подготовки к участию в международных операциях по поддержанию мира и безопасности. Выяснено, что методика развития коммуникативной компетентности офицеров многонациональных штабов может быть успешно реализована при условии введения спецкурса «Основы служебно-делового общения». Установлено, что поэтапное изучение тем спецкурса во время учебно-аудиторной деятельности и применение учебно-методического комплекса, который основан на инновационных технологиях интерактивного обучения, являются важными педагогическими условиями эффективности разработанной методики.

Ключевые слова: методика; развитие; коммуникативная компетентность; офицер многонационального штаба; этапы; формы; методы; учебные приемы; средства обучения.

SUMMARY

Natalia Shalyhina,

Scientific and Training Center of Foreign Languages,
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Practical aspects of the methodology for developing the communicative competence of officers of multinational staffs

Introduction. *Professional activities of multinational staff officers provide for permanent contacts, cooperation, joint activities and interaction in clearly regulated or particularly difficult conditions in a foreign-language multicultural environment. In view of this, there is a growing need for military specialists with a high level of communicative competence.*

Purpose. *The purpose of the article is to theoretically substantiate the methodology for developing the communicative competence of multinational staff officers during their military training for the participation in the international operations for the maintenance of peace and security.*

Methods of research. *Analysis of scientific literature on the research problem; analysis of the current state of the system of communicative training of future multinational staff officers; generalization, systematization, analysis and interpretation of the obtained theoretical and*

empirical data.

Results. *It has been ascertained that the methodology for developing the communicative competence of multinational staff officers can be successfully implemented provided the specialized course “Fundamentals of military communication” is introduced. It has been researched that the study of the topics of the specialized course on a phased basis and the application of the teaching-methodical complex, which is based on the innovative technologies of interactive learning, are important pedagogical conditions of the effectiveness of the developed methodology.*

Originality. *For the first time, the methodology for developing the communicative competence of multinational staff officers has been theoretically substantiated. The teaching and methodical support for a specialized course “Fundamentals of military communication” has been developed.*

Conclusion. *The study of the levels and criteria for assessing the development of communicative competence of future multinational staff officers during their military training to participate in the international operations for the maintenance of peace and security is the prospect of our further research in this direction.*

Key words: *methodology; development; communicative competence; multinational staff officer; phases; forms; methods; teaching methods; teaching aids.*

Порядок оформлення та подання статей до збірника наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

1. Статус збірника та його тематика

Збірник наукових праць "Військова освіта" Національного університету оборони України" (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 21.02.2014 р., серія КВ, № 20600-10400 ПР) планується до випуску два рази на рік (червень, грудень поточного року) з такими термінами подання статей до редакційної колегії:

до 10 квітня (термін видання – червень);

до 10 жовтня (термін видання – грудень).

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України з педагогіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 14 лютого 2014 р. № 153).

Основні тематичні напрями збірника:

проблеми та перспективи розвитку військової освіти;
стандартизація військової освіти;
удосконалення змісту військової освіти;
інноваційні технології підготовки військових фахівців;
науково-методичне та організаційно-методичне забезпечення освітнього процесу;
психолого-педагогічне супроводження освітнього процесу;
виховна робота у вищих військових навчальних закладах;
якість освітнього процесу;
управління якістю підготовки військових фахівців;
інноваційна діяльність у військових навчальних закладах;
підготовка та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників;
підготовка студентів за програмою офіцерів запасу;
напрями покращення професійної орієнтації молоді, військово-патріотичної роботи, організації довузівської підготовки;
контроль, моніторинг, та матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу.

Призначення збірника:

опублікування результатів наукової діяльності наукових працівників;
опублікування основних наукових результатів дисертацій здобувачами наукових ступенів;
опублікування наукових результатів досліджень претендентів на присвоєння вчених звань;
оцінювання результатів наукової діяльності наукових, науково-педагогічних працівників за опублікованими статтями.

2. Критерії відбору статей редакційною колегією

До видання приймаються наукові статті, які мають такі необхідні елементи:

постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями;

аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття;

формулювання цілей статті (мета статті/ постановка завдання);

методи дослідження;

виклад основного матеріалу дослідження (наукова новизна, обґрунтуванням отриманих наукових результатів, практичне значення);

висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку у даному напрямку.

З метою дотримання зазначених вище вимог слід жирним шрифтом виділити такі елементи статті: **постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій, мета статті, методи дослідження, виклад основного матеріалу, висновки та перспективи подальших досліджень**. У статтях, що написані англійською мовою, необхідно виділити такі елементи: **Introduction, Analysis of relevant research, Aim of the Study, Research Methods, Results, Conclusions**.

3. Вимоги до технічного оформлення статей

Оформлення статей здійснюється з дотриманням таких основних правил:

відповідність Держстандарту ДСТУ 3008-95;

мова статті – українська, англійська;

на першій сторінці тексту у лівому верхньому куті без абзацного відступу – УДК (шрифт 12); після пропуску в один інтервал у правому верхньому куті друкуються (шрифтом 12, вирівнювання справа): ім'я та прізвище автора; науковий ступінь; вчене звання; назва організації, в якій працює автор; ID ORCID;

заголовок статті (після пропуску в один інтервал друкуються великими літерами (шрифт 14, жирно, вирівнювання посередині);

під заголовком статті подаються: анотація українською мовою (8 – 10 рядків). ключові слова (6-8); для статей англійською мовою – відповідна анотація та ключові слова – англійською мовою (шрифт 12, курсив, вирівнювання по ширині);

текст статті виконується у форматі А4 шрифтом 14 (Times New Roman), в редакторі Microsoft Word, через один інтервал, з відступами на початках абзаців 1,0 см, з полями: верхнє – 2 см, нижнє – 2 см, ліве – 2,5 см, праве – 2 см; обсяг статті – 7-8 сторінок, як правило, повністю заповнених; рисунки і таблиці повинні мати номери і назви, на які у тексті статті мають бути посилання (у круглих дужках). Кількість математичних співвідношень (формул) не обмежується; якщо їх кількість дві і більше, то вони повинні мати порядкові номери (у круглих дужках), на які у тексті статті можуть бути посилання (набір формул здійснюється в редакторі формул Microsoft Equations. Символи у формулах набираються курсивом). Одиниці фізичних величин указуються в системі СІ. Загальноприйняті терміни, які часто зустрічаються в тексті,

наводяться у вигляді аббревіатури; якщо аббревіатура наводиться вперше, то її необхідно розшифрувати (у круглих дужках);

після тексту статті шрифтом 12 подається список літератури (ЛІТЕРАТУРА) в алфавітному порядку; у списку літератури наводяться лише ті першоджерела, на які у тексті статті є посилання; посилання на наукову літературу в тексті подаються за таким зразком: [5, с. 87], де 5 – номер джерела за списком літератури, 87 – сторінка; посилання на декілька наукових видань одночасно подаються таким чином: [3, с. 156; 4; 8, с. 22–23]; вимоги до оформлення бібліографічного опису списку джерел подані в журналі «Бюлетень ВАК України» № 3 за 2008 р.;

після списку ЛІТЕРАТУРИ наводиться (відповідно) REFERENCES;

після REFERENCES наводиться РЕЗЮМЕ. У правому верхньому куті (вирівнювання справа, шрифт 12): ім'я, фамилия автора; научная степень, ученое звание; название организации, в которой работает автор; название статьи (прописними буквами); аннотация (курсив) на русаком языке (8-10 строк); ключевые слова (6-8);

після РЕЗЮМЕ наводиться SUMMARY. У правому верхньому куті (вирівнювання справа, шрифт 12) англійською мовою: ім'я, прізвище автора; науковий ступінь, вчене звання; назва організації, в якій працює автор; назва статті (прописними літерами); анотація (курсив) – 1850-1900 знаків; ключові слова (6-8).

У анотаціях згідно з вимогами міжнародних наукометричних баз необхідно відобразити такі елементи: мета статті, методи дослідження, результати дослідження, наукова новизна, практичне значення дослідження, висновки та перспективи подальших наукових досліджень [8–10 рядків українською та російською мовами та 1850-1900 знаків англійською мовою].

При поданні статті до редакційної колегії авторам слід дотримуватися таких вимог:

не здійснювати ущільнення або розрідження інтервалів між літерами;

не відбивати абзаци табуляціями або багаторазовими пробілами;

використовувати лапки формату « »;

між ініціалами та прізвищем ставиться нерозривний пробіл (Ctrl+Shift+пробіл);

використовувати лише графічні елементи, виконані у графічних редакторах із високою якістю деталей;

використовувати формат файлу для відправки в редакцію DOC.

Процедура експертної оцінки статей (перевірка на плагіат, здійснення редколегією внутрішнього рецензування статей, що готуються до опублікування, та організація нею проведення зовнішнього незалежного рецензування).

Редакційна колегія залишає за собою право не розглядати статтю за таких умов:

не відповідає вимогам до оформлення та до наукового стилю викладу матеріалу;

не має наукової новизни та практичної значущості;
не відповідає тематиці збірника;
виконана з використанням автоматичного комп'ютерного перекладача;
не відредагована (містить граматичні та стилістичні помилки);
порушено етику наукових досліджень, зокрема, якщо у статті виявлено плагіат.

Додаткова інформація

1. **Кожній статті** збірника присвоюється DOI – цифровий ідентифікатор об'єкта, англ. – Digital object identifier (DOI) – серійний номер, що використовується для постійної та унікальної ідентифікації об'єктів будь-якого типу. DOI використовується для «сталого ідентифікації зразків інтелектуальної власності в цифровій мережі та асоціювання структурованих даних в розширюваний спосіб». Реєстрація ID ORCID здійснюється на сайті orcid.org

2. **REFERENCES** (список використаних джерел інформації) оформляється згідно з вимогами стандарту APA (<http://www.apastyle.org>), де всі кириличні **назви статей та книг** транслітеруються латинськими літерами та перекладаються англійською мовою.

3. **Порядок рецензування статей**, що подаються до редакційної колегії (рецензент – фахівець у галузі наук, за якою підготовлена стаття):

статті, підготовлені кандидатами наук, подаються з рецензією доктора наук;

статті здобувачів наукових ступенів подаються з рецензією доктора (кандидата) наук.

Рецензії на статті мають відповідати структурі наведеного зразка.

На адресу редакційної колегії (03048, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 28, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. Редколегії збірника наукових праць "Військова освіта") мають бути надіслані такі матеріали:

стаття, оформлена згідно з наведеними вимогами та відредагована (див. зразок);

електронний варіант статті у вигляді файлу (прізвище автора, наприклад, Petrenko) формату Microsoft Word 97 (або пізніша версія) на CD-R (CD–RW);

рецензія на статтю за підписом рецензента, де він працює, завірена печаткою (див. зразок);

експертний висновок про можливість відкритого публікування статті, завірений печаткою,

відомості про автора: 1) прізвище, ім'я, по-батькові; 2) науковий ступінь; 3) вчене звання; 4) організація, посада (повністю, без скорочень); 5) домашня адреса, індекс чи інша адреса; 6) телефони (мобільний, домашній); 7) e-mail (обов'язково).

Статті, що не відповідають будь-якій з перелічених вимог, **до розгляду не приймаються**.

Контактні телефони редакційної колегії, електронна пошта: (044) 271–09–76; 063–463–09–27; e-mail: prihodko1702@ukr.net

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК 371.315.6:51

Богдан Петренко,
доктор педагогічних наук, професор
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0001-8020-4721

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ .....

Анотація українською мовою (8 – 10 рядків).

Ключові слова (6-8).

Текст статті

Постановка проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Мета статті

Методи дослідження

Виклад основного матеріалу.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко О. Структура готовності вчителя фізичного виховання до інноваційної навчальної діяльності / О. Антоненко // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2006. – № 2. – С. 120–122.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» // «Голос України», 6 серпня 2014 р.
4. Кравчук Т. М. Педагогічна підготовка майбутніх учителів фізичного виховання у вищих педагогічних закладах України (20–80 рр. ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Тетяна Миколаївна Кравчук. – Харків, 2004. – 20 с.
5. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – 2-е вид., допов. і переробл. – К. : Вища шк., 2004. – 422 с.

REFERENCES

1. Antonenko, O. (2006). Struktura hotovnosti vchytelia fizychnoho vykhovannia do innovatsiinoi navchalnoi diialnosti [Structure of physical training teachers' readiness for innovation teaching activity]. Sportyvnyi visnyk Prydniprovia, 2, 120–122 (in Ukrainian).
2. Busel, V. T. (2005). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Big Ukrainian explanatory dictionary]. Kyiv: Perun. 4 (in Ukrainian).
3. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" [The Law of Ukraine "On Higher Education"]. "Holos Ukrayiny", 6 serpnia 2014 r. (in Ukrainian).
4. Kravchuk, T. M. (2004). Pedahohichna pidhotovka maibutnix uchyteliv fizychnoho vykhovannia u vyshchykh pedahohichnykh zakladakh Ukrainy (20–80 rr. XX st.) [Future physical education teachers' training in the higher education institutions (20–80 of the XX century)] Kharkiv (in Ukrainian).
5. Ziazun, I. A., Kramushchenko, L. V., Kryvonos, I. F. (2004). Pedahohichna maisternist [Pedagogical skill]. K.: Vyshcha shk. 9 (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Богдан Петренко,
доктор педагогических наук, профессор
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Трансформація высшего образования в Украине .....

Резюме на русаком языке (8 – 10 строк).

Ключевые слова (6-8).

SUMMARY

Bogdan Petrenko,
doctor of pedagogical sciences, professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyahovski

Transformation of higher education in Ukraine...

Summary (1850-1900 знаків).

Key words (6-8).

Структура Summary з абзацними відступами:

Introduction (проблема)

Purpose (мета статті)

Methods (методи дослідження)

Results (основні результати дослідження)

Originality (наукова новизна та практичне значення результатів дослідження)

Conclusion (висновки та перспективи подальших досліджень)

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ РЕЦЕНЗІЇ

РЕЦЕНЗІЯ

На статтю _____
(прізвище, ініціали автора та назва статті)

Текст рецензії _____

_____
_____

Рецензент: _____
(науковий ступінь, вчене звання, посада, прізвище, ініціали)

_____
(підпис)

“ ___ ” _____ 20___ р.

Рецензія на статтю пишеться в довільній формі. Обов'язково висвітлюється:

1. Відповідність вимогам, що ставляться до наукових статей.
2. Актуальність дослідження.
3. Відповідність назви статті її змісту.
4. Наукова новизна, авторські здобутки.
5. Практичне значення,
6. Науковість стилю, аналітичність викладеного в статті матеріалу.
7. Відсутність плагіату.
8. Висновок (рекомендації).

ВІЙСЬКОВА ОСВІТА

Збірник наукових праць
Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського

№ 1 (37)

Відповідальний за випуск *Ю.І. Приходько*
Коректори *О.С. Мельниченко, О.О. Рибчук*

Підписано до друку 12. 06. 18 Здано до набору 15. 06. 18. Формат 15x21
Обл. вид. арк. 12 Наклад 100 прим.
Україна, 03049, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 28

Віддруковано Поліграфічним центром Осадчого В. В.
тел. (044) – 587-78-35

